

Izdavač:
Orijentalni institut u Sarajevu
Zmaja od Bosne 8b, Kampus Univerziteta u Sarajevu
71000 Sarajevo, BiH, email: ois@bih.net.ba

Glavni urednik:
Dr. Lejla GAZIĆ

Odgovorni urednik:
Dr. Behija ZLATAR

Recenzenti:
Dr. Kerima FILAN
Dr. Namir KARAHALILOVIĆ

Tehnički urednik:
Sabaheta GAČANIN

Naslovna strana:
Adel KAPO

Dizajn i prijelom:
Mahir SOKOLIJA

Štampa:
Bemust, Sarajevo

Izdanje ove knjige finansiralo je
Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo

ORIJENTALNI INSTITUT U SARAJEVU

POSEBNA IZDANJA XXVII

FEHIM NAMETAK

POJMOVNIK DIVANSKE
I TESAVVUFSKE KNJIŽEVNOSTI

Sarajevo, 2007.

UVOD

Divanska književnost je elitistička književnost osmanskog perioda. Do Osmanlija ona nije postojala kod Turaka jer naprosto nije bilo uvjeta za njen nastanak. Tek sa utemeljenjem i konsolidiranjem ovoga Carstva, akumuliranjem bogatstava i stvaranjem uvjeta za visoko obrazovanje počinju se stjecati uvjeti za jedno takvo književno stvaralaštvo. Do formiranja Osmanskog carstva Turci su prošli različite faze i u profiliranju i sazrijevanju vlastite kulture. Islamizacija Turaka koja je započela u desetom stoljeću do osmanskog je perioda uglavnom završena i izuzev malih grupa turkofonskih naroda svo tursko stanovništvo u Aziji pripadalo je islamu. Različite turkijske dinastije prije Osmanlija-Karahaniđi, Gaznevidi, Harizmšahovi, Seldžuci, potom razne kneževine nastale raspadom velikog Mongolskog, a kasnije i Seldžučkog carstva već su imale uglavnom isprofiliran vjerski život u okviru sunijskog islama sa izraženim tesavvufsko-tekijskim organizacijama, također, uglavnom u okviru sunizma.

I pored toga što su osmanski Turci i gotovo svi islamizirani narodi u okviru Osmanskog carstva pripadali sunijskom islamu, ako se govori o kulturi, a posebno o književnosti ne smiju se donositi uproščeni zaključci da je divanska književnost kao najisplivniji izričaj islamske kulture Osmanskog carstva isključivo obojena sunijskim islamom. Prožimanje svjetskih kultura je svezremenski proces pa nijedna nacionalna kultura nije lišena utjecaja drugih, dalekih, reklo bi se nepoznatih kultura. Kad se govori o starim civilizacijama, poznato je da su one međusobno zračile jedna na drugu, prožimale se, upotpunjavale i razvijale. Na svome putu od Centralne Azije, od kineskih granica, Turci su se susretali sa različitim civilizacijama od kojih su neke više a neke manje ostavljale tragove na formiranju turske kulture koja će svoj puni sjaj doživjeti u Anadoliji u susretu sa iranskom i bizantijskom kulturom.

Klasična divanska književnost, pri čemu prije svega podrazumijevamo divansku poeziju, nastala je na zasadama tekovina islamske civilizacije, zasnovana je prije svega na glavnim izvorima islama Kur'anu i hadisu, u svojoj je osnovi imala tesavvufske postavke, ali je također baštiniła tradicije velikih azijskih civilizacija: kineske, indijske i naročito

iranske. Ali ne mali značaj u formiranju ideja divanskih pjesnika imale su i tradicije drugih bliskoistočnih naroda i religija: Jevreja, kršćana i zoroastrovaca. I dok Perzijanci često posežu za simbolima preuzetim iz njima bliske zoroastrovske tradicije, dotle Turci u susretu sa Bizantincima i nerijetko Mlečanima i Đenovežanima posežu i za simbolikom kršćanstva/hrišćanstva. A kako je arapska islamska filozofija još od najranijih vremena svoga nastanka bila upoznata sa grčkom filozofijom, to su još u stara vremena utjecaji te filozofije prisutni u filozofiji islamskih naroda, pa su saznanja o grčkoj filozofiji i filozofima tim putem, preko Arapa i Iranaca, dospjela i do Turaka i postala sastavnim dijelom njihove kulture, što je posebno našlo odraza u bogatstvu tema i motiva u divanskoj poeziji. I kao što divanski pjesnici osim Kur'ana i hadisa teme crpe i iz drugih starih religija i svetih predaja tako su i grčki filozofi za njih predstavljali simbole mudrosti, grčki liječnici simbolizirali su samu medicinu kao znanost, historičari i geografi su također bili poznati i cijenjeni, a vojskovođe (ovdje u prvom redu treba spomenuti Aleksandra Velikog) predstavljaju simbol moći i umijeća ratovanja. Čitave su priče i mitovi često sažeti u samo jednom izrazu, prepoznatljivoj slici, ponekad u formi općih pojmova koji se nalaze u stihovima divanskih pjesnika. Kao plod visoke kulture, ova književnost je i održavala visoku kulturnu razinu onih koji su u njoj učestvovali bilo kao stvaratelji bilo kao njeni konzumenti.

U poetici divanske poezije se ne zapažaju velika odstupanja od uobičajenih normi bez obzira na uspone i padove Carstva, na društvene, moralne i materijalne krize kroz koje je Carstvo prolazilo kroz duga stoljeća svoga trajanja.

Divanska književnost predstavlja kulturnu tekovinu svih naroda koji su participirali u kulturi Osmanskog carstva, a pogotovo onih koji su se i vjerom poistovjećivali sa osnovnom vjerskom orijentacijom Carstva i njegove politike. Tako je u toku četiri stoljeća osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini i znatan broj Bošnjaka učestvovao u pisanju i konzumiranju književnosti na turskom jeziku, a napose divanske književnosti. Istaknutiji bošnjački pjesnici divanske poezije ostavili su u svojim divanima i poneku pjesmu na perzijskom pa i na arapskom jeziku, tek kao dokaz da su im poznati jezici i literature koji su inače bili podloga za nastanak osmanske divanske literature.

Kako je u posljednjim decenijama naglo porastao interes za proučavanjem divanskih pjesnika i izdavanjem kritičkih izdanja njihovih divana u samoj Turskoj, pri čemu su izdati i divani pjesnika bošnjačkog porijekla, siguran sam da i mi imamo valjanih razloga da učestvujemo i u interpretaciji djela divanskih pjesnika, pogotovo onih koji su stvara-

li u Bosni i Hercegovini ili onih koji su porijeklom bili Bošnjaci. Imamo li u vidu da su se neki od njih oglasili stihovima i na bosanskom jeziku, njihova pripadnost našoj kulturi uopće ne može biti upitna.

Poezija koja je dobila punoću svoga izražaja u eri osmanske imperije, kako se iz svega naprijed rečenog razumije, nije samonikla književnost turskog naroda, ali ako bismo željeli reći koji je to utjecaj najdominantniji u profiliranju ovog specifičnog književnog stvaralaštva, bez ikakve dileme možemo ustvrditi da je to utjecaj klasične perzijske književnosti. Ali ako govorimo o utjecaju perzijskog jezika u osmanskoj divanskoj poeziji pogrešno bi bilo to tumačiti time da su osmanski pjesnici razmišljali na perzijskom jeziku. Oni su preuzimali gotove klišeje, izraze izbrušene u perzijskoj poeziji u proteklim stoljećima i bili ih u stanju koristiti ne samo u osmanskoj poeziji na turskom jeziku nego su mnogi od tih pjesnika usput stvarali i pjesme na perzijskom jeziku. Mora se zapravo znati da se u osmanskim školama izučavala gramatika turskog jezika, ali da je također bilo obavezno učenje gramatika arapskog i perzijskog jezika na kojima se također obavezno izučavala bogata literatura iz oblasti teologije, tradicije, prava, tesavvufa i raznih znanosti i na kojima su čitana djela klasične književnosti arapske i perzijske, posebno ove potonje. O utjecajima perzijskog jezika i književnosti se može govoriti od XIII stoljeća, od pjesama Sultana Veleda, sina Mevlana Celaluddina Rumija, koji je u svoju poemu na perzijskom jeziku od blizu 1000 distiha ubacio 75 distiha na turskom jeziku (ukupno ima oko tristo stihova na turskom jeziku) pa do devetnaestog stoljeća kada je Sarajlija Muhamed Šakir Muidović, uz dvadesetak pjesama na turskom ostavio i 2-3 pjesme na perzijskom koje su sve spjevane istim manirom, sa istom simbolikom i istom terminologijom. Za pjesnika (Nef'î)ja (1582.-1635.), koji se općenito smatra najvećim majstorom kaside u osmanskoj poeziji, ističe se da i ne govori o drugim junacima izvan iranske mitologije. Za njega kao da i ne postoje drugi junaci osim onih koji su spomenuti u Šahnami. Perzijska historija, ali isto tako i mitologija koja se potpuno pomiješala sa poviješću, pozajmila je osmanskoj turskoj književnosti svoje junake, svoje careve (husrev-kisra) koji su, svaki od njih pojedinačno, "upamćeni" po nekim svojim osobinama i u klasičnoj osmanskoj poeziji.

Specifična terminologija prenijeta iz tesavvufa u divansku poeziju trajala je i u osmanskoj i perzijskoj literaturi dokle god je ta literatura trajala, tako da je susrećemo i u Divanu Imama Homeinija u XX stoljeću.

Kako je divanska književnost zasnovana na estetičkim normama arapske i perzijske literature, posebno ove potonje, perzijska literatura je na isti način učestvovala i u formiranju ukusa u književnostima

drugih turskijskih naroda. Tako se ne mogu uočiti gotovo nikakve razlike između poimanja ljepote i lijepog u književnosti kod jednog Ali Şîr Nevâîja, çagatajskog pjesnika XV stoljeća i Ahmed-paşe, njegovog suvremenika koji je živio i stvarao u osmanskome mljeu.

Mnogi divanski pjesnici ostavili su kompletne *divane* – zbornike poezije i veliki broj tih pjesnika je poznat jer su njihovi divani, iako u rukopisima, sačuvani u velikom broju. Djela pak mnogih su upravo iz toga razloga što su čuvana u rukopisnim kodeksima, najčešće u privatnom posjedu, vremenom propala. Pored cjelovitih divana, pjesme nekih divanskih pjesnika, posebno onih poznatijih, su sačuvane u *medžmuama* (tur. *mecmû'a*, ar. *mağmû'a*), zbornicima raznovrsnih književnih i neknjiževnih sadržaja. Neki su pjesnici, bilo da imaju kompletan divan ili ne, spomenuti u *tezkirama*, svojevrsnim antologijama u kojima su donošene biografije pjesnika sa primjerima iz njihove poezije. U *tezkirama*, nastalim od XVI do XIX stoljeća su ukupno spomenuta 3.182 pjesnika sa najnužnijim podacima o njihovu porijeklu, zanimanju i kratkom ocjenom njihova pjesnička djela. Obzirom da je veliki broj pjesnika ostao izvan domašaja saznanja pisaca *tezkira*, smatra se da je u toku trajanja Osmanskog carstva djelovalo oko 5.000 pjesnika.

Govoreći o divanskoj književnosti nije moguće zaobići spominjanje tesavvufa i tesavvuvske književnosti. Tesavvuf kao specifičan pogled na svijet koji je imao svoje zapaženo mjesto u čitavu islamskom svijetu nije mogao nikako obići divansku književnost. Iako postoji i specifična tesavvuvska književnost njegovana u tekijama različitih sufijskih bratstava, ovi tokovi – divanska i tesavvuvska literatura – nisu mogli ostati nikako lišeni međusobnih utjecaja, one su se tokom čitavog svoga trajanja, koje se i vremenski prilično podudara, toliko prožimale da se pouzdano može izreći da koliko god je terminologija tesavvuvske književnosti ukomponirana u pjesme divanskih pjesnika, isto tako susrećemo tipične termine divanske poezije kod pjesnika tesavvufa pa i kod onih pjesnika koji su poput Yunusa Emrea, Karacaoğlana ili Kaygusuz Abdala stvarali tesavvuvsku (tekijsku) literaturu potpuno u duhu narodne poezije. Koliko god je razlika postojala između tekijske narodne i divanske poezije, ni jedna od ovih nije mogla ostati u potpunosti van domašaja utjecaja druge. Jezik narodnog pjesnika i jezik divanskog pjesnika, koliko god se u suštini razlikovali, sadrže i mnogo toga zajedničkog. Uz sve ovo, malo je stihova divanske poezije koji se ne bi mogli i profano shvatiti i tumačiti i u tome i jeste umjetnička vrijednost divanske poezije što daje mogućnost, pored mističkog tumačenja, i za hedonističko tumačenje stihova.

Svaki stih (beyit) u divanskoj poeziji mora imati zaokruženo značenje. Misao se ne prenosi iz stiha u stih. Stoga je stih morao nositi važnu poruku, lijepo izrečenu i potpunog značenja. Za sve ovo je trebalo birati riječi koje su mogle nositi takvu poruku, riječi ili čitave konstrukcije koje su u sebi sublimirale znanja i kazivanja brojnih generacija i raznih naroda.

Iz ovoga proizlaze teškoće u prevođenju i tumačenju mističke i divanske poezije o kojima govori i S.H.Nasr kad se osvrće na djelo Mevlana Celaluddina Rumija *Divân-i şems*: "Muzički i alkemijski aspekt ove simfonije će ostati zauvijek neprevodiv. *Divân-i şems*, zajedno sa Hafizovim *Divanom*, vjerovatno je djelo koje je u najmanju ruku prikladno za prijevod s tačke gledišta orkestracije riječi i sklada i afekta koji sam njegov prijevod izaziva u duši čovjeka koji govori perzijski jezik". (S. H. Nasr, *Islamska umjetnost i duhovnost*, Sarajevo, 2005., str. 136). Ovom mišljenju Nasra treba dodati da je sličan slučaj i sa prevođenjem divanske poezije sa osmanskog jezika jer osim "muzičkog i alkemijskog aspekta" ove poezije koji proistječe iz specifične metrike i terminologije, čitatelj će se susresti s apsolutnom hermetičnošću stiha priđe li mu isključivo s aspekta profanog značenja leksema korištenih kao ustaljenih termina u divanskoj poeziji. Čitatelju divanske poezije apsolutno ne može pomoći bilo koji rječnik suvremenog turskog jezika, a od velike mu pomoći neće biti ni najbolji rječnik osmanskog jezika jer su to standardni rječnici za turski (osmanski) jezik u određenom vremenskom periodu. Tek u novije vrijeme se izdaju stručni terminološki rječnici koji su od velike koristi za razumijevanje hermetičkih stihova i tekstova divanske književnosti, ali ni jedan od njih nije, naravno, sveobuhvatan.

I kao što je nemoguće napraviti izdanje nekog osmanskog pjesnika bez nužnih objašnjenja (ovdje se ne radi o prijevodima na suvremeni turski jezik), također je nemoguće prirediti izbor iz pjesništva nekog divanskog ili tesavvufskog pjesnika u prijevodu na naš jezik, a ne propratiti ga rječnikom karakterističnih termina, koji su inače najčešće neprevodivi, a da bismo mogli očekivati da će naš čitatelj i razumjeti prijevod namijenjen njemu. Treba za potpunije razumijevanje, naime, znati kakvu konotaciju ima veliki broj vlastitih imena i to od onih iz grčke antike, iranske mitologije, Biblije, islamske povijesti do imena znamenitih suvremenika pjesnikâ koje želimo prevoditi i interpretirati. Treba znati simboliku koju sa sobom nose nebeska tijela, arapska slova i brojni termini i fraze koji nose simbole najranije islamske povijesti. Kao uvjerljiv dokaz perzijskih utjecaja u prihvatanju tema i motiva iz klasične perzijske literature u osmansku tursku, koristili smo se

primjerima iz poezije najstarijih osmanskih pjesnika koji su te utjecaje izravno primali iz perzijske literature. Tu na prvom mjestu mislimo na Sinan-pašu (1440.-1486.), autora čuvene *Tezarrûname* (djela sastavljenog u rimovanoj prozi i stihovima) i Ahmed-pašu (um. 1497.), autora *Divana*, obojica su bili u blizini sultana Bajezida II, pjesnici koji su usvajali perzijsku i stvarali osmansku terminologiju za slijedeća stoljeća. Ahmed-paša je pjesnik koji je svojom poezijom obilježio čitavu epohu i formirao književni ukus na dvoru i među suvremenicima. Istina, još za svoga života je okrivljavan zbog prevelikog oponašanja iranskih pjesnika, ali nije tajna da se na njegovom stvaralaštvu uočava utjecaj Sa-vedžija, Hudžendija, Hafiza pa čak i suvremenika mu Džamija. Sinan-paša se pak istakao kao prozaist, autor čuvene *Tazarrûnâme*, djela koje je sadržavalo niz religioznih i moralnih razmišljanja napisanih visokim umjetničkim stilom. Oni i njihovi suvremenici su bili učitelji kasnijih naraštaja divanskih pjesnika. Naravno, zanimljivi su i primjeri iz poezije pravih klasika osmanske poezije (Bâkî, Fuzûli, Nef'î, Nedim) kao i primjeri stihova istaknutih divanskih pjesnika bošnjačkog porijekla (Hasan Ziyâ'î, Sabit Užićanin, Fadil-paša Šerifović) koji su se uklopili u tada važeće trendove *otmijene* literature i ostavili nam svoje *divane* na osmanskom turskom jeziku. Hasan Ziyâ'î Mostarac (um. 1584.) posebno je pjesnički zanimljiva ličnost što je na svom primjeru, kao prepisivač rukopisa perzijskih klasika i kao autor petnaestak pjesama na perzijskom jeziku u sklopu svoga zamašnog divana na osmanskom turskom jeziku, pokazao otkuda su osmanski pjesnici, pa i oni sa našeg tla neposredno crpili inspiraciju, a ako im je ona nedostajala, preuzimali gotove šablone iz te kulture i literature. Tu je i Derviš-paša Bajezidagić, nešto mlađi sugrađanin i suvremenik Zijaijin čija je čitava biblioteka rukopisnih kodeksa perzijskih klasika (sada u Gazi-Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu) očit dokaz perzijskih utjecaja u osmanskoj turskoj književnosti pa i književnosti Bošnjaka koji su participirali u stvaralaštvu tada zajedničke imperije. Isto se može reći i za Sarajliju Sukkeriju Zekerijja, mevlevijskog pjesnika čiji se jedini rukopis *Divana* nalazi u Muzeju Mevlane u Konji i čija *Sakinama* na perzijskom jeziku odaje duh i ukus perzijske klasike, kao i za jednog od najvećih bošnjačkih pjesnika XVII stoljeća Ahmeda Hatema Bjelopoljaka (Akovali), koji je u svome *Divanu*, pretežito spjevanom na osmanskom turskom jeziku spjevao i po 35 pjesama na arapskom i perzijskom jeziku.

Iako ovaj moj rad predstavlja prije svega pomoć za naše istraživače književne baštine Bošnjaka na osmanskom turskom jeziku, treba ga smatrati tek početkom i prvim priručnikom te vrste, kakvih će, nadam se, biti još opširnijih i obuhvatnijih. Svaki termin koji se ovdje donosi

provjeren je u literaturi i to po mogućnosti u djelima klasika divanske poezije, ali time ne iscrpljujemo mogućnost da poneki termin ne može imati i još poneko značenje koje ovim rječnikom nije obuhvaćeno.

Termini divanske poezije čiji se rječnik ovdje donosi najvećim su dijelom porijeklom iz arapskog ili perzijskog jezika, ali oni su dobili formu i izgovor u osmanskome turskom jeziku i prilagođeni su jezičkim zakonima toga jezika. Stoga smo se koristili transkripcijom koja odgovara turskom jeziku i koja se koristi otkako se za turski jezik (pa i za transkribiranje starih tekstova) koristi turska latinica. Postojanje turske latinice, prilagođene izgovoru turskog jezika, oslobađa nas obaveze da se koristimo međunarodnom transkripcijom koja nije jedinstvena, naima za arapske, perzijske i turske riječi i tekstove postoje različite transkripcije u engleskom, francuskom ili njemačkom govornom području. Obzirom da se za transkribiranje riječi i iz arapskog i perzijskog kao i iz turskog jezika sve više koristi transkripcija prilagođena engleskom jeziku (npr. *sajdah*, 'arsh, *adhân*) koja nije adekvatna za turski, a daleko je i od našeg izgovora, to je razlog više da za ovaj terminološki rječnik koristimo tursku latinicu (*secde*, 'arş, *ezân*). Postojanje preglašanih vokala u turskom jeziku (*ö, ü*) kao i vokala *ı*, koji se u međunarodnim transkripcijama ne prenose dosljedno, razlog je više da se u ovom radu opredijelimo za korištenje turske latinice. Ona je ovdje prilagođena za osmanski jezik jer se donose oznake za dužinu vokala i oznaka za arapski 'ayn (').

* * *

Na kraju, želim se ovom prilikom zahvaliti kolegama i kolegicama koji su mi sugestijom ili konkretnim primjerom pomogli da ovaj rad bude bolji nego što bi bio bez njihove pomoći i suradnje. Tu prije svih spominjem kolegu prof. dr. Amira Ljubovića koji mi je dao ideju za ovaj rad, recenzente rukopisa koji je prethodio ovoj knjizi dr. Kerimu Filan i dr. Namira Karahalilovića, kolegicu mr. Alenu Ramić koja je pročitala cijeli rukopis knjige i otklonila brojne greške, kao i direktoricu Orijentalnog instituta dr. Behiju Zlatar koja je uvijek bila spremna za pomoć i suradnju. Svima, kao i mojim učiteljima u ovom poslu prof. Salihu Traki i rahmetli prof. Ešrefu Kovačeviću dugujem veliku zahvalnost.

TRANSKRIPCIJA

ا	a, e
ب	b
ت	t
ث	s
ج	c
ح	h
خ	h
د	d
ذ	z
ر	r
ز	z
س	s
ش	š
ص	s
ض	z
ط	t
ظ	z
ع	'
غ	g, ğ
ف	f
ق	k
ك	k, ğ, g, n,
ل	l
م	m
ن	n
ه	h
و	v
ي	y

SKRAĆENICE

ar. – arapski
bos. – bosanski
dosl. – doslovno
fig. – figurativno
osm. – osmanski
per. – perzijski
tes. – tesavvuf
tj. – to jest
tur. – turski
v. – vidjeti

TERMINOLOŠKI RJEČNIK
DIVANSKE I TESAVVUFSKE
POEZIJE

âb, voda, more, suza, rijeka, znoj; metaforički: ljepota, dobrotu; kao tesavvufski termin: Božansko nadahnuće, savršena duša, potpuni razum (*kulli 'akl*).

Âb simbolizira mnoge pojmove iz sfere duhovnosti, ali češće u poeziji dolazi u konstrukcijama, npr. *âb-i ahmer* vino, *âb-i çeşm*, suza, *âb-i dest*, voda za pranje ruku (abdest) itd.

âb-1 ateş efrûz, voda koja rasplamsava vatru; tes. Božansko nadahnuće.

âb-1 câvidanî, voda života, v. *âb-1 hayat*.

âb-1 cevânî, voda života, eliksir mladosti v. *âb-1 hayât*.

âb-1 dîde, suza.

âb-1 harâbât, voda ruševina. Kako harabat znači ruševina (teki-ja) ovaj termin označava često bezgrešno stanje.

âb-1 hayât mey, vino izvora života, u divanskoj poeziji metafora za usne voljene osobe.

âb-1 engûr, voda grozda, sok od grožđa, vino.

U tesavvufskoj poeziji: ljubav prema Bogu.

âb-1 hayât, voda života, legendarna voda koja daje vječni život čineći čovjeka besmrtnim. Izvor joj je obavijen tminom, a nalazi se u nepoznatoj zemlji. Po starim legendama ovu vodu su najprije pronašli i nje se napili Božji poslanici Hizr i Ilyas. Kasnije je Bog sakrio ovu vodu od ljudskih pogleda pa do nje nije došao ni Aleksandar Veliki iako je išao do Zemlje tmine. Sufije smatraju da, ukoliko ne možemo pronaći vodu života, odnosno eliksir vječne mladosti na ovom svijetu, treba gledati u vode tekućice, u bilje i sve živo oko sebe u čemu se ona nalazi.

âb-1 Hızır, Hizrova voda, voda života, v. *âb-1 hayat*.

âb-1 kevser, izvor rajske vode, kevser. v. *kevser*.

âb-1 rû(y), voda lica, bjelina lica, čast, obraz.

âb-1 Zemzem, izvor Zemzem koji se nalazi u haremu Ka'be u Mekki, Abuzemze. Legende za pojavu Zemzema sežu do vremena Ibrahim a. s. (Abraham)

kada je njegova žena, koja se porađala, tražeći vodu došla do mjesta gdje je izbila iz zemlje voda. Izvor Zemzema simbolizira život i spas, slično kao voda života (*âb-ı hayât*).

âb-ı zindegânî, voda života, v. *âb-ı hayât*.

âb-keş, vodonoša, onaj ko donosi vodu u mevlevijsku tekiju.

âb ü dâne, voda i zrno; u tes. označava onoga koji ističe loše strane pohlepe, a hvali skromnost u stilu izreke *bir hırka bir lokma* – jedan ogrtač jedan zalogaj.

âb ü hâk ü âteş ü bâd, voda, zemlja, vatra i zrak, četiri elementa iz kojih je nastalo sve što postoji na zemlji, v. *erkân-ı erba‘a*.

Primjer:

*Sun'ile âb ü hâk ü ateş ü bâd
Dördi bir itti câmi'ul-ezdâd.*

(Sinan-paşa)

*Stvaranjem vode, zemlje, vatre i
zraka
Sve četiri oprečnosti učinio je
jednim.*

âb ü tâb, ljepota, sjaj, svježina

Primjer:

*Başlasam Mi'râcını tahkîka âb ü
tâb ile
Gevher-i şehvâr-i gûş-i Ümmü
Hâni'dir sözüüm.*

(Nef'î)

Kad bih počeo pričati lijepo o

Miradžu

*Moja riječ bi bila poput carskog
bisera u uhu Umihane.*

‘abâ (عبا), ogrtač napravljen od čistog vunenog platna – kojim se ogrću derviši v. *Âl-ı ‘abâ*. Ova odjeća je trebala označiti njihovo siromaštvo.

âbâ-i felek (آبا فلك), gospodari (očevi) vasiona, devet planeta.

âbâ-i kiram (آبا کرام), uzvišeni i časni šejhovi (babe), nebesa, planete.

‘Abâ-yı ‘Aşkullah, ogrtač Muhammeda a. s., sinonim za Poslanikovu porodicu u koju osim njega spadaju njegova kći Fatima, zet Alija i unuci Hasan i Husejin.

âbâ-i ‘ulviyye (آبا علویه), uzvišeni očevi, veliki preci; u filozofiji i astrologiji oznaka za četiri elementa iz kojih je stvoren materijalni svijet: zrak, voda, zemlja, vatra.

‘abd, rob, sluga; u tes. rob može biti samo Bogu, nikome drugom se ne može robovati.

abdâl u tasavvufu označava množinu od *bedel* (zamjenik), ali se češće upotrebljava u množini u značenju jednine. Po vjerovanju sufija, Bog je zemlju razdijelio na sedam *iklima* a u svakoj klimi (klimat, oblast, kontinent) dao je po jednog *abdâla* da njome duhovno upravlja. *Abdâl*

svake oblasti (tj. namjesnik, zamjenik, bedel) nalazi se na srcu jednog od Božjih poslanika.

Komentator *Mesnevi* Sari Abdullah kaže da su to dobri ljudi kojih nikad neće biti lišen ovaj svijet. Kada jednog nestane drugi (bedel) dođe na njegovo mjesto.

Po bektašijama, svi abdali su bektašije, to je njihova osobina, a svi bektašije su manje ili više abdali. Tako su među bektašijama Abdal Musa, Kaygusuz Abdal, Abdal Kumral, Abdal Murâd, Pîr Sultan Abdal. Svi pjesnici koji se smatraju abdalima su sunije i bektašije.

Doposljednog stoljeća (dvadesetog) abdalima su nazivani lutajući derviši koji su s ćebetom ili janjećom kožom na leđima, rogom od bivolice za pasom, prosjačkim čankom i sjekiricom lutali od kasabe do kasabe.

U Srednjoj Anadoliji su abdalima nazivani potomci ili sljedbenici Hadži Bektaša Velića. Abdalima su nazivani i stanovnici alevijskih sela koji za sebe tvrde da su sljedbenici Hz. Alije. Onima među njima koji su pripadnici tarikata kaže se *ışık-münevver* (svjetlosni, prosvjetljeni), pjesnicima se kaže *âşik*, a onima koji ne pripadaju njima kaže se *kelte*.

U nekim batinijskim tarikata bilo je nedopustivo tari-katske tajne saopćavati neko-

me ko nije njihov pripadnik. Te tajne su nazivane *abdâl sırrı*.

U suštini abdali su zamjenici evlija (ljudi posvećenih Bogu, bliskih Bogu) i kad jedan od evlija umre na njegovo mjesto dolazi neki od zamjenika (abdala). Obično u jednom vremenu, prema različitim vjerovanjima, ima sedam ili četrdeset osoba ovakvih osobina, a nazivaju se i *ricâlu l-gayb* (v.) stoga što u isto vrijeme mogu biti prisutni na dva mjesta.

Abdali su i derviši koji su se pojavili u XIII stoljeću a privlačili su pažnju svojom spoljašnošću: hodali su bosu, golglavi, brijali su kosu, brkove i obrve, a na prsima su imali ispisano *‘Alî* ili *Zulfikâr*.

Abdâlân-i Rûm, evlije Ruma (Anadolije).

âb-dâr, sočan, svjež, živ, sjajan, duhovit, lijep, prijatan.

Ovaj atribut se koristi pri ocjeni gazela koji nije stereotipan ni po sadržaju ni po poruci.

Primjer:

*Bâkî mihâl-i ma'rifetün mâve-i teri
Ârif katında bir gazel-i âbdardur.*

(Bâkî)

*Svježe voće s grane Bakijeva
umijeća
Svjež je gazel na razini ârifa.*

‘Abdullâh Ensârî, šejh iz Herata, filozof i pjesnik iz petog hidžretskog stoljeća.

‘Abdulkâdir Geylânî, veliki mutesavvif i osnivač kadirijskog tarikata rođen u selu Nif blizu iranskog grada Gejlana. Živio je između 470.-561. (1077.-1165.). Poznat je i kao *Gavs-i a’zam* ili samo *Gavs*, a u literaturi ga nazivaju i *Bâz* (Soko) i *Bâz-i Ekber* (Najveći soko) (Kaimija).

‘abher, v. nergis (narcis).

‘abîd, rob, sluga. Osoba podređena sultanu u profanom ili tesavvufskom značenju. Ponekad sinonim za ‘*âşik* (v.).

Abûšerevan, Anuširvan, Husrev, vladar iz dinastije Sasanida, Abûšerevan je arapski naziv ovog vladara.

‘âcil ü âcil, hitan i odgođen, ‘âcil je particip aktivni od ar. glagola ‘*ağala* – žuriti, a *âcil* particip aktivni od glagola *ağala* – odgoditi. Ecel znači i sudbina (konačna), tj. smrt. U poeziji ‘*âcil* označava ovaj svijet (*dünyâ*), a *âcil* je drugi svijet (*âhiret*).

‘Âd, narod koji se spominje u Kur’anu. Živio na jugu Jemena, a Božji poslanik koji je poslan ovom narodu je *Hûd*. Zbog moći i bogatstva ovaj se narod okrenuo užicima i tiraniji, pa je zato od Boga kažnjen na taj način što je iščezao u jednoj strašnoj oluji koja je trajala sedam dana i osam noći, a spasili su se i iz tog kraja iselili samo oni koji su bili sljedbenici *Hûda*.

Narod ‘Âd u literaturi predstavlja simbol zalutalog naroda koga čeka sigurna Božja kazna.

âdâb, pravila kojih se potrebno pridržavati. Najljepši postupci koji su poželjni u ljudskom ophođenju. U tes. pravila kojih se pridržavaju mutesavvifi zovu se âdâb-*i* sofiye, a pravila kojih se pridržavaju pripadnici određenog tarikata zovu se âdâb-*i* tarîkat.

âdâb-*i* tarîk, glavni postulati tarikata.

Ima ih šest:

1. sjediti na koljenima;
2. čuvati tajnu;
3. u prisustvu šejha malo govoriti;
4. ne izlaziti iz šejhovog vido-kruga;
5. prihvatiti sve što šejh daruje;
6. ne gledati s prezirom na druga bića, odnosno, gledati vedro na sva Božja bića.

Âdem, prvi čovjek i prvi Božji poslanik. Spominje se po imenima *Ebû’l-bešer* (otac čovječanstva), *halîfetullah* (Božji namjesnik na zemlji), *Âdem ‘aleyhisselâm* (Adem, neka je nad njim Božji spas). Pošto je zajedno sa svojom ženom *Havvom* (Evom) jeo zabranjeno voće, prognani su iz dženneta (raja). Nakon pokajanja Boga, Bog mu se smilovao, prihvatio njegovo pokajanje, očistio ga od grijeha te je

zbog toga poznat pod nadimkom safiyyu'llah, Božji čisti, bezgrješni rob. Katkad se spominje samo kao sâfi (čisti).

âdem, čovjek. Po nekim tesavvufskim tumačenjima elif u ovoj riječi simbolizira kiyam (stajanje u molitvi), dal simbolizira rukû' – (saginjanje u molitvi, a mîm – sedždu (padanje ničice na tlo). Na taj način se govori o âdemu (čovjeku) koji je obavezan da se moli (namaz) jer na to upućuju i slova iz kojih je sastavljeno ime te riječi (elif, dal, mîm).

âdem-i ma'nâ, duhovni čovjek, istinski čovjek, onaj koji zna suštinu i smisao stvari.

'adem, nepostojanje, nebitak, ništavilo.

Primjer:

*Tutalum itmedük cânâmile
'âlemde bir 'âlem*

*'Adem iklimine varduk da bir
'âlem bulunmaz mı.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Pretpostavimo da jedan svijet u
svijetu nismo učinili s dragom
Došli smo u svijet ništavila, ne
nalazi li se tu jedan svijet?*

Âdem'ün zârlıĝı, zapomaganje, plač Ademov. Nakon što je prvi Božji poslanik Adem a. s. jeo zabranjeno voće i protjeran iz dženneta, po jednoj priči, on je

spušten na neki otok Serendip u Indiji. Tamo je mnogo plakao i dozivao Gospodara. Najzad, Allah se smilovao na njegove molitve pa mu je oprosteno.

'Aden, grad u Jemenu, u čijoj se okolini vadio biser. U divanskoj poeziji adenski biser je simbol zuba drage.

Primjer:

*Dişleri dürr-i semin ammâ
'Aden'den çıkmamış
Can deger la'l-i lebi illa
Bedahşânı degül.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Zubi su joj vrijedni biseri, ali
nisu iz Adena izvađeni
Crvene usne života vrijede, ali
nisu bedahşanske.*

Âdetullah, Božje zapovijedi, božji nepromjenjivi poredak kojim On upravlja svim živim stvorenjima i neživim stvarima. Sinonim za ovo je sunnetullah.

'Âdil, koji je pravedan, koji pravedno vlada svijetom (Bog).

'adil, jednak, par.

'adn, raj, jedan od osam rajeva, najviši stupanj dženneta kojeg je Allah stvorio svojim rukama i u njega je svojom rukom usadio drvo *Tûbâ*. Ovaj raj je određen samo za odabrane i u njega neće ući svi koji zasluže raj.

âferinende, Stvoritelj (Bog).

âfet, sfinga, mitološko biće koje ima glavu djevojke, tijelo oblika lava i ima dva krila. Iako simbolizira ljepotu, pjesnici koriste ovo biće i kao simbol nesreće; pošast, prokletstvo, npr. *gybet âfeti*, pošast ogovaranja, *yalan âfeti*, pošast laži, *elin âfeti hırsızlık yapmak*, prokletstvo ruke je krasti.

Neki su pjesnici skovali i glagol *âfetlenmek* kako bi izrazili radnju u kojoj neko postaje beskrajno lijep.

âfet-i âb, mitološko biće, pola djevojka pola riba, gospodarica vode.

âfet-i cân, onaj koji (ona koja) donosi nesreću duši; lijepa voljena osoba (*sevgili*).

Primjer:

*Âfet-i cân dediler gamze-i
cellâdın için.*

(Nedîm)

*Rekli su: Tvoj ubitačni pogled
ispod oka koban je za dušu.*

ili:

*Rekli su da Ti, voljena, imaš
ubitačan pogled.*

âfetlenmek, postati sfinga, biti beskrajno lijep, v. *âfet*.

Afrîdûn, v. *Ferîdûn*.

âftâb, âfitâb, sunce. Sunce predstavlja metaforu za čašu zbog svoga stalnog kruženja, također simbo-

lizira ljepotu lica drage; v. *şems, güneş, hurşid*.

âftâb-ı Kureyş, sunce plemena Kurejš, tj. Muhammed a. s.

âftâbe, ibrik, posuda za vodu, ukras (nakit), izrađen u obliku sunca

âftâbe-i mül, vrč za vino.

afyôn (efyûn), opijum, ekstrakt hašiša; često se u poeziji spominje kao nadopuna ili zamjena za vino.

Primjer:

*El çekip la'linden olduk nâil-i
hâl-i siyeh*

*Neş'e-i sahbâyı biz afyôna tebdîl
eyledik.*

(Sâbit)

*Povukavši ruku od tvojih rubin-
usana postali smo skloni crnom
mladežu*

*Zamijenili smo rujno vino veselja
za opijum.*

ağacıların secdesi, klanjanje drveća. v. *secde-i eşcâr*.

âgâh, znalac, upućen, obaviješten; u tes. onaj koji razumije bit, koji upućuje na pravi put.

âgâh etmek, (od per. agah – onaj koji zna, koji je budan): buditi, u mevlevijskoj terminologiji znači: buditi sve prisutne u tekiji kucanjem na vrata soba prije sabahskog ezana (prije poziva na jutarnju molitvu).

ağız, usta, kao jedan od najvažnijih elemenata ljepote voljene osobe imaju po obliku karakteristike: mala su i tijesna. Usta se porede sa pupoljkom (gonca), sa tajnom (sirr) zato što se ne otvaraju, sa izvorom života (çeşme-i hayvân), Kevserom – rajskim izvorom, čašom (câm, kadeh), šećerom (şeker, şîrîn), školjkom (sedef). Arapsko slovo "m" simbolizira usta. v. fem, dehân.

agyâr, mn. od gayr, drugi, strani, usamljeni, suprotni. U tes. agyâr je onaj koji nije sufi, ko je stranac u tesavvufskom životu. U divanskoj poeziji agyâr je suparnik ašiku i daje mu krive vijesti o voljenoj osobi.

Primjer:

*Ağyar müneccim gibi vakte
mutarassıt
Fırsat gözetir dilbere çah-ı
rasadından.*

(Sâbit)

*Suparnik poput astronoma
promatra vrijeme
Sa osmatračnice očekuje priliku
za dragu.*

âh, uzvik kojim se iskazuje raspoloženje beznađa, muke, tuge. Vrući uzdah koji sve oko sebe prži.

Primjer:

*Sûziyla âh edeydim eğer hadden
ziyâde*

*kuşlar kebâb olurdu döne döne
hevâda.*

(Mesîhî)

*Ako još jednom zbog vatre ljubavi
prema dragoj uzviknem âh
ptice koje lete zrakom popadaće
kao pečeno meso.*

O vrućem uzdahu govori i Ahmed-paša:

*Husrevâ Şirin lebinden işidenler
kıssamı*

*Âh edip Leylî vü Mecnun
dâsitanın yaktılar.*

*Husreve, oni koji su čuli moju
priču o Şirinim usnama
Vrućim uzdahom su spalili pri-
povijest o Lejli i Medžnunu.*

âh-ı germ, iskreni uzdah, uzdah iz duše, vruće âh.

âh-ı hirmân, uzdah zbog lišenosti (mahrûmiyyet âhu)

âh-ı serd, hladni uzvik, uzdah.

ahdâs, (احداث), mn. od hades, mladici, dječaci kojima još nije izbila brada. Neki su mutesavvifi pozivali na svoje skupove ovakve mladiće i tražili od njih da uče (pjevaju) ilahije. Mutesavvifi su voljeli da ih gledaju i slušaju i doživljavali su ih kao odraz Božje ljepote.

ahfiyâ, tajni, skriveni; melamijski derviši. Kako su melamije voljele tajnost, odvajali su se od naroda oblaćeci odjeću s kojom

su željeli ostati nezapaženi. Isto i gizli.

Primjer:

*Terk edüb nâm ü nişânu giy
melâmet hirkasını
Bu melamet hirkasında nice
sultan gizlidir.
(İsmail Ma'sûkî)*

*Ostavi ponos i gizdu, obuci
melamijsku hrku
U ovoj melamijskoj hrki koliko se
sultana skriva.*

ahîd, (أحد), zavjet sporazum; najčešće se koristi da bi se izrazio sporazum koje su duše prije stvaranja svijeta postigle sa Bogom o tome da će ga priznati svojim Gospodarom. Vid. još *bezm-i ezel i kâlû belâ*.

ahîdnâme, pismena ili usmena oporuka šejha kojom određuje svoga nasljednika kao pročelnika reda ili tekije. Isto i *hilâfetnâme*.

âhî, osnovno značenje ove riječi u arapskom jeziku je: brat, dok u anadolskom turskom jeziku označava: čovjek široke ruke, velikodušan, darežljiv. Ovaj termin je označavao i pripadnika esnafske organizacije tabaka koji su istovremeno bili i pripadnici jednog sufijskog reda.

Primjer:

*Sûfilere sohbət gerek, âhîlere
ahret gerek*

*Mecnunlara Leylî gerek, bana
seni gerek, seni.*

(Yunus Emre)

*Sufijama je potreban razgovor,
ahijama je potreban ahiret
Medžnunima je potrebna Lejla, a
meni si potreban Ti.*

âhîlik, cehovsko – tarikatsko udruženje tabaka.

Ahî Evren, čovjek koji se smatra *pîrom* (v.) zanatskog ceha tabaka (kožara). Osnovao je u Kirşehiru *zaviyu* (v.). U Kirşehiru je i umro i sahranjen i tu se nalazi njegovo turbe (mauzolej). U narodu se njegovo ime izgovara kao Ahî Ören.

Âhîret, vječni svijet gdje ćemo ići nakon života na ovom svijetu. Ahiret je mjesto gdje će nakon sudnjeg dana nastaviti svoje trajanje sve postojeće i ljudi. Tamo nema smrti, život je vječan, oni koji su se pridržavali vjerskih propisa ići će u džennet (raj), a oni koji se nisu pridržavali vjerskih propisa ići će u džehennem (pakao). Na drugom svijetu ne mogu postati muslimani oni koji nisu vjerovali na ovom svijetu.

Âhir-zemân, posljednji period ovoga svijeta. To je posljednji period života na ovom svijetu pred sami smak svijeta. Očitovaće se po mnogim zlima, pokvarenosti, smutnji.

ahkâm-ı bâtîne, nevidljivi, unutrašnji sudovi; mišljenja sufija

koja se ne daju zapaziti okom, kao što su ljubav, mržnja, iskrenost, dvoličnost, milosrđe, nemilosrdnost itd.

ahkâm-ı zâhire, vidljivi postupci kao što su namaz, post, hadž, zekat, abdest i dr. Isto i *a'mâl-ı zâhire* i *ef'âl-ı cevâhir*.

ahlâk, moral, narav, ćud. Način ponašanja i držanje ljudi. Ahlak može biti urođeni ili naučeni (stećeni) način ponašanja.

Ahmed, arapsko ime koje znači veoma hvaljeni. Drugo ime za Muhammeda a. s.

Ahmed-i Kubrâ, mutesavvif (mistik) porijeklom iz Iraka. Ime mu je Ahmed b. Ömer, a nadimak Kubrâ. Ovaj nadimak je dobio u mladosti kada se obrazovao zbog toga što nije imao nikog ravnog sebi u diskutiranju. Imao je mnogo *murida* (v.) od kojih su najpoznatiji Medžduddin Bagdâdî, Saduddin Hamevi, Baba Kemal Hudžendi, Sejfuddin Bâharzî, Sultan Behauddin Veled. On ih je svojim uputstvima uzdigao do stupnja evlija. Njegovi sljedbenici su osnovali *kubrevijski tarikat*.

Ahmed-i Muhtâr, sinonim za Muhammeda a. s.

Primjer:

*Varis-i 'ilm-i Ahmed-i Muhtar
mufti-i şer'î emin-i dîn-i mubîn.*

(Sukkerî)

*Nasljednik nauke Ahmed-i
Muhtara
Muftija jasne vjere i potpuno
ispravnog šerijata.*

Ahmed-i Muhtâr postu, mjesto u bektašijskoj tekiji koje se nalazi desno od pročelja (taht – prijestolje). Svaki kandidat – *tâlib* – koji dođe u bektašijsku tekiju bude upoznat sa značajem ovog mjesta riječima *Sebeb-i îcâd-ı 'âlem budur* (Ovo je povod stvaranja svijeta).

ahret, drugi svijet, *ahiret* (v.).

Ahsenü'l-kasas, **ahsen-i kasas**, najljepša priča. Epitet “najljepše priče” u Kur'anu nosi sura “Yusu'f” (XII, ima 111 ajeta). U divanskoj poeziji ovaj epitet nosi priča o Jusufu i Zelihi (Zulejhi) koja je također inspirirana ovom kur'anskom i biblijskom pričom.

ahsenü 't-takvîm, najljepši sklad; u Kur'anu se spominje da je čovjek stvoren u najljepšem skladu. U ovom značenju se termin upotrebljava i u divanskoj poeziji.

âhû (mn. **âhûvân**) gazela. Zbog krupnih i crnih očiju često je simbol koji se koristi umjesto riječi *çeşm* ili *göz* (oko); osoba krupnih očiju poput gazelinih. Kako ova životinja izlučuje mirisnu smolu, simbol je za sve što lijepo miriše. Zbog njene divljine, prisposobljuje se dra-

goj (dragom) koja (koji) je nedostupna (nedostupan).

Primjer:

*Gazelinim očima plijen bi hvatala
i sama lovina takvim bi okovima
rado svoj vrat ispružila.*

(Nizami: Lejla i Medžnun)
(prijevod: M. Karahodžić)

âhû-yı harem, haremska gazela, simbolizira zabranu lova u haremu (Mekke i Medine); simbolizira ženu (u prenosom značenju osobu koju je zabranjeno loviti), označava princa ili princezu koji su posebno zaštićeni na dvoru.

âhû-nigâh, pogled krupnih očiju poput gazelinih.

ahyâr, dobri; jedan od tri stupnja evlija koji se u Siriji najčešće nazivaju *abdâl*, u Jemenu *nücebâ*, a u Iraku *ahyâr*. Za ljude koji su veoma pobožni i čine dobra djela kaže se da su na putu ahyara, *tarik-i ahyâr*. Oni koji žele postići ovaj cilj isposništvom zovu se *tarik-i ebrâr*, a oni koji to žele postići ljubavlju zovu se *tarik-i şuttâr*.

Ahvâz, grad i pokrajina u jugozapadnom Iranu. Spominje se u Fuzulijevim pjesmama, gdje je poznat po ahvaškim škorpionima.

ahz-ı yed, (اخذ يد), prihvatiti ruku; u tes. ući u tarikat, vezati se za šejha.

‘Âiše, arapsko žensko ime. Ime jedne od Muhammedovih a. s. žena, kćer prvog halife Ebu Bekira. Bila je veoma bliska sa Poslanikom pa je poslije njegove smrti objasnila mnoge njegove postupke i preporuke. Tako se smatra važnom prenositeljicom hadisa.

Primjer:

*Fatma ‘yla ‘Âiše kılp figân
Derler idi el-amân u el-amân.*

(Süleyman Çelebî)

*Fatma i Aiša su zapomagale
Govorile su pomoć, pomoć.*

âhiyye, derviški red čiji je osnivač Šejh Nâsiruddîn Ahî Evren (iz Kiršehîra). Ahije su pripadali esnafima, posebno kožarskom. Radili su mnogo na ovom svijetu za onaj svijet. Novac koji su zarađivali dijelili su onima kojima je bio najpotrebniji. Služili su za dobro.

‘akl (akl), pamet, razum. Postoje dvije vrste *akl-a* (pameti): *‘akl-i me‘âş* – pamet koja se bavi ovim svijetom i koja ne dopire do suštinske istine i spoznaje i *‘akl-i me‘âd* – pamet koja puni srce ljubavlju prema Bogu i Poslaniku, koja vodi ka onostranom znanju (poznavanju onostranog, nevidljivog) i istinskoj spoznaji Boga.

‘akl-ı cüz, ograničeni razum, čovječiji razum. Prema starim filozofima čovjek je ovim razumom

u stanju spoznati Boga, sebe i to da je ovisan o Bogu. Pošto je to razum kojim se rukovodi čovjek za ovosvjetske poslove on se naziva i 'akl-i me'âş.

'akl-1 ferzâne, učen, znalac, filozof, pamet učenog čovjeka. Znanje do kojeg čovjek dolazi razmišljanjem. Nasuprot ovome za sufije je 'ilmu'l-yakîn, znanje do kojeg se dolazi unutrašnjom spoznajom, srcem.

'akl-1 küll, apsolutni um, potpuno znanje. Prema grčkoj filozofiji, prihvaćenoj i u islamu to je prva pojava (manifestacija) Božje stvaralačke moći. Prvo što se od Boga pojavilo je um. Ta manifestacija je nazivana 'akl-i evvel (prvi um) i rûh-i a'zam (najveći duh). Poslije toga su se pojavljivali slijedeći umovi da bi deseti um bio nazvan 'akl-i fa'al (djelotvorni um). Prema sufijama 'akl-i küll je melek (anđeo) Džibril (Gabriel), a u isto vrijeme oni ovu pojavu zovu hakikat-i Muhammed (Muhammedova istina, tj. istina koju je objelodanio Muhammed a. s.). To je, dakle, znanje koje ne treba učiti, ono je doneseno objavom Muhammeda a. s.

'akl-1 maaş, v. 'akl-1 ciüz.

aklâm-i sitte, šest vrsta arapskog pisma: muhakkak, reyhânî, sülüs, nesih, tevkî i rîk'a. Za ovih šest pisama se ponekad koristi perzijski izraz *şeş kale*m.

'akreb, škorpion, insekt čiji ubod može biti smrtonosan. U poeziji (npr. kod Nedima) akrep simbolizira životinju koja se danju skriva ispod kamena i čeka noćnu tminu da izađe iz zaklona i obavi svoje nakane. Zapravo škorpion je najopasniji kad se pojavi noću u vrijeme punog mjeseca. Škorpioni iz iranskog grada Ahvaza su poznati kao smrtonosni. Isto tako 'akreb (škorpion) je znak u horoskopu (u tome ga smislu spominje Fuzûlî) i tada simbolizira pošasti: bitke, velike padavine, tegobe, muke, lažne vijesti i sl. Također 'akreb je simbol noći, a često se kosa drage osobe poistovjećuje s akrepom jer je i kosa zamka za dragu (dragog) tj. pjesnika – aşıka.

Primjer:

*Zaman-ı devletinde fitneyi der-hâb
gördükçe
Ola müjgânları a'daya niş-i
'akreb-i Ehvaz.
(Nedîm)*

*Kad vidi usnulu smutnju u
vrijeme svoje vladavine
Neka trepavice njegove budu
iglice ahvaških škorpija.*

Âl-1 'abâ, porodica jednog ogrtača (pokrivača), porodica Muhammeda a. s. časna Poslanikova porodica, odnosno pet članova te porodice: Muhammed a. s., njegova kći Fatima, zet Alija i unuci Hasan i Husejin. Âl-i 'abâ

je naročito česta tema onih divanskih i tesavvufskih pjesnika sklonih šiizmu, koji stradane potomaka Muhammeda a. s. oplakuju svojim stihovima.

Primjer:

Tedbir-i katl-i Âl-i Abâ kildun ey
felek

Fikr-i galat hayal-i hatâ kildun ey
felek.

(Fuzûlî)

O nebesa, poduzeli ste mjere da
usmrtite časnu Poslanikovu
porodicu

Pogrešku ste smislili i naopako
uradili, o nebesa!

âl-1 'Abbâs – Abbasije, Abasidi.

Dinastija koju je u Kufi ustanovio Ebu Muslim iz Horasana nakon što je oborio Emevije (Omajadsku dinastiju). Dinastija je vladala pet stoljeća, a prvi halifa je bio Muhamed sin Alije, amidžić (stričević) Muhammeda a. s. Ova dinastija je dala 37 halifa, a 7 prvih su obilježili najsjajniji period islamskog hilafeta.

Âli-i 'Imrân, Porodica Musa a. s. i Harun a. s., isto tako se naziva i porodica Isa a. s. (Isusa), jer je njegova mati, Merjema, kći Imranova.

âl-1 Mervân, dinastija koja je u X i XI stoljeću vladala Dijarbakirskom. Iako je pravi osnivač dinastije Bâz, ranije pastir, čovjek kurdskog porijekla, di-

nastija je dobila ime po njegovom sestriću Ebu Ali al-Hasan b. Mervanu. Po njemu su poznati kao Mervani. Nakon stogodišnje vlasti ova je dinastija likvidirana od strane Seldžuka.

âl-1 Selçûk, Seldžuci. Država koju su formirali Turci (Oğuzi) u prvoj polovici XI stoljeća koji su iz Transoksanije prešli u Horasan. Kratko vrijeme po osnivanju doprli su do obala Sirije i Mramornog mora, od rijeke Sir-Darje i Kafkaza do Indijskog oceana.

Aleksandar, v. *Iskender*.

'âlem. Svijet, postojanje, biće. U tesavvufu se koristi kao dio mnogih složenica, za sve ono što je Bog stvorio. Po islamu 'âlem (svijet) je odvojen od Boga, po tesavvufu je pak âlem odraz Boga, pokazuje se kao znak Božji. Zbog toga je čovjek okarakteriziran kao svijet u malom, mikrokozmos ('âlem-i sugrâ). Nekad je čovjek prisposobljen makrokozmosu ('âlem-i kubrâ), a ovaj svijet mikrokozmosu. Osim ovih različitih tumačenja u tesavvufu, vidimo da se riječ âlem koristi u mnogim značenjima. Po sufijama postoje stupnjevi postojanja. Prvi stupanj je svijet postojanja koji se naziva 'âlem-i lâhût ili 'âlem-i mutlak. Prvo Božje udostojavanje je sklonost da

se pojavi i da se upozna Njegova osobnost. Sva bivanja se na ovom svijetu najprije ostvaruju u svojoj suštini, a onda u pojedinostima. To znači da se iskazuje postojanje između suštinskog (božanskog) postojanja i stvorenog postojanja. Tome se postojanju kaže 'âlem-i ceberût (svijet svemoći) ili hakikat-i Muhammediye (Muhammedovska istina). To postojanje je na drugom stupnju, a nakon njega je svijet svojstava u kome se iskazuju Božja svojstva ('âlem-i melekût). Iz 'âlem-i melekuta se pojavljuje svijet mnoštva ('âlem-i nâsût) koji je najveći svijet jer u sebi okuplja četiri vjerna svijeta. Ovome se svijetu (postojanju – bitku) kaže i svijet savršenog čovjeka ('âlem-i insan-i kâmil).

Razni komentatori Kur'ana tumače prve riječi Fatihe "Neka je hvala Allahu gospodaru svjetova" tako da ima između 1.000 i 40.000 svjetova. Jedan od tih svjetova je ovaj na kojem mi živimo. Kod mutesavvifa je pretežno rašireno vjerovanje da postoji 18.000 svjetova.

Allah je u svojoj stvaralačkoj moći nasuprot apsolutnom umu ('akl-i kull) stvorio apsolutnu dušu (nefs-i kull). Od ovog je nastalo devet nebesa. Na devet nebesa su uz zvijezde i četiri elementa (dört unsur) koji su porodili troje potomaka što sve čini zbir od osamnaest.

Pošto se svako od ovih 18 činilaca se broji kao 1.000 to nastaje zbir od 18.000 svjetova.

U književnosti se 'âlem (svijet, postojanje, bitak) tumači i na vjerski i na tesavvuski način. Riječ se posredstvom *mecâz-i mursela* mnogo upotrebljava u značenju: ljudi. Svijet je postojbina gdje se uzima pouka, to je jedna božanska slika božanskog slikara. On osigurava svoje trajanje u svom jasnom poretku. Kad čovjek pogleda svijet odmah se mora prisjetiti Stvoritelja. Jer svijet je prolazno mjesto, jedna gostinska soba. Čovjek je na ovom svijetu kao u tuđini. Pravi dom je na onom svijetu i zato se mora ponašati krajnje oprezno kao u kući gdje je gost. Na ovom svijetu ne priличи uništiti bilo čije srce, nikome ne učiniti nažao jer svijet je prolazan. Uzaludno je čovjeku trošiti trud na uživanja koja ne mogu biti trajna. Ovaj svijet je jedna stara žena koja je ostala udovica iza više muškaraca, ali ona svoju starost prikriva i čovjeku se može učiniti kao mlada nevjesta. Ona je poput strvine u čije se lice ne može gledati; ali ukrasima umije prikriti ružnoću svoga lica. Inače poželjno je vidjeti istinu, shvatiti je na pravi način i prema tome postupati.

Pjesnik je osoba koja to pomalo može shvatiti. Svijet je kao igra mašte. I u Kur'anu se

život na ovome svijetu tumači kao igra.

Svijet je dom bola i tjeskobe. Niko se na njemu ne može osjećati sigurnim.

Svijet je vinograd i bašča, zelenilo i vrt. U odnosu na mjesto on je džennet ili džehennem, dvorac ili mlin. Nekada je ogledalo u kojem se zrcali u skladu s načinom na koji se gleda. Treba, međutim, znati gledati u to ogledalo.

Čovjek može upotrijebiti svijet dobro ili loše. U njemu ima mnogo blagodati. Dakle na svakom je pojedincu želja da živi ili ne živi na ovome svijetu.

Uzrok stvaranja svijeta je Božji poslanik. Jer Allah kaže: "Da nije tebe, ne bih stvorio svijet". S te tačke gledišta Muhammed a. s. je ponos svijeta (*fahr-i âlem*).

Na sve ovo pjesnici upotrebljavaju konstrukcije kao "natovariti sebi svijet na glavu", "svijet u svijetu" i slično. Namjesto riječi *âlem* (svijet, postojanje) pjesnici upotrebljavaju riječi *arz* (zemlja), *dünyâ* (ovaj svijet), *kâinat* (kozmos), *rûy-i zemîn* (lice zemlje), *cihân* (svijet). Sa riječju *âlem* pravi se mnogo složenica: *âlem-i anasir* (svijet elemenata), *âlem-i sugra* i *âlem-i asgar* (mali svijet), *âlem-i bâki* ili *âlem-i bekâ* (vječni svijet, onaj svijet), *âlem-i berîn* (najviši svijet), *âlem-i diğer* (dru-

gi svijet), *âlem-i eflâk* (nebo, nebeski svod), *âlem-i ervâh* (svijet duša), *âlem-i fânî* ili *âlem-i fenâ* (svijet smrti, prolazni svijet), *âlem-i gayb* (nepoznati svijet, nevidljivi svijet), *âlem-i melekût* (svijet anđela), *âlem-i nâsut* (svijet ljudi).

Primjer:

*Hoşça bak zâtına kim züibde-i
âlemsin sen
Merdüm-i dâide-i ekvan olan
âdemsin sen.*
(Şeyh Galip)

Primjer:

*Öziün fânî gören Hak'da odur
fa'il bu mutlakda
Nice Mansur ene 'l-hakk' da
komaz esfelde.*
(Hasan Kâimî)

*Prolazan čovjek vidi svoju suštinu u Bogu on je tada činilac u
Apsolutu
Kao što Mansur u svome "Ja sam
Bog" nije ostavio dolje (na ovom
svijetu) mirisa (tj. nikakvooga
traga).*

âlem-i bâtin, nevidljivi, unutrašnji svijet. Stvorenja ovoga svijeta su duhovna, bestjelesna, ne mogu se spoznati osjetilima. Isto i *âlem-i latîf*.

âlem-i ceberût, prvo pojavljivanje, prvo očitovanje, božansko objavljivanje Sebe. Također: *teayyün-i evvel*, *tecelli-i evvel*, *akl-i evvel*, *hakikât-i Muhamme-*

diyye, rûh-i izâfi, rûh-i küllî, kitâb-ı mübîn.

‘âlem-i ervâh, svijet duša, svijet gdje nema boja i oblika, svijet koji nema relacija sa vremenom i prostorom, nema tijela. Na ovom stupnju duša spoznaje istinu o sebi i svome prapočetku.

‘âlem-i gayb, nevidljivi, duhovni svijet.

‘âlem-i gayb-i mutlak, nepoznati, nevidljivi svijet, svijet čiju suštinu zna samo Bog. Zato se naziva još i *Lâhût ‘âlemi* (v.), a pošto je to svijet gdje nema mjesta naziva se i *Lâmekân ‘âlemi* (v.)

‘âlem-i kesîf, svijet mnoštva, v. ‘âlem-i zâhir.

‘âlem-i kevn, bitak, materijalni svijet, ovaj svijet (*dünyâ*).

‘âlem-i kubrâ, (ili: ‘âlem-i ekber), veliki svijet, m

akrokozmos (za razliku od ‘âlem-i asgar – mali svijet, tj. čovjek, mikrokozmos).

‘âlem-i lâteayyün, nevidljivi svijet.

‘âlem-i latîf, v. ‘âlem-i bâtin.

‘âlem-i melekût, svijet nevidljivih, duhovnih bića, svijet meleka.

‘âlem-i mülk, pojavni svijet, svijet koji se spoznaje čulima.

‘âlem-i mülk ü melekût, materijalni i duhovni svijet alem-i mülk je svijet o čijem se postojanju osvjedočujemo osjetilima, dok je *melekût*, svijet meleka (anđela) i duša.

‘âlem-i nâsût, svijet ljudi, ovaj svijet, svijet koji se spoznaje čulima.

‘âlem-i şehâdet, pojavni svijet, svijet koji se vidi očima. Suprotno od nevidljivog svijeta (âlem-i gayb) o njegovom postojanju, karakteristikama, obimu i osobinama se može osvjedočiti osjetilima. Sinonimi su mu: *alem-i mulk* (materijalni svijet), *âlem-i sûret* (pojavni svijet), ‘âlem-i fesâd (svijet nereda, smutnje).

‘âlem-i zâhir, pojavni svijet, svijet koji se vidi, materijalni svijet, onaj svijet čija se dužina, širina i dubina mogu očima vidjeti, osjetiti i izmjeriti. Isto i ‘âlem-i kesîf.

‘Alevî, privrženik imama i halife Alije, pripadnik alevizma.

‘alevîlerin saçları, kose alevija, simbol duge kose koju su obično nosili pripadnici alevizma.

Primjer:

*Pîr-i fetile – ser diyü şem’a
murid olup*

Pervaneler eder Aleviler gibi semâ.

(Hayâlî)

*To je pir sa kosom u
pramenovima
leptiri se udvaraju svijeći i kao
alevijske plešu u krug.*

‘aleviyu ’l-mezheb, onaj koji slijedi
hazreti Aliju u vjerovanju

‘aleyhi ’l-la‘ne, neka je na njemu
prokletstvo, proklet bio!

alın, čelo. Simbolika čela je u tome
što se na Ademovom a. s. čelu
zasjala svjetlost Muhammedo-
va a. s. i ta svjetlost je trajala
sve do pojave Muhammeda a. s.
Značaj čela potvrđivao se i stav-
ljanjem krvi kurbana (žrtvova-
ne životinje) na čelo. Čelo se
poredi sa mjesecom, Venerom
i svjetlošću općenito. Po obliku
čelo (alın) je ili slavoluk (tâk)
ili prijestolje (taht).

‘âlî, visok, uzvišen.

‘âlî-kadr, visoke vrijednosti, viso-
kog stupnja, častan, uzvišen.

‘âlî-neseb, visokog roda.

‘Alî ibni Ebî Tâlib, četvrti halifa i
prvi imam. Sin je Ebu Taliba, a
amidžić (stričević) Muhammeda
a. s. Poznat je po znanju i mar-
ljivosti, čovječnosti i hrabrosti.
Rođen je deset godina prije
početka objave Poslaniku. Bio
je prvi čovjek koji je prihvatio
islam i prvi je među sljedbeni-
cima Poslanika koji nije nikada
obožavao bilo koga osim Jedi-
noga Boga. Uvijek je bio uz Po-
slanika i u vrijeme njegove smr-

ti imao je trideset tri godine. Bio
je oženjen Muhammedovom
a. s. kćerkom Fatimom. Šiiti sma-
traju da mu je bespravno odu-
zeto pravo na hilafet. Simbol je
borbe na pravom putu, a većina
derviških redova, posebno onih
okrenutih šiizmu smatraju ga
svetom osobom. Ima mnogo
nadimaka koji se koriste umje-
sto njegovog imena u divanskoj
i tesavvufskoj poeziji kao što
su: *Allah’in arslanı, şîr-i Yezdan,*
Esedullâh, şîr-i Hudâ (svi zna-
če Allahov lav), zatim *Hayder,*
Hayder-i Kerrâr (lav koji se stal-
no vraća u borbu), *sâkî-i Kevser*
(onaj koji napaja Kevserom),
dürr-i Necef (biser Nedžefa) itd.

Primjer:

*Kimdür ol kim bilen dersen eger
cân u Sırr-ı Hakk nûr-i
Muhamed Esedullah velî
Ve ‘Aliyya ü ‘Aliyy ü ‘Aliyy-u ‘Ali.*

(Vahdetî)

*Ako pitaš ko je taj što zna dušu i
srce
Tajna Istine, svjetlost Muhameda,
Lav Božji, posvećeni
Ali i Ali i Ali i Ali.*

Primjer:

*Vefâ sende, müriüvvet sende ihsan
u saha sende*

*Ali bâlum seni her kim ki
sevmezse Yezid olsun.*

(Ziyâ’î)

*Kod tebe je vjernost, kod tebe je
čovječnost, dobro-činstvo i
nesebičnost imaš*

*Ali, srce moje, ako tebe neko ne voli
neka Jezid (proklet) bude.*

*U Alije je bodež i strijela i
dvosjekli mač
Pero i govor i riječ, linija, slovo i
diktat*

*I od pasa gori ako postanu ljudi
jedni drugima neprijatelji
Božji lav Alija je sirotinji zaštita.*

(Vahdetî – prijevod: S. Ilić)

‘Alî ibni Hüseyin, Zeynul-‘âbidîn, Seyyid, četvrti je imam, sin trećeg imama Husejna i kćeri Jezdedžirda, šaha Irana. Jedini je od sinova Husejna preživio Kerbelu. Zbog bolesti nije mogao učestvovati u borbi pa je sa ženama poslan u Damask. Odatle ga je Jezid poslao u Medinu. Tu se potpuno povukao iz javnog života i odao se molitvi. Sastavio je djelo koje se sastoji od pedeset sedam molitvi. Bio je imam 35 godina i umro (po nekima otrovan) 95. g. h. (712.). Kao i ostali šiitski imami spominje se u stihovima pjesnika šiitske orijentacije. ‘Ali se spominje i kao ‘Abid (pobožnjak).

Primjer:

*Hazret-i ‘Abid ü Bakir şeh-i hayl-i
fukarâ
‘Izzet-i Ca‘fer-i Sâdik siper-i tîr-i
kazâ.*

(Vahdetî)

*Uzvišeni Abid i Bakir šah
sirotinje*

*Slavni Džafer Sadik, štit od
strijele nesreće.*

(prijevod: S. Ilić)

‘Alî ibni Muhammed Nakiyy je deseti šiitski imam, rođen 212./827., a umro (otrovan) 254./868. godine. Kad mu je otac otrovan u Bagdadu, on se nalazio u Medini i tamo postao imamom. Pozvan je kod abasidskog halife Mutevekkila u Samarru, koji ga je onda na sve načine ponižavao. Dao je i da se sravni sa zemljom turbe imama Husejna u Kerbeli, a uz to na sve strane su progonjeni Alijini potomci. Iza Mutevekkila, Nakiyy je doživio vlast još trojice abasidskih halifa dok za vrijeme Mu‘tezza nije i otrovan. Spominju ga pjesnici šiitske orijentacije.

‘Alî ibni Mûsâ, imam Ridâ (Riza) je osmi imam. Rođen je 148. (765.), a umro 203. (817.). Postao je imam nakon smrti svoega oca Mûsâ b. Ca‘fer Kâzima. Za vrijeme halife Me‘muna politika abasidskog hilafeta prema šiitima je bila gruba i okrutna. Najzad je Me‘mûn dao otrovati imama i on je pokopan u Tusu u Iranu, gradu koji se danas zbog mezara osmog imama zove Mešhed. Česta je tema pjesnika šiitske orijentacije

‘Aliyye, pravac koji je osnovao imam Ali b. Ebi Talib (‘Aliyyu’l-Murtezâ).

Inače Alija se smatra pîrom svih tarikata.

‘amâ-yı mutlak, opće sljepilo, simbol za nevidljivi svijet, gayb.

‘amel, posao, čin, djelo, postupak.

Primjer:

*Turçin nema amela,
krivda pravdu zamela...*

(Ilhamija)

‘amel defteri, spisak djela. Sve što čovjek u životu uradi, dobro ili loše bilježi se, pa će mu na Sudnjem danu biti predana njegova “knjiga života”.

Âmine, arapsko žensko ime. Ime majke Muhammeda a. s. U poeziji se isključivo koristi kao njeno ime bez ikakvog prenesenog značenja.

Primjer:

*Âmine Hatun Muhamed ânesi
K’ol sadeften dođdu ol dîir dânesi.*

(Süleyman Çelebî)

*Gospođa Amina, Muhamedova
mati*

*Kao iz sedefne školjke rodi to zrno
bisera.*

ân, trenutak, časak, najmanji dio vremena koji se ne može dijeliti na manje dijelove. U tesavvufu je ân zamišljeni pojam.

‘anâsır, mn. od ‘unsur – elementi. Postoje četiri osnovna elementa, a to su vatra, voda, zrak i zemlja. U poeziji se spominju kao ‘anâsır-ı erbe’â ili çehar ‘anâsır. Od ova četiri elementa vatra se pokazala Musa alejhisselamu, zrak Isa alejhisselamu, voda Nuh alejhisselamu, a zemlja Adem alejhisselamu.

‘anâsır-ı erba’â, četiri elementa (‘unsur), a to su: zemlja, voda, zrak i vatra.

Po drevnoj grčkoj filozofiji, a koja je prihvaćena i u islamu, iz ova četiri elementa nastalo je sve što je materijalno, a ova četiri elementa su se pojavila iz svemira.

‘anber, ambra, poseban prirodni miris koji se pravi od izlučevina glavate ribe (uljarke – *Catodon macrocephalus*). Anber je crne boje pa se u stihovima koristi i da označi crnu, mirisnu kosu (anber – ambra, fâm – boja) drage osobe. Često se koristi sa perzijskim sufiksom *sa* koji označava sličnost. ‘Anber-sa – poput ambre. Na primjer *zülf-i ‘anber-sa* soluf poput ambre.

Primjer:

*Safâmuz var ruhunda zülf-i
anber-fâm seyrinden
Bahar oldukta harz eyler kişi
ahşam seyrinden.*

(Nev’î)

*Tvoja nadmoćna sablja je tako ne-
vjernike učinila muslimanima
Tvoja odredba je zavládala nad
Perzijancima i Arapima.*

‘*Arasât*, prostor na sudnjem danu, između dženneta i džehenne-
ma. Oni koji imaju podjednako
dobrih kao i loših djela ostaće
na arasatu.

‘*araz*, slučaj, slučajnost, znak. Bi-
tak (biće) čije je postojanje ovi-
sno o nečem drugom, koje ne
može postojati samo za sebe.
U tesavvufu je sve što nije Bog,
ovisno o Bogu, sve što postoji
je ‘*araz*.

‘*ârif*, onaj koji je došao do spozna-
je, osoba koja je spoznala Boga,
to je smisao hadisa “ko spozna
sebe, spoznaće Allaha”. Sufije
tvrde da je irfan Božje davanje
i zbog toga je viši od nauke.
Nauka je plod razuma, a irfan
(spoznaja) je plod osjećanja.
‘*Ârif* ovladava Božanskim isti-
nama (‘*ilm-i lediün*) ne učenjem,
ne trudom nego nadahnućem,
ekstazom, prolaskom s druge
strane od zastora sumnje. Oči
duše su otvorene. Arifi oboža-
vaju Allaha ne da steknu sevab
(nagradu za dobro djelo) nego
da njegove naredbe izvršavaju
i sebe predaju ibadetu prema
jedinom biću koje je toga do-
stojno. Dakle ârif spoznavši
Allahovo postojanje prolaze se
od nepostojećeg bitka i postaju
osobe koje postoje sa postojan-
jem Boga. Za ârife se još upo-

trebljavaju termini ‘*ârif bi’llah*
(onaj koji je spoznao Boga),
kutb (stožer, vođa) *velî* (Božji
prijatelj), *ehl-i dîn* (vjernik) *ehl-i
yakîn* (koji vjeruje u nepobitnu
istinu, *ehl-i hâl* (koji zna suštin-
sko stanje) *ehl-i tahkîk* (ko je bli-
zak pravoj istini).

U divanskoj poeziji pjesnici
opisuje one koje vole u odjeći
arifa. Kako arif sve zna, u ne-
kim slikama njemu je data ka-
rakteristika da nešto objašnja-
va ašiku. Arif je nasuprot *zâhidu*
(pobožnjaku, asketi). Vrijeme
provodi u zikiru. Smatra duž-
nošću da služi bez ikakve kori-
sti. Krajnje je darežljiv. Oslanja
se na Boga i u stanju je trpjeti
bolove i muke.

Primjer:

*Sırr-ı ezel oldu aşîkarâ
Ârif nice eylesin müdârâ*

(Nesîmî)

‘*Aceb mi ‘ârif el üstünde tutsa
esrari
Anunla seyr ider ey dil hayal-i
dildârî*

(Ziyâ’i, G. 433/1)

Primjer:

*Kavs-i kuzehin ‘ayni bir köprü
bina etti varmı bu cihan içre
manendî hey Allahum
‘Tbretle bakup didi tarihini bir
‘arif ol geçdüği köpründen
biz de geçerüz şahum.*

(Ziyâ’i)

Ovaj most je sagrađen potpuno
 kao luk duge
 Ima li mu slična na ovom svijetu,
 moj Bože!
 Jedan znalac pogledavši ga s div-
 ljenjem izreče mu kronostih:
 "I mi prelazimo preko mosta preko
 kojeg je prošao moj sultan."

‘arif billah, v. ‘arif.

Aristo, Aresto, Aristotel, čuveni grčki filozof, učenik Platonov. Do dvadesete godine je u Ateni učio od Platona, a onda je postao učitelj Aleksandra Velikog. Umro je 322. g. prije n.e. U književnosti se upotrijebljava kao simbol učenosti, mudrosti i logike. U islamskoj filozofiji u njegove sljedbenike se ubrajaju el-Kindî, Farâbî, Ibn Sina, Ibn Rušd i dr. Jedan od najvećih i najslavnijih grčkih filozofa. U divanskoj poeziji nazivan je "kraljem mudraca" i uvijek simbolizira znanje, pamet, mudrost. Često se dovedu u vezu sa Aleksandrom jer se tako želi iskazati da je Aristotel moćan u mudrosti koliko Aleksandar u upravljanju državnom. U tom ih kontekstu zajedno spominje i Ziyaija Mostarac u jednom gazelu.

Primjer:

Söyledür tab’um beniüm ol şâh-ı
 hüban fi’l-mesel
 ‘İlm û hikmetden Aristoyu
 Sikender Söyledür.

(Ziyâ’î)

To je moja priroda" kaže ta carica
 ljepotica kao iz bajke
 Kao što je Aristotel Aleksandar
 (vladar) u polju nauke i
 mudrosti.

‘arız, obraz, simbol ljepote voljene osobe, najčešće se po boji poređi sa ružom (gül).

arслан, lav; u legendama koje se njeguju kod šiita lav (arслан, esed) često simbolizira Aliju. Ta se legenda zasniva na slijedećoj predaji. Za vrijeme mi’râca (v.) kad je Muhammed a. s. bio blizu ‘arşa (v.), ispred njega se ispriječio jedan lav. Muhammed a. s. je skinuo prsten s ruke i bacio na lava koji je progutao prsten i sklonio se s puta. Kad se Muhammed a. s. vratio s miradža, Alija je izvadio prsten iz svojih usta i predao ga Muhammed a. s. Zbog toga Aliju zovu Lav Božji (Esedullâh).

‘arş, šator, svod, prijestolje.

U staroj astronomiji, prema Ptolomejevom gledanju to je deveti kat nebesa koji je iznad svih i u kojem nema zvijezda. Naziva se još felek-i atlas. Božja moć i visina se sa ovog kata nebesa manifestira na svijet. Zbog toga se naziva još i ‘arş-i a’la (najviše prijestolje), ‘arş-i Rahmân (prijestolje Milostivog), ‘arş-i ilâhî (Božansko prijestolje), ‘arş-i Yezdan (Prijesto Uzvišenog Boga) i felek-i a’zam (najuzvišeniji horizont).

Riječi 'arš ü ferş i 'arş ü zemîn se upotrebljavaju u značenju "nebesa i zemlja".

Prema zajedničkom vjerovanju mistika i filozofa 'arş je osmi kat nebesa, a na devetom katu je samo prijestolje. Naziva se još i atlas. U Kur'anu se na više mjesta spominje arš.

Prema tesavvufu 'arş je srce. Ovdje se nalazi *levh* (ploča) gdje su upisana skrivena značenja božanskih riječi, a sama pisaljka je sredstvo trajnosti govora (Božjeg).

Hamele-i arş (nosači arša) su četvorica meleka (anđela). Ovdje je boravište Džebraилоvo i on odatle dalje ne može proći. Arš je prošao jedino Božji poslanik Muhammed kad je u noći Miradža (v.) razgovarao sa Allahom.

Arš je prvi sloj materijalnog postojanja.

Bog je prvo stvorio *Nûr-i Muhammedî* (Svjetlost Muhammedova) koja se podijelila na dva dijela. Prvi dio je voda, a drugi dio se podijelio na deset dijelova. Prvi od ovih deset dijelova je arš. Tu je kibla meleka, tu je slika i odraz svega postojećeg. Okolo su osam rijeka i sedamdeset hiljada safova meleka. Neki mutesavvifi sve postojeće i materijalno i nematerijalno smatraju aršom. Tako se vjeruje da je sve postojeće božanski arš (prijestolje).

Ibn Ebi Hâtîm tvrdi da je arš od crvenih rubina. A po Vehb

Ibn Munebbihu, Allah je stvorio arš od svoje svjetlosti. Mnoge predaje o aršu oslanjanju se na židovstvo.

U književnosti se s aspekta uzvišenosti aršom naziva padišahovo boravište i to je aluzija na vlast, moć i uzvišenost. Naročito se u vjerskoj tesavvufskoj turskoj literaturi ovaj termin – 'arş često rabi u pjesmama tipa tevhid, munadžat, nat i miradžija.

Arş'a yükselmek (popeti se na arš).

Arş'a çıkmak (izaći na arš).

Arş u ferş (nebo i zemlja).

Arş u kursî (nebesko prijestolje).

Sufije *arş* nazivaju i *imâm-ı mubîn*.

'arûs, nevjesta, mlada (isto i *gelin*), simbolizira voljenu osobu (*sevgili, ma'sûk*). Ponekad u sintagmi sa *gonca* (pupoljak) predmet je simpatija koje prema njoj iskazuje slavuj ('*âşik*).

Primjer:

*Seherden bezm-i gülşende açan
bûlbüllerün gönlin
Arûs-ı goncanın nâz ile itdügi
tebessümdür.*

(Nev'î)

*Srca slavuja otvaraju se u
ružičnjaku od zore
Zbog nježnih osmjeha, pupoljka
– mlade.*

'arûz (ar. '*arûd*), metrika, nauka o pravilnom rasporedu dugih

i kratkih slogova u jednom stilu. 'Aruz ('arûd) je prvobitno označavao stub na sredini šatora i kao što šator ne može stajati bez potpore tako ni stih ne može opstati bez pravilnog ustrojstva, odnosno raspoređa dugih i kratkih slogova. Metrika preuzeta u osmansku književnost iz arapske preko perzijske metrike je tako ustrojena da postoje 16 metrova (u arapskoj poeziji), a kasnije se na osnovu ovih osnovnih 16 metrova razvilo još nekoliko varijanti.

'asâ-yî Mûsî, Musaov (Mojsijev) štap, simbol je nadnaravne moći koja je Musau podarena od Boga. O ovome se govori u Kur'anu, a u Tevratu (Tori) postoji gotovo identična priča o Harunu (Aron). Naime, Musa je štap mogao pretvoriti u zmiju i opet, po potrebi, vratiti ga u prvobitno stanje. Ovu nadnaravnu moć Musa je pokazao faraonu dokazujući mu time da je Božji poslanik, a faraon je to proglasio vradžbinom. Ovo je česta slika u stihovima divanske poezije.

'asâdâr-i pîr-i mugân, vođa derviša koji nosi štap ('asâ – štap, 'asâdâr – onaj koji nosi štap).

Âsaf, Ibn Buharya, vezir Sulejmana peygambera (Solomona Mudroga). Bio je vičan i metafizičkim znanostima. U divanskoj

poeziji simbolizira sposobne vezire i vojskovođe. Ishak Telalović iz Livna, s pjesničkim mahlasom (pseudonimom) Medhî, u prvom stihu svoga tariha o osvojenju tvrđave Varadin u Erdelju, Ali-pašu seraskera i vezira poistovjećuje s Asafom.

Primjer:

*Asaf-ı şems-i cihan ecmel-i re'y-i
naqqad
Daver-i dadger malik-i esrar-i
'ibad.*

(Ishak Telalović Medhî)

*Asaf sunca svijeta, čovjek naj
ispravnijeg promišljanja
Vezir pravedni, upućen u tajne
života naroda.*

Primjer:

*Mübarek olsun eyâ Asaf-ı
Süleyman-fer
Bu tumturak-ı Cem ü ihtişâm-ı
Iskender.*

(Sâbit)

*Nek si blagosloven, Asafe
Sulejmanova sjaja,
Džemove raskoši i Aleksandrove
pompeznosti.*

(Ovako se Sabit obraća veziru Hasan-paši, pišući mu kasidu pohvalnicu.)

ashâb, drugovi, prijatelji; uobičajen naziv za prijatelje Muhammeda a. s.

ashâb-i Kehf, družina iz pećine, sedmorica ili osmorica mladi-

ća koji su se sklonili u pećinu zajedno sa svojim psom, izbjegavajući progone koji su nad vjernicima u jednog Boga činili nevjernici. Nakon što su se sklonili u pećinu tu su zaspali, a nakon 309. godine su se probudili. O njima se govori u Kur'anu (*al-Kahf*, 9-21).

Pjesnik prisposobljuje rupicu na obrazu drage u kojoj spavaju srca zaljubljenih sa pećinom u kojoj su boravili spomenuti spavači.

Primjer:

*Senün gâr-i zenahdanundaki
diller belakeşdür
Okunmak Kissa-ı Ashab-ı Kehf
amma 'acâ' ibdür.*

(Hasan Ziyâ'î)

*U tvojoj rupici na obrazu su
nesretna srca
Pa čudno je onda čitati Priču o
Pećinskim spavačima.*

ashâb-ı şimâl, (oni koji su lijevo, prijatelji lijeve-pogrešne strane) ljudi kojima loša djela prevladavaju nad dobrim. Suprotno od *ashâb-ı yemîn* (v.).

ashâb-ı yemîn, oni koji su desno, koji su na desnoj strani; vjeruje se da melec (anđeli) ljudima zapisuju dobra i loša djela – dobra na desnom ramenu, a loša na lijevom. Tako će se ljudi na sudnjem danu dijeliti na one kojima dobra djela više

teže na vagi od loših i one druge kojima su teža loša djela. Prvi su *ashâb-ı yemîn*, a drugi *ashâb-ı şimâl*.

âsitân, prag, tekija, velika tekija. Najčešće se u poeziji pod *âsitân* misli na mevlevijsku tekiju u Konji. Također i *âsitâne*.

Primjer:

*Haveristanından gelüp her gün
eder vaz-ı cebîn
Asitanında nedir bilmem rica-yı
afitâb.*

(Sümbülzâde Vehbî)

*Iz istočne zemlje došla je i svakog
dana stavlja čelo (klanja se)
Ne znam šta u njejoj tekiji znači
molitva suncu.*

âsitân-i murşid, murşidov prag, prag onoga koji pokazuje pravi put, tj. šejha.

Âsiye, faraonova žena. Nakon što je rođen Musa a. s. (Mojsije) majka ga je stavila u sanduk i spustila u Nil. Rijeka ga je donijela do faraonovog dvorca gdje je faraonova žena, Âsiye njegovala i odgajala Musaa sve dok nije odrastao. Musa je zatim otišao i u tuđini propatio mnoge godine. Po Božjem nadahnuću došao je ponovo u Egipat i pozivao faraona u vjeru. Faraon nije pristao, naprotiv, s vojskom je protjerao Musaa, ali se tom prilikom sam utopio u Nilu. Po pričanju, Âsiye je, ne poslušavši muža,

prihvatila Musaovu vjeru. Bila je dobrodušna i milostiva žena i usprkos muževljevom naveljivanju ostala je na pravom putu i zaslužila raj.

Primjer:

*Lût'un peygamberliği avratina
ne sa'adet viridi
Fir'avu'un kâfirliği Âsiye'ye ne
sekavet getürdi
(Sinan-paşa)*

*Niti je Lutovo poslanstvo donijelo sreću njegovoj ženi
Niti je faraonovo neovjerstvo Asiji donijelo neposluh.*

‘Askerî, jedanaesti imam. v. *Hasan ibn ‘Alî ‘Askerî*.

‘aşk (‘ışk), velika ljubav, snažna ljubav, čežnja (najčešće: ljubav prema Bogu).

‘aşk-ı hakîkî, stvarna, istinska ljubav, tj. ljubav prema Bogu, za razliku od ‘aşk-ı mecâzî (metaforička ljubav) koja je po shvaćanjima sufija ljubav između ljudi (muškarca i žene).

‘aşk-ı mecâzî, metaforička ljubav, ljubav prema prolaznim stvarima za razliku od ‘aşk-ı hakîkî (v.) što znači ljubav prema Bogu.

U doslovnom značenju ‘aşk-ı mecâzî znači metaforična ljubav tj. ljubav koja nije prava, istinska, jer jedina prava ljubav je ljubav prema Bogu.

‘Aşkullâh, Božja ljubav, sinonim za Božjeg poslanika Muhammeda a. s.

‘âşûre, deseti dan mjeseca muharrema, kada je na Kerbeli poginuo Muhammedov a. s. unuk Husejin. Obilježava se kao poseban vjerski praznik, naročito značajan za šiite. Na isti dan se obilježava i iskrcavanje s broda Nuha a. s. (Noje) i kao uspomenu na njegovu plovidbu i kuhanje hrane na brodu od raznih namirnica toga dana se spravlja posebno (slatko) jelo od većeg broja namirnica. U divanskoj poeziji aşure se spominje posebno u kontekstu tragedije na Kerbeli, a ovu temu često obrađuju alevijsko-bektašijski pjesnici.

âteş, vatra, u divanskoj poeziji vatra je ljubavna muka u kojoj se nalazi aşik.

âteşgede, mjesto, hram gdje se klanjaju vatri, bogomolja vatropoklonika. Isto i ateş, vatra.

U slijedećem stihu Bâkî pripodobljuje crvenilo obraza drage bogomolji vatropoklonika gdje se crveni užarena vatra:

Primjer:

*Ebrû-yı anberin ile mihrab-ı
dînîdir
Ruhsar-ı âteşin ile ol kible-i
Mecûs.
(Bâkî)*

*Na obrvama poput ambera ona je
mihrab vjere (mjesto gdje se
vjernici okreću)
Zbog vatre njenih obraza ona je
kibla vatropoklonika.*

âteş-i Halîlullâh gibi serd, hladan kao vatra Božjeg prijatelja (Ibrahima a. s.). Aludira se na priču po kojoj je Ibrahim a. s. progonjen od Nemruda bačen u vatru, međutim vatra u koju je bačen je po Božjoj odredbi bila hladna (svježa-serd) i bila je mjesto spasa za Ibrahima a. s. O ovom slučaju se govori i u Kur'anu (XXI, 51-69).

Primjer:

*Şu'lesi âteş-i Halîlu'llah gibi serd
ve ziyası rûra-yı rûy-ı yetim gibi
zerd.*

(Sinan-paşa)

*Plamen mu je hladan kao vatra
Božjeg prijatelja
a svjetlost mu žuta poput
blijedog lica jetimskoga.*

âteş-i Nemrûd, Nemrudova vatra. Vatra kojom je Nemrud (v.) htio zapaliti Ibrahima a. s. (Abrahama) koji je htio porušiti i uništiti kumire. Po starim vjerovanjima, Bog je poslao oluju, ugasio vatru, a na njenom mjestu je stvorio prekrasan vrt sa malim jezerom u sredini. Ovaj motiv je veoma često korišten u perzijskoj i turskoj književnosti.

âteş-i ter, crveno vino, usne drage.

âteş-perest, (gebr) vatropoklonik, zoroastrovac. U poeziji je simbol nevjernika, osobe koja sprječava vjernika da uđe u Ćabu, da se umjesto toga klanja vatri. Također *ateş-perest* ukazuje na crvenu boju obraza drage.

Primjer:

*Ruhsârî âteşne sücud itse tanmı
kim*

*Ateş-perestler gibi hindûsî
Kasimun.*

(Ahmed-paşa)

*Je li to zora da obrazom ničice ka
vatri se klanjaš*

*Kao vatropoklonici, Kasimovi
Hindusi.*

Ovaj posljednji se stih može shvatiti i drugačije:

*Kao vatropoklonici, Hindusi na
Kasum.*

(Kasum bi ovdje značio početak zime).

âteş-i seyyâle, tekuća vatra, tj. crveno vino.

U stihu Fazila čini se da se vino treba shvatiti u doslovnom smislu:

*Bu demde âteş-i seyyâle lâzımdır
dile ammâ*

*Hilal-i rûze bir kuft-ı metîn astı
dehân üzre.*

*Iako je u ovo vrijeme srcu po-
trebno vino (tekuća vatra)*

*Mlađak ramazana na usta je
objesio čvrst katanac.*

‘attâr, proizvođač i prodavač mirisa. U divanskoj poeziji često se poistovjećuje sa jutarnjim vjetrom koji donosi miris kose drage, ali također se ponekad koristi u značenju kose drage osobe, tj. “ono što proizvodi miris”. Isto i *reyhanci* (v.)

Primjer:

*Açtı ‘anber hokkasın sahrâda
‘attar-ı sabâ
Düzdi rengin câmesin bôstânda
bezzaz-ı zemin.*

(Ahmed-paşa)

*Mirisni jutarnji vjetar otvori u
polju kutiju s ambrom
Prodavač (draga) poreda u vrtu
raznoboju odjeću.*

‘Attâr, Ferîduddîn Muhammad (1119? – 1193?) iranski pjesnik i mutesavvif. Autor više pjesničkih djela (*Dîvân, Muhtâr-nâme, Asrâr-nâme, Mantik at-tayr, Musîbat-nâme, Ilâhî-name, Bûlbûl-nâme, Tazkirat al-avliyâ, Mîrâc-nâme, Cümcümenâme* i dr.). Vrlo često spominjan od strane divanskih pjesnika koji se, ističući svoje pjesničke sposobnosti, poreda s Attarom.

av, lov. U divanskoj poeziji lov simbolizira upadanje ašika u zamku voljene na taj način što ašikovo srce dolazi na ben (mladež) drage pa se onda ulovi u zamku njezina solufa. Katkada ašik postaje soko zavезanih očiju koji će biti bačen

iz ruke “vladara ljubavi”, tj. voljene.

Primjer:

*Mahabbet şâhunun bir gözi bağlu
şahbaziyam
Ecel mürğün henüz avlatmayup
koldan uçurmuşdur.*

(Hasan Ziyâ’î)

*Ja sam carice ljubavi soko
povezanog jednog oka
koji je izbačen u let, a još nije
ulovio pticu smrti.*

ay, mjesec. Kao nebesko tijelo iz najbližeg (najnižeg) horizonta simbolizira slabost, nemoć, nesavršenost. On gospodari najnižom sferom, a period njegove dominacije je u petak navečer i u ponedjeljak. Prijatelj mu je sunce, a neprijatelja nema. Alkemičari su srebro zvali kamer (mjesec), a zlato šems (sunce).

Ayaz, rob i miljenik gaznevidskog vladara Mahmuda Gaznevija. U divanskoj poeziji se spominju solufi Ayazovi zbog toga što se priča da je Mahmud Gaznevi jedne noći kad je uživao u piću tražio da Ayaz podreže kosu. Ayaz je poslušao i potpuno obrijao glavu, a Mahmud se, vidjevši sutra šta je učinio, pokajao. Pjesnici divanske poezije se poistovjećuju sa Ayazom, a voljenu osobu uspoređuju sa Mahmudom.

ay başı, početak mjeseca. Prema starim zvjezdoznancima šve

smutnje i nezgode događaju se početkom mjeseca.

âyet. Svaka od rečenica ili paragrafa jednog sureta (v.) u Kur'anu koja ima cjelovito značenje; znak, simbol. Mnogi od ajeta su utkani u stihove divanske poezije tzv. *iktibâsom*, posebnim načinom citiranja Kur'ana.

Âyetü 'l-kürsî, 255. ajet sure *al-Bakara*, u kojem se Bog spominje po nekoliko lijepih imena. Često se kao molitva uči (čita) u raznim povodima izražavanja pobožnosti.

âyin, ceremonija, vjerska svetkovina.

âyin-i şerîf, ceremonija derviških redova koja kod različitih redova sadrži različite elemente (stajanje, sjedenje, kretanje u krug).

âyin-hân, predvodnik ceremonije (napr. kod melevija onaj koji uči za vrijeme *semâ'â*).

âyîn-i Cem, Džemova ceremonija. Kako je Džem oličenje društva gdje se toči vino, to je ta ceremonija – ceremonija pijenja vina, odnosno u tesavvufu to je inspiracija božanskom ljubavi.

âyin-i şerîf, termin koji označava izvođenje ilahija od strane *âyin-hâna* (v.) u melevijskoj tekiji za vrijeme *semâ'a* (v).

âyîne, ogledalo; u tesavvufu srce je srcu ogledalo. U ogledalu se odražava postojanje *Istine* (Hakk). Veoma čest motiv u poeziji predstavlja zaljubljenje preko ogledala ili slike. Naime, dragi (draga) se zaljubljuje kad vidi sliku ili odraz lika voljene (voljenog) u ogledalu, vodi ili nekoj drugoj glatkoj površini.

âyîne-i âriz, ogledalo obraza, obraz svijetao poput ogledala.

âyîne-i gitti-nümâ, ogledalo u kojem se vidi svijet. Tako je nazvano poznato ogledalo Aleksandra Velikog. Po legendi ovo ogledalo je napravio Aristotel i postavio ga na jedan visoki toranj u gradu Aleksandriji. Kad su se približavali neprijatelji, uz pomoć ovog ogledala bi bili zapaženi na sto milja udaljenosti.

âyîne-i Iskender, Aleksandrovo ogledalo u kojem se ogleda cijeli svijet. Naziva se i *âyîne-i gitti-nüma* (v.). Ovaj simbol se zasniva na legendi o tome kako je Aleksandar Veliki, u vrijeme kada je osvojio Egipat i osnovao Aleksandriju dao da mu najveći znalci njegova vremena izgrade u aleksandrijskoj luci ogromno ogledalo okrenuto moru koje će pokazivati svaki brod koji je udaljen od luke na mjesec dana plovidbe. Svaki brod još na velikoj uda-

ljenosti bio bi zapaljen od svjetlosti toga ogledala. Po nekim legendama, ovo je ogledalo ukradeno noću kad su stražari zaspali i bačeno je u more. Po drugim legendama ovo je ogledalo Aleksandar dobio na dar od indijskog vladara Kayda.

Primjer:

*Böyle bezmün âlem-i âbin gören
meşreb dahi
N'eylesün câm-ı Cem ü âyîne-i
Iskenderî.*

(Sâbit)

*I ko vidi izvor vode života
ovakvog društva
Pa šta će mu Džemova čaša i
Aleksandrovo ogledalo!*

ayna, ogledalo, v. *âyîne*.

'ayne'l-yekîn, vidjeti i saznati, drugi stupanj znanja koji se stječe gledanjem; doći do saznanja gledanjem i zaključivanjem (sigurnim viđenjem), a ne samo spekulacijom.

'ayn-ı sâbite (a'yân-ı sâbite), utvrđena slika neke stvari (bića) prije nego je stvorena, u vrijeme kad je pripadala samo božanskom znanju (ilm-i ilâhî).

'ayş, život, življenje, uživanje, jelo i piće. Često se ova arapska riječ upotrebljava u značenju piće i u konstrukciji sa perzijskom riječju *nûş*, znači: zabava, opijanje.

'ayş ü nûş, zabava, opijanje, veselje. v. *'ays*

ayva tÿyü, dlačice svijetle boje koje izbijaju na licu voljene osobe; ove dlačice su simbol ljepote voljene osobe, one zaljubljenika (aşıka) čine ludim od ljubavi; doslovno: dlačice tunje (dunje).

ayyâş, veoma sklon piću, u prenesenom značenju: "željom Božanske ljubavi".

âzâde, dodatak distihu (beyit); u slučaju kada se jednim distihom (bejtom) ne završava potpuna misao, nego joj je potreban još neki dodatak, taj dodatak se zove *âzâde*.

Azâzîl, ime šejtana (đavola) koji je živio među melecima (anđelima) i koji se nije protivio Božjem naređenju da se pokloni Ademu.

Primjer:

*Ey Hak'dan irak olan Azâzîl
Ger div değılsen âdemi bil.*

(Nesîmî)

*Ej, Azazilu, koji si daleko od
Boga,
Kreni, ako nisi đavo, spoznaj
čovjeka.*

Âzer, otac Ibrahima a. s. Čovjek koji je živio od izrade i prodaje kipova (idola, kumira). Priča se da je bio vezir (ministar)

Nemrudov (v.). Zbog toga se u književnosti spominje kao skulptor kumira. Nije prihvatio vjeru u koju ga je sin pozivao, ali ni njegovo nevjerstvo nije moglo spriječiti Ibrahimovo a. s. poslanstvo.

Primjer:

*Fazıl haseb-ilediir, neseb dah ana
zıver olur
İbrahime ol n'eyler ki atası Âzer
olur.
(Sinan-paşa)*

*Vrijednost (zasluga) je ono što se računa, a porijeklo je tome ukras
(dodatak).*

Šta znači Ibrahimu što mu je otac bio Azer.

Azrâ, ime ženske junakinje u priči Vamik i Azra; djeвица; svojstvo Hz. Merjeme; neobrađeni, nezasijani pijesak; v. *Vamik*.

Azrâ'il, jedan od četiri velika meleka (anđela) zajedno sa *Cebrâ'ilom*, *Istrâfilom* i *Mikâ'ilom*, anđeo smrti. Zadužen je za uzimanje duša ljudima kojima je došao suđeni čas. Poznat je i kao *meleku'l-mevt* što doslovno znači "anđeo smrti". Po legendi: nakon što je Bog stvorio Adema (Adama) i dao trojici meleka (anđela) određena zaduženja, jedino je ostao bez zaduženja *Azrâ'il*. Kad je Azrail upitao da li i za njega ima neko zaduženje, Bog mu je dao posao da uzima duše.

B

bâ (be), drugo slovo arapskog alfabeta. U poeziji simbolizira *dvoje* ili *skup* nečega.

baba, otac, u tesavvufu znači starješina, *şeyh* (v.), naročito ako se radi o pročelnicima turskih derviških redova (posebno beктаšija).

babaîlik, šijsko-batinijski tarikat koji je osnovao Baba Ilyas, šejh (baba) koji je iz Horasana pobjegao u Anadoliju pred mongolskom najezdom. Pokret koji je zasnovao Baba Ilyas je imao i socijalni karakter, on je podizao narod na borbu protiv seldžučkih vlasti pa je 1240. godine uhvaćen i obješen. Poslije toga se ovaj batinijski tarikat raširio po čitavoj Anadoliji, pripojio se beктаšiliku i nastao kao jedan beктаšijski ogranak.

Bâbil, Babilon, drevni grad u Iraku, danas manje mjesto na Eufratu u blizini Hille-a. U literaturi se spominje po svome negdašnjem sjaju i raskoši, ali i po tome što su u jednom tamošnjem bunaru naglavačke obješeni anđeli *Harut* i *Marut* koji zbog navođenja ljudi na

grijeħ moraju tu ostati do sudnjeg dana.

Babur, Zahiruddîn Muhammed, osnivač dinastije Baburida i njen prvi vladar u Indiji. Umro u Agri 937./1530. Poznat i kao pjesnik *Divana* na čagatajskom jeziku i autor *Baburnâme*, svojevrstnih memoara, čiji su brojni rukopisi redovito ilustrirani prekrasnim minijaturama. Osman-ski pjesnici ga spominju kao i njegovog nešto starijeg sunarodnjaka i poznatog čagatajskog pjesnika Ali Šir Nevaija.

bâd-i sabâ, jutarnji povjetarac, vjetročić koji donosi miris voljene osobe.

bâde, vino, piće, u tesavvufu: ljubav prema Bogu v. *mey*.

bâde-perest, ljubitelj vina, vinopija. U tesavvufu: *aşik*, zaljubljenik, derviš.

bâğ-ı cinân, raj, džennet, rajski vrtovi, često simbol za lice drage osobe.

bâğ-ı irem, rajski vrt. Po legendi je prije islama u Arabiji živjelo vrlo moćno i bogato pleme 'Âd. Kralj toga plemena koji se

zvao Šeddad se toliko osilio da se htio proglasiti bogom. Pošto su bogovi po vjerovanju bili gospodari rajeva i Šeddad je želio da ima raj pa je dao da se izgrade rajski vrtovi po imenu Irem. Bog se naljutio na pretjerivanja koja su se dešavala u Iremu pa je poslao oluju koja je zbrisala Irem s lica zemlje. Arapski, perzijski i turski pjesnici u svojim stihovima sliku raja češće daju prema Iremu, nego prema raju obećanom na budućem svijetu.

bâġbân, baščovan, vrtlar. Osoba koja pazi na cvijeće u bašči, on uvijek drži cvijet u ruci i poklanja ga.

Primjer:

*Nice kim hurrem ola bâġ-i bahâr
Ola ol bâġa bâġ-ban bülbül.*

(Ahmed-paša)

*Kako bi bio sretan ovaj proljetni vrt
Neka slavuj bude baščovan toga vrta.*

Baġdâd, grad u Iraku, od vremena Abasida centar islamskog svijeta. U divanskoj poeziji često simbolizira srce ašika. Također Bagdad je simbol bogatstva.

Primjer:

*Yolu uğradi şehr-i Bagdada
ol makam-ı bihişt âbâda.*

(Derviš-paša Bajezidagić)

*Na putu svrati do grada Bagdada
Do tog mjesta poput raja
izgrađenog.*

Zbog toga što je u njemu djelovao Imam Azam Abu Hanifa kao i osnivač kadirijskog reda Abdulkadir Gejlani, Bagdad je simbol duhovnosti.

Primjer:

*Baġdad sadeftir güheri dürr-i
Necef dir
Yanında anın dür ü güher seng ü
kazeldir.*

(Rûhî)

*Bagdad je sedef, a njegov dragulj
je biser Nedžefa
Biser i dragulj koji su pored njega
su obični kamen i fajans.*

Baġdâd gülü, ruža Bagdada; kao termin kadirijskog tarikata označava platneni kružić na tadžu (tâc – kapa koju su nosili šejhovi kadirijskog tarikata) čiji je osnivač Abdulkadir Gejlani živio u Bagdadu.

bahâr, proljeće. Godišnje doba u kome se krše pokajanja zbog grijeha (tevbe) i ašik se vraća starim grijesima. Najčešće je za to uzrok obraz (*yanak, ruh* خوج, *ruhsâr, âriz*) drage osobe.

Bahâristân, mističko-didaktičko djelo posljednjeg perzijskog klasika Abdurrahmana Džâmija (1414.-1492.). Inspirirano je djelom *Gulistân* također poznatog perzijskog klasika Sadija. Sa stoji se od kratkih poučnih priča i stihova. Oba spomenuta djela, kao i druga djela perzij-

ske klasične literature odigrala su važnu ulogu u formiranju osmanske turske književnosti.

bahâriyye, kasida ili uvodni dio kaside u kojoj se opisuje proljeće (bahâr).

bahir, (ar. *bahrûn* – more), metar, pjesnički metar, mjera stiha u kojem se pravilnim rasporedom izmjenjuju dugi i kratki slogovi. Dugim se slogovima smatraju oni koji sadrže dugi vokal ili su zatvoreni slogovi (koji se završavaju konsonantom). Postoji 16 osnovnih metrova koje su Perzijanci i Turci preuzeli iz arapske metrike, od kojih su vremenom proizveli i neke varijante. Metrovi se označavaju arapskim slovima izvedenim iz osnove *fâ*, *‘ayn*, *lâm*. Osnovnih 16 metrova su slijedeći:

1. bahr-i hezec;
2. bahr-i recez;
3. bahr-i remel;
4. bahr-i munserih;
5. bahr-i muzârî‘;
6. bahr-i muktedâb;
7. bahr-i müctess;
8. bahr-i serî‘;
9. bahr-i karîb;
10. bahr-i cedîd;
11. bahr-i muşâkil;
12. bahr-i mutekârib;
13. bahr-i mutedârîk;
14. bahr-i kâmil;
15. bahr-i tavîl i;
16. bahr-i medîd.

Bahrü'l-hakâik, naslov prijevoda djela *Makâlât-i Hacı Bektaş*, koji je sačinio Hatiboğlu 1409. Osnovno djelo o učenjima Hadži Bektaša napisano je na arapskom jeziku, a ovaj prijevod je na osmanskom turskom jeziku.

bâis-i la‘net-i şeytân, povod prokletstva šejtanovog, čovjek zbog kojeg je proklet šejtan; atribut za Adema a. s.

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

Bâkıl, ime nekog Arapa ptičijeg mozga, oličenje čovjeka koji ne umije lijepo govoriti, čije su gluposti široko poznate. U poeziji simbolizira glupog, neukog čovjeka.

Primjer:

*Re‘y-i Bâkıl geçiyor akl-i Felâtûn
yerine.*

(Süleyman Fehim)

*Umjesto Platonove mudrosti
prolazi Bakılovo mišljenje.*

Bâkir, peti imam u šiitskoj hijerarhiji od dvanaest imama. v. Muhamed ibni ‘Alî Bâkir.

bâlâ, stas. v. *boy*.

Bânî-yi binâ-yı safâ, graditelj zgrade čistoće (Ka‘be), sinonim za Ibrahima a. s. (Abraham).

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*).

Barak Baba, babaijski šejh, jedan od murida Sarı Saltuka, ubijen od Mongola 1307./8. godine.“

bardak, čaša, v. *câm*.

Bârî, jedno od Allahovih imena.

Dosta često se upotrebljava u poeziji.

barik-bin, v. *ehl-i dil*.

Basîr, Onaj koji sve vidi, Allah.

basîret, viđenje, dosezanje Istine, moć viđenja pomoću srca; snaga srca obasjanog svetom svjetlošću (*nûrû 'l- kudûs*).

baş kesmek, (doslovno: posjeći glavu); u tesavvufskoj terminologiji: pokloniti se i to na taj način da se desna ruka stavi ispod srca, a onda se duboko nakloni starješini.

bâtın, unutrašnji, skriveni, nevidljivi; unutrašnja, nevidljiva strana, nešto nevidljivo za oko. Suprotno od *zâhir* (v.). Znači: ono što se može spoznati unutrašnjom spoznajom onih koji imaju tu moć; tajno koja se otkriva samo posvećenima; unutrašnja istina. *Ehl-i bâtin*, sljedbenici tesavvufa, oni koji dopiru do unutrašnjih značenja. Po sunijskom vjerovanju oni pripadaju heterodoksiji.

bâtın kılıcı, moralni šamar, duhovno discipliniranje.

bâtînilik, misaoni sistem koji upućuje na traženje istine u unutrašnjim (skrivenim) značenjima glavnih izvora islama. Pripadnici *bâtînilika* su sljed-

benici jednog ogranka šiizma. Smatraju da Kur'an nije Božja već Poslanikova riječ. Za razliku od sunnija, za njih su sedam velikih Božjih poslanika: Nuh (Noje), Ibrahim (Abraham), Isa (Isus), Musa (Mojsije), Muhammed, Alija i Ismail sin Džafera Sadika (Ca'fer Sâdik), a jedino je Ismail nadaren da pokazuje čudesa (*mu'cize*, v.).

Batlamyus, Ptolomej, učenjak koji je živio u Aleksandriji u drugom stoljeću n. e. a bavio se geografijom, kozmografijom i matematikom. U poeziji je oličenje mudrosti i učenosti.

Battâl Gâzî, legendarni arapski junak koji se borio protiv Bizantije za osvajanje Anadolije. Njegova vojevanja i osvajanja opjevana su u epici Anadolije XIII i XIV stoljeća pod naslovom *Battâlnâme* (ili *Dâsîtan-i Seyyid Battâl Gâzî*).

Bâyezîd-i Bistâmî, poznati sufi-ja čije je puno ime Ebû Yezîd Tayfûr b. Îsâ b. Sürûşânç. Rođen je u mjestu Bistamu u Iranu, umro je 874. godine. Znao je proučiti Kur'an napamet bez prekida. Do te mjere je bio pobožan da su mu u namazu od straha pred Bogom škripale kosti rebara. Kao izuzetan pobožnjak je simbol koji su koristili pjesnici divanske poezije.

bayram, 'îd, Bajram, praznik nakon završetka Ramazana (1.

ševval) i desetog dana mjeseca zil-hidždžeta. Kako je prvog dana Bajrama vidljiv mlađak, to taj mlađak simbolizira obrve drage. Također taj mlađak (na dan Bajrama) se poistovjećuje sa potkovicom na nogama konja koju ašik željno očekuje da vidi kao znak dolaska drage. Pored toga, u poeziji Bajram simbolizira ponovo spajanje ašika sa dragom nakon mjeseca Ramazana koji je simbol posta i suzdržanosti. Također se nakon Ramazana otvaraju kapije *mejhâna* (v.) za boheme (*rind*, v.).

Primjer:

*Rindler 'id olıcak kuy-ı harâbata
gider*

*Tut ki bayram ayıdur mey-
-gedenün miftâhu.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Bajram će biti i bohemi idu
putem prema krčmi*

*Prihvati ključ krčme jer mjesec
Bajrama se pojavio.*

bayrâmilik, derviški red, v. *bayrâmiyye*.

bayrâmiyye, derviški red koji je osnovao u Ankari u prvoj polovici petnaestog stoljeća Hacı Bayrâm Velî (753./1362.-833./1430.). Jedan od ogranaka bajramija je i hamzevijski tarikat, nastao u Bosni.

bâz, soko; u tes. sveti duh; duša koja govori u čovjeku (*nefs-i*

nâtika); u divanskoj poeziji soko kao ptica koja lovi često se uspoređuje sa solufima voljene osobe koji love srce ašika.

Bedahşân, brdovita oblast u Srednjoj Aziji, na krajnjem sjeveroistoku Afganistana i dijelom u Tadžikistanu, između Turkistana, Indije i Kine. Stanovništvo su Tadžici, narod iranskog porijekla. Kraj je poznat po nalazištima dragulja, posebno rubina. I u poeziji se spominju dragulji Bedehšana, pri čemu nekada sam Bedahşân simbolizira rubin, odnosno usne drage.

Primjer:

*Ruhu aksinden ol hurşid-i rakşan
Taşı la'l eyledi dağî Bedahşan.*

(Şeyhî)

*To sjajno sunce iz odraza njegova
duha*

*Učinilo je kamen crvenim poput
gorja Bedahšana.*

Primjer:

*Eşk-i çeşmimle olur la'l-i leb-i
yâr ferah*

*Tâb-i kevekeble bulur la'l-i
Bedahşân revnâk.*

(Avnî – Sultan Mehmed Fatih)

*Mojim suzama se raduju rubin-
-usne drage*

*Kao što i rubin iz Bedahšana
blista kad zviijezde zasjaje.*

bebgâ, papagaj (ar. bebgâ, per. bep-gâ, tur. papağan). U narođu

se češće ova ptica naziva *tûfî* (v.), a također i u divanskoj poeziji gdje simbolizira slatkorječivost. Najčešće se spominje zajedno sa ogledalom jer je postojao običaj da se u kafez sa pticom postavi i ogledalo. Onaj ko uči papagaja da govori sakrije se iza ogledala tako da ptica "misli" da joj se obraća njen lik u ogledalu koji za nju predstavlja drugu pticu. Ona pokušava imitirati tu "pticu iz ogledala" i tako progovara.

Primjer:

Şevk-i kand-i la'l-i dilberle 'aceb
tûfî misin

Sükkerî şî'ründe bu şîrîn-
-edâliklar nedür.

(Sükkerî Zekeriyâ)

Gle čuda, nisi li ti papiga sa kra-
dljivoceom srca slatkih usana
raspoloženja

Šta su ispunjenja slasti u
Sukkerijinim stihovima?

bedevî, ime tarikata koji je osnovao Seyyid Ahmedu'l-Bedevi (rođ. u Fesu 1179., um. u Tanti – Egipat, 1276.).

beğ, gospodar. U poeziji najčešće metafora za voljenu osobu (*sevgili*).

behişt, raj, džennet. Do četrnaestog stoljeća se umjesto ove perzijske riječi koristila turska riječ *uçmak*.

Behlûl, nadimak Ebû Vehb Omera Seyrefija iz Kufe, sufije poznatog i pod imenom Dana. Živio je u vrijeme Harun ar-Rašida u Bagdadu i poznat je po mnogim mudrostima i dosjetkama vezanim za život u Bagdadu u tome vremenu. Omiljeni je lik kojim divanski pjesnici simboliziraju mudrost i duhovitost.

Behmen, legendarni iranski vladar iz dinastije Kejanida. Spada u osobe iz iranske mitologije koje su čest predmet pjesničke inspiracije divanske poezije. Sin je Isfendijara. Nadimak mu je Erdešir.

Sve osobe iranske mitologije koje se spominju u Firdusijevoj *Šahnâmi*, razni izmišljeni, ali i historijski likovi, preneseni su zajedno sa drugim elementima iranske tradicije u osmansku tursku književnost. To je slučaj i sa Behmenom, koji simbolizira junaka općenito.

Behrâm, iranski junak iz sasanidske dinastije, poznat po snazi, hrabrosti i pravednosti. Sin je Jezdedžirda. Poznat je i po imenu *Behrâm-i Gûr* zbog toga što je uvijek lovio divlje magarce (*gûr*) ili zbog naprasite naravi.

Jednog dana je progoneći životinju ušao za njom u neku pećinu iz koje nikad nije izašao. Po nekima on je ovaj nadimak dobio što je u lovu jednom strijelom ubio i lava i magarca.

Primjer:

Öğme Behram-i Gûri nîrengi
Ne bilür cengi bir yaban eşeği.

(Sâbit)

Ne hvali lukavstvo Behram-i

Gura

Zar diolji magarac zna ratovati.

Ovdje je simbol *Behrâm-i Gûra* upotrijebljen da bi se izdigle zasluge sultana Mustafe kome je posvećena kasida, a kojeg pjesnik poredi sa Behram-i Gûrom.

Behzâd, v. *Bihzâd*.

Bekâ, vječnost, besmrtnost, predavanje Bogu i postizanje vječnosti; čovjekovo mišljenje da Bog stoji iznad svega.

Primjer:

'Alemün anma beğasın göresin
'Ayn-ı 'ibretle bağasın göresin.

(Hasan Ziyâ'î)

Ne spominji ovaj svijet, vidjećeš
vječnost

S okom pouke gledaj, vidjećeš.

bekâ billâh, ostati trajno u Bogu. Sinonim: *fenâ fillâh* – nestati u Bogu, utopiti svoju egzistenciju u Božjoj egzistenciji. Potpuno predavanje svoje egzistencije Bogu čime se traži Božje zadovoljstvo.

bektâşî, pripadnik bektašijskog reda.

bektâşılık, v. *bektâşiyeye*.

bektâşiyeye (bektaşılık, bektaşizam) derviški red koji je osnovao Hacı Bektâş Velî (Nišabur 646./1248. – Kırşehir 738./1337.). Ovaj red koji spada u one koje su osnovali Turci; u početku je bio, na osnovu učenja njegova osnivača, ortodoksni red, ali je vremenom poprimio heterodoksni karakter. Na određenim skupovima pripadnika ovog reda služi se vino, a skupu ravnopravno prisustvuju i žene.

bel, pas, pojas, struk, slabine. Kao element u opisu voljene osobe on je obično tanak i poredi se s dlakom (v. *mû*). U mašti pjesnika on je često opisan zajedno sa usnama (*dudak*) ili ustima (*ağız*).

bel bağlamak, osigurati se, osloniti se: u tesavvufskoj terminologiji (kod bektašija): poslušati, pokoriti se.

Belh, grad u Afganistanu, rodno mjesto Mevlâna Dželaluddîna Rumija. Ima posebno mjesto u simboli tesavvufskih pjesnika, posebno onih odanih mevlevijskom tarikatu.

Belî ahdi, zavjet o prihvaćanju Božje Jednosti. Naime *belî* (ar. *belâ*) znači afirmativan odgovor na pitanje sa negacijom. To jest kad je Allah upitao duše u vremenu prije stvaranja prvog čovjeka "Nisam li ja vaš Gospodar?", duše su odgovorile:

“Da, jesi!”. Taj potvrđan odgovor duša je njihov zavjet o prihvaćanju Boga kao svog jedinog gospodara. Ponekad se ovaj zavjet citira sa arapskom rečenicom: “*Kâlû belâ*”. (Rekli su: “Da!”).

Belkîs-i Sebâ, Belkisa od Sabe, kraljica od Sabe, Belkisa; Saba (Sebe') se spominje u Kur'anu (*an-Naml*, 22) kao pokrajina u Jemenu koja se prozvala po istoimenom plemenu koje ju je nastanjivalo. Belkisa je naslijedila oca koji nije imao muških potomaka. Sulejman a. s. (Solomon) je obaviješten o ovoj kraljici (*an-Naml*, 20-44) posredstvom ptice *hûdhûd* (v.) koja mu je donijela vijesti. On je po istoj ptici poslao svoje pismo u kojoj traži od kraljice od Sabe da prihvati njegovu vjeru u jednog Boga.

ben, mladež, ben, v. *hâl* (خال), crni kružić ili tačka na licu ili tijelu čovjeka. Pri opisu ljepote voljene osobe najčešće se koristi zajedno sa kosom (*saç*), obrazom (*yanak*) i usnama (*dudak*). U opisu lica drage ben je najčešće tačka koju je nestašno pero solufa stavilo na lice, ili je kanuo iz pera pisara koji opisuje ljepotu. U stihu je kosa (*saç*) zamka, srce (*gönül*) ptica, a *ben* zrno koje želi ugrabiti ptica srca. Ben je i sjeme (*tohum*) iz kojeg će iznići zlo za ašika. Ben je i siroti Hindus koji je ušao u

bašču – lice (*yanak*) drage koju čuva baščovan – kosa (*saç*). Kad je kosa (*saç*) simbol nevjerničke zemlje (*Kâfiristân*), onda je ben obično nemusliman, idolopoklonik (*nâmûselman*, *put-perest*). Kada je kosa nevjernik, onda je ben idolopoklonik. Ben je također vladar (sultan) i to najčešće abesinski vladar (*Habeş sultânı*) kao i Bilal Abesinac (*Bilâl Habeşî*), prvi mujezin Muhammeda a. s.

bend, veza, stihovi koji povezuju dvije strofe. Ovi su stihovi korišćeni u pjesničkim vrstama *tercî'-i bend* i *terkîb-i bend* (v.) gdje između dvije strofe dolaze distihovi koji povezuju te strofe.

bende, rob, sluga, derviš, od perz. *benden* – vezati, doslovno znači *vezan*. Najčešće je rob na suprotnoj strani od cara, ali se ponekad koristi u značenju riječi *âşik* (v.).

Primjer:

*Der-i Munla'da Fadil gibi
oldunsa sâdik bende
Dilde hiç olur mu gayri bâba
ragbetin cânâ.*

(Fadil-paša Šerifović)

*Kad bi i ti kao Fadil postala vjerni
sluga na vratima Mevlane
Bi li se u tvom srcu moglo naći
ikakve čežnje za bilo kakvim
drugim vratima, draga?*

bendegân, mn. od *bende* (v.), der-
viši, sluge, robovi, padišahove
sluge.

benefşe (menekşe), ljubičica. Osim
svoga osnovnog značenja – mi-
risnog cvijeta, zbog svoje ta-
mne boje ponekad simbolizira
kosu voljene osobe.

beng, opijum. U poeziji ponekad
sredstvo za postizanje ekstaze
kao što se često koristi vino da
se izrazi sredstvo kojim se po-
stiže (pojačava) ljubav prema
Bogu.

Beng ü bâde, Opijum i vino, me-
snevlja sa alegorijskim sadrža-
jem koju je spjevao veliki pje-
snik Fuzûlî (um. 1556.).

bengî, opijen opijumom, hašišom.
Čovjek koji je postigao ekstazu
u ljubavi prema Bogu.

berât gecesi (leyle-i berât), noć ve-
likog oprosta i nade, noć izme-
đu 14. i 15. dana mjeseca šaba-
na koju muslimani provode u
pobožnosti.

Berehmen, svećenik koji služi u
bogomolji indijskog božanstva
Berahme (Brahme). U divanskoj
poeziji simbolizira pripadnika
Zoroastrove vjere (vatropoklon-
stva) ili idolopoklonstva.

berk, blijesak, veliki odblesak; bo-
žanski dar čovjeku koji se ogle-
da u tome da pomoću velikog
svjetla (blijeska) može putovati
prema Bogu (*seyr fillâh*).

berzah, razmak, rt koji razdvaja dva
dijela mora, praznina, rastojanje
između ovog svijeta (*dünyâ*) i
drugog svijeta (*âhiret*), distanca
između Boga i ovozemaljskih
stvorenja.

Besmele, skraćena formule: "Bi-
smillâhi 'r-rahmâni 'r-rahîm".
(U ime Allaha Milostivog, Sve-
milosnog). Isto i *Bismila*.

beşer, čovjek, ljudi. *ebu'l-beşer*,
Adem a. s.; *hayru'l-beşer*, Muha-
mmed a. s.; *seyyidu'l-beşer*, Mu-
hammed a. s.

beşler, petorica, petero; pet člano-
va Muhammedove a. s. poro-
dice, v. *Âl-i 'abâ*.

bevâl-i çeh-i Zemzem, čovjek koji
mokri (urinira) u izvor Zem-
zema. Ovaj izraz je prisutan u
istočnim kulturama i književ-
nostima od devetoga stoljeća
kada je, po pričanju, jedan po
svemu beznačajan čovjek koji
je po nečemu želio biti upam-
ćen otišao u Mekku i pomo-
krio se u izvor vode Zemze-
ma. Narod koji se tu zatekao
ga je kamenovao, a on je ostao
upamćen kao prokletnik koji je
oskrnavio sveto mjesto. Pjesni-
ci koriste ovaj izraz kad govore
o nekome koji je učinio ružnu
stvar tek toliko da bi se za nje-
ga saznalo i koga treba zbog
toga prokleti.

bey'at, bí'at (بيعة), poslušnost, po-
kornost koja se iskazuje prema

šejhu na taj način što se šejhova desna ruka stavi na desnu ruku onoga koji iskazuje pokornost.

beydak, šah (igra), v. *satranç*; beydak je pion u šahu, ali je također i drugi naziv za ovu igru.

beyne'l-isba'ayn, među dva prsta. Aludira se na jedan hadis u kome se kaže da je čovjekovo srce "među dva prsta Svemilosnog" i da njime upravlja onako kako On želi. Pripadnici tasavvufa veoma često koriste ovaj hadis.

beyt, **beyit**, distih, pjesnička forma koja se sastoji od dva polustiha *misrâ'* koji imaju pravilan metar. Arapska riječ *bayt* označava kuću, šator, a *misrâ'* znači vrata. Kad su zatvorena oba krila vrata kuća je zatvorena, potpuna. U divanskoj poeziji *beyt* kao cjelina, zasebna pjesma, zove se *mufred* ili *ferd*, ali *beyt* je češće dio druge pjesme (napr. gazela ili kaside).

beyt-i merhûn, povezani bejt (distih), (od ar. *merhûn* – založen, dat u zalog); *beyt* po pravilu mora sadržavati potpunu misao, čije se značenje ne prenosi u slijedeći *beyt*. Izuzeci u tom pogledu su rijetki. Stih čije se značenje nadopunjuje i završava u slijedećem stihu zove se *beyt-i merhûn*.

beytü'l-hazen, **beytü'l-ahzân**, kuća tuge, kuća u kojoj je Jakub a. s.

oplakivao sina Jusufa nakon što su ga od njega odvela braća (jedanaest Jakubovih sinova) v. *külbe-i ahzân*.

beyt-i ma'mûr, **beytü'l-ma'mûr**, prema tradiciji, kad je Adem sišao iz dženneta na zemlju njegov rod se razmnožio. Allah je iz dženneta spustio jedan dvorac na mjesto gdje se nalazi Ka'ba da bi ga tu Adem i njegovi potomci slavili. Dvorac je bio od bijelog bisera ili od crvenog rubina. U jednoj oluji povukao se na sedmi kat nebesa, ali crni kamen (*Hacer-i esved*) je ispaao i pomiješao se sa vodama oluje. Ibrahim a. s. (Abraham) je sagradio Ka'bu na mjestu gdje ga je pronašao.

Primjer:

*Beyt-i ma'mur-ı felek mi ol fezada
ol saray
Ya zemîni cennet olmuş ka'be-i
ulyâ midir.*
(Nef'î)

*Taj dvorac na toj poljani nije li
nebeski Beyt-i ma'mur
Ili je zemlja postala džennet ili je
to uzvišena Ka'ba?*

Beyt-i mu'azzam, Uzvišena kuća, Božja kuća, Ćaba; v. *Beytullah*.

Beyt-i Mukaddes, Kudus, *Mescidu'l-'Aksâ* (v.); u tasavvufu: srce koje nije vezano ni za što osim za ljubav prema Allahu.

beytü'l-gazel, najljepši stih jednog gazela.

beytu'l-harâm, v. Ka'ba, (Beytullâh); srce "savršenog čovjeka" (*insân-i kâmil*), kome je sve za-branjeno (*harâm*) osim Boga.

beytü'l-kasîd, najljepši stih jedne kaside.

Beytullâh, Božja kuća, Kâba; u tesavvufu: srce potpunog vjer-nika.

Beytullahm, Betlehem, mjesto bli-zu Kudsa (Jerusalima) u kojem se rodio Isa a. s. (Isus).

Primjer:

Beytü'l-lahm kilise anda ki dođdu
Irak değil ol kısa Kuds-i
mubarekdedir.

(Ahmed Fakîh)

Crkva u Betlehemu u kojoj se
rodio Isa

Nije kao u Iraku nego kao ona u
Časnom Kudsu.

beytü'l-ma'mûr, kibla meleka (pra-vac kamo se okreću anđeli u molitvi) koja se nalazi na sedmom katu nebesa, raju na-zvanom Firdevs. Ta kibla se nalazi tačno iznad Ka'be i u istom je obliku kao sveti hram u Mekki.

bezm, društvo koje se sastaje radi zabave, gdje se jede, pije, razgovara, svira, pjeva i pleše. Glavni simboli *bezma* su *sâkî* (v.) vinotoča, *mutrib* (v.) (svirač), *gazel-hân* (v.) (recitator ga-

zela), *rakkâs* (v.) (plesaç), *ney* (v.), *def* (v.), *şarap* (v.), *meze* (v.), *kadeh* (v.), *surâhî* (v.), *mum* (v.) i dr. U simboličnom značenju to društvo je skup u tekiji.

bezm-i cân, društvo duša, društvo derviša čija su srca puna ljubavi

Primjer:

O zaman ki bezm-i canda
bolüşldü kâle-i kâm
Bize hisse-i muhabbet dil-i pâr
pare düştü.
(Şeyh Gâlib)

U vrijeme kad se na skupu duša
dijelila tkanina nade meni je kao
dio ljubavi zapalo u komadiće
rasparčano srce.

bezm-i elest, društvo duša iz prai-skona, prije stvaranja svijeta v. *elest bezmi*.

bezm-i hüsn, društvo ljepote, druš-tvo u kojem se nalazi voljena osoba.

Primjer:

Bezm-i hüsnünde lebünden
içilürse n'ola câm
Rûm-ili sohbeti gül devri bahâr
eyyâmı.
(Nev'î)

Kad bi bila čaša da se pije s tvojih
usana u društvu ljepote
Da se s tobom razgovara u
danima kad ruže cvatu.

Ovdje je Rûm (Rumelija) sim-bol za lice drage, za nju samu.

bezm-i nûşânûş, društvo gdje se pije bez prestanka.

bezm-i ezel, društvo duša koje su priznale Boga kao svoga gospodara prije stvaranja svijeta.

bezzâz, prodavač tkanina, prodavnica tkanina, bezistan, trgovina rukotvorina. U poeziji ponekad simbol drage osobe.

Primjer:

*Açtı 'anber hokkasın sabrâda
'attar-i sabâ
Düzdi rengin câmesin bôstânda
bezzâz-ı zemin.
(Ahmed-paşa)*

*Mirisni jutarnji vjetar otvori u
polju kutiju s ambrom
Prodavač (draga) poreda u vrtu
raznoboju odjeću.*

bî-dîn, nevjerstvo, nevjernik v. küfr.

Bidpay, ime indijskog brahman-skog svećenika i filozofa koga je tamošnji kralj doveo sinu za savjetnika. Bidpay je napisao knjigu savjeta u formi basne, *Pančatantra*, koja je prevedena na pahlevi (perzijski) jezik, a potom i na arapski kao *Kelila i Dimna*. Kasnije je prevedena i na turski (postoje odvojeni prijevo-di u prozi i stihu) pod naslovom *Hümâyûnnâme*. Počevši od XIII stoljeća, od Mevlana Dželalud-dina Rumija do XIX stoljeća ovo djelo je korišteno kao izvor mudrosti, a njegov autor je smatran mudracem i filozofom.

Primjer:

*Efendi hikmeti Lokmandan
dimişlerdür
Bu ra'yi anlıyamaz akl-ı Bidpây-ı
hakîm.
(Sâbit)*

*Kažu da je mudrost ovog
gospodina od Lokmana
Ovo mišljenje ne može shvatiti ni
pamet Bidpaya mudrog.*

bi-hamdillâh, neka je hvala Allahu!

Primjer:

*Bi-hamdi'llah bu demlerde bize
tevfik edüp bârî...
(Hasan Kaimî)*

*Neka je hvala Allahu, u ovim
časovima Gospodar nam je
pomogao...*

Bihzâd, Kemaluddîn Bihzâd (1450?-1537?), čuveni perzijski slikar i minijaturist. Najranije njegove minijature potječu iz 1479. godine. Slikao je najčešće ratne prizore. U poeziji se spominje da bi se u njegovoj prisutnosti divilo nekoj ljepoti. Vrlo često se spominje zajedno sa Manijem, kineskim slikarom koji je živio čitav milenij prije Bihzada.

Primjer:

*Gerçi gayet de latif eyledi nakşın
Bihzâd
Sama benzetmedi tu suretine
Bihzad' in.
(Sâbit)*

*Iako je Bihzad veoma lijepo
naslikao svoju sliku
Tebi nije ni nalik, fuj Bihzadovoj
slici!*

Bijen (Bižen), sestrić Rustema sina Zalova, poznat po ljepoti. Po legendi se također govori da je sin Ğiva, Ğûderzova sina. Legenda govori da je vidio u lovu Efrasijabovu kćer Menižu, u nju se zaljubio pa je djevojka dala da se u sanduku dopremi na dvor. Kad je to doznao Efrasijab najprije ga je htio ubiti, a onda se odlučio da ga zatvori u neku jamu. Kad je za to čuo Rustem, uz pomoć Meniže ga je spasio iz jame i zajedno sa djevojkom odveo u Iran.

Bilâl, mujezin Muhammeda a. s. Pošto je bio iz Abesinije poznat je i kao Bilâl-i Habešî. Pao je u ropstvo neprijatelja od kojih ga je otkupio Ebu Bekîr. Umro je u Damasku 20. g. po hidžri (640./641.).

bîmâr, bolesnik; u divanskoj poeziji simbolizira bolesnika od ljubavi, ašika.

bî-misl gazel, gazel bez premca.

bînâ-i tarîkat, građevina (zdanje) tarikata. Pet je osnovnih elemenata koji čine *tarikât*: *tevbe* (pokajanje), *teslîm* (predavanje Bogu), *zuhd* (ustežanje od tjelesnih zadovoljstava i okretanje pobožnosti), *takvâ* (bogoboja-znomst) i *kanâ'at* (zadovoljstvo

koje osjećaju oni koji vole Boga, poslanika Muhammeda i njegovu porodicu).

bin bir gün, hiljadu i jedan dan; termin mevlevijskog tarikata; naime, smatra se da je Mevlana Dželaluddin Rumi odredio da se nakon četrdesetdnevnog isposništva (*çile*), provede još 961 dan u osami (*halvet*) što ukupno čini 1001 dan.

bî-nazîr gazel, neuporediv gazel, gazel ljepote bez uzora.

bintu'l-'ineb, kći grožđa, vino, v. *mey*.

bî-reng, bez boje, bezbojnost; nerazlikovanje vjera, mišljenje da su sve vjere sadržane u zavjetu koji su duše dale Bogu prije stvaranja svijeta, u *ezelu*, v. *bezm-i elest*. Hallâdž smatra da se čovjek ne nalazi u vjeri koju je sam odabrao, nego da je od drugih uveden u tu vjeru, a Ibn Arabi smatra da ustvari nije ni moguće obožavati nikoga drugog osim Allaha jer je Allah naredio da se samo Njega obožava.

bî-ser ü pâ, bez glave i noge, zbu-njen, rasijan, jadan (slikovito opisano stanje ašika).

Bismillâh, početne riječi formule, izrečene na arapskom, koja u cijelosti znači: U ime Allaha, Milostivog, Svemilosnog. Ove se riječi nalaze na početku sva-

ke kur'anske sure (osim jedne), a izgovaraju se i kada se otpočinje neki dobar i koristan posao. Divanski pjesnici su vrlo često, posebno u uvodnim pjesmama *divana*, utkivali ovu formulu u svoje stihove kao jednu riječ.

Primjer:

*Her emr-i hayra miftâh-i bidâyet
oldu bismillâh
Kilit-i mahzen bed'-i kirâet oldu
bismillâh.*

(Fadil-paša Šerifović)

*Svem početku dobra posla ključ je
samo u Bismillah*

*I katanac svih riznica otvara se sa
Bismillah.*

Bism-i Šâh, "U ime cara"; formula koju su koristili beктаšije umjesto *Besmele* (v.), zamišljajući pod onim *šâh* (car) halifu i imama Aliju.

Bîsutûn, pisani spomenik koji je dao uklesati u kamene litice prvi perzijski car Darije (Dârâ), nakon što je pobijedio neprijatelja Gomata. Metaforički označava ime neba i jedan je od najučestalijih termina divanske poezije.

Bokrat (ili: *Bukrat*), Hipokrat, najznačajniji liječnik antičke Grčke. U stihovima divanske poezije spominje se kao veliki liječnik, ali najčešće se govori o tome da ni Hipokrat ne može izliječiti boli zaljubljenog ašika.

Bostân (Bûstân), moralno-didaktičko djelo sastavljeno od kratkih priča koje je sastavio perzijski klasik Şeyh Sadî Şirâzî (um. 1292.). Napisano je u mesnevi stihovima i odigralo je veliku ulogu u nastajanju i oblikovanju osmanske divanske poezije.

boy, stas. Veoma važan element u opisu voljene osobe. Pjesnik opisuje stas voljene osobe kao visok (*bülend*), *bâla* (visok), lijep (*latîf*, *hoş*). Najčešće sredstvo poređenja je čempres (*servî* ili *serv*).

Primjer:

*Boyu hevası ile bu hevesde hâk
oldum
ki sala sayesim ol serv gâh gâh
bana.*

(Ahmed-paša)

*Sa željom za njenim stasom u toj
čežnji zemlja postadoh
Da se katkad sjena tog čempresa
nadovije nad mene.*

Stas se često poredi sa određenim drvećem: *çınar* (platan), *sancak*, *livâ* (zastava), *elif* (prvo slovo arapskog alfabetu).

boyun, vrat. Kao element ljepote voljene osobe u opisu služi najčešće kao dio tijela koje se kiti nakitom. Često je u kombinaciji sa solufom (*zülf*). Poredi se zbog bjeline sa kamfornom svjetiljkom (*şem'-i kâfûrî*), a katkad je

sam vrat smutljivac, spletkar za-
vodnik (*fettân*).

budelâ, mn. od *bedîl* ili *abdâl*. Jed-
nostavni, čisti ljudi, Božji ljudi.

Buhârâ, grad u Turkestanu, stari
kulturni centar, simbol bogat-
stva i moći. Obično služi kao
mjera poređenja za nešto veoma
vrijedno, a spominje se vrlo če-
sto zajedno sa Samarkandom.

Primjer:

Leb-i Şirâzî halvadır satarsa
Değer Misr u Buhârâ vü
Samarkand.

(Ahmed-paşa)

Ako se prodaju širaske usne – to
je poslastica
a vrijednost im je Egipat, Buhara
i Samarkand.

Buhtu'n-Nasr (Nabukodonosor),
vladar Babilona koji je osvojio
Egipat, Siriju i Palestinu, po-
znat po visećim vrtovima koje
je dao izgraditi. Simbol je sre-
će. U divanskoj književnosti
sreća drage osobe se poredi sa
srećom Nabukodonosora.

Primjer:

Ey şeh-i mülk-i melâhat sana
Hakk virmişdur
Baht u nuşret ki nasibolmadı
Buhtu'n-Nasr'a.

(Hasan Ziyâî)

Ej vladarice zemlje ljepote, tebi je
Bog dao
sreću i uspjeh koji nisu suđeni
Nabukodonosoru.

bulut, oblak; metafora je za kosu
voljene osobe (*sevgili*). U tom
slučaju sunce ili mjesec su lice,
mladi mjesec (*hilâl*) obrve, obra-
zi – ruže. Isto i *ebr* i *sehâb*.

Bukrat, Hipokrat. Najveći liječnik
Stare Grčke, veoma često spo-
minjan u islamskim literaturama
kao veliki mudrac i liječnik.

Burâk, ime životinje koju je Mu-
hammed a. s. uzjahao u vrije-
me odlaska na Miradž (u noći
uspeća na nebo). Opisuje se
kao životinja manja od mazge,
a veća od magarca. Trajno je
svijetlila i sjajila poput munje i
to je ono po čemu se uzima kao
simbol u poeziji.

burc, tvrđava, kula, sazviježđe;
znak u astrologiji. Često dola-
zi u konstrukcijama, npr. *burc-i*
Süreyyâ – Plejade, što u poeziji
simbolizira usta drage osobe
sa bisernim zubima.

bülbül, slavuj, v. *andelib*, *hezâr*; u
divanskoj poeziji slavuj je jedan
od najvažnijih motiva koji sim-
bolizira *aşika* (v.). Predmet njego-
ve ljubavi je ruža (*gül*, v.). Slavuj
neprestano pjeva svoje žalopoj-
ke čekajući da se otvori ruža, a
kad dođe proljeće i ruža se otvo-
ri on pjeva vesele pjesme.

Primjer:

Gülistanda seher şol denlu feryad
itdün ey bülbül
Ki âhu zâr ile derd ü dil-i
nâlânun andurdun.

(Hasan Ziyâî)

U ružičnjaku si toliko žalovao u zoru, slavuju, da si moje žalosno srce stalno podsjećao svojim uzdasima.

Bülbül-ı Şîrâz, slavuj Širaza; ime koje su osmanski pjesnici dali velikom perzijskom pjesniku Hafizu iz Širaza.

Primjer:

Gülzâr-ı zamîrinde senin bülbül-i Şîrâz...

(Şeyh Gâlib)

U nutrini tvoga ružičnjaka slavuj je Širaza (tj. Hafiz Širazi).

bülbülnâme, opće ime za pjesme koje govore o ljubavi između ruže (*gül*) i slavuja (*bülbül*). Ruža i slavuj su stoljetni simboli ljubavi tesavvufske i divanske poezije. Slavuj simbolizira zaljubljenika (*âşik*), a ruža je simbol voljene osobe (*sevgili*), koja svojim bodljama sprječava ašika da joj se približi.

bürhân, dokaz, potvrda; termin koji se koristi u rufaijskom tarikatu kojim se označava obred probadanja obraza željeznom šipkom ili gutanje vatre. Uz nastajanje ovoga termina vezana je jedna legenda koja kazuje

kako je osnivač ovoga tarikata Ahmed er-Rufâi sa pristalicama obavio hadž i u povratku iz Mekke posjetio mezar Muhammeda a. s. Kad je prišao mezaru i nazvao selam čuo se odgovor "Yâ veledî". (O, moj sinko!). Kad su to čuli ljudi iz njegove pratnje pali su u trans vjerujući da je njihovom *pîru* (v.) i njima data nadnaravna moć probadanja i gutanja vatre.

büt-hâne, hram sa idolima, mjesto molitve zorastrovaca, v. *âteş-perest*.

büt-i Çîn, kineska ljepotica. (büt ili pût – lijep, idol, kumir) kineske ljepotice su bile ideal ljepote koju su oslikali slikari minijaturisti u islamskim rukopisima. Također i u poeziji "kineska ljepotica" predstavlja ideal ljepote.

büt-perest, idolopoklonstvo, idolopoklonik, nevjerstvo, nevjernik, v. *küfr*; često i u značenju *ateş-perest* (v.)

büzürgân, (od per. *buzurg* – velik), velikan; termin korišten kod nakšibendija da označi savršenog vođu (*murşid-i kâmil*).

Câbülka – Câbülsa (Cabilka-Cabilsa) dva velika grada u nedostupnom svijetu (svijet *gayba* v.). Cabulka (Džabulka) je na istoku i u nju će sljedbenici tesavvufa (*sâlik* v.) stići najprije, a Cabulsa (Džabulsa) je na zapadu i ona je posljednja stanica na putu prema Istini (*hakikat*).

Câdde-i Müsła, najčasniji i najuzvišeniji veliki put, cesta. To je put onih koji traže Istinu; put istine, kojim idu oni koji su putnici na putu Istine.

câdû, vještica, gatara, v. *sihirbâz*.

Ca'fer ibni Muhammed, šesti imam, sin je petog imama Muhammed ibni 'Ali Bakira. U njegovo vrijeme nastupili su povoljniji uvjeti za širenje religijskog naučavanja. Odškolovalao je na hiljade učenika i sljedbenika, kasnijih pripadnika pokreta *caferilik*. Smatra se da su njegova učenja u potpunosti bila sunitska, ali da su ih kasnije šiije preinačili. Neki ga smatraju posljednjim imamom i poslije njega ne priznaju druge imame. Kasnije je za vrijeme abasidskog halife Mensura uhapšen, poslan u Medinu gdje je nakon izvjesnog vremena otrovan 148. g. h. (765).

Primjer:

*Hazret-i 'Abid ü Bakir şeh-i hazl-i
fukarâ
'Izzet-i Ca'fer-i Sâdik siper-i tîr-i
kaza.
(Vahdetî)*

*Uzvišeni Abid i Bakir, šah
sirotinje
Slavni Džafer Sadik, štit od
strijele nesreće.*

câferilik, pokret koji je nastao na osnovu naučavanja šestog šiitskog imama Câfera ibn Muhammeda Sadika.

câize, nagrada novčana ili bilo kakva druga koju je pjesnik *kaside* (v.) dobivao od mecene za spjevanu kasidu. Isto i *sıla*.

Primjer:

*Değmez sühan-i bî-mezemiz
câize Vasıf
Nakdine-i tahsin-i ehıbbâ
silemizdir.
(Vâsif)*

*Ako ova naša neukusna poezija
nije vrijedna nagrade (meze), o
Vasife,
Nagrada vrijednija od novca nam
je pohvala prijatelja.*

Ca'fer-i Tayyâr, amidžić (stričević) Muhammeda a. s. Brat je

četvrtog halife i prvog imama Alije. U bici kod Mute je pao kao šehid pa je Muhammed a. s. rekao "Odletio je u raj sa melecima". Otuda je dobio nadimak *tayyâr*, što znači onaj koji leti.

Câlinüs, Galen, jedan od starih grčkih mudraca i liječnika. Smatran je najvećim liječnikom poslije Bukrata (Hipokrat). Spominje se i u divanskoj poeziji.

câm, čaša, pehar, vinska čaša, ponekad simbolizira samo vino pa se upotrebljava umjesto *câm-i Cem* (v.).

câm-1 Cem, **câm-1 Cemşid** (Džam-i Džem, Džam-i Džemşid), Džemova (Džamşidova) čaša. Po legendi, Džem je izumitelj vina, a njegova čaša je također predmet legendi. Ona je načinjena od sedam metala. Nazivana je giti-*numa* ili *cihan-numa* što znači "onaj koji pokazuje, otkriva svijet" jer se u njoj ogleda cijeli svijet. Kako Džem simbolizira dragog, njegova čaša simbolizira njegove usne.

Primjer:

*Cam-i Cem efsanedür kim rindler
söyler yûrûr*

*La'l-i nâbun camdan sensin
begûm Cemden Garaz.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Džemova čaša je prazna priča
koju rindovi trajno govore*

*Umjesto čaše tvoje rubin-usne,
umjesto Džema ti si moj cilj,
moja gospodarica.*

Câm-1 cihân-nümâ, čaša koja pokazuje svijet, čaša u kojoj se odražava svijet, Džemova čaša za piće.

Primjer:

*Cihan fütûhuna Cem camdur
dimiş miftah
Gelün mûlâzim-i câm-i cihan-
-nümâ olalum.*

(Şeyhî)

*Džem je rekao-čaša je ključ kapije
ovoga svijeta*

*Dođite da i mi prisustvujemo pri-
kazivanju svijeta iz Džemove
čaše.*

câm-1 elest, čaša iz koje su duše pile napitak Božanske ljubavi u vrijeme kada su dale Bogu zavjet da će Ga priznati za svoga gospodara. Društvo duša koje su se zavjetovale Bogu na pokornost zove se *elest bezmi* (v.).

câm-1 leb, čaša usana, pjesnička metafora za usta koja sliče čaši punoj crvenog vina.

Primjer:

*Âb-i hayat-i la'line ser-çeşme-i
can teşnedir*

*Sun cur'a-i câm-i lebin kim ab-i
hayvan teşvedir.*

(Bâkî)

*Ožednio je za tvojim usnama koje
su izvor vode života i sam izvor
vode života*

*Ponudi gutljaj s čaše tvojih usna
na jer za njim je žedan izvor
vode života.*

câm-mercân, koraljna čaša. U poeziji sredstvo poređenja sa usnama voljene osobe.

câm-i murâd, čaša želje, piće za kojim se čezne, ono što potiče na ljubav (prema Bogu), ponekad: usne voljene osobe.

Primjer:

*Bir nice doyunca kanalım câm-i
murâda*

*Bir lahza komaz sâkî-i devrân
elimizde.*

(Nef'î)

*Kako da se zadovoljimo čašom za
kojim žudimo*

*Kad vinotoča vasiona ni trenutak
je ne ostavlja u našim rukama.*

Câmî, Nûruddîn 'Abdurrahmân b. Nizâmuddîn Ahmed b. Muhammed (1414.-1492.) veliki iran-
ski pjesnik, učenjak, pripadnik nakšibendijskog tarikata. Poznat je i kao Molla Džâmî. Otac mu je iz Horasana otišao u Herat gdje je bio muderris. Tu je i Câmî stekao osnovno obrazovanje, kasnije odlazi u Samarkand. U Samarkandu se opredjeljuje za nakšibendijski tarikat. Nakon odlaska na hadž, u povratku se zadržao u Tebrizu, a onda se definitivno nastanjuje u He-

ratu. Tu je predavao arapski jezik i književnost, tefsir i hadis u medresi koju je za njega podigao Huseyn Baykara. Umro je u Heratu i na dženazi su mu prisustvovali Huseyn Baykara i 'Alî Šîr Nevâî. Ovaj poznati čagatajski pjesnik spjevao je povodom Džamijeve smrti čuvenu tužbalicu.

Džami je spjevao tri divana, biografiju poznatih sufija (*Nefehatu'l-uns*), *Baharistan*, didaktičko književno djelo i još mnoga djela. Kao posljednji veliki klasik bio je uzor mnogim osmanskim divanskim pjesnicima.

cân, derviš, pripadnik tarikata, posebno kod melevija i bektasija koji su se često oslovljavali sa "cân", dodajući tu riječ poslije vlastitog imena.

Câvidnâme, djelo Fazlullaha Hurufija (740.-796./1339.-1394.) u kojem se objašnjava njegova filozofija ukazivanja na poseban smisao teksta ako mu se priđe na taj način da se tumači pomoću slova (*hurûf*), tj. da svako slovo arapskog alfabeta ima svoju posebno simboliku i da se tumačeći tu simboliku dolazi do željene poruke. Po ovom vjerovanju pojava svega postojećeg, to jest cjelokupno objelodanjivanje Istine je pomoću glasa. A to je specifično za čovjeka. Osnov glasa i riječi je slovo, pa su zato slova sve-

ta. Iako Kur'an ima 28 slova, Câvidnâma ima, prema perzijskom alfabetu, 32 slova. Slovi- ma i brojevima su propisani svi vjerski obredi, ali slova imaju i svoje unutrašnje značenje, skriveni smisao. Ko ne posjeduje ključ za razumijevanje pojedinih slova i riječi ne može na pravi način shvatiti poruku.

ceberût, moć, svemoć. Prema su- fijama, to je drugi od stupnjeva postojanja. U tom stupnju (svi- jetu) stvorenja postaju svjesna postojanja Boga.

cebr, sila, prisila. Vjerovanje da sve dolazi od Boga i da čovjek nema potrebe da nešto želi ili traži. Oni koji vjeruju da slobodna ljudska volja nema udjela u njegovom djelovanju smatraju da je čovjek oslobo- đen odgovornosti za svoje po- stupke.

Cebrâ'il, **Cibrîl** (Džebrail), jedan od četiri najveća meleka (anđe- la), onaj po kome je Allah slao poruke svim Božjim poslanici- ma i kao posljednjem Muham- medu a. s. U poeziji: njegova krila prave sjenu za ljepotu drage. U tesavvufskom poi- manju on je 'akl-i kull (sveuku- pni razum), *rûhu l-kudus* (sveti duh), *Cibrîl-i Emîn* (Pouzdana Džibril), *Rûhu l-Emîn* (Pouzda- ni duh), *Hümâ-yı Kudsî* (Sveta Ptica), *Bülbül-i Kudsî* (Sveti sla- vuj), *Tâvûs-i Kudsî* (Sveti Paun),

Tâvûs-i 'Arş (Paun Božanskog Prijestolja).

Primjer:

*Vaslin Hümâ-yı Kuds iken ey
kebk-i hoş-hırân
Her zâğın âşşyanına pervâz eder
dirîğ.
(Ahmed-paşa)*

*Ej jarebice lijepog lijeta dok
dolaziš poput Džebraila
Nažalost, letiš u gnijezdo svake
vrane.*

cefn, kapak, vjeđa, v. *kirpik* i *müjgân*.

celâl, veličina, uzvišenost; *Zu 'l-ce- lâl* (Onaj koji posjeduje uzviše- nost) je jedno od lijepih Božjih imena.

celâlî, naziv jednog pobunjeničkog pokreta u Anadoliji u XVI sto- ljeću, na čijem je čelu stajao Bo- zoklu Celâl, koji se proglasio za Mehdija. Borba protiv pristali- ca ove osobe i kasnijih pokreta koji su vođeni u njegovo ime našla je odraza i u divanskoj poeziji. *Dželalije* simboliziraju buntovnost i krivovjerje.

celî, vrsta arapskog pisma po obli- ku sličnog *sulusu*, ali mnogo krupnijeg, korištenog samo za velike natpise.

celvetiyye, sufijski red koji je os- novao Aziz Mahmud Hudai (1541.-1628.), koji se kasnije razgranao u više samostalnih ograna- ka. Sam Hudai je napi- sao 18 djela na arapskom i 12

na turskom jeziku, pretežno tesavvufskog karaktera.

Cem ili Cemşid (Džem-Džemşid) je legendarni iranski car iz dinastije Pişdadijana. Po legendama je vladao 300, 700 pa čak i 1000 godina. Ime mu dolazi od *cem* što znači vladar i *şid* što znači svjetlost. Legenda kaže da je Džem jednoga dana vidio pticu kako leti, a oko krila joj se obavila zmija. Naredio je sviti da gađaju zmiju, ali da ne smiju pogoditi pticu. Naredba je pravilno izvršena i spasena je ptica u znak zahvalnosti donijela Džemu nekoliko zrna. Kad su posijali ta zrna, nikla je vinova loza. Džem je naredio da se od ovoga voća koje prvi put vidi napravi sok. Kad je probao sok koji je stajao već nekoliko dana, pomislio je, zbog njegove gorčine, da je otrov. Dao ga je svojoj robinji, koja je bila u nemilosti, ali se ubrzo uvjerio u njegove prave osobine i sam ga počeo koristiti kao lijek i za zabavu. Na kraju je Džema pogubio zli junak Dahhak (aždaha). Džem je u poeziji simbol junaštva, ali i simbolizira pijenje vina. Tako je poznata Džemova čaša – *câm-ı Cem* (džam-ı Džem, v.).

Primjer:

Mest-i 'aşk olmak gerekdiür tâlib-i didar olan

Bezm-i Cemşid itmeğe 'alemde câm-ı Cem gerek.

(Hasan Ziyâ'î)

*Onaj koji traži da bude viđen
treba biti pijan od ljubavi
Da bi pristupio Džemşidovom
društvu potrebna je Džemova
čaša.*

Primjer:

*O şâh Cem-i haşem kendüsi bizzât
sürüb meydana at itdi şehi mât.*

(Varvarî Ali-paşa)

*Taj car Džemova kova, sobom
Jurnu u megdan uzjahavši konja
i porazi şaha (perzijskog).*

(Ovdje je Varvari Ali-paşa upotrijebio šahovski izraz: šahmat što znači *Car je umro*.)

cem', skup, okupljanje, sjedinjenje; u tesavvufskoj terminologiji označava pojavu "viđenja Istine" pri čemu se ne vide materijalna stvorenja.

cem'ü'l-cem', potpuno sjedinjenje s Bogom, viđenje u svemu stvorenom Boga; isto i *fenâ fillâh* (v.).

cemâl-i mutlak, opća ljepota, univerzalna ljepota, univerzalni Bitak, Bog i sve ono što postoji stvoreno u prirodi, v. *vücûd-i mutlak*.

Cemaliyye, derviški red, kubrevijsko-halvetijski ogranak koji je osnovao Muhamed Cemaleddin Bekriyyu I- Halveti.

cemreviyye, pjesma spjevana u povodu svršetka zime (*cemre*). Jedan od rijetkih autora ove

vrste pjesama je Sabit Užičanin koji je jednu pjesmu u povodu svršetka zime spjevao u čast šejhulislama Ali Efendije.

Cemşîd (Cem) je po mitologiji iranski vladar koji je živio sedamsto ili hiljadu godina. Ustvari je on indijsko božanstvo koje je u iransku mitologiju prešlo kao vladar. Smatraju ga četvrtim vladarem iz dinastije Pišdadijana. U literaturi je poznata njegova čaša (*câm-ı Cem, câm-ı cihân-numâ*), a u tesavvufu *cam-ı Cem* je srce.

Cemşîd ü Hurşîd, stara legenda opjevana od brojnih perzijskih i osmanskih pjesnika koja govori o ljubavi između Cemşîda, sina kineskog cara i Hurşîd, kćeri bizantskog cara. U iranskoj literaturi je prvi ovu temu obradio Selmân Sâvecî (um. 1376.), a u turskoj Ahmedi (um. 1413.), a poslije njega Cem Sultân (um. 1495.).

cennet, raj, džennet, rajski vrt. U poeziji se lice drage osobe porеди sa ljepotoma osam rajskih vrtova.

cennet-i 'adn, ime jednog od osam rajeva. To je jedan od najveličanstvenijih rajeva u koji će ići poslanici, iskreni vjernici i šehidi. O njemu postoji i nekoliko hadisa.

cennetü'l-me'vâ, rajsko sklonište, rajskostanište, raj, džennet, mjes-

to gdje će nakon smrti otići oni koji su to zaslužili dobrim djelima na ovom svijetu. **Cennetü'l-me'vâ** je također onaj raj u koji će se nastaniti duše šehida (boraca na Božjem putu). Navodi se da se ovaj raj nalazi na desnoj strani od *arša* (v.). Na jednom mjestu u Kur'anu (*an-Nağm*, 13-15), spominje se da je *cennetü'l-me'vâ* u blizini *sidretü'l-muntehâ* (v.)

Cengîz, Džengiz, Džingiz, Džingiz-hân. Mongolski vladar i osnivač dinastije koji je u prvoj polovici XIII stoljeća poharao sve zemlje od Kine do Jadranskog mora. Ime mu je Temučin, rođen je 1167. g., a 1206. je čitava Mongolija bila pod njegovom vlašću. Osvojio je Sjevernu Kinu, a potom se okrenuo na Zapad. Pokorio je Kara Hitaj, i zemlje Ujgura, Karluka. Umro je 1227. i država mu je podijeljena među sinovima. U poeziji je simbol moćnog, ali i nemilosrdnog vladara.

Cerrâhiyye, derviški red, ogranak halvetija koji je osnovao Muhammed Nureddîn Cerrâhî (1672.-1720.).

cevher, dragulj, ukras, suština. Egzistencija koja je sama sebi dovoljna, kojoj ne treba ništa drugo. Suprotno od značenja "araz" (ar. عرض) što znači izlaganje, pojavljivanje. Dok ono što je materijalno ima potrebu da se

prikaže, ono što je suštinsko (cevher-dževher) dovoljno je samo sebi. Po pripadnicima tesavvufa osnovni *cevher* (cevher-i âslî) je Allah. On je suština i njemu nije niko i ništa potrebno. Upotrebljava se kao osobina nečega duhovnog, duhovnog svijeta, a nikako materijalnog.

Ceyhûn, Amu Darja, rijeka u Uzbekistanu. U divanskoj poeziji jedna od velikih rijeka koje se često koriste kao poređenje za suze ašika.

Primjer:

*Bir gözü Nil u digeri Ceyhun
Rahm idüib eyledi Mesih âsa.*

(Sâbit)

*Jedno oko mu je Nil, a drugo
Džejhun (Amu Darja)*

Smilova se onaj koji je poput Isa-a.

cezbe, privlačenje, privlačnost. U tesavvufu označava privlačenje bića roba u uzvišeno okrilje Božjeg bića. Onaj koji to slijedi (*sâlik*) izbavlja se iz opisa ljudskog postojanja i dopijeva do *Bitka Istine* (Boga). Ponekad se *cezbe* događa samo od sebe, bez posredovanja *muršida* (v.) kada čovjek doživi stanje zanesenosti, začuđenosti, uronuća u Božju blizinu. Onima koji su doživjeli Božju bliskost, koji su privučeni u okrilje Božjeg *Bitka* kaže se *meczûb* (v.).

cifr (ar. cefr), vještina proricanja budućnosti. Postoji više vrsta

i načina proricanja, a jedna od njih je i proricanje pomoću pismenâ.

cihâd, borba na Božjem putu. Ta borba može biti duhovna ili materijalna, a najveći doprinos u džihadu vjernik može dati kad založi život na Božjem putu.

cîm, (ç), arapsko slovo *dž*, zbog svoga oblika, u divanskoj poeziji simbolizira soluf voljene osobe.

Primjer:

*Sankı cîm idi zülf-i câdusı
Gözleri sâd ve râlar ebrûsı.*

(Derviš-paša Bajezidagić)

*Poput slova džim soluf vještice
Oči su joj sâd, a dva râ, njene
obrve.*

cin, nevidljivo biće, stvoreno od vatre, zaduženo od Boga da mu služi isto kao i čovjek. U Kur'anu se na mnogo mjesta govori o džinima. Smatra se da džini mogu služiti čovjeku. Također se vjeruje da postoje džini koji su vjernici i koji su nevjernici.

Circis, Sveti Georg, Đorđe. Svetac u kršćanstvu koji je živio tri stoljeća iza Isusa (Isa a. s.) u Palestini ili Kapadokiji (Mala Azija). Ubijen je u Izniku (Niceji) 303. g. Postoji legenda, evo-cirana i u literaturi da je sedamdest puta ubijen i ponovno oživio. Spominje se u divanskoj književnosti.

Cuhâ, dvorska luda u vrijeme Mahmuda Gaznevija (XI st.); veoma inteligentan čovjek, pravi mudrac koji se izdavao za ludu. Spominje se u nekim pričama od kojih su neke naše odraza i u divanskoj književnosti.

cür'a, gutljaj. U poeziji gutljaj vina, v. *mey*.

Cüneyd Bagdâdî, Ebu'l-Kâsım, Hazzâz el-Kavârîrî, veliki sufija iz prve generacije islamskih mistika. Porijeklom je iz Bagdada. Ne zna se tačan datum njegova rođenja. Iz porodice je Nihavend, a pripadao je mezhebu Sufyân Sevrija. Učio je najprije kod Ebû Sevr el-Kelbîja, kasnije kod Serî Sakatija, Ebu Hamza al-Bagdâdija, Hâris al-Muhasibija, Ebu Dža'fer el-Haddâda i Muhammeda Kassâba. Među sufijama svoga vremena bio je poznat kao *Seyyidû't-tâ'ife* (gospodin,

prvak grupe). Umro je u Bagdadu 297. (909.) i sahranjen kod svoga dajdže Serî Sakatija. Napisao je više risala (poslanica) o tesavvufu. Također je iza njega ostao veliki broj pisama, koja su prepisivana i sada se nalaze u brojnim rukopisnim zbirkama širom svijeta. U divanskoj poeziji njegove misli često koriste divanski pjesnici, a ponekad ih utkivaju u stihove.

cünûn, ludilo; u divanskoj književnosti označava pobjedničko stanje u koje dolazi 'âşik (v.).

cüvân, mladić, djevojka, mlada osoba, simbol je čednosti i čistote, ali istovremeno i zavodljivosti. Mladog osobi se pripisuje neznanje, tvrdoglavost i zato se voljena osoba (sevgili) često poistovjećuje sa mladićem (odnosno djevojkom) koji (koja) nikoga i ništa ne sluša.

Çâh-ı Bâbil, Babilonski bunar. U priči o dvojici meleka Harutu i Marutu (v.) vidi se kako su ova dva meleka (anđela), zbog navođenja ljudi na grijehenje kažnjeni time što su obješeni naglavačke u jednom bunaru u Babilonu gdje će u tome položaju dočekati Sudnji dan. Ovo je čest motiv u pjesmama divanskih pjesnika.

Primjer:

*Çâh-ı Babil'de olan iki melek
Biri Hârût u birisi Mârût.*

(Vehbî)

*U Babilonskom bunaru su dva
anđela
Jedan je Harut, a drugi je Marut.*

çâh-ı Yûsuf, Jusufov bunar. U Kur'anskoj priči o Jusufu (Josipu) govori o se tome kako su jedanaestorica Jusufove braće, prevarivši oca, odveli Jusufa od kuće i bacili ga u bunar. Ova priča se često evocira u divanskoj poeziji, a ponekad Jusufov bunar simbolizira rupicu na bradi voljene osobe, tj. ta rupica može biti za ašika tako kobna kao da upadne u bunar.

çâker, sluga, rob. Koristi se kako u smislu izražavanja podređenosti svjetovnom gospodararu (sultanu), tako i u značenju riječi 'âşik (v.)

çâr ebrû, četiri obrve, obrve i brkovi; služi za opis mladića kojem su brkovi tek iznikli i podsjećaju na obrve tako da se čini da su na licu četiri obrve.

çâr darp (چارضرب) (per. ar. četiri udarca), označava melamijsko-kalenderijski običaj brijanja brade, brkova, kose i obrva, čime su se željeli razlikovati od ostalih ljudi.

çârdeh mâsûm-i pâk, četrnaest bezgriješnih i čistih; po šiitskom vjerovanju, pored Muhammeda a. s. i njegove kćeri Fatime, u četrnaest bezgriješnih osoba spadaju još dvanaest imama.

çâr tab', četiri prirode, četiri osobine. U drevna vremena vjerovalo se da ljudska priroda ima četiri osobine: toplota (hararet), hladnoća (sağukluk), vlažnost (rutubet) i suhoća (yubûset).

çâr yâr, četiri prijatelja, naziv koji se daje četvorici velikih hatifa

(pravovjernih halifa): Ebu Bekr, Omer, Osman i Alija. Kao najbližim Poslanikovim ljudima posvećivane su im *medhiye* (v.), a također su u njihovu slavu sastavljani i *na'tovi* (v.).

çeh-i zenehdân, rupica na vilici, jedan je od poželjnih znakova ljudske ljepote.

celebî, (od. turkmenskog *çalab* – Bog), pobožan čovjek, čovjek koji se bavi vjerskim pitanjima; titula davana u XIV i XV stoljeću osmanskim prinčevima i mevlevijskim šejhovima. Mevlevijski šejhovi su jedno vrijeme nazivani i *çelebi efendi*.

çelipâ, krst. Kako crkva kao bogomolja simbolizira kipove, a kipovi su često simbol ljepote drage osobe tako i krst kao obavezan rekvizit u crkvi simbolizira dio ljepote te drage osobe, naime, najčešće se poistovjećuje sa kosom drage. Isto značenje ima i *haç* (v.). U divanskoj poeziji krst je simbol ljepote drage osobe (sevgili), odnosno njene kose.

çene, vilica, donji dio lica. U poeziji simbolizira jamu (kuyu) ili zatvor (zindan). Pored toga vilica je *sîb* (jabuka), *elma* (jabuka), *şeftâlû* (breskva), *turunç* (narandža).

çerâğ, svjetiljka, kod bektasija simbol Alije, koji predstavlja "Sve-

tlost Muhammedovu" (nûr-i Muhammed Ali).

çerâğ gülbangı, mevlevijska ceremonija paljenja svijeće prilikom koje se izgovaraju riječi pohvale za Mevlana Dželaludina Rumija.

çerh-i felek, nebeski krug, svemir; simbol prolaznosti i vječitog kruženja; simbol promjena i promjenjive sreće.

çeşm, oko (v. *göz*) U poeziji je najčešće metafora za natprirodne sile (*câdû* – vještica, *sahir* – vrač, *sıhr* – čarobnjaštvo, vradžbine). *Çeşm* također simbolizira pijanstvo, krvoločnost, svadljivost, lukavstvo, a jedan je od najvažnijih elemenata u ljepoti voljene osobe (sevgili).

Oko je često ekvivalent za *nergis*, *nerkis* (narcis) jer narcis oblikom podsjeća na oko.

çeşm-i âhû, gazelino oko, oko voljene osobe se često poredi sa okom gazele.

Primjer:

*Süzülüp o çeşm-i âhû dedi zevk-i
vasla yâhû
Bu değildi neylemin bu yolum
intizâre düştü.*

(Şeyh Gâlib)

*Poluotvorene gazeline oči voljene
rekle su "Zbogom!" užitku
sastanka*

*On se nije dogodio, ovaj moj put
je put dugog iščekivanja.*

çeşm-i mest, pijano oko; simbol ašikovog oka.

çeşm-i yâr, oko voljene osobe.

çeşme-i cân, izvor vode života, v. *âb-1 hayât*.

çeşme-i hayât, voda izvora života, v. *âb-1 hayât*.

çeşme-i hayvân, voda izvora života, v. *âb-1 hayât*.

çevgân, palica, štap. U divanskoj poeziji ponekad se umjesto riječiči kaş (obrva) koristi *çevgân*.

çirâğ-ı rûsul, svjetiljka poslanikâ, Muhammed a. s.

Çigil, naziv jednog turkijskog plemena u Turkistanu; poznate su ljepotice iz ovoga plemena pa zato divanski pjesnici uzimaju kao simbol ljepote čigilske ljepotice.

çile, od perzijskog *çihle* što znači period od četrdeset dana. Taj period obično provodi kandidat za pristupanje u derviški red u osami, postu i molitvi, a taj se period zove *çiraklık* (služenje).

çilehâne, mjesto gdje kandidat za pristupanje u derviški red provodi predviđeni period ispovništva. Ponekad su to mračne i vlažne sobe u sklopu same

tekije, a ponekad su pećine ili uvale na nekim planinskim i nepristupačnim mjestima.

Çin, Kina. v. i *Mâçîn*. U divanskoj poeziji osim države Kine simbolizira uvojak drage. Također se spominje kineska gazela od koje se uzima miris mošus, a taj se mošus poredi sa mirisnim uvojkom drage. Kina se spominje i kao domovina Manija.

Primjer:

*Yanulmazsam hatâdur zülf-i yara
misk itlaķı
Geliþ qurbân ola hiss itse ol buyı
ğazâl-i Çin.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Ako se ne varam greška je
ostaviti mošus solufu
Jer ako dođe i osjeti taj miris
žrtva će biti kineska gazela.*

Çin aynası, kinesko ogledalo. Kao važan predmet pri uljepšavanju ogledalo se često spominje i u divanskoj poeziji. Dragi i draga se ne vide izravno nego posredstvom ogledala. U tom kontekstu je posebno na glasu kinesko ogledalo kao što su kineske djevojke pojam ljepote koju su oslikali stari perzijski minijaturisti beratske škole.

D

Dahhâk, arapski car koji je uzurpirao prijesto Perzije. Pobjedio ga je Feridun, nećak perzijskog cara Džemšida čiju je vojsku predvodio. Dahhak (Zahhak) je poznat po svojim svirepostima pa je po njemu prozvan zmaj (Až-dahhaka = aždaha). Prema Firdusijevoj *Šahnami*, Dahhak je vladar koji je vladao prije Feriduna. U mitologiji je još poznat kao vladar koji je na oba ramena nosio po jednog zmaja (*ejder*), koji bi pojeli mozgove dva čovjeka ubijena toga dana. Prema nekim podacima Dahhak je idol u indijskoj mitologiji. U divanskoj književnosti se spominje kako bi se kose drage koje padaju na rame poistovijetile sa Dahkanovim zmijama.

Fevzi Mostarac ga spominje kao okrutnog i okorjelog moćnika, u jednom stihu *Bulbulistana*:

*Zamislimo da si Husrev naših
dana bijelih
Onaj kome pokori se svijet
vascijeli
Da si "sin neba", Hakan ili
Rustem zreli
Da si Behmen, il' Feridun,
Dahhak okorjeli*

*Ili Džemšid, najveći u iranskoj eri
Ti znaš bolje neg' ijedan starac
osjedjeli
Da podliježeš odredbi "Sve će
opepelit!"*

(Poređenje za jednog osionog vladara)

Simbol je mraka i nasilja.

Dakyânus, idolopoklonički vladar iz vremena prvih kršćana kada su se *ashâb-i kehf* (ljudi pećine), sklonili od njegovih zlostavljanja u jednu pećinu koja se prema nekim vjerovanjima nalazila u blizini Efesa, a po drugima ona je bila kod Afšina ili Tarsusa.

dâl (دال), slovo arapskog alfabeta, koje zbog svoga izgleda simbolizira povijeni stas *ašika*.

Primjer:

*Bâr-i hicrân ham etti kâmetimi
Benzedi derd içinde ki dâla.*

(Derviš-paša Bajezidagić)

*Težina zbog odvojenosti savi mi
stas
U bolu se pričinjao poput slova dâl.*

dalga, val, talas. U divanskoj poeziji redovno simbolizira kosu voljene osobe (*ma'şûk, sevgili*).

Dâniyâl, poslanik israilićanskog naroda. Po Taberiju, Danijal je bio među zarobljenicima koje je Nabukodonosor zarobio u Jerusalimu. Procijenivši njegovu pamet i mudrost vladar ga je odredio za svoga sekretara. Kasnije je Danijal uveo u pravu vjeru Kejhuseva. Danijal je tražio od vladara da se vrati u Jerusalim, da obnovi grad i bogomolju. Kejhusev je udovoljio njegovoj želji, ali pod uvjetom da se vrati u svoju zemlju tek poslije vladareve smrti. Po drugoj legendi, vladar je pustio Danijala zajedno sa njegovim narodom da se vrati u svoju domovinu.

Jedna druga legenda govori da je Danijal oživio 1.000 ljudi koji su umrli prije hiljadu godina, a ta legenda je proizišla iz pogrešnog tumačenja 12. poglavlja knjige o Danijalu iz Starog zavjeta.

Po nekima su postojala dva Danijala. Jedan koji je živio u vrijeme Babilona i drugi koji je živio mnogo ranije između Nuha (Noja) i Ibrahima (Abrahama). Legenda govori da je ovaj drugi Danijal imao knjigu o proricanju sudbine. U literaturi se Danijal rijetko spominje, a kad se o njemu govori misli se ili na njegovo ropstvo kod Nabukodonosora ili se spominje u smislu osobe koja je izumila proricanje i gatanje.

Dârâ, Darije, u poeziji općenito simbol cara. Deveti i posljednji vladar iranske dinastije Keyanida. Nazivan je još i Ekber i Keykubad. Poginuo je u ratu protiv Aleksandra Velikog i tako se njegova dinastija ugasila.

Bâki u stihu upoređuje sultana Sulejmana sa Darijem pa kaže:

*Sultan-i şark u garb u şehenşah-
-bahr u berr
Dara-yı dehr Şah Sûleyman-ı
kâmran.*

(Bâkî)

*Sultan Istoka i Zapada, car
careva mora i kopna
Darije svoega vremena, car
Sulejman sretni.*

*Unutdurmuş yüce 'unvanile
darat-ı Darayı
İder 'aşq ehline her lahoada
yüzbin müdarayı.
(Ziyâ'î, TCB 1/7-2)*

*Sjaj Darija sa svim uzvišenim
titulama je zaboravljen
Prema ašicima svakom riječju po-
kazuje hiljadu suzdržanosti.*

Primjer:

*Tutsun âfâkı yine galgala-i nûşâ nûş
Cem de görsün nice olur şantâna
i Darayı.
(Nerkesî)*

*Čitav horizont nek napuni vika
pijmo, pijmo
Neka i Džem vidi kako carski se
veselimø.*

darb-1 mesel, poslovice; u divanskoj poeziji često su poslovice unošene u stih u cijelosti, tj. utkivane su tzv. *iktibâsom*.

dâriyye, pjesma (najčešće kasida) posvećena podizanju nečije kuće (ar. *dâr* – kuća), dvorca, konaka. (Nef'î) je spjevao *dâriyyu* u povodu podizanja šejhulislamo-vog konaka.

dâru l-bekâ (*dâr-1 bekâ*), kuća vječnosti, budući svijet; v. *âhiret*.

dâru l-fenâ, (*dâr-i fenâ*), kuća prolaznosti, kuća nestanka, ovaj svijet.

Dâru's-selâm, kuća spasa; u Kur'anu dolazi u značenju dženneta (raja); ovaj se termin dugo koristio kao ime za grad Bagdad.

dâstân, epska pjesma, ep. v. *destân*.

Dâvud, poslanik Izraelićana, kojima je upućen nakon Iljasa a. s. Sin je *Išâ-ov*, unuk *Yehûdov*, a praunuk *Yakûbov*. Spominje se u Kur'anu zajedno sa svojim sinom Sulejmanom (*an-Naml*, 15). Pripisuju mu se iste osobine kao i Sulejmanu, tj. mogućnost da komunicira sa svim stvorenjima. Također je poznat po svome umilnom glasu, kao i po dubokoj starosti koju je doživio. Objavljen mu je Zebur.

Primjer:

*Zapita Davud: "O Gospodaru,
od nas Ti koristi nije,*

*U stvaranju dva svijeta kakva se
mudrost krije?"*

*A Bog će: "Vremenit stvore,
riznica skrivena bijah,
Pa htjedoh s dobrotom i milosr-
đem Ja da upoznam svijet."*

(Mevlana Dželaluddin Rumi,
Divan-i Šems, preveo: M. Kodrić)

Davudî-ses, onaj ko ima umilan glas poput *Davuda* (v.).

Deccâl, poznati lažac koji će se pojaviti pred kraj svijeta, kao nagovještaj njegovog nestanka. Primamljivim obećanjima pozivaće ljude na stranputicu i njegova će pojava biti jedan od znakova smaka svijeta. Na kraju će ga smaknuti *Mehdî* (v.). Gdje god se pojavi *Deccâl* imaće mnogo pristalica koji će vjerovati njegovim lažima. Onima koji mu vjeruju obećavaće raj, a onima koji mu ne vjeruju prijetit će paklom.

U poeziji se najčešće spominje u satiričnim stihovima.

dede, pročelnik derviškog reda, posebno turskog, isto što i *šeyh* (v.).

dede baba, starješina tarikata; te-savvufski termin koji označava vođu bektašija u njihovom sjedištu u Kırşehiru.

def, instrument na koji se sviralo na derviškim skupovima, išlo i *tef* i *daire*.

dehân, usta, v. *ağız*, *fem*.

dehr, svijet, ovaj svijet; vrijeme, promjena vremena, nestalnost. U tesavvufu označava trenutak.

delâil-i hayrât (ar. *dalâil al-hayrât*), vodiči na putu ka dobru. Posebna zbirka kur'anskih sura kao i dova (molitvi) koje vjernik obično čita u neko određeno vrijeme s ciljem približavanja Bogu i ispunjenja želja.

deli, mlad, lud; u divanskoj poeziji atribut je *aşika* koji je sputan kosom voljene osobe (*sevgili*), kao da je vezan lancima.

dem, dah, čas, trenutak, suza.

dendân, zub, v. *diş*.

deniz, more, ocean; isto i *bahr*, *bi-hâr*, *ummân*, *deryâ*, *yemm*, *muhît*. Svi ovi sinonimi se upotrebljavaju u divanskoj poeziji da označe veličinu, širinu, beskraj, dubinu, obilje (najčešće duhovno).

dergâh, tekija, derviški samostan; (doslovno: predvorje ili vrata), mjesto gdje se okupljaju derviši i skupno obavljaju molitvu (*zikir*). Dergah je tekija gdje derviši trajno borave.

dergâh-i ilâhî, Božansko prijestolje.

dergâh-ı mu'allâ, carsko prijestolje, carski dvorac; isto i *dergâh-ı 'âlî* i *dergâh-ı şerîf*.

dervîş, onaj koji traži vrata, prosjak (od perz. *der* – vrata i *yûş* – traženje). Osnovno značenje

je prosjak, siromah. U sufijskoj terminologiji ta riječ označava onoga ko je okrenuo leđa ovom svijetu, provodi život u pobožnosti okrenuvši se u potpunosti Bogu. U širem pogledu derviš označava čovjeka koji se uključio u jedan od redova (*tarikât*).

Po nekim tumačenjima, slova iz kojih je sastavljena ova riječ govore o potrebi odricanja od pet stvari kojih se derviš mora proći. To su *د* – *d* (*dünyâ* – ovaj svijet), *ر* – *r* (*riyâ* – lice-mjerje), *و* – *v* (*varlık* – bivstvo-vanje, postojanje), *ی* – *y* (*yalan* – laž) i *ش* – *ş* (*şehvet* – strast).

dervîş hırkası, derviški ogrtač (posebno mevlevijskih derviša), plašt sa dugim rukavima kakav je nosio Mevlana Dželaluddin Rumi.

dervîşlik, pripadništvo tarikatu, određenom redu koje se ogleda prije svega u odricanju od ovosvjetskih uživanja.

Primjer:

Dervîşlik baştadır taçta değildir.

(Yûnus Emre)

*Dervîşluk je u glavi, nije u kruni
(dervîškoj kapi).*

deryâ-i ma'rifet, more spoznaje (naročito unutrašnje spoznaje). Često se *Mesneviya* Dželaluddina Rumija naziva ovim imenom.

dest-bûsî, poljubac u ruku, rukoljub.

destân (per. *dâstân*), epska pjesma, ep, priča u stihu, najčešće s borbenom ili ratnom tematikom, a ponekad i sa tesavvufskom ili didaktičkom porukom. Destani nisu spadali u divansku poeziju.

destûr, dozvola, traženje dozvole da se prisustvuje obredu u tekiji; kod bektašija: traženje dozvole od *babe* (v.) da se otpočne sa sviranjem i pjevanjem. Ovu dozvolu od *babe* traži *cân* (v.).

dešt-i fenâ, pustinja prolaznosti, ovaj svijet, isto što i *dünya* (v.).

devhatü'z-zeheb, veličanje hz. Alije; doslovno znači: *veliko zlatno drvo*. Obzirom da je većina derviških redova smatrala Aliju svojim prethodnikom i duhovnim vođom odavali su mu počast na taj način što su "sjedili pod krošnjom velikog zlatnog drveta" (bili u sjeni hz. Alije).

devr, kruženje, obilaženje, vrijeme, vijek, epoha; vrijeme koje čovjek provede od rođenja do smrti. U tesavvufu: teorija stvaranja je odraz kruženja (*devir*). Čovjek nastaje iz materije i kroz razne faze razvoja postaje čovjek da bi se opet vratio Bogu.

devrân, kruženje derviša u obredu ili povezivanje u krug u sjedećem položaju stavljajući ruke na ramena onoga do koga se sjedi; ovaj svijet, sve postojeće, svemir, horizont, vrijeme, sreća, sudbina.

devriyye, vrsta pjesme koja se često susreće u tesavvufskoj književnosti. Postoji jedna teorija u tesavvufu koja kazuje da se čovjek odvojio od Boga kao što se kap odvaja od mora i na kraju svoga puta prispijeva Allahu i asimilira se u Njegovom biću. Ova teorija se naziva *devir nazariyyesi*, a pjesme koje govore o tome nazivaju se *devriyye*. Češće se susreću u tekijskoj nego u klasičnoj divanskoj poeziji. Najznačajniji predstavnik ovakvog pjesništva je Nesîmî (umro 807./1404.-05.).

Deylem, ime naroda koji je živio na sjeveru Irana, u jednom dijelu današnje oblasti Gîlân. Ovaj narod je odigrao važnu ulogu u islamskoj povijesti IX. i X. stoljeća. Pod istim imenom je poznata i zemlja na kojoj je živio ovaj narod.

deyr (kilise), crkva, kršćanski (hrišćanski) hram. Pošto su hramovi ukrašeni slikama, u poeziji često služi kao asocijacija na lijepe slike, a ponekad i na ljepotu drage. Tako se i *çelîpâ* (krst) poistovjećuje sa kosom drage, a kosu drage simbolizira i *zûnnâr* opasač, uže kojim se opasuju svećenici, monasi).

Primjer:

*Tonanup ol bü-t-i çin atlas u
dibalar ile
Deyr-i hüsnin bezemiş müşğ
çelîpâlar ile.*

(Ahmed-paşa)

*Ukrasio se taj kineski idol svilom
i kadifom*

*Ljepotu crkve nakitio je i
mirisnim krstovima.*

Objašnjenja:

kineski idol – draga poput kineske ljepotice,
ljepota crkve – ljepota drage,
krst – kosa.

dîbâce, uvod, predgovor, prolog u knjizi. Često su pjesnici *dîvana* objašnjavali na početku svoje pjesničke zbirke šta ih je ponukalo da se bave poezijom. Neki su, smatrajući da poezija nije u Kur'anu pohvaljena i preporučena, opravdavali svoje pjevanje nekim važnim razlozima. Tako je Hasan Ziyâ'î Mostarac, u *dîbaci* izrazio nadu da njegova poezija nisu prazne riječi kao kod onih pjesnika o kojima govori Kur'an.

Dicle, Tigris, rijeka u Mesopotamiji. U poeziji se spominje kao rijeka koja protječe kroz Bagdad. Također, kao i Nil i druge velike rijeke simbolizira ašikove suze.

Primjer:

*Dökdü yaşım Ka'be yolundan
kapına Dicleveş
Dostum ma'zûr tut yanlış döker
Bağdâd 'dan.*
(Ahmed-paşa)

*Poput Tigrisa potekle su moje suze
putem od Kabe do tvoje kapije*

*Prijatelju, prihvati ispriku uzalud
su tekle od Bagdada.*

dîdâr, lice. Jedan od glavnih elemenata ljepote u poeziji v. *yüz*.

dîdâr-ı pak, čisto lice. Predmet je zaljubljenosti 'âşika, ono što ga vodi ljubavi.

Primjer:

*Aşık-ı dîdar-ı pakindir meğerkim
cûylar
Cûst û cü eyler seni ey serv-i
bâlâ semt semt.*

(Bâkî)

*Zaljubljenici u čisto lice, lijepo
poput vode tekućice
iz mjesta u mjesta traže tebe, koja
si čempresova stasa.*

dîde, oko, pogled, oko voljene osobe. v. *göz*.

dîde-i Kays, Kajsovo (Medžnunovo) oko, zaljubljeno oko. Kajs je junak priče u kojoj je zbog zaljubljenosti u Lejlu postao lud (medžnun), zato njegovo oko simbolizira oko do ludila zaljubljene osobe.

Primjer:

*Purhayâl-i ruh-ma'sûka iken
dîde-i Kays
Neye kim kılsa nazar sûret-i
Leylî görünuz.*
(Bâkî)

*Pošto je Kajsovo oko bilo puno
mašte o obrazima voljene
Šta god da pogleda, Lejlino lice se
ukazuje.*

Dihye-i Kelbi, jedan od ashaba (prijatelja) Muhammeda a. s. čije je puno ime Dihye b. Halife al-Kelbi. Pripadao je plemenu Kelb. U šestoj godini po hidžri poslan je kao izaslanik Muhammeda a. s. u Bizantiju na pregovore. Bio je veoma lijep i prijaznog izgleda. U vrijeme Božjeg nadahnuća (vahy) Muhammedu a. s., Džibril (Gabriel) se većinom pojavljivao u obliku Dihye-a. U divanskoj poeziji simbol je ljepote i plemenitosti.

diken, bodlja, trn, simbol slavujeve (ašikove) patnje koju mora otpjeti zbog ljubavi prema ruži (dragoj).

dil, srce, u tesavvufskoj književnosti srce je knjiga u koju su zapisane božanske tajne, zato po sufijama Boga treba spoznati srcem, a ne razumom.

Primjer:

*Ahvâlimu yazdım bütiün evrâk-ı
dilemde
Destindeki mecmûa-yı nâçarı
unutma.
(Esrar Dede)*

*Opisao sam svoje stanje na
svakom listu svoga srca
Ne zaboravi beskorisnu medžmuu
koja ti je u ruci.*

dilber, voljeni, onaj koji nosi nečije srce; u tesavvufu: Bog.

Primjer:

*Avaj, Dilber ode, u oku suza osta;
Miris Njegov luta, gore sred visina.*

(Hafiz Şîrâzî, *Divan*,
prijevod: Ahmed Ananda)

direk, u tesavvufu (kod mevlevija): lijeva noga, stajanje u *semâ'u* (obrednom plesu) na lijevoj nozi, a desnu okretati (*direk tutmak*).

diş, zub. U divanskoj poeziji zubi su kao element opisa voljene (željene) osobe često poređeni sa biserom (*lü'lü, dürr*) ili draguljem (*cevâhir, güher*).

dîvân, zbornik poezije jednog pjesnika, spjevan po određenim pravilima. Sve pjesme *dîvâna* moraju biti spjevane po strogim pravilima arapske metrike, sa obaveznom rimom. Divan se obično sastoji od *kasida*, *gazela*, *rubajja*, *tercî'-i bendova*, *terkîb-i bendova*, *mesneviya*, *tariha*, *mufreda* i drugih pjesničkih vrsta divanske poezije.

dîvânçe, mali divan, mali zbornik poezije koji su obično sastavljali mlađi pjesnici, a ponekad i iza slavni pjesnika nije ostala velika zbirka (divan), nego mala zbirka – *dîvânçe*.

dîvân edebiyatı, divanska književnost, vrsta otmjene književnosti, uglavnom poezije, spjevane po pravilima arapske metrike, koja je ovo ime dobila tek poslije reformi sprovedenih sredi-

nom XIX stoljeća, nazvanih *Tanzimat*, dakle kada je već prestala egzistirati.

dokuz felek, devet nebesa. Prema drevnim tradicijama zemlja je centar svemira, a oko nje se nalazi devet sfera nebesa. U prvih sedam nebeskih sfera su planete, u osmom su sazvježđa, a na devetom nebu nema ništa. Nebesa su nastala sjedinjavanjem *'akl-i kull*, "sveopćeg uma" i *nefs-i kull* "sveukupnog duha" koji su se pojavili iz Božje stvaralačke svemoći.

dördüncü gök, četvrti kat nebesa gdje se nalazi sunce.

dôst-ı nâdân, prijatelj neznalica. Neznalica prijatelj je po jednoj iranskoj poslovice lošiji od sto neprijatelja i u tom se kontekstu javlja ovaj izraz i u poeziji još od najstarijih pjesnika.

Primjer:

*Dost-ı nâdan beter zî-sad
düşmen.*
(Sinan-paşa)

*Prijatelj neznalica gori od sto
neprijatelja.*

dostkân, velika čaša, pehar; u poeziji ponekad i piće koje je čovjek namijenio sebi, a njime časti prijatelja.

du'â, molitva, dova; dio kaside u kojoj se pjesnik moli za onoga kome je posvetio pjesmu i od koga očekuje nagradu.

du'âhân, osoba zadužena da u teki-ji "uči" dovu (molitvu) na kraju zikra. Također i *du'aci* i *du'agû*.

dü 'âlem, dva svijeta tj. *dünyâ* i *âhîret* (v.) Sinonimi su: *iki cihân*, *iki dünyâ*, *dü kevn*.

dûd, magla, dim. Simbol je kose voljene osobe koja ašika omamljuje i vodi u propast. Isto i *dûmân*.

Primjer:

*Her biri bağlamalu âteşi divâne
diyü
Şem pervâneleri dûd ile zencîre
çeker.*
(Nev'î)

*Vatra koja obuhvata svakoga
izluđuje
Leptirice svijeeće kroz dim privlači
u lance.*

dudak, usne, jedan od najvažnijih elemenata ljepote opisanih u stihovima divanskih pjesnika. Usne su opisane po boji, obliku i ukusu, tako da su uvijek crvene, okrugle, male i slatke. Usne podsjećaju na vino (*şarap*, *mey*), čašu (*kadeh*, *câm*), vinotoču (*sâkî*), krčmu (*meyhâne*), krčmara (*hammâr*). S usana voljene izlaze i gorke riječi tako da najčešće poređenje s vinom odgovara poruci pjesnika. I vino je gorko, ali njegov krajnji efekat je veselje i raspoloženje. Kako je vino nezaobilazan element pri opisu društva tako su i usne nezaobilazne na ljubavnom sastanku. Usne su u poeziji rubin

(*la'l, yâkût*), koralj (*mercân*), mastionica (*hokka*), žig Sulejmana a. s. (*mühr-i Süleymân*), liječnik (*tabîb*), bolnica (*dâru'ş-şifâ*), lijek (*devâ, şifâ*), opijum (*tiryâk*), slatko (*halvâ*), vatra (*âteş*), pupoljak (*gonca*), rajski izvor (*kevser*).

duhter-i rez, kći vinove loze, kći grožđa, vino, v. *mey*.

dûmân, dim, magla, v. *dûd*.

dûzeh, džehennem, pakao. U divanskoj poeziji se više koristi ovaj perzijski termin nego arapski *cehennem*.

dü-beyit, dva bejta, dva distiha; drugo ime za rubaiju jer su dva bejta isto što i četiri *misrâ'a*, tj. rubaija.

dünyâ, ovaj svijet, prolazni svijet; ar. doslovno: ono što je dolje, donji; u odnosu na duhovni svijet, manje vrijedan svijet.

dürr, biser. Kad se zna da je školjka (*sadef*) simbol za ašika, onda je biser (*inci, dürr*) koji se nalazi u njoj voljena osoba (*sevgili, ma'şûk*).

dürr-i Necef, biser Nedžefa, grob hazreti Alije, spomenik kojem hodočaste šiiti. v. 'Alî.

dürr-i şehvâr, krupan biser, v. *lü'lü'-i şehvâr*.

dürr-i yetîm, velik i krupan biser koji se jedini pojavi u školjci. Metaforički se ovaj izraz upotrebljava da označi Muhammeda a. s. koji se rodio kao jedino dijete u porodici i koji je ostao siročće, bez roditelja (*yetîm*).

düşkün, predan nečemu, sklon (poroku); u tesavvufu (kod beктаšija) osoba koja zanemaruje obrede i kojoj zbog toga *baba* ili njegov *vekîl* izriču kaznu.

düvazdeh imâm, dvanaest imama, v. *on iki imâm, isnâ 'aşeriyye*.

Ebâbil, mjesto u Jemenu gdje su abesinski kršćani sagradili crkvu da bi u nju dovodili beduinske Arape govoreći im da je to Ka'ba. Kako u tome nisu uspjeli, krenuli su na Ka'bu na slonovima s namjerom da je sruše, ali su u nevremenu u kojem su se na njih obrušile ptice sa kamenjem u kljunovima stradali. O tome se govori u kur'anskoj suri *Fil* (Slon).

ebced, arapski alfabet poredan po brojčanoj vrijednosti slova (ا = 1, ب = 2, ج = 3, د = 4 itd. do ح koji ima brojčanu vrijednost 1.000). Svaka arapska riječ ima i svoju brojčanu vrijednost pa je bilo posebno umijeće spjevati *tarih* (kronogram) koji ima pjesničku ljepotu ili barem smisao, a da ujedno označava i datum nekog događaja.

ebced-hân, čovjek koji počinje učiti alfabet.

ebced hesabı, izražavanje datuma (godine) nekog događaja na taj način da se sabere brojčana vrijednost slova u stihu čime se dobije godina koja se želi istaknuti.

ebr, **sehâb**, **bulut**, oblak. Oblak simbolizira kosu zbog toga što bo-

jom podsjeća na nju, a osim toga lice je ispod kose često vlažno (od suza) kao što je zemlja ispod oblaka.

Primjer:

*Ebr-i zülfün çetr-i sultan gibi ey
şah-i cemal
Sayebânlar tutdı hôrşîd-i cihan-tab
üstüne.*

(Ahmed-paşa)

*Soluf's tvog oblaka (kose) poput
carskog šatora je, o carice ljepote
Sunce koje svijet obasjava na-
vuklo je na sebe sjenovitu za-
štitu (povuklo se u hlad).*

ebrâr, (mn. od ar. *birr*) odabrani ljudi, dobri Božji robovi, oni koji govore istinu i čine dobra djela.

ebrû, obrva, luk strijele; u divanskoj poeziji: sredstvo pomoću kojeg voljena osoba uništava ašika.

Primjer:

*Ey kemân ebrû şehîd-i hancer-i
müjgânunam
Bulmuşam feyz-i nazar senden
seniün kurbanunam.*

(Fuzûlî)

*O obrve poput luka, postao sam
šehid oštrica tvojih trepavica
Pošto sam stekao blagodat tvoga
pogleda tvoja sam žrtva.*

Ebû Bekr, prvi od četvorice velikih (pravovjernih) halifa. Poznat je i po nadimku *Siddîk* (iskreni) i *Atîk* (stari). Otac je jedne od Muhammedovih a. s. žena, Aiše.

Ebu'l-beşer, otac čovječanstva, tj. Adem a. s. (Adam), v. *beşer*.

Ebû Cehl, nadimak osobe po imenu Abdu'l-Hakem Amr b. Hişâm b. Mugîre, jednog od vođa plemena Kurejš koji je bio veliki neprijatelj Muhammeda a. s. Poginuo je u bici na Bedru. U poeziji oličenje neznanja i nevjerovanja.

Ebû Hanîfe, Nu'mân ibn Sâbit (um. 150./767.), veliki islamski pravni učenjak i osnivač jedne (hanefijske) od četiri pravne škole sunijskog islama. U poeziji je simbol učenosti i pobožnosti.

Primjer:

*Bû Hanife gibi zühd ü verâ'î
gâlibdür
Zuhruf-î fânî-i dünyadan ider
istinkâf.
(Sâbit)*

Poput Ebu Hanife nadmoćan je u pobožnosti i ostalom povlači se od lažnih ukrasa ovog prolaznog svijeta.

Ebû Leheb (Bû Leheb), 'Abdu'l-'Uzzâ b. 'Abdul'-Muttalib, amidža Muhammeda a. s., čovjek poznat kao neprijatelj islama, proklet u Kur'anu. U divanskoj poeziji također simbolizira negativnu osobu u svakom pogledu.

Primjer:

*Heybet-i debdebe-i kûs-ı Nebî
Kesdi ırk-ı neseb-i Bû Leheb'i.*

(Hâkânî)

*Sjajni, veličanstveni Poslanikov
bubanj
presiječe žile srodstva Ebu Leheba.*

Primjer:

*U bašči ovoj, još bez trna, ružu
niko ne uzabra,
U plamu Ebu Leheba se svjetlost
Mustafina vije!*

(Hafiz Şîrâzî, *Divan*, prijevod: Ahmed Ananda).

ebu'l-vakt, osoba koja je savladala vrijeme, tj. koja ne potpada pod utjecaje vremena jer je uvijek okrenuta Bogu, nikada joj ne izlazi iz misli Bog. Suprotno od ovoga je *ibnu l-vakt* (čovjek koji živi u svome vremenu).

Ebû Tâlib, nadimak 'Abdu'l-Menâf b 'Abdu'l-Muttaliba, oca Alije, a amidže Muhammeda a. s.

Ebû Tâlib yetîmî, Ebu Talibovo siročće, tj. Muhammed a. s. Kako je Muhammed a. s. rano ostao bez oba roditelja dvije godine se o njemu brinuo djed 'Abdul-muttalib, a po njegovoj smrti uzeo ga je kod sebe amidža Ebu Talib. On ga je toliko volio i pazio da ga je uvijek vodio sa sobom na put. Otuda je Muhammed a. s. prozvan Ebu Talibovim siročćetom.

ecel (اجل) (edžel), određeni rok, kraj života. Po islamu Bog je odredio svakom čovjeku edžel i on se ne može pomjeriti ni naprijed niti se može odgoditi.

edeb, odgoj, lijepo ponašanje; u tesavvufu: znanje koje treba imati da bi se sačuvalo od grijeha.

Edhem, puno ime mu je Ibrâhîm b. Edhem b. Mansûr b. Yezîd b. Câbirü't-Temîmî. Poznat je kao Ibrahim Edhem. Otac mu je bio vladar Belha, a Ibrahim Edhem je odustao od prijestolja i otisnuo se u pustinju. Edhem se uputio na put tesavvufa i postao jedan od najpoznatijih sufija. U književnosti je simbol osobe koja se odrekla blagodatima ovog svijeta da bi se posvetila duhovnim vrijednostima.

Primjer:

*Na siromaštvo se čovjek neki
stalno žalio*

*Ibrahim Edhem ka prekori kad je
žalbu čuo:*

*"O, nesretni čovječe, ti siromaštvo
nisi shvatio*

*ti si svoje siromaštvo jeftino
platio!"*

*"Ne znam o čem pričaš" čovjek
mu odvrati,*

*ko je još čuo da siromaštvo mora
da se plati?"*

*"Ja, ako iko drugi," Ibrahim reče,
"kupio sam siromaštvo, za njegov
sam dao čitavo carstvo..."*

(Attar, *Govor ptica*)
(preveo: A. Ananda)

edhemiyye, tarikat koji je nastao na osnovu učenja Ibrahima Edhema.

eflâk, nebesa (mn. od ar. *felek*), vasiona, u književnosti: sreća, sudbina.

eflâk-ı seb'â, sedam nebesa; u tesavvufskoj terminologiji sedam nebesa su simboli sedam pojmova: život, znanje, moć, želja, vid, sluh i govor.

Eflâtûn, Platon, v. *Felâtûn*.

efrâd, (mn. od ar. *ferd* – jedini, usamljen, koji nema para), u tesavvufskoj terminologiji označava jedan od stupnjeva do kojeg su dolazili pojedini rijetki mutesavvifi.

Efrâsiyab, turanski vladar, sin Peşenga. Najprije je osvojio Iran, a onda je stradao od *Keyhusreva*. U iranskoj mitologiji on je oličenje mraka, mračnih snaga za razliku od *Keyhusreva* koji je simbol svjetlosti. Takvog ga vidi i osmanska turska književnost pa i bošnjački pjesnik Sabit Užičanin koji u *Mi'râciyi* (Pjesma o Muhammedovom a. s. uspeću na nebo) opisujući noć tj. pobjedu mraka nad svjetlom pjeva:

*Efrasiyab crne noći sa zvjezdama
pleše, pjeva
Jer je, eto, savladao danje carstvo
Kejhusreva.*

(Prepjev: Ešref Kovačević)

ehâdis-i nefis, govor duše, strasti; kao tes. termin označava poticanje čovjeka od strane njegove duše (strasti – *nefis*) na loše postupke, na udaljšavanje od pravog puta.

ehl-i basîret, v. oni koji "vide" unutrašnjost (suštinu) nečega, pripadnici tesavvufa, v. *ehl-i dil*.

ehl-i bâtin, oni koji su okrenuti suštini (unutrašnjosti) stvari, mutesavvifi, v. *ehl-i dil*.

ehl-i beyt, članovi porodice Muhammeda a. s. (v. *Âl-i 'abâ*).

ehl-i bid'at, ljudi koji ne slijede tradiciju u vj eri nego uvode nove običaje.

ehl-i derd, pripadnici bola, derviši, v. *ehl-i dil*.

ehl-i dil, ljudi srca, derviši, pripadnici tarikata, pripadnici mističkog bratstva. Karakteristika im je duboko vjerovanje u Istinu (Boga), podnošenje svih muka i tegoba na svom putu do Istine, ni na što se ne žale, ne očekuju pomoć ni od koga drugog, malo govore, a puno suze liju. Uvijek se nalaze u molitvi, zadovoljavaju se sitnim stvarima.

Primjer:

*Şem'-veş epsem turup giryân ol
ey dil ki ehl-i sûz
Nutkun itmişdür kelîl ü eşkin
itmişdür kelîm.*

(Ahmed-paşa)

*Plaçi, o srce, da se derviš poput
svijeće istopi
Tvoj govor je bio slijep, tvoje suze
su one koje govore.*

ehl-i hâl, derviš, v. 'ârif.

ehl-i harabât, ljudi krčme, oni koji svraćaju u krčmu. U tesavvufu: posjetitelji tekije, derviši.

ehl-i 'irfan, v. 'ârif.

ehl-i 'işk, pripadnici ljubavi, derviši, v. *ehl-i dil*.

ehl-i kitâb, pripadnici objavljenih vjera. Tu spadaju sljedbenici Tevrata (Tore), Zebura, Incila (Evandjelja) i Kur'ana.

ehl-i ma'rifet, oni koji do istine dolaze unutrašnjom spoznajom, putem srca, a ne putem razuma (racia), v. *ma'rifet*.

ehl-i mehabbet, osobe koje putem ljubavi prema Bogu dolaze do suštinske istine, v. *mehabbet*.

ehl-i mu'âmelât, osobe koje imaju postupke u skladu s tesavvufskim poimanjem Istine, v. *mu'âmelat*.

ehl-i nazar, v. *ehl-i dil*.

ehl-i niyaz, v. *ehl-i dil*.

ehl-i sunnet, sljedbenici riječi i postupaka Muhammeda a. s. za razliku od ljudi koji unose novine u vjeru (*ehl-i bid'at*).

ehl-i suz, v. *ehl-i dil*.

ehl-i tarîk, v. *ehl-i dîl*.

ehl-i tevhîd, ljudi koji svojim postupcima očituju Božje jedinstvo. v. *tevhîd*.

ehl-i vücûd, ljudi, ljudska stvorenja, stvorenja od krvi i mesa.

Ehvâz, v. *Ahvâz*.

eimme-i isnâ 'ašer, dvanaest imama, imami (vođe) koje su priznavali šiije (šiiti) kao svoje vjerske i svjetovne vođe (isto i *duvâzdeh imâm*):

1. 'Alî al-Murtezâ ('Alî ibn Ebî Tâlib);
2. Hasan b. 'Alî al-Hulkî;
3. Huseyn b. 'Alî Muctebâ;
4. 'Alî b. Huseyin Zeynub'l-'âbidîn;
5. Muhammed b. 'Alî Bâkir;
6. Ca'fer b. Muhammed es-Sâdik;
7. Mûsâ Kâzim;
8. 'Ali b. Mûsâ;
9. Muhammed Takî;
10. 'Alî an-Nakî;
11. Hasan b. 'Alî;
12. Muhammed Mehdî.

ekberiyje, tarikat koji je osnovao Muhyuddîn ibn 'Arebî i koj je bio poznat kao Šeyhu'l- ekber.

elest, prapočetak. Kada je u vrijeme stvaranja duša Allah uputio pitanje: *Elestu bi rabikkum?* (Jesam li Ja vaš Gospodar?) duše su odgovorile *Belâ* (Da!). Po prvim riječima Božjeg pitanja *elestu* ovo vrijeme stvaranja

duša, dakle prapočetak, nazvano je *elest*.

Primjer:

*Ko god san vidje u Danu Elesta
u pokornosti Njemu opijen osta.
U praiskonu ko tog sna ne vidje
Na ovom svijetu rob ni murid ne
postade.*

(Mevlana Dželaluddin Rumi)
(prijevod s perzijskog: M. Moker)

*U elestu napoji nas Krčmar rubin
usana
gutljajem iz pehara od kojeg za-
nesen sam još uvijek.*

(Hâfiz Šîrâzî)

(prijevod s perzijskog: M. Moker)

elest bezmi, društvo duša u vrijeme prapočetka v. *elest*.

elest mestliġi, opijenost elesta. *Elest* je društvo duša koje su se prije nego što su stvorena njihova tijela zakleli Bogu da ga priznaju kao svoga Stvoritelja i Gospodara. Opijenost duša ljubavljaju prema Gospodaru potječe iz toga vremena prapočetka, iz vremena *elest bezmi*, i to se zove *elest mestliġi*.

elif, prvo slovo arapskog alfabeta. U profanoj poeziji ovo slovo simbolizira stas drage, a u tesavvufskoj poeziji on je zbir svih uzvišenih tajni. Ujedno *elif* je simbol Jednosti. U turskoj poeziji je poznato preko stotinu pjesama nazvanih *elifnâme*.

Primjer:

*Elif Hakk'a giden yoldur
Cim ararsan dal bizdedir
Biz de Mevla'nun kuluyuz
Otuz iki dil bizdedir.*

(Temeşvarlı Âşık Hasan)

*Elif je put koji vodi Istini
Ako tražiš džim (kosu drage) kod
nas je dal (također kosa drage)
A mi smo robovi Božji
Mi imamo tridesetdva srca (jezika).*

Tridesetdva srca (jezika) simbolizira 32 slova arapskog alfabeta, prilagođenog perzijskom i turskom jeziku. Pošto svako slovo u tesavvufskoj hurufijskoj sekti simbolizira određenu ljudsku osobinu, iz ovoga se može zaključiti da je pjesnik Temešvarli Aşik Hasan *hurufija*.

Primjer kada je *elif* simbol stasa drage, voljene osobe (*sevili*):

*Ol elif kad hasretinden cismum
oldı mû gibi
Maverâü 'n-nehre düşdi yaş
döküp âhû gibi.*

(Kemal Paşazade)

*Poput dlake je postalo moje tijelo
od čežnje za stasom tog elifa
(djevojke tanka stasa)
Poput gazele čija je suza pala u
Transoksaniji.*

Emîr Buhârî (Seyyid Ahmed b. Muhammed el-Huseynî), nakšibendijski šejh, učenjak i evlija (dobrî). Došao iz Horasana

u Malu Aziju i na kraju se nastanio u Istanbulu. Umro 1516. godine i pokopan uz Fatihovu tekiju gdje mu je podignuto turbe. Komentator je Mevlaninih stihova koji su inspirirali mnoge divanske i tesavvufske pjesnike.

enbiyâ, poslanici, Božji poslanici (mn. od ar. *nabiyy*); po nekim vjerovanjima bilo je 18.000 poslanika (vjerovjesnika), a većina islamskih teologa smatra da je broj od 25 poslanika provjeren i siguran. Po islamskom vjerovanju prvi Božji poslanik, ujedno i prvi stvoreni čovjek je Adem a. s. (Adam), a posljednji je Muhammed a. s. koji je donio konačnu objavu (Kur'an).

enbiyâ'-i seb'a, sedam Božjih poslanika, sedam najznačajnijih Božjih poslanika u koje spadaju: Adem, Idris, Nuh, Ibrahim, Musa, Isa i Muhammed a. s.

endâm, stas, v. *boy*.

ene'l-Hakk, izreka Hallâca Mansûra (v.) koja znači "Ja sam Istina (Bog)". Ovu riječ ne treba doslovno shvatiti tj. da je Hallac Mansur želio izreći da je Bog nego se on smatrao djelom Boga (Apsolutnog Bitka) izvan kojeg ništa ne postoji. *Hakk* je jedno od 99 lijepih Božjih imena koje znači "Suprotno od ništavila, ono što odgovara istini, prisutan, postojeći, postojan, dostojan".

engûr, grožđe, u prenesom značenju: vino, u tesavvufu: sredstvo kojim se postiže božanska ljubav. Poistovjećuje se i sa usnama voljene osobe (*sevgili*).

enîs-i kerûbiyyân, prijatelj velika, prijatelj velikih meleka; sinonim za Idrisa a. s.

(Sinan-paša, *Tezarrûnâme*)

Envâru'l-'âşikîn, tesavvufsko-didaktičko djelo koje je ostavilo velikog traga u literaturi, posebno među krugovima bajramijsko-melamijskih derviša. Djelo predstavlja prijevod sa arapskog jezika djela *Magâribu'z-zamân* koje je sastavio Mehmed Yazıcıoğlu, a ovaj prijevod je sačinio njegov brat Ahmed Bîcân Yazıcıoğlu (umro poslije 1466.). Nakon ovoga je stariji brat Mehmed sačinio prepjev djela *Envâru'l-'âşikîn* i nazvao ga *Muhammediyye*.

erbâb-i zâhir, oni koji gledaju sve stvoreno vanjskim očima, učenjaci koji shvataju Kur'an na spoljašnji način, oni koji doslovno slijede šerijat.

Primjer:

*Meyden safâ'ı bâtin'i humdur
garaz hemân
Erbâb-i zâhir anlayamazlar
murâdimiz.*

(Bâkî)

*Unutrašnju čistoću čaše od vina ne
razumiju šerijatlije (erbâb-i zâhir)
Naš cilj je sada užitak u čaši.*

erbe'in, četrdeset. Upotrebljava se u tesavvufskoj i divanskoj terminologiji da bi se označio period od četrdeset dana koje šejh propisuje dervišu kao pripremu na putu tesavvufa u kojima derviš malo jede, malo pije, malo spava i većinu vremena provodi u molitvi.

Primjer:

*Keşf ola dirsen eger kim sana
nam-i nâzenîn
Evvela ol niyyet içün yilda çek
bir erbe'in.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Ako kažeš ko ti je dao to lijepo
ime*

*Najprije za tu odluku svake godi-
ne usteži se četrdeset dana.*

Erdeşîr, (Erdşîr) prvi iranski vladar iz dinastije Sasanida. Također se spominje i kao *Erdeşîr Babegân* ili *Baber*. Simbol je moći i sjaja. Predvodnik je i rodonačelnik svih iranskih vladara.

Erdeşîr (Erdşîr) je također nadimak vladara iz dinastije Keyanida, Behmen-şaha, oca Darihovog (Dârâ) kojemu je djed Güştaspa-şah dao to ime. Erdşîr na perzijskom jeziku znači lav koji riče, a po ovom vladaru koji je bio hrabar i odvažan *erdşîr* znači hrabar, neustrašiv.

Erdeşîr-i cenk, junak u borbi; *erdşîr* u ovoj konstrukciji znači junak, po vladaru Erdşîru koji je bio poznat po hrabrosti.

Erdešîr'ün tahti, Erdeširovo prijestolje. Erdešîr je prvi vladar iz iranske dinastije Sasanida. Spominje se i kao Erdešîr Babek. U poeziji je primjer po moći, bogatstvu i luksuzu, koji je imao kao prvi i najmoćniji car perzijskog carstva. Perzijski carevi su njegovi izravni potomci.

Erjeng (Erženg), v. *Nigâristân*.

erkân-i erba'a, četiri osnovna elementa iz kojih je nastalo sve što postoji materijalno na zemlji, a to su: voda, zemlja, vatra i zrak.

esâtîr, legende, priče starih naroda, mitologija, čudnovati događaji koje su stari narodi pripovijedali o bogovima i junacima. U Kur'anu se spominju *esâtîru'l-evvelîn* (priče o minulim ljudima i događajima).

Esedullâh, Božji lav, atribut po kojem je poznat halifa Alija, v. *Alî*.

esfel-i sâfilîn, najniži od najnižih. Spominje se u Kur'anu (*at-Tîn*, 5). Po nekim tumačenjima ovim se želi ukazati na džehennem (pakao) i one koji su ga zaslužili, dok se u nekim stihovima ovim izrazom ukazuje na starost i nemoć.

esîr, rob, zarobljenik. Najčešće izražava osobu podređenu onome ko ju je zarobio ili kupio.

esmâ-i husnâ, 99 Božjih imena, među kojima se nalazi jedno Bož-

je ime koje se smatra najvećim (*ism-i a'zam*). Ako se ovih 99 Božjih imena izgovaraju svaki dan u isto vrijeme Bog će ispuniti čovjekovu želju i na ovom i na budućem svijetu. Smatra se da je i Isa a. s. (Isus) imao moć proživljavanja mrtvih zato što je izgovarajući tih 99 Božjih imena prizivao ga i tim najvećim imenom. Za ovo se potvrda nalazi u Kur'anu (*al-Mâ'ida*, 110) gdje se govori da je Isa a. s. s Božjom dozvolom oživljavao mrtve. Lijepa Božja imena o kojim se govori u Kur'anu (*al-A'râf*, 180) predstavljaju Božje osobine, v. *esmâ-i ilâhiyye*. Neki od pjesnika su sastavili svoje poeme o Božjim imenima, a najpoznatiji autor jedne ovakve poeme je Trabzonlu Şakir Ahmed-paşa (um. 1234./1818.).

Primjer:

*Ança kişi virdini esmâ kilur
Lîki İsî okusa ihyâ kilur.*

(Sinan-paşa)

*Koliko osoba je kao svoj vird (svakodnevnu neobaveznu molitvu)
učinilo Božja imena
I kad ih Isa čita oživljava mrtve.*

esmâ-i ilâhiyye, devedeset devet Božjih imena koja u stvari predstavljaju Božje osobine. Isto i *esmâ-i husnâ*. Prema vjerovanju u jedinstvo Bitka, sva stvorenja su odraz imena sveopćeg Bitka, sve što postoji i ima ime

odraz je nekog od 99 Božjih imena.

esmâ-yî nebî, imena Božjeg poslanika Muhammeda. Neki divanski pjesnici su koristeći biografsku literaturu spjevali poeme o imenima (osobinama) Poslanika Muhammeda. Među ostalima poznata je pjesma pod ovim naslovom u hiljadu bejtova koju je spjevao pjesnik Hasib-efendi.

esrâr mn. od *sirr*, tajna, tajnovitost, skrivene i tajne stvari. Ponekad u divanskoj poeziji označava "ono što je nedostupno", a to su najčešće usne drage. *Sirr* (*esrâr*) je jedan od elemenata opisa duše.

Primjer:

*Sôfiyâ nâme-i esrar Haka
mahrem isen
Olma münkir mey-i sâfi gibi bed-
-namlara.
(Ahmed-paşa)*

*Sufija, ako Istini daš pod zaštitu
knjigu tajni
Poput Božanske ljubavi (mey-i sâ-
fi) nemoj odbijati one na lošem
glasu.*

esrâr-i elest, tajne prapočetka, vječni savez između Boga i čovjeka koji potječe iz vremena kada su se duše prije stvaranja svijeta zavjetovale Bogu da Ga priznaju za svoga Gospodara (*Elestu bi rabbikum* – Jesam li Ja vaš Gospodar?)

eşik, prag. Cilj kojem 'âşik teži je prag voljene (voljenog). Često u stihovima ima značaj tako važnog mjesta kao što je Ka'ba ili mjesta gdje se obavlja molitva i gdje se ničice pada (*secdegâh*).

etvâr-i seb'a, sedam stanja, položaja, postupaka. Postoji sedam stanja duše koje pripadnik *tesavvufa* mora poznavati nakon što pristupi *tarikatu*.

1. Prvo stanje je *nefs-i emmâre* koje se naziva i *makâm-i nefis* – položaj duše. Gledanje u Boga se zove *seyr ilallâh* i *nûr pürsurûr* i duša je tada bijela. Ali kad se protokom vremena iskvare njen moral, ona postaje *nefs-i emmâre* i njena boja je plava. Izlaz iz ovog stanja duše je prikloniti se savršenom vođi (*murşid-i kâmil*);
2. Drugo stanje je *nefs-i levvâme* koje se još zove *makâm-i kalb* (položaj srca). Simbolizira žutu boju – svjetlost joj je žute boje;
3. Treće stanje je *nefs-i mülhime*, tj. ono stanje u kojem je čovjek nadahnut od Boga i tada on ne čini pogreške;
4. Četvrto stanje je *nefs-i mutme'inne*, takvo stanje duše u kojoj je ona udaljena od pravljenja bilo kakvih grijeha;
5. Peto je *nefs-i râziyye* (*ar. nafs râdiyya*), stanje u kojem je duša zadovoljna Bogom;

6. Šesto je stanje *nefs-i marziyye* (ar. *nafs mardiyya*), ono stanje duše s kojim je Bog zadovoljan i
7. Sedmo stanje je *nefs-i sâfiyye* (*nefs-i zekiyye*), takvo stanje duše u kome je ona potpuno očišćena.

ev ednâ, citat iz Kur'ana, često korišten i u poeziji, a koji znači *ili bliže*. Naime, u Kur'anu se govori o tome da se Muhammed a. s. približio Bogu na razdaljinu *od dva koplja, ili bliže*. Pjesnici utvivaju u stihove ove kur'anske riječi kad žele istaknuti Muhammedovu blizinu Bogu.

evliyâ, mn. od *velî* (ar. *wâlî*), prijatelj, blizak čovjek. U terminologiji tesavvufa označava ljude posvećene duhu, pobožne osobe koje su u stanju proniknuti u neke Božanske tajne i imati znanje o transcendentnom.

evliyâ'ullâh, Bogu bliski ljudi, Božji prijatelji (suprotno od *a'dâ'ullah* – Božji neprijatelji).

evrâd, kur'anski ajeti i dove (molitve) koje se uobičajeno uče (čitaju) u određenim prilikama. Osim ajeta i dova, u zbiricama molitvenika koji se zovu *evrâd* nalaze se Božja imena, a ponegdje i Muhammedova a. s. imena. Obično se *evrâdi* uče u određeno vrijeme i s određenom namjerom, a to je često i propisano tesavvufskim obavezama.

evtâd, (mn. od ar. *veted*), stubovi, oslonci; po tesavvufskom učenju u svakom vremenu postoje četiri osobe koje čuvaju četiri strane svijeta i zamjenjuju Božje poslanike Idrisa, Ilyasa, Isa-a i Hizra.

Primjer:

*Zâhirde binası birinin kârger
olmaz
Bâtında kimi kutb-ı cihan kimisi
evtâd.
(Âlî)*

*Ničija zgrada u spolnjem svijetu
(zâhir) nije načinjena
A u unutrašnjem (bâtin) neko je
oslonac svijeta (kutb), neko
njegov stub (evtad).*

eyvallâh, izraz potvrđivanja odanosti, posebno prisutan kod derviša mevlevijskog i bektašijskog tarikata.

eyyâm-ı bahâr, dani proljeća. U tesavvufu – prolaznost, ljepota prirode kao odraz drugog svijeta.

Primjer:

*Sâkıya mey sun ki eyyam-ı bahar
elden gider
Hatem-i câm-ı şarab-ı boş-gurar
elden gider.
(Taşlıcalı Yahyâ-bey)*

*Ej vinotočo, ponudi vino jer dani
proljeća izmiču
Pečat vinske čaše pitkog vina
izmiče.*

Eyyûb, (Job) Božji poslanik, iz israilićanskog naroda, unuk Ishaka a. s., poznat po iskazanom strpljenju u vrijeme kada je bio izložen najtežim iskušenjima. Bio je bogat, imao je ženu i mnogo djece, ali je na kraju ostao bez ičega. Na svemu što mu je Bog dao bio je zahvalan pa i na tim iskušenjima koja su ga snalazila. Po tome je postao simbol često korišten u književnosti.

ezân (اذان), poziv na molitvu koji iz džamije (mesdžida) vrši *mu'ezzin*. Ezan, kao svojevrsan poziv na molitvu, uveden je još u vrijeme Muhammeda a. s., a prvi *mu'ezzin* je bio Bilâl Habeši.

ezel, prapočetak, vrijeme prije kojeg se nije ništa dogodilo. *Ezelden*, oduvijek, *ilm-i ezeli*, Božansko znanje, znanje iz vremena o kome ljudi ništa ne znaju, o kome nemaju nikakvog iskustva. Suprotno od *ezel* je *ebed* – zauvijek.

F

fagfûr, stari perzijski naziv za kineskog vladara. Ova riječ također znači i porculanski proizvod iz Kine.

fahr, čast, ponos; naziv za dervišku kapu.

fahriyye, pjesma (najčešće kasida ili dio kaside) u kojoj pjesnik govori o svojim vrlinama i prednostima. Nekada su *fahriye* samo odlomak kaside u kojem pjesnik govori o sebi dok su ponekad to čitave pjesme. U fahrijama pjesnik najčešće govori o svojim pjesničkim kvalitetima u odnosu na druge pjesnike. Nerijetko se u fahrijama pjesnici porede sa svojim perzijskim uzorima. Jedan od pjesnika koji se posebno istakao u domenu *fahriyye* je (*Nefî*).

fâ'il-i muhtâr, onaj koji radi ono što želi jer ima moć za to. Sinonim za Allaha.

fakîh, učenjak islamskog prava, pravnik, teolog. U poeziji označava knjiškog čovjeka, čovjeka teorije, koji nema iskustva. Fakih obično nije iskren i u vjeronjenu ne dolazi do istinske spoznaje. Čovjek potpuno ra-

zličit od ovoga je *aşik* (v.) koji ljubavljnu spoznaje Istinu.

fakîr, siromah, derviš; čovjek koji ne pridaje važnost ovom svijetu i drži se maksime *fenâ fillâh* (nestati u Bogu).

fakr, siromaštvo, oskudica. Jedan od duhovnih stupnjeva u tesavvufu, koji ne znači samo materijalno siromaštvo nego i odsustvo želje da se gomila imetak, a to je ponos za sufiju. Spoznaja čovjeka o svom siromaštvu spram Boga. Po tesavvufu je fakr ili fakirlik stanje ovisnosti čovjeka kome ne pada na pamet ništa drugo osim Boga. Tako postiže stupanj *fenâ fillâh* (nestajanje u Bogu).

fânûs – čarobna svjetiljka, fenjer.

Primjer:

Semâ ettikçe şem-i şevk-i

Mevlana ile Sabit

Dönüp cism-i nizarım şekl-i

fânûs-ı hayal olsun.

(Sâbit)

Fâtiha, početak, uvod, prva sura u Kur'anu. Fatiha se uči (čita) za sretan početak nekog posla, ali i kao sjećanje na umrle i molitva Bogu za njih.

Primjer:

*Her ki diler bu duâda buluna
Fâtîha ihsân ede ben kuluna.*

(Süleyman Çelebî)

*Ko god želi da se nađe u ovoj molitvi
Neka meni, robu, podari Fatihu.*

fâtih-i ebvâb-i tevbe, onaj koji otvara vrata pokajanja, koji se prvi pokajao; sinonim za Adema a. s. (Adam).

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*).

Fâtîma, kći Muhammeda a. s. i Hatidže i supruge Alije, četvrtog halife, odnosno prvog imama u šiitskoj hijerarhiji. U divanskoj poeziji se najčešće spominje kao jedna od pet osoba *âl-i 'abâ*, u koje spadaju Muhammed a. s., Fatima, Alija, Hasan i Husejin. Također se spominje uz epitet *najbolje žene*.

Fazlullâh Hurûfî, (1339.-1393.), deriviš iz Esterabada koji je osnovao red *hurufija*. Za sva tumačenja vjerskih propisa simboliku je nalazio u slovima (ar. *harf* – *hurûf*), otuda je i prozvan *Hurûfî*. Proglašen heretikom, pogubljen je od strane Mîrân Šâha, Timurovog sina. I njegovo ime njegovi sljedbenici često ne izgovaraju cjelovito nego u slovnim simbolima.

Primjer:

*Fâ vü dâd ü lâm'a düştü gönümüz
Kâbe vü ihrâma düştü gönümüz.*

(Nesîmî)

*Moje srce je palo prema slovima Fa,
dad i lam (Fadl ili Fazlullah)*

*Naše srce je palo prema Kabi i
ihramu (bijeli ogrtač u kome se
moli prilikom molitve u Kabi).*

Felâtûn, Platon, grčki filozof, učenik Sokratov i učitelj Aristokratov. Simbol mudrosti i znanja. v. *Eflâtûn*.

Felâtûn-ı bahr-i ilm-i kadîm, Platon, more stare znanosti. Njegovo djelo je nadahnulo islamske filozofe koji su osnovali jedan filozofski pravac nazvan *neoplatonizam*.

felek-câh, onaj čije je mjesto visoko, čovjek na kao nebo visokom položaju.

feleku'l-eflâk, v. *'arş*.

fem, usta, v. *ağiz, dehân*.

fenâ (فنا), nestajanje, napuštanje materijalne egzistencije i stapanje s Bogom, predavanje svoje volje šejhu kao što se mrtvo tijelo prepušta *gassâlu* (čovjeku koji obavlja obredno kupanje mrtvaca). Dolazi često u kontekstu sa riječju *dünyâ* (ovaj svijet) i označava ovaj prolazni svijet.

Primjer:

*Nesine aldanurlar bilmezin bu
fânî dünyanun
Fenâdan gayrı nesne gormedüm
ben çok bekâ gördüm.*

(Hasan Ziyâî)

*Neznalice se navikavaju na ovaj
prolazni svijet
Osim nestajanja ništa nisam
vidio, ali sam mnogo gledao
vječnosti.*

fenâ fi' l-'aşk, nestati u ljubavi čiji
je krajnji cilj stopiti se u Božjem
bitku.

fenâ fillâh, (فنا في الله) nestati u Bogu,
stopiti se u Božjem bitku.

Primjer:

*U dvorima bivstvovanja ničeg
osim Njega nema
dvor, dvorjani i car silni veliko su
ništa*

*On da nije strana kojoj mi se
okrećemo*

*Ka'ba, namaz, zemzem voda
značili bi ništa*

*Postojanje naše nije doli kaplja rose
Šemse, šta je ovaj život? Pa,
doista, ništa!*

(Mevlana Dželaluddin
Rumi, *Divan-i Šems*)
(preveo: M. Kodrić)

fenâ fi 'r-resûl, nestati u svjetlosti
Božjeg poslanika Muhammeda.

fenâ fi 'š-šeyh, predati čitavu svo-
ju egzistenciju duhovnoj snazi
pîra (šejha).

Ferahşâd, junak ljubavne priče Hur-
şîd ü Ferahşâd. Leksičko značenje
ove perzijske složenice je: *onaj
čije je srce veselo.*

ferd, sam, usamljen, izdvojen; sa-
moća; kao poetski termin ozna-

čava distih (*beyit*), koji dolazi
samostalno, koji nije dio druge
pjesme.

Ferhâd, po legendi sin slikara Bih-
zada koji je unajmljen da ukra-
si dvorac koji je Mihin Banu
gradio za svoju prelijepu se-
stru *Şirin* (şirin – slatka). Fer-
had se zaljubi u *Şirin*, ali se u
nju zaljubi i vladar Hurmuz.
Mihin Banu i Hurmuz zarate
zbog *Şirin*, ali se u međuvre-
menu i Hurmuzov sin Husrev
zaljubi u *Şirin*. Da bi spriječila
Ferhada da dođe do *Şirin*, nje-
na dadilja mu saopći da je *Şirin*
umrla. Ferhad se ubije, a kad
to *Şirin* čuje, uzima Ferhadov
mač i ubija se nad Ferhadovim
lešom. Ovu legendu je obradio
u pet pjevanja Nizami (1150?-
1214?), a od XIV-XVI st. i drugi
brojni perzijski pjesnici. Tako-
đer su ovu priču kao motiv ko-
ristili brojni osmanski pjesnici
za koje Ferhad i *Şirin* predstavl-
jaju dvoje nesretno zaljubljenih
koji zbog raznih prepreka ne
mogu ostvariti svoju ljubav.

Primjer:

*Ne lâzım okumak efsane-i Ferhad
u Şirîni*

*Benüm Şirin kelamum ben senun
Ferhadunam şimdi.*

(Hasan Ziyâî)

*Kakve potrebe ima čitati legendu
o Ferhadu i Şirin*

*Moj govor je sladak (şirin) i ja
sam sada tvoj Ferhad.*

Ferhâd u Şîrîn, naslov *Nizâmîjevog* pjevanja u kojem se govori o ljubavi Ferhada sina Bihzadova i ermenske princeze *Şîrîn*. Kasnije su ovu temu opjevali brojni perzijski i osmanski klasici. v. *Ferhâd*.

Ferhâr, grad u sjeverozapadnoj Kini, između Hita u Turkestanu i Kašgara, poznat po ljepoticama opjevanim u divanskoj poeziji.

Ferîdûn, vladar poznat po oštroumnosti i hrabrosti. Iz dinastije je Pišdadijana i od potomaka Džemšidovih. Pošto je savladao i usmrtio Gave Dehhaka (Zmaja) postao je vladar. Često se po ovim svojim osobinama spominje u divanskoj poeziji.

Primjer:

*Ey Süleyman-i zeman ey zubde-i
Osmaniyan
Sâye-i lütfîn gulâmidir Feridun
Keykubad.*

(Mehmed Halîfa Bosnevî Ulfetî)

*O Sulejmane svoga vremena,
odabrani iz loze Osmanlija
Sjeni tvoje dobrote služili bi
Feridun i Keykubad.*

fermân, naredba (carska) v. *mektûp*.

fer ü ferheng, sjaj i umijeće. Ova perzijska sintagma je često u upotrebi u stihovima kad se govori o sjaju i sposobnosti vladara. Npr. *ferheng* (umijeće, znanje) se naročito veže za perzijskog

vladara Hušenga u čijem vremenu se prema legendi pojavila vatra i željezo, poljoprivredne alatke, kao i da su u njegovo vrijeme sagrađeni prvi gradovi i sela.

ferzâne, mudrac, učen čovjek; šah, v. *satranç*, *ferzâne* (ferzend) je vezir (kraljica u šahu), ali je i drugi naziv za ovu igru.

festekim, pravi put, ispravan put, dio rečenice (ajeta) u Kur'anu (*Hûd*, 112) koja glasi: "Festekim kemâ umirte" (Budi ispravan kao što ti je naređeno).

Primjer:

*Hurûfi çekûp hem çevirmezdi hîç
Komaz gayret-i festekim tâb u pîç.*

(Vusletî)

*Slova je ispisao, a ništa objasnio nije
Napor na pravom putu ne ostavlja
mjesta uznemirenju.*

fetihnâme, knjiga o osvojenju, djelo koje govori o pobjedi. Djela s ovom tematikom najčešće su pisana u stihovima.

fettân, spletkar, smutljivac. Najčešće je to u stihovima divanske poezije kosa voljene osobe (sevgili) koja zaljubljenika (aşika) dovodi u izgubljen položaj.

Primjer:

*Tagıdub sünbülîni seyr-i bahâr
eylemeđe
Nev'îyâ toptolu fettanlar ile her
cânib.*

(Nevî) -

U proljetnoj šetnji rasuli su svoje
sunbule (kosu)
Na sve strane Neviju nalaze se
smutljivci (uvojci kose).

feyz-i nazar, muršidovo (v. *mürşid*)
nadgledanje *murîda* (v.) jer to
nadgledanje (nazar) proizvodi
utjecaj (*feyz*) pod kojim muridi
sazrijevaju.

Primjer:

*Ey kemân ebrû şehid-i hançer-i
mûjganunam
Bulmuşam feyz-i nazar senden
semûn kurbânunam.*

(Fuzûlî)

*O obrve poput luka, postao sam
šehid oštrica tvojih trepavica
Pošto sam stekao blagodat tvoga
nadgledanja tvoja sam žrtva.*

fidân, izdanak, mlada grana na sta-
blu, simbol je mladosti i svježine
voljene osobe (*sevgili*, *ma'sûk*).

Firavun, faraon, egipatski vladar.
Simbol je veličine, moći, a po-
sebno oholosti. U poeziji se, isto
kao i u Kur'anu, misli na faraona
koji je bio suvremenik Musa a. s.
(Mojsija). Musa ga je pozivao da
prihvati vjeru u jednog Boga,
što je faraon odbio. Musa je sa
svojim sljedbenicima pobjegao
od faraona iz Egipta na Sinaj. U
divanskoj poeziji faraon se spo-
minje po zlu i nepravdi.

Primjer:

*Tarmâr olsa n'ola cumhûr-ı
Fir'avn-i adû*

*Görünür Musâ asası gibi çün
ejder livâ.
(Yahyâ -bey)*

*Šta ako nered napravi neprija-
teljski faraonov narod
I Musaov štap izgleda kao
ogromni zmaj.*

firâk, odvojenost, razdvojenost, v.
fürkat.

Firdevs, jedan od osam dženne-
ta (rajeva); najviši džennetski
stupanj.

Firdevsî (940.-1020.), veliki iranski
pjesnik, autor nacionalnog epo-
sa *Šahname*. U svome je epohal-
nom djelu opisao mitološku proš-
lost iranskog naroda. Veliki broj
legendi koje je sakupio u svoje
djelo prenošen je i u druge lite-
rature iz kruga islamske civili-
zacije, tako i u osmansku tursku
literaturu. Često se spominje u
stihovima divanskih pjesnika,
pogotovo onda kada osmanski
pjesnici žele iskazati da opisuju
slavnije osmanske sultane nego
što su to bili iranski šahovi koje
je opjevao *Firdevsî* (Firdusi).

Primjer:

*Olsa kırsalar zamanında ya
Firdevsi anı
Eylemezmiydi şeref Şehnamenin
unvanına.
(Nedîm)*

*Da je bilo u vrijeme iranskih kisra
Ne bi li Firdevsi time proslavio
ime Šahname.*

Fireng, Franak, Evropljanin. U divanskoj poeziji simbolizira lijepu osobu, bijele puti, čovjeka nevjernika čiju zemlju treba osvojiti.

fîrûze, dragi kamen plave boje koji se vadi u okolini Nišabura u Horasanu (Iran). Kao predmet kojim se ukrašava voljena osoba često se spominje u divanskoj poeziji. U osmanskome se češće spominje kao *pîrûze*.

Fisagor, Pitagora (oko 580. p. n. e. – 500. p. n. e.). Stari grčki filozof i matematičar, osoba koja se kao primjer mudrosti spominje i u divanskoj poeziji, najčešće zajedno sa Platonom (*Eflâtûn*).

fitne, smutnja, smutljivost. To je u divanskoj poeziji najčešće karakteristika voljene osobe. Posebno su izvori smutnje: oči, obrve, solufi, obrazi, mladež, pokret, pogled.

fukarâ, (mn. od ar. *fakîr*), siromasi, bijednici; ljudi koji su se odrekli ovog svijeta da bi pripadali samo Bogu. Isto i *fukarâ-i babullâh*.

fûlfûl, crni biber. U stihovima divanske poezije označava ben (mladež) na licu voljene osobe što je smatrano znakom njene ljepote.

Fûrkân, jedna od četiri svete knjige (Tevrat, Zebur, Indžil, Kur'an), a mnogi komentatori Kur'ana smatraju da se *Fûrkân* (Onaj koji razdvaja istinu od neistine) odnosi samo na Kur'an. U divanskoj poeziji se Furkan spominje kao sinonim za Kur'an.

fûrkat, odvojenost, izdvojenost, usamljenost. To je jedna od najčešćih pojava u kojoj se nalazi 'âşik spram voljene osobe. *Fûrkat* je česta, gotovo nezaobilazna tema divanske poezije.

fütûh, djelo historijskog karaktera koje govori o osvajanjima.

fütüvvet, plemenitost, darežljivost; žrtvovanje svoga bitka u ime Boga. Pripadnici *fütüvveta* zvali su se *ahî* (od ar. *ah* – brat) i bili su cehovski organizirani.

gabgab, podbradak, jedan od uobičajenih elemenata u opisu voljene osobe. U poeziji se poredi sa određenim plodovima voća: *turunç* (narandža) i *sîb* (jabuka).

Gaffâr, Onaj koji mnogo prašta, Bog, jedno od 99 lijepih Božjih imena. Često u konstrukciji *Gaffâru* 'z-zünûb – Onaj koji prašta grijeha.

Gafûr, Onaj koji prašta (Bog).

Galata, kvart u Istanbulu, poznat kao mjesto zabave; mjesto kamo odlaze ljudi skloni zabavi i piću. Galata je kvart Istanbula od davnina nastanjen kršćanima koji tamo drže kafane. Neki pjesnici divanske poezije koji su oslikali atmosferu Istanbula spominju Galatu kao mjesto gdje se ide uživati u prizorima koje pruža taj dio grada. Općenito je simbol kršćanstva i kršćana.

gamze, pogled sa strane, ispod oka, žmirkanje, namigivanje. Simbolizira strijelu (*ok*) ili vrh strijele ili koplja (*temren*), mač (*kılıç*) ili bodiž (*hançer*). Također je gamze ponekad krvnik (*cellâd*), ubojica (*kâtil*), nevjernik (*kâfir*), zavodnik (*fettân*), vještica (*câdû*).

Primjer:

*Gamzen ne dem ki tîğ çekip hûn-
-feşân olur*
*Uşşâk-ı dil-figâra ecel mihribân
olur.*
(Nef'î)

*Tvoj pogled ispod oka izvukao je
mač i počeo proljevati krv*
*Tako da se sudbina (edžel) smilova
lašćima ranjena srca.*

Atma tîr-i gamzeni...
(Yahyâ-bey)

Ne bacaj strelice svoga pogleda...

gamze-i dil-dûz, pogled ispod oka koji buši srce ašika.

ganî, bogat, neovisan o ičijoj pomoći. To je Božje svojstvo i onih ljudi kojima je to Bog dao. Taj atribut se pripisivao i Ibrahim a. s. Kad je neko sa Božjim davanjem postao bogat, svi ljudi iz njegove okoline su ovisni o njemu. Ovaj atribut se često koristi u poeziji, ali najčešće kao svojstvo Boga.

garîb, stranac, tuđinac, jadnik. Garîb je čovjek prognan iz raja i on je u ovozemaljskom životu tuđinac. U tesavvufu: osoba ispred koje su dignuti duhovni

zastori Istine. Njemu se bilo otkrovenjem bilo intuicijom ukazuju suštine stvari i on komunicira sa duhovima, materijalima ili stvarima. Teške naučne probleme rješava na takav način.

gavs – pomoćnik, onaj koji pristiže u pomoć, Božji miljenik. Osoba koja je uništila svoju egzistenciju u svjetlosti Poslanikovoј i koja je pomoću te svjetlosti postala stožer u svome vremenu.

gavs-i a'zam – najveći od evlija, osnivač tarikata, Božji halifa i halifa Božjeg poslanika. *Gavs-i a'zam* zaboravlja sve osim Boga i uspostavlja prijateljstvo s Bogom.

gâvur, nevjernik, onaj koji nešto prikriva ili pokriva, v. *kâfir*.

gayb, odsustvo, tajna, svijet tajni, skriven, sklonjen od očiju Božjih stvorenja, onaj koji ne postoji u tjelesnom, materijalnom obliku. U poeziji je *gayb* česta aluzija na usne drage. U *tesavvufu* *gayb* poznaje jedino Allah i On ga otkriva onima koji Ga usrdno mole i onima kojim On hoće. To otkrovenje se obično događa u snu ili u posebnim stanjima ekstaze.

Primjer:

*Yummazam fikr-i lebünle
gözlerümi subha dek
Sırr-ı gayba vâkıf olsa tan degül
bî-hâb güz.*

(Ahmed-paşa)

*Stisnuo sam oči s mislima na
njene usne do zore
Ako zora zna tajnu nevidljivog
svijeta oko nije besano.*

gayb erenleri, ljudi koji su nevidljivi običnim smrtnicima. Oni su Božji miljenici i u narodu su poznati kao *üçler* (trojica), *yediler* (sedmorica) i *kırklar* (četrestorica).

gayb sırrı, tajna onostranog, transcendentnog. Ova sintagma ponekad u poeziji simbolizira usne voljene osobe.

gaybü'l-guyûb, nevidljivi svijet, svijet za koji zna samo Bog i oni koji su posvećeni, upućeni u Istinu.

gazavâtname, djelo ili knjiga, najčešće u stihovima, koja govori o borbi protiv nemuslimana. U arapskoj literaturi se ova književna vrsta nazivala *megâzî*. Kad ovakvo djelo govori o samo jednom boju naziva se *gazânâme*, ako govori o pobjedi naziva se *zafernâme*, a djela koja govore o osvojenju zovu se *fetihnâme*.

gazel, pjesnička vrsta divanske književnosti s pretežno lirskim temama. U osmanskoj i perzijskoj poeziji to je dominantna vrsta. Gazel najčešće ima između 5-7 *bejtova* (distiha), a ako ima više od 12 distiha naziva se *muzeyyel* ili *mutavvel*. Ukoliko ima manje od 5 *bejtova* naziva se *nâtamâm gazel* (nepotpun gazel). Prvi

polustih se zove *matla'* i on se obavezno rimuje sa drugim polustihom (završetkom bejta), a kasnije rima dolazi na kraju svakog bejta. Pretposljednji stih je obično najljepši i zove se *beytu'l-gazel* ili *hüsn-i makta'* i u nje ga pjesnik utkiva svoj *mahlas* (pseudonim). Posljednji stih se zove *makta'*. Katkada neki pjesnik uzima stihove gazela drugog pjesnika i dodaje mu svoje stihove i tako tvori druge pjesničke vrste: *taştîr*, *tahmîs*, *terbî* i dr.

gazel-hân, recitator gazela.

gazel-i musarra', vrsta gazela u kojem se rimuju svi polustihovi (misra).

gazel-i nev, nov, originalan gazela v. *nev gazela*.

gebr, vatropoklonik, zoroostrovac, v. *âteş-perest*.

gelin, nevjesta, mlada. Sa stanovišta ljepote poistovjećuje se sa voljenom osobom (*sevgili*, *maşuk*).

gemi, lađa. Riječ koja se koristi u divanskoj književnosti u velikom broju značenja. Simbolizira nebo, sunce, mladi mjesec, zvijezdu, ovaj svijet, Nuhovu (Nojevu) lađu, Hizra a. s., šerijat, ljubav, srce, nadu, čašu, vino, ašika, maşuka, oko, obrvu i dr.

Primjer:

*Sen de Nuh Nebînin gemisi gibi
Azab tûfanına daldığın yetei.*

(Seyrânî)

*I ti si poput lađe vjerovjesnika Nuha,
samo da zaroniš u poplavu mučenja.*

Priča koja povezuje Hizra a. s. sa lađom je slijedeća. U Kur'anu se (*al-Kahf* 71, 79) govori kako se Musa a. s. zajedno sa još jednim čovjekom (a vjeruje se da je to Hizr a. s.) ukrcao na lađu i tada je Hizr probušio lađu. Na Musaovo pitanje zašto je to učinio Hizr je odgovorio da je lađu probušio da je gospodar ne bi zaplijenio i da bi se siromasi koji se njom prevoze i dalje njome mogli koristiti. Inače Hizr je zajedno sa Ilyasom smatran zaštitnikom lađara.

Primjer:

*Vücûdun zevrakın saldıñ göniül
çün aşk bahrına
Bile olsun seninle himmeti Hızır
ve Ilyas'ın.*

(Zâtî)

*Kad je srce spustilo lađu svoga
tijela u more ljubavi
Neka su ti na pomoći Hizr i Ilyas.*

genc-i sâyeğân, bogata riznica, u poeziji se pod ovim izrazom podrazumijeva riznica iranskog vladara Husreva Perviza.

Primjer:

*Ol kadar elverdi ma'nâ feyz-i
evsâfiye kim
Gûyiyâ miftâh-i Genc-i Sâyeğâ-
nîdir sözüüm.*

(Nef'î)

*Mi smo slavuji što u tužno pro-
ljeće pjevaju onim ustima
poput pupoljka
Sada plačući tražimo stari osmjeh.*

gögüs, njedra, grudi, prsa, v. *koyun*.

gönül, srce; u tesavvufu srce ima poseban značaj, pomoću njega ašik spoznaje suštinsku Istinu. Srce je ptica koja se hrani brigom i tugom i pri pomisli na voljenu osobu (*sevgili*) biva sretno. Ne podnosi nikakvog suparnika na svome putu prema voljenoj (voljenom).

Isto i *kalb (kalp)*.

göz, oko, isto i *çeşm* i *dîde*. Jedan od glavnih elemenata ljepote voljene osobe. Zbog toga oko ima osobine varalice, gatare, ili vještice. Po obliku se oko poistovjećuje s bademom ili narcisom. Kao najjače oružje voljene osobe oko (*göz*, *çeşm*, *dîde*) je ubojica (*kâtil*).

Gûders, v. *Gûzers*, iz dinastije Eškanijana, otac Giva, zeta Rustema, sina Zalova.

gulâm, mladić, sluga, rob. Najčešće se ovom riječju izražava predređenost vladaru.

gurbet, tuđina, osamljenost; u tesavvufu označava stanje u kojem derviši na svom približavanju Bogu napuste svoj kraj da se ne bi u njemu navikli na blagodati i lagodno živjeli ne misleći na krajnji cilj – približenje Bogu.

gül, ruža. U poeziji sinonim za boju lica drage osobe. 'Âşik uvijek tuuguje za ružom, tj. licem drage. Pri tome 'âšika najčešće simbolizira slavuj (*bülbül*). I kao što je u dnu lica kosa koja se spušta niz obraze voljene tako je i pod ružom zumbul (*sünbül*).

Primjer:

*Gül yüziüne öykündi meger kim
çemen icre
Çâk itdi sabâ cûbbesin ol
encûmen icre.*

(Ahmed-paşa)

*Iako je na livadi ruža nalikovala
tvome licu
U tom društvu jutarnji povjeta-
rac je skinuo tvoj ogrtač.*

gülbang (gülbank), pobožna pjesma (*ilâhija*) ili molitva (*du'â*, *dova*) koja se izgovara skupno, horski. Molitva koju izgovaraju zajedno ljudi okupljeni na neku svečanost ili pred ratni pohod. Najpoznatiji *gülbank* obavljali su jenjičari prilikom svoga jutarnjeg okupljanja (*smotre*). Također neki tarikati (*bektašije* i *mevlevije*) su imali određene skupove na kojima su uglas izgovarali zajedničku molitvu.

gül-gûn, ružičast. Često se koristi daseopišeboja obraza drage. *Gül-gûn* je i ime Husrevovog konja.

gül-i gülzâr-ı nübüvvet, ruža u ružičnjaku poslanstva, sinonim za Isa a. s. (Isus).

(Sinan-paşa, *Tazarûnâme*)

gûş, uho, v. kulak

Gûzers, Gûders, iz dinastije Eškanijana, otac Gîva, zeta Rustem sina Zalova. Jedan je od Kejkavusovih vezira. Gûders je ime dvojice vladara iz dinastije Eškanijana. Jedan od njih dvojice je Šâpûr poznat po osornosti i nasilju, a drugi je Ibn-i Iran Šah.

gûl-i gûze, posebna vrsta ruže, egiptaska ruža, ruža iz Vana.

gûlâb, ružina vodica, isto *gûlsuyu*.

gûlbister, postelja od ruža.

gûlbister-i hâb, postelja za san od ruža.

Primjer:

*Nâlesiz var harem-i yâra ki ey dil
nalen*

*Men'-i âsâyîş-i gûlbister-i hâb
eylemesun.*

(Nâilî)

*O srce, idi u odaju voljene bez
suza da tvoji jecaji
ne naruše njen mir i spokoj u
postelji od ruža mirisnih.*

gûlbün-tiraz, ono što ukrašava ružino drvo.

gûlistân (ili *gûlşen*), vrt ruža, ružičnjak. U divanskoj poeziji simbolizira mjesto druženja s dragom, a i lice drage osobe, obrazi, uši porede se sa ružama dok se usta voljene porede sa pupoljkom. Gûlistan označava

mjesto ljepote i svježine, ali i kratkotrajnosti i prolaznosti. Katkad *gûlistân* u stihovima znači mjesto stanovanja ili življenja drage osobe. U stihovima se često aludira i na istoimeno djelo Šejh Sadija Širazija.

Primjer:

*Mu'allimlikde buldum Sa'di
irdum*

*Gûlistan-ı visal-ı dilrübaya
O gûl yüzlü güzel ben
bûlbülinden*

*Gûlistan başladı minnet
Hudaya.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Našao sam Sadija kao učitelja i
stigao do onoga koji na sastanku
u ružičnjaku krade srca.*

*I iz usta lijepog vrtnog slavuja,
lijepog lica otpoče Gûlistan:
"Slava Bogu..."*

gûl-izâr, ona(j) koja(i) ima obraze poput ruže, rumenih obraza; naziv jedne melodije (makâm) u turskoj muzici.

gûlşen, v. *gûlistân*.

Gûl ü Hüsrev, naslov ljubavne pome u mesnevi stihovima koju je spjevao perzijski pjesnik Feriduddin Attar (um. 1193.), a na turski ju je preveo pjesnik Tutmaci (kraj XIV st.). U djelu se opisuje ljubav Husreva, sina grčkog cara i djevojke Gûl, kćeri emira Hozistana. Attarovo djelo je tesavvufskog karaktera

i sadrži 7708 bejtova (distiha),
a Tutmacijevo ima 5370 bejtova
i mjestimično oslikava lokalnu
atmosferu.

gülzâr, v. *gülistân*.

günbed-i devvâr, kupola koja se
stalno okreće, nebeski svod.

Primjer:

*Âb-gündur günbed-i devvâr
rengi bilmezem
Ya muhitolmuş gözümden
günbed-i devvâre su.*

(Fuzûlî)

*Ne znam je li nebeski svod boje vode
Ili su moje suze ispunile nebeski svod.*

hâb, san, snivanje; u tesavvufskoj i divanskoj poeziji hab je stanje mrtvila, nezainteresiranosti, što je često karakteristika voljene osobe (*sevgili*) koja je spram ašika nemarna.

Habeş, Zengi, Abesinac, Crnac. Oba ova naziva koriste se da bi se njima označila crna boja. Često se kaže i *Habeş sultânı*.

Hâbîbî, najveći pjesnik koji je pjevao na azerijskom dijalektu u XV stoljeću. Veliki dio života je proveo u Iranu, a potom se doselio u Istanbul gdje je i umro. Njegovo pjesništvo utjecalo je na najvećeg azerijskog pjesnika uopće, Fuzûlîja.

Hâbîl, Habil (Avelj), jedan od dvojice Ademovih a. s. (Adamovih) sinova koji je ubijen od svoga brata Kabila zbog toga što Kabilova žrtva prinesena Bogu nije prihvaćena. O ovome se govori i u Bibliji i Kur'anu (sura *al-Mâ'ide*, 27-31). U divanskoj poeziji je Hâbîl simbol nevine žrtve isto kao što je i Kabil simbol nepravednog ubojice.

hacc, hodočašće, hadž. U divanskoj poeziji hadž se, osim u vjer-

skom kontekstu, tj. obavljanja pete islamske dužnosti, spominje i kao susretanje, približavanje i druženje sa voljenom osobom.

Primjer:

*Didiim ki Ahmed bendene bir
himmet it hace itmege
Ol kiblesi 'âşiklarun didi ki gel
dergâhuma.*

(Ahmed-paşa)

*Rekoh, učini pažnju svome slugi
Ahmedu da te hodočasti
Ta kibla ašika reče: "Dođi u moju
tekiju."*

hacerü'l-esved, crni kamen, meteorit koji je ugrađen u zid Ka'be i koji je postao svetinja. Za nje ga se vežu mnoge priče koje su prešle i u književnost: npr. govori se da potječe iz dženneta (raja), da je ranije bio bijel, ali je preuzimajući na se ljudske grijehe pocrnio itd.

hâcib, vratar, zaštitnik, obrva. U poeziji je to osoba koja izvršava sultanovo naređenje, osoba koja se brine da se izvrši ono što je sultan naredio, sin. *perde-dâr*.

U simboličkom značenju, pošto je sultan isto što i draga oso-

Sözümle bezm-i bâg-ı nazma
virđum revnâk-ı tâze.
(Sükkerî Zekerıyyâ)

Neka obilja riječi Hafiza, Sa' dija i
Urfija
Svojim riječima sam dao novu
ljepotu poeziji vrta druženja.

hâfiz-i Mesnevî, čovjek koji zna na-
pamet *Mesneviju* Mevlana Dže-
laluddina Rumija.

hâk (خاك) zemlja, jedan od četiri
elementa iz kojih je stvoren svi-
jet. U poeziji 'âşik postaje zem-
lja pod nogama voljene osobe.

Primjer:

*Boyn hevası ile bu hevesde hâk oldum
Ki sala sayesin ol serv gâh gâh bana.*
(Ahmed-paşa)

*Sa željom za njenim stasom u toj
strasti zemlja postadoh
Da se katkad sjena tog čempresa
nadviije nad mene.*

hâk-i kadem, zemlja pod nogama.
U filozofiji tesavvufa vrhunac
je biti prašina pod nogama ono-
ga kome se stremi.

Primjer:

*Hâk ol ki Hudâ mertebeni eyleye âlî
Tâc-i ser-i âlemdir o kim hak-i
kademdir.*
(Rûhî Bagdâdî)

*Budi zemlja da Gospodar uzvisi
tvoj položaj
Glavna kruna svijeta je biti prah
pod nogama.*

hâk-i pây, zemlja pod nogama, ze-
mlja koju gazi ljudska noga, u
poeziji i *mezar* (grob).

hakâikü 'l-hakâik, istine svih istina.
Simbol za suštinski svijet, ne-
vidljivi svijet (*gayb*, v.).

Hâkânî, iranski pjesnik XVII sto-
ljeća čije je pjesništvo utjecalo
na razvoj osmanskog pjesnika
Nef'ija.

hakikat, istina, istinsko postojanje,
suština, srž, korijen. Po sufijama
to je unutrašnja strana šerijata,
odnosno njegovih odredbi koja
se odnosi na vjersko uvjerenje
i obožavanje. Put koji vodi od
šerijata do hakikata se zove *ta-
rîkat* (v.).

Hâkim, učenjak, znalac, također
atribut za Allaha dž. š.

Hakîm-i mutlak, Sveopći sudac,
Allah.

Hakîm Senâ'î, čuveni iranski pje-
snik koji je živio u X stoljeću. U
početku je pisao kaside vlada-
ru, ali kad je susreo osobu po
imenu Kûlhanlı Lâyhâi koji je
bio *meczûb* (v.) (medžzub – pri-
vučen Božjom ljubavlju), sve
kaside koje je spjevao u pohva-
lu vladaru spalio je, a svoj ge-
nije je usmjerio na put *hikmeta*
(v.) i *ma'rifeta* (v.).

hakka'l-yakîn, najviša razina sazna-
nja, bogomdano znanje o suštin-
skoj istini v. *yakîn*.

hâl (حال), stanje, sadašnje stanje; u tesavvufskoj terminologiji: posebno stanje u kome se nalaze derviši, spontana privrženost vjerskom oduševljenju, poseban Božji dar koji je dat dervišima kako bi osjetili ljepotu u svojoj privrženosti Bogu.

hâl (خال), mladež, simbol ljepote voljene osobe; *ben* (v.).

Primjer:

*Hâl-i lebüni gülşen-i hüsnünde
gören dir
Cennetde Bilâl-i Habeşî Kevsere
dûşdi.*

(Ahmed-paşa)

*Onaj ko vidi u ružičnjaku njene
ljepote ben njenih usana
Kao da je vidio Bilala Habešija
kako je stigao do Kevsera.*

halîfe, zamjenik, nasljednik, osoba koja dođe na mjesto druge osobe; u historiji islama označava jednog od četiri nasljednika Muhammeda a. s. (Ebu Bekir, Omer, Osman, Alija), a kasnije su halifama nazivani nosioci državne i vjerske vlasti. U tesavvufskoj terminologiji halifa je nasljednik *kutba*, osnivača derviškog reda.

halîl, v. *halîlullâh*.

halîlullâh, Allahov prijatelj, Ibrahim a. s. (Abraham). U tom se svojstvu Ibrahim spominje i u Kur'anu (*an-Nisâ*, 125).

halka-i tevhîd, derviši poredani u krug radi obavljanja zikra.

Primjer:

*Nice inkâr olunur halka-i tevhîd-i
azîz
Aşık ol yerde olur dilber ile hem
âgûş.*

(Sâbit)

*Kako da se ne uvažava časni
derviški krug
kad je ašik na tom mjestu u
zagrljaju s voljenim.*

Hallâc Mansûr, Abu'l-Mugîsu'l-Huseyin b. Mansûr Beydavî, veliki mutesavvif iz Iraka (um. 309./921.). Bio je hafiz, vaiz i hadžija. Pogubljen je stoga što je rekao "Ene 'l-Haqq" (Ja sam Istina, tj. Bog) htijući time izraziti da je izbrisao svoje postojanje i stopio se s Božjim jedinstvom.

(Hallâc Mansûr)

Primjer:

*Tvoj Duh je s mojim pomiješan
poput vina smućenog s vodom
Kada Tebe dotiču
Dodiruju mene
Gle, uvijek Ti si ja.*

Ova njegova izjava je veoma često upotrebljavana od strane kako tesavvufskih tako i divanskih pjesnika.

Primjer:

*Özün fânî gören Hakda odur fâ'il
mutlakda*

*Nice Mansur Ene'l-Hakda komaz
esfelde 'attari.*

(Hasan Kaimija)

*Onaj ko svoju suštinu vidi u Istini,
on učestvuje u Svebitku*

*Kako ni Mansur u svome "Ene
'l-Haqq" nije ostavio dole (na
zemlji) nikakva mirisa (traga).*

halvet, osama, osamljenost. Povlačenje u osamu radi molitve. Pri tome derviš malo jede, malo spava i mnogo se moli. Obilježje derviškog reda *halvetija* (v.) koji molitvu (zikr) obavljaju u osami.

halvetgâh, mjesta gdje se čovjek može osamiti i u samoći obavljati *zikr* (v.). Isto kao *halvethâne* (v.)

halvethâne, mjesto gdje se u osami čini *zikir* (v.), gdje se obavljaju molitve v. *halvetgâh*.

Halvetiyye, derviški red koji je osnovao 'Abdullâh Sirâcuddîn b. Ömer b. Ekmeluddîn el-Lahcî el-Halvetî (k. s.) (Tebriz 748./1347. – Herat 800./1397.-98.). Ovaj se red odlikuje po tome što njegovi pripadnici komuniciraju s Bogom u osami (*halvet*).

halvetnişîn, onaj ko se povukao u osamu da obavlja *zikr*.

Hâm, jedan od trojice Nuhovih (Noje) sinova. Rodio se kad mu je ocu bilo 500 godina. Pošto je prije potopa bio oženjen kao i njegova braća, na lađu se ukr-

cao zajedno sa ženom. Po jednoj legendi otac ga je prokleo jer je spolno općio sa ženom na lađi, a po drugoj legendi u kojoj se govori da je Nuh nakon potopa izumio vino, napio se i skinuo se go u šatoru, a Ham ga vidio u takvom stanju, Nuh je tada prokleo Hamovog sina Ken'âna. U drugim (islamskim) se legendama spominje Ken'ân kao Nuhov sin koji je stradao u potopu jer se nije htio priključiti ocu. U Tevratu (Tori) se govori o tome da grijeh nije učinio Ham nego njegov sin Ken'ân.

Hâmân, Faraonov vezir (ministar) koji se spominje kao bogat i moćan čovjek. U poeziji vrlo često se njegovo ime nalazi uz *Kârûnovo* (v.) koji također simbolizira ogromno bogatstvo.

Primjer:

*Meger ey ehl-i dünya bu gururu
bu enaniyyet
Size kalmış hemân Hâmân ile
Kârundan miras.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Ova oholost, ova sebičnost, vama
skloni ovom svijetu dolazi otuda
što vam se čini da ste naslijedili
Hamanovo i Karunovo blago!*

Hamaverân, zemlja Himjarita, semitskog naroda u Jemenu. U Firdusijevoj *Šahnami* Hamaveran je sinonim za Jemen, a obično u literaturi dolazi da označi udaljeno mjesto od Mazenderana

- (u Iranu); Hamaveran i Mazenderan su na dva kraja svijeta.
- hame-i hammâr**, krčma, u divanskoj poeziji – tekija, mjesto gdje *murşid* (v.) upućuje svoje *murîde* (v.) u tajne Božanskog *aş-ka* (v.)
- hammâmiyye**, pjesma koja govori o hamamu (kupatiću) i zabavama koje su se odvijale u kupatilu. Često ima za predmet opis ljepotice koja dolazi u kupatilo. Vrlo često je *hammâmiyye* uvodni dio kaside u kojoj se opisuje atmosfera u kupatilu da bi pjesnik kasnije prešao na glavnu temu koju je želio obraditi u kasidi.
- hammamnâme**, pjesma o kupatilu ili ljepoticama u kupatilu, v. *hammâmiyye*.
- hammâr** (خمار), krčmar, proizvođač i prodavač pića (vina). Mjesto gdje se nalazi *hammâr* je krčma (*meyhâne*); *murşid* (v.).
- hamr**, vino, v. *şarap* i *mey*.
- hamriyye**, pjesma u slavu vina.
- hamse**, petoknjižje, pet različitih djela jednog pjesnika, najčešće spjevanih u mesnevi formi, koja su sabrana u jednu knjigu. Od hamsi koje nisu u stihu, najpoznatija je ona koju je sastavio Muhamed Nerkesi Sarayi (Sarajlija) i koja se sastoji od pet prozanih djela protkanih stihovima.
- hamse-i âl-i ‘abâ**, v. *Âl-i ‘aba*.
- hamsenüvîs**, autor *Hamse*, knjige koja se sastoji iz pet zasebnih djela. Najpoznatiji hamsenüvis XVII stoljeća je Muhamed Nerkesi Sarajlija čija Hamsa (Petoknjižje) sadrži: *Nihâlistân*, *Meşâkku’l-‘uşsâk*, *Gazavât-i Mesleme*, *Iksîr-i Sa‘âdat* i *Kanûnu’r-reşâd*.
- hamuşân**, oni koji spavaju. U te savvufskoj terminologiji hamuşan je *mezaristan* koji se nalazi izvan turbeta Mevlana Dželaluddina Rumija.
- Hamza**, ili *Hamza pehleovân*, Hamza, amidža (stric) Muhammeda a. s., poznati junak kome su posvećene brojne pjesme (*Hamzanâme*).
- Hamzanâme**, epske pjesme koje opisuju junačke podvige Hamze, amidže i brata po mlijeku Muhammeda a. s.
- hamzaviyye**, jedan od ogranaka bajramijskog reda koji je osnovao Hamza Bali Bosnevi (Bošnjak). Imao je karakter melamijskog reda i bio udaljeniji od ortodoksije od bajramijskog reda iz kojeg je potekao.
- hânikâh**, tekija, mjesto gdje derviši skupno obavljaju molitvu, nazvanu *zikr* (v.). Hanikah je obično veća tekija i to u mjestu osnivača dervičkog reda pa je kod bektaşija to sinonim za *pîr evi* (v.). Hanikah je ponekad imao

i obrazovnu funkciju, sličnu medresi.

hâr (خار), bodlja, trn. U divanskoj poeziji bodlja (*hâr, diken*) je predmet koji služi za mučenje *âşikâ*. Ponekad su u poeziji vjeđe (*kirpik, müjgân*) – bodlje kojima se muči zaljubljeni.

harâbât, ruševina. U tesavvufskoj terminologiji *harabat* znači krčma, mjesto gdje se susreće lijepa krčmarica – lijepi krčmar (*sâkî*) koja-koji nudi vino (sredstvo približavanja Bogu), ali simbolizira i život ovdje, na zemlji, ljudski život. *Harabat* je za divanske pjesnike metafora za tekiju, zborište derviša. Poređi se sa slatkim usnama drage koje podsjećaju na crveno vino. Kako su mejhane bile u malim, vlažnim podrumskim prostorijama, divanski pjesnici su vrlo često rabili mejhanu tj. *harabat* kao mjesto gdje se derviši opijaju, tj. nadahnjuju božanskom ljubavlju. v. *meyhâne, meygede*. Često će se u pjesmi sresti pored termina *mey* ili *şarâb* (vino) što metaforički simbolizira božansku ljubav i riječi *kâse* (zdjela), *câm* (čaša), *sürâhî* (boca) i sl. koje simboliziraju božansko srce. Saki, u profanom smislu shvaćeno znači krčmar (krčmarica), vinotoča, u mistici je to simbol za *murşida* (vođu) koji će pjesnika dovesti do prave spoznaje i približavanja Bogu.

Primjer:

Dođi na mjesto *Harabata* da
šetamo
Da tamo gledamo krčmaricu
mladu, dođi
Da žrtvuujemo razum, srce i vjeru
za lûk njenih obrva
Da dušu stavimo štitom od strijele
njenih trepavica, dođi...
(Lâmekânî)

harabâtî, opijen Božanskom ljubavlju, opijen druženjem u *elestu* (v.).

harem, v. *Ka'ba*.

harf, slovo. Slova imaju posebnu simboliku i u narodnoj i umjetničkoj poeziji, bilo da je ona profana (*lâdînî*) ili tesavvufska. Pojedina slova simboliziraju dijelove tijela drage osobe kao npr. *elif* koji simbolizira stas, *džim* simbolizira kosu drage, *mim* – usta itd.

Iz tumačenja značenja slova nastao je mistički pravac *hurûfiyye*, koji je dobio ime od arapske riječi *harf*, mn. *hurûf*. v. *hurufilik*.

harîm, v. *Ka'ba*.

Hârût ve Mârût, dva anđela koji su navraćali ljude da se klanjaju idealima, da se međusobno ubijaju, da jedu ono što je zabranjeno. Nakon što su, upozoreni od Boga, i dalje činili smutnje, zapriječeno im je da će biti kažnjeni ili na ovom ili onom

svijetu i ponuđeno da izaberu gdje će ispaštati kaznu. Pošto su izabrali da budu kažnjeni na ovom svijetu obješeni su za noge u jednom bunaru u Babilu (Babilonu) i tu moraju ostati do sudnjeg dana.

Hârût se spominje i kao učitelj čarobnjaka, vračara pa se stoga u poeziji često prisposobljuje očima, jamicama na obrazu ili kosi drage koji također imaju prema ašiku moć čarolije:

Primjer:

*Sihr ta'lim eylemekde gamze-i
câdû-y' dost
Çah-i Babilde ider Hârût-i fettân
ile baks.*

(Ahmed-paşa)

*U podučavanju gatanja prijatelj
je koketne vještice
Razgovara u babilonskom bunaru
sa Harutom smutljivcem.*

hâs u âm, odabrani i obični ljudi, narod, svi. Sufije nazivaju one ljude koji se nisu odrekli svoga ega *avâm*, a one koji su se odrekli egoističnosti i uputili se na put ka Bogu nazivaju *havâs*. Oni koji su dospjeli do Istine, tj. nestali u Božjem postojanju, tj. oni koji postoje sa Božjim Bitkom nazivaju se *havâssu'l-havâs*.

Hasan-i Basrî, Ebu'l-Hasan, Basrî. Jedan je od začetnika sufijske misli, živio u prvom stoljeću isla-

ma. Odrastao u mjestu Vâdi'l-Kurâ, a onda se preselio u Basru. Karakteristika mu je pobožnost i isposništvo, a slavu je stekao po znanju i retoričkoj vještini. Živio je od 642.-728. godine.

Hasan ibni 'Alî, Imam Hasan Mudžtebâ, drugi imam u šiitskoj hijerarhiji, sin je 'Alî b. Ebî Tâliba, a unuk Muhammeda a. s. Rođen je treće godine po hidžri u Medini i u Poslanikovoj je blizini bio sedam godina. Kako je iste godine kada i Muhammed a. s. umrla i njegova kći Fatima, Hasanova majka, o njemu se brinuo otac. Nakon smrti oca Hasan je postavljen imamom, a šest mjeseci je obavljao i dužnost halife, kada je bio prisiljen predati dužnost halife Muaviji. Deset godina je obavljao dužnost imameta i u 50. g. h. postao je mučenikom, otrovan je od nekoga iz svoje porodice, a po nagovoru Mu'avije. Slično kao i njegov otac Alija i brat Husejin spominje se u stihovima šiitskih pjesnika i pjesnika pripadnika onih derviških redova koji su bili pod uplivom šiizma.

Primjer:

*Şeh Huseyn ile Hasan kenz-i
kerem kân-i âtâ
Kuds zahrinden amun geldi
vücûda hakka.*

(Vahdetî)

Prijevod:

*Šah Husejn i Hasan, riznica do-
brote, rudnik veliko-dušnosti
Uistinu se Duh sveti pojavio iza
njegovih leđa.*

Hasan ibni 'Ali 'Askerî, jedanaesti imam kod šiija, sin je desetog imama 'Alî Nakiyya. Rođen je 232./845., a umro (otrovan) 260./872. godine. Imam je postao nakon smrti svoga oca, desetog imama. Većinu života proveo je izoliran i u zatvoru. Abasidski halifa je htio dokinuti imamet i sve je poduzeo da kada umre Askeri ne ostane iza njega potomstva. 'Askerî je umro u Samarri i pokopan kraj oca.

Primjer:

*Vahdeti, seyf-i Hüdü kâtil-i
ashab-ı Cehim
'Askerî' dür ki anundur yine
cennât-i ne'âm.*

(Vahdetî)

*O Vahdeti, mač Božji, ubica žitelja
pakla
je Askeri, on je taj kome pripadaju
rajske bašče.*

Hasan bin Sâbit, (633.-680.) pjesnik koji je živio u vrijeme Muhammeda a. s. i pjevao pjesme u njegovu slavu. Divanski pjesnici koji pjevaju pohvale Poslaniku u svojim pjesmama (*medhiyye, na't*) izražavaju želju da njihove pjesme budu prihvaćene kao pjesme Hasana bin Sabita.

Hasaneyn, dva Hasana, tj. Hasan i Husejin, sinovi Alijini, a unuci Muhammeda a. s.

Primjer:

*Kabucibaşı Mustafa ağa
Destegiri ola anun Hasaneyn.*

(Derviš-paša Bajezidagić)

*Kapıdžibaşa Mustafa aga
Neka mu potpora budu Hasan i
Husejin.*

hasb-i hâl, pričanje, ćaskanje, književni žanr koji označava orijentalni način pripovijedanja.

hasretnâme, pismo, književni sastav koji se piše u povodu rastanka sa voljenom osobom (zbog smrti ili drugih razloga). Djelo koje odražava žal za neostvarenim.

Hatâ, pokrajina u istočnom Turkestanu poznata kao postojbina gazela koje daju miris *mošus*. v. *Hitâ i Hutun*

hâtem, pečat, muhur, završetak. Isto i *hâtim*. U tesavvufu u značenju prolaznosti ovog svijeta, smrt.

Hâtem-i enbiyâ (*hâtemu 'l-enbiyâ*), pečat vjerovjesnika, posljednji Božji poslanik, Muhammed a. s.

Primjer:

*Şeh-i asfiyâ Hatem-i enbiyâ
Beşir-i menâşir-i hükm-i Hudâ.*

(Vusletî)

Vladaru najčistijih, Pečatu Božjih
poslanika
Vjesniče slavne Božje odredbe.

Hâtem Tâyi, sin Abdullah b. Me-
s'uda, iz arapskog plemena Taj,
poznat po svojoj darežljivosti.

Primjer:

Otvori pesnicu svoje pravičnosti,
vladaru svijeta,
Ti si Hatem, rekoh, tvoja dobrota
je sveta.

(Mejlî)

hatt, pismo, linija, red, rukopis.
Nakon pojave pisma *kûfi* nastalo je još šest vrsta pisma: *muha-
kkak*, *reyhânî*, *sulus*, *nesh*, *tevkî'*
i *rik'a*. U divanskoj poeziji *hatt*
(pismo, rukopis) najčešće sim-
bolizira sitne dlačice na licu
drage osobe. Također pojedina
slova imaju svoju određenu sim-
boliku što je naročito došlo do
izražaja u hurufijskom redu.
(v. *hurufilik*)

Primjer:

Hattun ol nûr-i ezeldür ki tecelli
kıldı
Yüzün ol Ka'be dürür "Unzile
fihî'l-Kur'an".

(Vahdetî)

Crte tvog lica su to svjetlo pravje-
čnosti kojima se Bog prikazao
Tvoje lice je Ćaba "u kojoj je
objavljen Kur'an".

havâs kuşları, ptice osjetila, čula.
Pod ovim se podrazumijeva pet

unutrašnjih osjetila, a to su *hayâl*
(mašta), *düşünce* (misao), *vehm*
(sumnja, strah), *hâfıza* (pamće-
nje) i *hiss-i muşterek* (zajedničko,
kolektivno osjećanje). Ovo
posljednje osjetilo upravlja se
u skladu sa unutrašnjim i van-
jskim osjetilima i biva uzrokom
donošenja odluke.

Havernâk, ili *kasr-i Havernâk*, ču-
veni dvorac koji je za iračkog
predislamskog vladara *Nu'mân
b. Munzîra* (v.), sagradio gradi-
telj *Sinimmâr* (v.). Česta je meta-
fora u divanskoj poeziji, naime
dvorci i vile velikaša kojima se
posvećuju kaside su često sami
Havernâk ili su čak ljepši od
Havernaka.

havf ü recâ, strah i nadanje. Strah
dolazi zbog ljubavi, da se ne
izgubi ono (onaj, ona) što se
voli. Zbog toga strah sprječava
od pogrešaka, od loših postu-
paka da se ne izgubi voljeno
(voljena, voljeni). *Sâlik* (sufi-
ja, mistik) v. pada u strah kad
se približava Bogu. Nadanje
(*recâ*) je veza srca sa nečim za
šta se nada da će se u buduć-
nosti steći ili postići. Dok strah
sprječava čovjeka da ne učini
nešto što Bog ne želi, nada je
stanje koje čovjeka potiče da
učini nešto dobro čime će steći
Božju naklonost. Motiv stra-
ha i nadanja spominje se i u
Kur'anu (*az-Zumar*, 9).

Havvâ, prva žena koju je Bog stvo-
rio, žena Adema a. s., poznata

kao *Ummu 'l-beşer* (majka čovječanstva). Rodila je 48 djece, po dvoje u paru, muško i žensko, od kojih potječe cjelokupno čovječanstvo. Havva je zajedno sa mužem izgnana iz raja. U divanskoj poeziji se spominje isključivo kao majka čovječanstva.

havz-ı Kevser, izvor Kevsera, jedne od rajskih rijeka. Spominje se u Kur'anu, sura CVIII ("Dali smo ti Kevser"). Govori se da je slađa od meda, a hladnija od leda. Oivičena je zelenim kamenom (zeberced), a pored nje se nalaze srebrene čaše. Vjernici koji se jednom napiju te vode nikad više ne ozedne.

Haydar, lav, nadimak za Hz. Aliju, zeta Muhammeda a. s., četvrtog halifu i prvog imama u hijerarhiji šiitskog imameta.

hayru'l-beşer, v. *beşer*.

hazîre-i kuds, mjesto gdje mogu obitavati samo bića bez tijela i duše. v. *mücerredat makâmü*.

Hazret-i Gayb-ı Mutlak, Uzvišeni Bog.

Hazret-i lâhûti, Bog, stvoritelj. Lâhûti u ibranijskom jeziku znači, uzvišeni, visoki. Hazret-i lâhûti je sinonim i za duhovni svijet.

Hazret-i Monla (Mulla, Molla), nadimak za Mevlana Dželaluddina Rumija. Također se koristio i nadimak *Monla Hüñkâr* (Molla Hunkâr).

heft ahter, sedam zvijezda koja se nalaze oko Zemlje koja je centar svemira. To su mjesec (*Ay*), Merkur, (*'Utârid*), Venera (*Zühre*), Sunce (*Güneş*), Mars (*Merîh*), Jupiter (*Müşterî*), Saturn (*Zuhal*). Ova nebeska tijela utječu na sve što se zbiva na zemlji. Neka su od njih sretna, a neka nesretna, prema tome su događaji koji se zbivaju na Zemlji sretni ili nesretni. Ovih sedam nebeskih tijela (po starom vjeronanju – zvijezda) nalaze se na sedam nebesa koja okružuju Zemlju.

heft dûzah, sedam džehennema (paklova) čija su imena: hutâme, sa'ir, sekar, cahûm, haviye, lazâ i suur. Svaki od ovih paklova u kojima su različite težine muka kroz koje prolaze nevjernici biće nastanjeni nevjernicima prema njihovim postupcima na ovom svijetu.

heft endâm, sedam dijelova tijela: glava, grudi, stomak, dvije ruke i dvije noge; u tesavvufu: ovih se sedam dijelova tijela spominju u kontekstu spominjanja Boga, naime, svaki ovaj dio tijela spominje Boga na svoj način.

heft halîfe, sedam unutrašnjih čovječijih organa. Vid. *heft halvethâne*.

heft halvethâne, sedam unutrašnjih ljudskih organa koji omogućuju čovjeku da živi. To su: stomak, jetra, pluća, srce, žuč,

slezina i bubreg. U istom značenju upotrebljava se i *heft hazîne* (v.) i *heft halife*.

heft hazîne, sedam unutrašnjih organa kod čovjeka. v. *heft halvêt-hâne*.

heft kişver, sedam zemalja, sedam oblasti, v. *yedi iklîm*.

Heft Peyker, (per. sedam lica, sedam ljepota), naslov djela u perzijskoj (prvi je spjevao djelo pod tim naslovom Nizami (1141.-1203. ili 1217.) i turskoj literaturi koja govore o perzijskom vladaru iz sasanidske dinastije Behrâm-i Gûru. Djela su najčešće sastavljena u formi mesnevi stihova. Vladar Behrâm-i Gûr dolazi kod sedam princeza koje žive u vilama različitih boja. Svaka od njih priča po jednu priču koje se mogu тумачити kao etape u ljudskom životu, na mističkom putu. Djelo je u prijepisima (pogotovo perzijskim) često ilustrirano, a to sugerira i drugi naziv ovoga djela *Heft reng* (sedam boja).

heft reng, sedam boja. Svaka od sedam boja je boja neke zvijezde (nebeskog tijela). Crna boja je boja *Zuhala* (Saturna), siva (boz) je boja *Müşterîja* (Jupitera), crvena je boja *Merîha* (Marsa), žuta je boja Sunca, bijela je boja *Zuhre* (Venere), plava je boja *Utârîda* (Merkura), tamno-žuta je boja Mjeseca. Stvarima

obojenim u ovih sedam boja se kaže *heft reng*.

heft semâ, sedam nebesa.

heft sofrâ, sedam trpeza, sedam visokih mjesta za sjedenje; u poeziji se pojavljuje u značenju *sedam katova nebesa*.

heft zemîn, sedam zemalja. U Kur'anu se na više mjesta spominje da ima sedam nebesa i jedna zemlja. Ali u 12. ajetu sure *at-Talâk* se kaže da je Allah stvorio sedam nebesa i put njih zemlje (slojeve zemlje) pa se iz toga može zaključiti da nasuprot sedam sfera nebesa postoji sedam slojeva zemlje. Ovaj se termin koristi u *Tazarrûnâme Sinân-paşe* (XV st.).

hem-kâse, prijatelj čaše, onaj kome je čaša sve, onaj ko je sklon piću, tj. ašik koji je sklon Božanskoj ljubavi.

hemdem-i sabâ, drug jutarnjeg povjetarca, osoba koja doživljava jutro u prirodi, uz povjetarac.

Primjer:

*Bahar mevsimidiür hemdem-i sabâ
olalum
Gül ile dôst kokusuyla âşîna
olalum.
(Şeyhî)*

*Proljeće je, družimo se s jutarnjim
povjetarцем
Prijatelji budimo ruži, a njen miris
upoznajmo.*

hešt cennet, osam rajeva. Ovih osam dženneta su na različitim stupnjevima i njih prema zasluga-ma dobivaju vjernici na vječno uživanje. U Kur'anu se na 66 mjesta spominje džennet (raj) u jednini, a 69 puta u množini što znači da i Kur'an govori o više dženneta.

hevâ, želja, strast, čežnja, najčešće ljubavna čežnja (strast) v. *hevâ-yı 'aşk*.

hevâcim, (mn. od ar. *hucûm* هجوم – napad, navala), napadi, navale; u tesavvufu označava stanje iznenadne pojave Božjeg nadahnuća, inspiracije, bez posebnog vidljivog povoda i neposredne zasluge osobe. To se, prema vjerovanju, događa u teškim vremenima iskušenja, kada Bog daje nekim ljudima nadahnuće, a da to sami nisu ničim izazvali niti zaslužili.

hevâ-yı 'aşk, ljubavna strast.

Primjer:

*Dil ise gitti kesilmez hevâ-yı
aşkından
Nasihat eyledüğümce beter
melamet olur.*

(Nef'î)

*A srce, nikako ne može prekinuti
svoju strast za tobom
Koliko god ga ja savjetovao, ono
je sve gore.*

hevâ-dâr, strasan, zaljubljenik, 'âşik.

heyemân, divljenje, oduševljenje, zanos: u tesavvufu – pasti u zanos napuštajući vlastito biće i predavanje Bogu.

heyûlâ, heyûlânî, arabizirano od grčke riječi *hile*, dolazi u značenju materija, materijalni; to nije gruba materija nego materija u ideji, zamisli, kada se vidi očima ima neku "formu, lik".

U tesavvufu označava sinonim za "materijalno postojanje, individualnost" *Heyûlânî* znači "ono što se odnosi na materiju, materijalno".

hezâr, slavuj (*bûlbûl*, v., 'andêlib, v.)

hırka, derviški ogrtač dugih rukava i bez kragne. Tradicionalno su derviši krojili hrku od platna kupljenog novcem koji je stečen poštenim radom (halal). Takva se hrka obično naziva *murakka*. Hrka često dolazi u konstrukciji sa *pûş* pa glasi *hırka-pûş* što znači "onaj koji nosi hrku", tj. derviš. Isto znači i *pust-pûş*. Hrku je dervišu ogrtao šejh kojega je murid odabrao za svoga vođu (*hırka-i tarikat*).

hırka-i 'Alî, Alijin ogrtač, termin koji označava odjeću koju ogrće šejh novom *murîdu* (v.) koji je odabrao toga šejha za svoga vođu. Ovo se odnosi na pripadnike onoga tarikata koji priznaju Hz. Aliju sa svoga pročelnika, tj. čija se loza (silsila) veže za njega.

hırka-i Osman, Osmanov ogrtač, simbolično znači predavanje odjeće (ogrtača i kape) koju odabrani šejh daje muridima tarikata koji se naslanja na tradiciju hz. Osmana.

hırka-i Selmân, predavanje derviškog ogrtača muridima od strane šejha koji pripada tradiciji Selmana Farisija.

hırka-i tarikat, ogrtač koji murid dobija prilikom pristupa u derviški red (*tarikat*).

hırka-i teberrük, počasni ogrtač; ovako se naziva ogrtač koji neki derviš dobije od drugog šejha čijem tarikatu ne pripada.

hırka-i tevbe, ogrtač pokajanja, ogrtač koji oblači grijешnik koji se kaje za svoje grijeh, ali koji još nije stupio u tarikat.

hırka-pûş, onaj ko nosi derviški ogrtač (*hırku*), tj. derviš. Katkada se ovim želi ukazati na osobu koja posjeduje nadnaravne mogućnosti kao da može hodati po vodi ili nalaziti se u isto vrijeme na različitim mjestima.

Primjer:

*Ne kerâmet gösterür gör hırka-
-puş-ı zülf-i dost
Oturur âb üzre bir seccâde-i
muşgin salub.*

(Ahmed-paşa)

*Gle derviša, prijatelja solufa drage,
kakav kerâmet (v.) pokazuje*

*Prostro je mirisnu sedžadu i sjedi
na vodi.*

hırka-i tecrîd, ogrtač odvajanja. *Tecrîd* znače odbacivanje svega osim Boga, a ogrtač odvajanja je derviški ogrtač koji znači odvajanje od ovosvjetskih blagodati i predavanje Bogu.

Primjer:

*Eşcâr-ı bâğ hırka-i tecride
girdiler
Bâd-ı hazan çemende el alâdî
çenardan.
(Bâkî)*

*Drveće u bašči obuklo je "ogrtač
odvajanja" (ili opalo mu je lišće)
(tj. posvetilo se samo Bogu)
Na livadi je jesenji vjetar plata-
nama pokidao ruke.*

(ovdje se aludira na listove platanata koji su u obliku šake).

hırkayı başına çekmek, navući hırku na glavu, povući se u samoću, proći se ovoga svijeta.

hıtta-i evvel, čitav 'arş (v.) iznad devetog kata nebesa.

hıtta-i küll, po starom vjerovanju, čitav 'arş (v.) počevši od devetog kata nebesa. v. *hıtta-ı evvel*.

hıtta-i nâsûtî, zemlja nastanjena ljudima. *Hıtta* (zemlja, oblast) i *nâsût* (ibranjski: čovjek, stvor). Pošto *nâsût* u isto vrijeme znači i niži svijet, *hıtta-ı nâsûtî* označava ovaj svijet, svijet stvaranja.

Hizir (Hidr), čovjek koji je živio u vrijeme Musa a. s. i koji je bio podučen Božanskom naukom i mudrošću. Priča o Hizru u Kur'anu (naime, smatra se da je neimenovani Musaov drug koji se spominje u Kur'anu Hizr) najviše je privukla pripadnike tesavvufa stoga što je on upućen u transcendentno (*ilm-i ledünn*) i što ima osobinu da upućuje. To se zaključuje otuda što je upućivao Musa a. s. u ona znanja koja su mu bila nepoznata. Već od IX stoljeća Hizru je u tesavvufu data velika uloga. Tu se govori da je Hizr muršid (vodič), a Musa a. s. murid (sljedbenik). Mutesavvifi Hizra smatraju evlijom, a ne Božjim poslanikom. Također postoje različita mišljenja o tome da li je on još u životu ili je umro. Ima mnogo priča koje govore kako je Hizr, dok je bio u životu, savjetovao ljude, pokazivao im put, učio ih da izgovore uzvišeno Božje ime. Najpoznatija od ovih priča je da je Hizr sreo u pustinji Ibrahim ibn Edhema koji je po njegovoj uputi krenuo pravim putem i saznao za uzvišeno Božje ime. I neki drugi veliki mutantsavvifi kao Bayezid Bistamî, Bişr el-Hâfî, Feth el-Mevsilî, Maruf Kerhî i dr. dovode se u vezu sa Hizrom. Hizr se dovodi i u vezu sa Iskenderom Zulkarnejnôm (Aleksandar) s kojim je u zemlji tmine tražio

vodu života. U tom traženju Aleksandar je zalutao, a Hizr je pronašao vodu, napio se i postao besmrtnan. Hizr pomaže onima koji padnu u more da se ne utope.

Primjer:

*Leb-i la'lün ki anun teşnesidür
Hizir u Iskender
Rakibe rüh-i sânidür bana semm-i
helahildür.
(Ziyâî)*

*Tvoje rujne usne za kojim žedaju
Hizir i Aleksandar
Druga su duša za suparnika, a za
mene najžešći otrov.*

Hizir je *Zeleni čovjek* jer gdje god bi on stao pustinja bi se pretvorila u zelenilo.

Primjer:

*Kadem-i Hizir gibi sünbül ü
reyhân bitürür
Safha-i şîir-i tere yazsa hat-ı
reyhânî.
(Sâbit)*

*Kao kad Hidr kroči sunbul i
bosiljak niknu
Kad novu pjesmu napiše pismom
reyhânî.*

(Sabit ovdje hvali svoje nove pjesme koje imaju moć oživljavanja prirode kao što to čini pojava Hidra).

Hizir ima i tu osobinu da oživljava ašikovo srce i dušu jer i njega samog karakterizira besmrtnost.

Primjer :

*Ya'nî kim kulmağa ihya dil ü cân
mürdelerin
Sihat-ile gelür ol Hizr u Mesiha
kirdâr.
(Nev'î)*

*Ustvari, da bi oživio zamrla srca
i duše
Dolazi spremno onaj poput Hizra
i Isâ-a.*

Hızır-kisvet, odjeven u zelenu odjeću. Katkad se ovaj atribut uzima za sunce koje plovi u plavetnilu, ali se to plavetnilo u stihovima katkad opisuje kao zelenilo. Ovaj izraz također asocira na poslanika Hizra koji se pojavljivao uvijek tamo gdje je zelenilo.

Hızırnâme, tesavvufsko pjesničko djelo Egridirli Şeyh Mehmed Dede Sultâna (1426.-1495.). To je *destân* (v.) koji opisuje derviški život sa svim njegovim materijalnim i duhovnim karakteristikama. Ima nekih sličnosti sa događajem Miradža, ali i takvih opisa kakvi se nalaze u Danteovoj *Božanskoj komediji*.

hicâb, zastor, prekrivač, prekrivač kojim žene pokrivaju kosu. U tesavvufu i divanskoj poeziji *hicâb* označava prekrivač (zastor) iza kojeg se nalazi Istina. *Hicâb* je prepreka koja stoji između ašika i voljene osobe, a u to se ubrajaju sve tjelesne i duševne nečistoće.

hicâbu 'l-'izzet, zastor koji sprečava čovjeka da dođe do Boga, to je oblik sljepoće zbog koje se čovjek ne može približiti Bogu; po sufijama znanost ('ilm ar. علم) je najveća zapreka da čovjek dođe do Boga, a ljubav je najbolje sredstvo da se spozna Bog.

Hicâz, oblast između Mekke i Medine na Arabijskom poluotoku. U poeziji se Hidžaz poistovjećuje sa mjestom gdje se nalazi voljena osoba.

hicrân, (هجران) odvojenost, udaljenost; javno ili tajno pokazivati privrženost nekome drugom osim Istinitom; udaljenost ašika od voljene osobe, suprotno od *vuslat*.

hicret, preseljenje iz jednog mjesta u drugo; naziv za poznato preseljenje Muhammeda a. s. iz Mekke u Yesrib (Medinu) 622. g. n. e. u kojem su mu se pridružili najodaniji vjernici i rodbina. Od ove godine se računa muslimanska era.

hicviye, pjesma satiričkog sadržaja, rugalica. U arapskoj književnosti rugalice su se pjevale samo u formi kaside, a u perzijskoj i turskoj rugalice mogu biti i u formi *gazela*, *kit'e*, *murebbe*, *muhammesa* itd. Veliki broj osmanskih pjesnika pjevao je *hicviye*, a najpoznatiji majstor satiričke poezije i uopće veliki

majstor kaside u osmanskoj turskoj poeziji je (*Nefî*) (um. 1635.), autor zbirke satiričkih pjesama *Sihâm-i kazâ* (Strelice sudbine), pjesnik koji je pogubljen zbog svoje poezije.

hikmet, mudrost, znanje, poznavanje suštine stvari, njene biti, uzroka nastanka i postupanje u skladu sa takvim znanjem.

hilafetnâme, povelja, diploma koja se izdaje pripadniku tarikata kada dostigne određeni stupanj zrelosti.

hil'at, odora, odjeća, počasna odjeća. Simbol je ljepote voljene osobe.

Primjer:

*Aç almum ki ay yüzüne gün
gulâm ola
çüz zülfünü ki hil'at-ı hüsnün
temam ola.*

(Ahmed-paşa)

*Otkri čelo da dan bude sluga
tvome mjesječevom licu
raščešljaj svoj soluf da potpuna
bude ljepota tvoja.*

himmət, trud, rad, služenje. U te-savvufu je *himmət* "svim srcem se usmjeriti ka cilju Istine". U divanskoj poeziji *âşik* očekuje od voljene osobe *himmət* (nastojanje, trošenje truda da se postigne cilj sjedinjenja). Isto i *inâyet* (v.)

Primjer:

Himmətini Hak Teâla'ya sarfeyle.
(Safer Baba)

*Svoj trud troši za Boga, na
Božjem putu.*

Hindû, Hindus, Indijac. Pripadnik ovoga naroda simbolizira crnu boju i često se upoređuje sa mlađežom (benom) drage.

Primjer:

*Bir nigâr lâle-ruhdur müllket-i
Rûm içre bu
Benleri Hindi degül zülfü
Karamani degül.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Ovo je jedinstvena slika rumenog
lica u pokrajini Rum
Njeni benovi nisu Hindi, njeni
solufi nisu Karamani,*

tj. benovi nisu crni kao u Hindusa, a solufi nisu crni kao Karamani.

Hindûstân, Indija, zemlja koja se u divanskoj poeziji spominje kao simbol daleke, tajnovite zemlje poznate po mirođijama, mirisima, bajkovitim baščama. Priča se da je Adem a. s. (Adam) po izgonu iz raja došao na jedan indijski otok. Hindustan je posebno opjevan u mesnevijama bajkovitog sadržaja.

Hind ü Sind, dva dijela Indije. Hind je onaj dio kojim nikad nisu vladali muslimanski vladari, a Sind je oblast u koju ulaze pokrajine Indus i Mibran. Kad se u stihu kaže *Hind ü Sind* misli se na čitav današnji indijski potkontinent.

Hindû-yi mest, pijani Hindus, crni Hindus, čovjek koji se odrekao ovog svijeta.

Hitâ, područje u nekadašnjem istočnom Turkestanu, a danas se nalazi djelomično u Mongoliji, a dijelom u kineskoj pokrajini Mandžuriji. Kako je tò postojbina gazela koje daju miris *mošus*, to se u poeziji upotrebljava kao simbol za gazele i miris mošusa. Ponekad se ova pokrajina spominje i drugim imenom *Hatâ* (v.) i *Huten*.

Primjer:

*Ol büt-i Çin ü Hita kim turra-i
müşginivar
Ne hatâmuz gördi kim ebrûlarınun
çîni var.*
(Ahmed-paşa)

*Taj idol Kine i Hita-ja koji ima
mošusni uvojak
Nije vidjela našu manu jer njene
obroe imaju uvojak.*

hizmet, (ar. hidmet), služba, služenje. U tasavvufu služenje znači udovoljavati potrebama sufija i sirotinje.

Hocend şehri, Hodžendov grad. Kemal Hodžendi je poznati iranski pjesnik, koji je služio kao uzor osmanskim pjesnicima. Njegova poezija je smatrana njegovim posjedom, njegovim "gradom".

Primjer:

*Süz eyle tuhfe it mülk-i Hocende
Ki ola ehl-i Kemal ol süze bende.*
(Ahmedî)

*U grad Hodžend šalje jedan
takav dar da pjesnici koji su na
putu Kemala Hodžendija tvojoj
riječi robovi budu.*

hokka, bočica za tintu. U poeziji simbolizira mala i okrugla usta drage osobe. Nasuprot ovome *kalem* (olovka, pero) simbolizira penis, tako da se ponekad govori kako kalem (penis) ulazi u *hokku*, (bočica za tintu) tj. usta.

hokkabâz, varalica, vrač, u poeziji katkad označava usta voljene osobe.

Horasân, pokrajina u Istočnom Iranu, koja se u poeziji spominje kao postojbina velikih pjesnika i velikih sufija. U sličnom kontekstu se spominje i iranski grad Širaz.

Primjer:

*Bu tarzda bir şî'r-i dilaviz Ziyâ'î
Hakka bu ki Şiraz ü Horasanda
bulınmaz.*
(Hasan Ziyâ'î)

*Jedna Zijajijina privlačna pjesma
u ovom stilu
Zbilja se ne može naći u Širazu
ni u Horasanu.*

Horasân çerâğı, Horasanska svjetiljka; svjetiljka koja se prva upali u bektaišijskoj tekiji na početku ceremonije zikra i sa koje se kasnije prenosi plamen na ostale svjetiljke. Porijeklo ove simbolike je u tome što osnivač

tarikata, Hadži Bektaš Veli po-
tječe iz Horasana.

hûb (mn. *hûbân*), ljepotica, ljepo-
tan, miljenica, miljenik. U zavo-
đenju ašika i pokušaju da odvra-
te njegovu pažnju od voljene
osobe (*sevgili*), ljepotice imaju
važnu ulogu. Ipak u tome teško
uspjevaju.

Primjer:

*Yeksân ise yanında seven sevme yen
seni
Hûbâna bu muâmelden çok ziyân
olur.*

(Nefî)

*Istu važnost pridaješ onom ko te
voli i ko te ne voli
ovim svojim držanjem nanosiš
štetu drugim ljepoticama.*

Hûbân-i Dimišk, ljepotice (ljepo-
tani) Damaska

Primjer:

*Hâlâ ki biz üftâde-i hûbân-ı
Dimiškiz.*

(Rûhî)

*Sada kad smo podložni ljepoticama
Damaska...*

Hûbel, idol koga su obožavali pre-
dislamski Arapi. v. *Lât*.

hücere küşâdı, postupak uvođenja
mevlevijskog derviša u glavnu
odaju (*dergâh*). To se izvodi na
taj način što kandidat, nakon
četrdesetodnevnog isposniš-
tva (*çile*), provede još tri dana

u mračnoj sobici sa zatvorenim
vratima i prozorima. Nakon
toga se vrata i prozori otvaraju
i *murîd* se uvodi u *dergâh*.

hücreye çıkamak, (kod mevlevija)
uvođenje *câna* (v.) nakon slu-
ženja od 1001 dan u tekijskoj
kuhinji u sobicu iz koje će po-
sredstvom *mevdânciye* (v.) biti
odveden i predstavljen šejhu.

Hûd, Božji poslanik koji je poslan
plemenu 'Âd na jugu Jemena,
nakon poslanika Nuha (Noja). I
ovaj je narod kao i narod *Semûd*
živio u blagostanju i izobilju u
poznatom gradu *Irem*, a onda
se odao porocima i počeo obo-
žavati kumire. Na sve pozive
poslanika *Hûda* koji je četrdeset
godina pozivao svoj narod na
pravi put oni su se oglušili pa je
Bog poslao strašnu oluju nakon
koje su u životu ostali samo oni
koji su bili poslušni poslaniku
Hûdu i odatle su se iselili. Na-
rod 'Âd je tako nestao. Bog je
poslao crne ptice koje su poba-
cale leševe njegovog neposluš-
nog naroda u more. *Hûd* a. s. je
živio stopedeset godina i po-
kopan je u Mekki kod *Mekâm-i
Ibrahîma*.

hudâvend-gâr, vladar, car, padi-
šah. U historijskoj terminologi-
ji upotrebljava se često umjesto
imena sultana Murada I, a u te-
savvufskoj, posebno mevlevij-
skoj terminologiji, to je atribut
Mevlana Dželaluddina Rumîja.

hüdhüd, ptica koja je bila u službi Sulejman a. s. koji je svojom snagom i moći vladao divljim životinjama i pticama, razumijevao njihov jezik. Ova ptica je letjela u državu Saba, nosila Sulejmanova pisma Belkisi, kraljici od Sabe i od nje donosila odgovore. Spominje se u u Kur'anu (*an-Naml*, 20-44). Njen značaj je opisan u Attarovom djelu *Mantiku 't-tayr*.

huffâş, šišmiš, Isaova ptica, v. *mürg-i 'Îsâ*.

Hülâgû, poznati mongolski car, unuk Džengizov, a sin Tulujev. Vladao je u Iranu i osnovao ilhanidsku mongolsku dinastiju. Osmanska povijet ga poznaje kao neustrašivog ratnika i osvajača, ali i kao okrutnog vladara pa je takav poznat i u divanskoj poeziji. U stihovima Sâbita Užičanina Hulagu je sluga u odnosu na osmanskog vladara Selima.

Primjer:

*Hülâgû hadim şah-ı Oktay vezir
Selim han-ı gâzî hidiv -i dilir.*

(Sâbit)

*Hulagu je sluga, a şah Oktaj vezir,
Selim-hana gazija, hidivskog srca.*

hulle, pâş, šal koji se omotava oko pojasa. Smatra se rajskim odjevnim predmetom. U džennetu će svaka hurija biti omotana šalom oko pojasa u sedamdeset slojeva i svaki sloj će biti

druge boje. U tesavvufu je to simboličan odjevni predmet čije opasavanje znači ulazak u *tarikat*.

Primjer:

*Ademe hâlet verir manend-i hûr-i
bî kusûr
Hulle-i cennetle giymiş nûrdan
efser livâ.*

(Taşlıcalı Yahya-bey)

*Daje čovjeku stanje poput hurije
besporočne
Iz svjetlosti je sa džennetskim po-
jasom obukao krunu vlasti.*

hulûl ü ittihâd, u tesavvufu *hulûl* znači otjelovljenje božanskog u nekom stvorenju, a *ittihâd* znači spajanje Stvoritelja sa stvorenim. Ovo mišljenje o jedinstvu bitka ne prihvataju učenjaci kelama jer tvrde da se Stvoritelj i stvoreno mogu razdijeliti, a to je opet po sufijama besmislica. Otada je fraza *Ana 'l-Haqq* koju je izrekao Mansûr Hallâdž naišla na nerazumijevanje.

Hümâ, feniks mitska rajska ptica koja leti jako visoko i svojim krilima baca sjenku na zemlji. Ko se nađe u sjeni njezinih krila on je sretnik, car. Iz riječi *hümâ* izvedena je riječ *humâyûn*, što znači carski, a to je onaj koji se našao pod krilima ptice *hümâ*, na koga pada sjena ove ptice. U poeziji *hümâ* simbolizira voljenu osobu (*sevgili*) koja je tako daleko i toliko nedostupna *'âşiku* kao što je ptica *hümâ*.

Primjer:

*Yahût hümâ şikâr edici şahbâzdir
Dâim hevâ-yı sayd ile bî-âşiyân
olur.*

(Nef'î)

*Ili je soko koji lovi huma-pticu
Pa zbog toga što stalno lovi po
zraku ostaje bez gnijezda.*

Hümâ vü Hümâyûn, naslov ljubavne priče u mesnevi stihovima koja potječe iz perzijske književnosti (prvi ju je književno obradio Hacûyî Kirmânî (1290.-1352.), a u turskoj književnosti djelo pod ovim naslovom napisao je Kara Fazlî (um. 1563.) koji je imao kao inspiraciju Kirmanijevu poemu. Huma je sin arapskog vladara Hušenga koji ga je dobio nakon mnogo godina. Kad je odrastao *Hümâ* je vidio sliku *Humâyûn*, kćeri kineskog cara, u koju se zaljubio. Krenuo je na put i nakon mnogo peripetija, ratova, intriga zadobio je ruku *Humâyûn* i doveo je u Siriju.

humhâne, krčma, v. *meyhâne*.

hûn-feşân, onaj koji proljeva krv. Obično se ova osobina pripisuje voljenoj osobi.

Primjer:

*Gamzen ne dem ki tîg çeküp hûn-
feşan olur
Uşşak-ı dil-figâra ecel mihrbân
olur.*

(Nef'î)

*Tvoj pogled sa strane mač je
izvukao i krv proljevati počeo
ašicima ranjenog srca nanoseći
bol milost pokazuje.*

hûr, hûrî, hurija, rajska ljepotica. Hurija simbolizira lice voljene osobe.

hurşîd, sunce, sinonimi: *şems, âftâb* i *güneş*.

Hüsn ü 'Aşk, alegorička tesavvufska mesnevija Şeyha Galiba (um. 1799.). Radnja ljubavne priče se događa u arapskom plemenu Benu Mahabbat (Djeca ljubavi) gdje se u isto vrijeme rodilo dvoje djece: djevojčici su dali ime *Hüsn* (Ljepota), a dječaku 'Aşk (Ljubav). Kad su djeca odrasla 'Aşk je zaprosio ruku *Hüsne*, ali nije ju dobio dok nije ispunio neke gotovo nevjerovatne uvjete. Djelo ima tesavvufsko-didaktički karakter i smatra se remek djelom ovog umjetnika, kao i postklasicične osmanske turske književnosti. Plemenski glavari su se uz pristanak roditelja dogovorili da ova djeca kad odrastu budu muž i žena. U djetinjstvu su išli u školu Edeb (odgoj) i imali učitelja Molla Cünûn. Priča alegorijski nosi slijedeću poruku: *Husn* je *ma'şûk* (*sevgili*), 'Aşk je 'âşik, škola Edeb je *dergâh* (tekija), Molla Cünûn je *mürşîd*, a grad Kalb je *gönül* (srce – tesavvufski: Allahovo prijestolje). Ovo je posljednje

veliko djelo divanske poezije za koje se smatra da je inspiriralo i neke pisce moderne turske književnosti XX stoljeća. Tanzimatski pjesnik Ziya-paša je o ovom djelu izrekao stih:

*Gûyâki o şâir-i yegâne
Gelmiş bu kitab için cihâne.*

*Čini se da je ovaj jedinstveni
pjesnik
Na ovaj svijet došao samo radi
ove knjige.*

Hüsrev, Enuširvanov unuk i ljubavnik ljepotice *Şîrîn*. Pravo mu je ime Perviz. Husrev općenito znači: vladar, šah, sultan. Suparnik je Ferhadov zbog koga Ferhad ne može ostvariti svoju ljubav prema *Şîrîn*. Također se u poeziji Husrev spominje kao majstor riječi, dobar govornik.

Primjer:

*Hüsrev gibi diyâr-ı suhanda
Ziyâ'yâ
Ben dahı bir ocak arayım şimdi
nâm-dar.
(Hasan Ziyâ'î)*

*O Ziyâija, u polju rječitosti kao
Hüsrev
i ja sada tražim slavno ognjište
(porodicu).*

Hüsrev ü *Şîrîn*, mesnevija sa ljubavnim sadržajem u kojoj se govori o ljubavi između sasanidskog vladara *Hüsreva* Perviza i armenske princeze *Şîrîn*. Prvi put je ovu priču spomenuo

u okviru svoga epa *Şahname* perzijski klasik Firdusi (um. 1021.), potom Senâ'î (um. 1150.), pa Nizâmû (um. 1203.) itd., a u turskoj literaturi je samo u XV i XVI stoljeću ovu temu obradio desetak pjesnika. Jedna varijanta ljubavi između *Hüsreva* i *Şîrîn* opjevana je i u turskoj narodnoj poeziji.

Hürmüz, sin Behmena, unuk Enuširvana (Nuširevana). Zbog tiranije svrgnut s vlasti i oslijepljen. Bio je prvi vladar sa krunom pa je nazvan i Hürmuz-i tâcdâr. U tom smislu ga spominje osmanski pjesnik Bâkî.

*Sâm-ı gurur âkubet âlemi görmez
eyledi
Nergisi-i dağ guyuyaya Hürmüz-
-tacdardır.*

*Čaša oholosti nije vidjela svijet
kraja (svoj svršetak)
Čini se da je poput brđskog nar-
cisa okrunjeni Hurmuz.*

hurufilik, mistički pravac u kojem se posebna pažnja posvećuje tumačenju tekstova na osnovu slovnih znakova od (ar. *harf*, mn. *hurûf* – slovo, znak). Ovaj pravac je osnovao Fazlullah (um. 1393.) u gradu Esterâbâdu u Horasanu (Iran), ali se vrlo brzo i intenzivno hurufilik raširio u Anadoliji gdje se pomiješao sa *bektašilikom*. To je vjerovanje oslonjeno na tradiciju o 12 priznatih imama. Kako je arapsko pismo prilagođeno

perzijskom jeziku sastavljeno od 32 znaka, to broj 32 u ovom sistemu tumačenja i predskazivanja događaja igra posebnu ulogu. Sva slova imaju određenu simboliku u ljudskom licu koje je po hurufijama "druga Božja knjiga". I sam Kur'an, po hurufijama, treba tumačiti simbolički, a za to su upućeni samo oni koji znaju simboliku slova.

Primjer:

Dile rehber olalı besmele-i nokta-i
"bâ"

Günden azher gōrinür çeşmüme
zât yektâ

Nokta-i zâta hurûf oldi sıfât-ı ezeli
Elif u bâ ile tâ'dan ne ki vardur
tâ ya.

(Vahdetî)

Otkako srcu vođa postade tačka
pod "b" u Bismillah

Od sunca jasnije mome se oku
pokaza sama Božja suština

Tački suštine slova postase vječni
atributi

Šta je to što ima od elifa, ba i ta
sve do ya.

Hüseyn ibn 'Alî, Seyyidü's-şuhedâ, treći šiitski imam, drugo dijete Alije i Fatime. Rođen je 4. godine po hidžri, a nakon smrti brata Hasana, postao je trećim imamom. Bio je imam deset godina, u isto vrijeme kad je Mu'âvija bio halifa. Za života je progonjen od Mu'âvije, a kada je Mu'âviju naslijedio sin Jezîd,

pokrenuo je vojsku protiv Husejna koji nije htio da mu se zakune na vjernost. Husejn je pogubljen u neravnopravnoj borbi na Kerbeli 10. muharema 61. h. g. (680.), a njegova sva porodica (žene i djeca) su zarobljeni. Oslobođeni su jedan sin imama Hasana, sin imama Husejna 'Alî ibni Huseyn – Zeynu'l-'âbidîn i njegov sin Muhammed ibni 'Alî.

Mučeništvo Husejnovo na Kerbeli i sama Kerbela kao simbol tog mučeništva vrlo česti su motivi divanskih pjesnika, posebno onih okrenutih tesavvufu, a ponajviše onih sklonih šiizmu.

Primjer:

Şah Hüseyn ile Hasan kenzi
kerem kân-i 'âta
Kuds zahrinden anun geldi
vücûda hakkâ.

(Vahdetî)

Şah Husejn i Hasan, riznica do-
brote, rudnik velikodušnosti
Uistinu se duh sveti pojavio iza
njegovih (Alijinih) leđa.

Hüseyn Baykara, vladar Herata u XV stoljeću. Čuveni čagatajski pjesnik 'Alî Şir Nevâî bio mu je vezir. Bajkara je bio poznat kao veliki ljubitelj književnosti i znanosti, a razumio se i u muziku. Pisao je poeziju, komponirao muziku. Priređivao je sjedeljke na dvoru na koje je pozivao ugledne učenjake i

pjesnike koje su nakon njegove smrti spominjane kao svojevrsne kulturne manifestacije. U književnosti se spominju kao "Hüseynin Baykara sohbetleri".

hüsn, ljepota. U poeziji se češće govori o "duhovnoj ljepoti" koja je odraz Boga. U skladu s tim je i Rumijeva izjava "Postoji ljepota, dakle, postoji Bog".

hüsn-i tehallus, ukrasni stih gazele sa mahlasom (pseudonimom) pjesnika kada se stih može shvatiti i u slučaju da se pjesnički pseudonim prevede u doslovnom značenju. Naprimjer, ako mahlas *Sâbit* osim imena pjesnika trebamo shvatiti u stihu u doslovnom njegovom značenju – *postojan, pouzdan*.

Hüšeng, drugi vladar iz dinastije Pišdadijana. To je najstarija dinastija koja je vladala Iranom. Najprije je bio vezir svoga djeda Geyû mersa, a nakon njegove smrti došao je namjesto njega na prijesto. Vladao je četrdeset godina. Bio je pametan, oštrouman i pravedan.

Primjer:

*Cüddâ eyler serinden bâm-i tîgı
hüşengi
Aceb nermi verir derbi dil-i saht-ı
Neriman'a.*

(Sünbülzâde Vehbî)

*Kroz Hušengovu glavu prolazi
strah od sablje
Jer ništa nije čudno ako njegov
udarac smekša grubo srce
Nerimanovo.*

Huten (Hoten), pokrajina u neka-
dašnjem istočnom Turkestanu,
poznata po gazelama iz kojih
se proizvodi mošus. Isto *Hitâ*
i *Hatâ*.

Primjer:

*Ser cümle cihân halkın miskîn
ider ol âhü
Büy-ı ser-i zülfünden 'alem
Hoten olmuşdur.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Ta gazela je bijednim učinila sav
ljudski rod
Miris vrha uvojka cijeli svijet je
učinila Hotenom (Hutenom).*

İblis, anđeo čije je pravo ime *Azâ-zîl*. Po starim vjerovanjima on se molio Bogu prije stvaranja prvog čovjeka, Adema (Adam) 600.000 (po nekim kazivanjima sedam hiljada i sedamdeset) godina i čak je bio predvodnik anđela. Ali pobunio se pred Božjom naredbom da se pokloni Ademu i Allah ga je zbog toga kaznio, o čemu se govori i u Kur'anu na više mjesta. U poeziji simbolizira šejtana (đavola), koji čovjeka odvraća od dobrih djela i navraća ih na grijšenje zbog čega je trajno kažnjen Božjim prokletstvom.

Primjer:

*"Smiluj mi se Gospodaru", Iblis
Njemu reče*

*"odloži mi kaznu koju me
savjest peče!*

*Na kraju svega, ja sam sluga Tvoj
Reci mi kako da operem ovaj
prijestup svoj?"*

*"Uredu kada već ponizno moliš",
Allah reče,*

*Dobiti ipak možeš samo odlaganje
kazne.*

*Na vrat tvoj ću položiti okovratnik
prokletstva,*

*Da si lažac i varalica, nek' cijeli
svijet to zna."*

(Attar, *Govor ptica*,
preveo: A. Ananda)

İbn-i Edhem, Ibrahim b. Edhem, sufija porijeklom iz Belha. Po nekim kazivanjima je plemićkog porijekla, a po drugima čak bio je sin vladara Horasana. Još u mladosti se pokajao, odrekao vlasti, obavio hadž i otišao u Damask da radi za svoje svakodnevno izdržavanje. Živio je i u Tarsusu i Misisu i tamo radio u vrtovima. Zatim se vratio u Remle pa ponovo u Damask gdje je ostao do smrti. Bio je veoma oprezan u nastojanju da se sačuva od harama i grijeha. Smatran je jednim od najpoznatijih sufija. Umro je u Siriji 161. ili 162. h. godine (777. ili 778.).

Primjer:

*Ibn-i Edhem gider-iken seyrde
Gördi bir râhib oturur deyrde.*

(Sinan-paşa)

*Dok je Ibn Edhem išao u obilazak
Vidio je jednog svećenika u
samostanu.*

İbn Sînâ, Ebû 'Alî el-Huseyin b. 'Abdillâh b. 'Alî (um. 428./1037.), filozof, matematičar, osniivač

srednjovjekovne medicine. Veliki učenjak koji je u poeziji simbolizirao mudrost i veliko znanje.

Primjer:

Tad pogledah Ibn Sina šta o njemu (Šemsi Tebriziju) reći ima ali shvatih: Ibn Sina nije njega dokučio.

(Mevlana Dželaluddin Rumi, *Divan-i Šems*, preveo: M. Kodrić)

ibnü'l-vakt, sin vremena, tesavufski termin kojim se želi izreći da sufije ne razmišljaju ni o prošlosti ni o budućnosti nego se samo trude da ispune ono što se od njih traži u tom vremenu.

Primjer:

Vaktını gör sūfi ibnü'l-vakt olur Hâle bakgil yoksa hâlün fevt olur.

(Sinan-paşa)

*Gledaj svoje vrijeme, sufija je sin vremena (čini sve pravovremeno)
Gledaj na svoje stanje, inače stanje će ti promaći.*

İbrahîm, Božji poslanik Ibrahim (Abraham). Priča se da je Ibrahim došao na svijet 1160 godina nakon Nuhovog potopa, a 3.300 godina nakon Adem a. s. Kad je bačen u vatru (od Nemruda) Džebrail (anđeo Gabriel) ga je podigao i pitao šta želi. Ibrahim je odgovorio: "Ja sam Božji rob, a ne tvoj i ono što mi treba kod Njega je". Allah ga je učinio svojim prijateljem i tako je postao *halîl* (*halîlullah*, v.).

Primjer:

Her Ibrahim 'izzet Ka'besinde Halilullah yahud Edhem olmaz.

(Necâtî)

Ne može svaki Ibrahim kod Uzvišene Kabe postati halilullah niti Edhem.

İbrahîm Edhem, v. *Edhem*.

İbrahîm'in inildüsi, jecaj Ibrahimov. Božji poslanik Ibrahim, nakon što se spasio vatre u koju ga je bacio Nemrud, krenuo je put Sirije. Na tom putu je molio Boga da mu podari sina. Kad mu se rodio miljenik Ismail, u snu mu je naređeno od Boga da žrtvuje sina. Saopćio je tu Božju poruku sinu koji mu je rekao da će strpljivo podnijeti da on izvrši Božje naređenje. Ibrahim je s jecajima pokušao da žrtvuje sina, ali nije nikako uspijevao i najzad mu je kao zamjenu za sina Bog poslao žrtvenog ovna. Jecaj Ibrahimov (*Ibrahim'in inildüsi*) čest je motiv koji koriste pjesnici divanske poezije.

i'câz, sažeto, lapidarno izražavanje, pjesničko umijeće da se sa malo riječi kaže mnogo.

icâzetnâme, diploma, dokument koji šejh izdaje dervišu kad dosegne određeni stupanj sazrijevanja u *tarîkatu*, razlikuje se

od *icâzetnâme*, diplome o završenom školovanju.

‘îdiye (*‘iydiye*), kasida ili dio kaside u kojoj se opisuje praznična atmosfera Bajrama (ar. *‘îd* – praznik, Bajram). Među ostalim pjesnicima i Sabit Užičanin je spjevao dvije *‘îdiye*, ali je najpoznatija *‘îdiya* pjesnika Nedima (umro 1730.) posvećena Damad Ibrahim-paši.

İdrîs, Božji poslanik, unuk Šita (v.). Spominje se u Kur’anu (*Maryam*, 56-57 i *al-Anbiyâ*, 56-86). Izumitelj je pisma, a bavio se zvjezdoznanstvom (astrologijom), brojevima i računom. Isticao se i pobožnošću. Ime mu je Ahnut, a u brojnim vrelima se spominje kao *İdrîs*. Kad ga je Bog učinio poslanikom, objavio mu je 30 poslanica (suhufa). Podučio ga je krojenju pa je sašio svoj ogrtač. Potom mu je Bog sugerirao da napravi lađu. U nastupima njegove velike pobožnosti dolazili su mu i svi meleci (anđeli) pa i melek smrti Azrail. Kad je Idris saznao ko je Azrail, tražio je od njega da mu uzme dušu što Azrail nije poslušao jer nije poslan s ciljem da mu vadi dušu. Nakon što je Azrail dobio dozvolu od Boga da izvadi Idrisovu dušu, on je to naređenje izvršio i Idris je umro. Međutim, Bog je Idrisa ponovo oživio. Poslije toga, na njegovu želju, pokazan mu je

džehennem. Zatim je poželio da se može uzdići na nebo pa mu je i ta želja ispunjena. Nakon toga je proveo šest godina bez jela, pića i spavanja. Potom je ponovo poželio uzdići se na nebo pa kad mu je to odobreno odletio je na četvrto nebo gdje je i ostao. Tu ga je vidio Muhammed a. s. u vrijeme Miradža. Živio je 360 godina. U poeziji se spominje posebno kao izumitelj šivanja i kao zaštitnik krojača.

İklîdis, Euklid, grčki matematičar i logičar, učenik Sokrata U poeziji se najčešće spominje kao primjer mudrosti i logičkog rasuđivanja.

Primjer:

Ders iden mantikile İklîdis.

(Sinan-paša)

U logici on je Euklid koji podučava.

iklîm, velika geografska oblast. U srednjem vijeku se smatralo da postoji sedam ovakvih oblasti (*heft iklîm* ili *yedi iklîm*). Pjesnici divanske poezije koriste termin sedam klima kada žele izraziti veličinu, visinu, snagu, moć, raširenost itd.

ikrâr, svečano donošenje odluke izgovarajući riječima određenu zakletvu.

İkrâr se obavlja prilikom nečije odluke da obavi hadž, ili kad želi pristupiti u određeni derviški red. U oba slučaja *ikrâr*

se obavlja javno i uz prisustvo određenih autoriteta (vjerskih ili sufijskih).

iksîr-i a'zam, eliksir kojim se pomoću određenog postupka može proizvesti zlato ili srebro. Time se bavi alkemija. Metaforički ovaj termin označava "učenog muršida koji posjeduje veliki duhovni utjecaj".

iktibâs, utkivanje kur'anskog teksta u stihove divanske poezije. Dobar primjer za to imamo kod Vahdetija koji je u tri bejta utkao kompletnu 112. suru Kur'ana.

Primjer:

*Kâşif-i sîrr-i suhan bab-i 'ulûm-i
Ahmed Vasil-i zat-i ezel "Kul
huvallahu ehad".*

*Vasf-i zatında nüüzûl eyledi "Allahu
samed"*

*Nutk-i Hak'dur sıfatı "Lem yelid
ve lem yûled".*

*"Lem yekun" dersem olur ana
"Lehu kufuven ehad".*

*Sîrr-i Hak nûr-i Muhamed
Esedullah veli.*

(Vahdetî)

*Otkrivač tajne riječi, vrata nauka
Muhammedovih*

*Dosegao je suštinu pravovječnosti
"Reci Allah je jedan".*

*U opisu njegove suštine objavljeno
je "Allah je vječan".*

*Riječi Božje su da je Njegovo svoj-
stvo "Nije rodio i nije rođen".*

"Nije" dakažem "Njemunikoravan"

*Tajna Istine, svjetlost Muham-
medova, Božji lav,
posvećeni.*

ilâhî, pjesma posvećena Bogu, po-
božna pjesma, ilahija.

ilhâm, božansko nadahnuće, do-
sezanje znanja pomoću nadah-
nuća od Boga.

Vjerovanje u ilham je osobe-
no samo sufijama, ortodoksna
ulema ne priznaje ovaj oblik
spoznaje.

'illiyûn, u Kur'anu (*al-Mutaffifûn*,
18), spominju se *'illiyûni*, ona
bića kod kojih se nalaze knjige
u kojima su zapisana djela do-
brih ljudi. Po nekima se mjesto
gdje se nalaze *'illiyûni* nala-
zi ispod *'arşa* (v.) na sedmom
nebu. Ima tumačenja po koji-
ma je to najodabranije mjesto u
džennetu (raju).

'ilm-i ledûn, duhovna znanja koja
se odnose na Allahove tajne,
znanje o transcendentnom, o
onostranom.

'ilm-i nücûm, zvjezdoznanstvo, as-
trogija, nauka za koju se pret-
postavlja da je prvi put pri-
mijenjena u Babilonu, kada su
se Nabatejci klanjali zvijezda-
ma. I u islamskom svijetu je
pridavana važnost proricanju
na osnovu položaja zvijezda
pa su na dvorovima postojali
müneccimi, zvjezdoznanci, lju-
di koji su bili zaduženi da tu-

maće sudbinu pomoću položaja nebeskih tijela.

‘ilm-i yakîn (‘ilmu ’l-yakîn), sigurna istina do koje se dolazi pomoću dokaza, v. *yakîn*.

İl’yas, Elija, Božji poslanik koji se spominje u Tevratu (Tori). Poslan je Izraelćanima koji su obožavali kumira po imenu *Ba’l*, a on ih je pozivao u vjeru u jednog Boga. Pošto mu nisu povjerovali kažnjeni su velikom sušom zbog čega su bili prisiljeni da se hrane leševima. Tek tada su potražili *Il’yas* i prihvatili njegovu vjeru. Kako mu nisu ostali dugo vjerni, *Il’yas* ih je napustio, otišao iz zemlje, a na njegovo mjesto je došao *El-yese’*. *Il’yas* se poslije toga našao sa besmrtnim Hizrom i oni svake godine zajedno idu na hadž. Dan kad su se našli Hizr i *Il’yas* zove se Hidrelez (Jurjevdan, Đurđevdan). I Hizr i *Il’yas* pomažu ljudima koji su u opasnosti. Dok Hizr spasava one koji su pali u more, *Il’yas* spasava one koji su zalutali u pustinju.

Primjer:

*Medh ider pîr-i muganî o men’-i
bâde-furuş
Her kişi kendü atasın Hızır İlyas
sanur.*

(Ziyâ’î)

*Hvali starog krčmara (derviškog
pira) taj koji je protiv mejhandžije*

*Svako smatra svojim pretkom
Hizra i Ilijasa (svako se smatra
besmrtnim).*

imâm, predvodnik u molitvi, vjerski i politički vođa muslimana (kod šiija). Šiije se dijele na one koji priznaju dvanaest imama (v.) i sedam imama (v.).

Îmâm-i A’zam, Nu’mân b. Sâbit, Ebû Hanîfa (699-679) veliki islamski učenjak i osnivač jednog od četiri velika islamska mezheba (pravne škole).

Îmâm Halîl, izumitelj arapske metrike, lingvista i filolog iz Basre. *Halîl* je zapravo kodificirao metriku iz predislamske arapske poezije, otkrivši petnaest poetskih metrova, a kasnije je pronađen još samo jedan metar tako da se arapska metrika sastoji ukupno od šesnaest metrova.

îmân, vjera, vjerovanje, prihvatanje islama kao svoje vjere. Potvrđuje se riječima “*Âmentu billâhi ve melâ’iketihî, ve kutubihî ve rusulihî ve’l-yevmi’l-âhiri ve bi’l-kaderi hayrihî ve şerrihî mine llâhi te’âlâ*”.

(Vjerujem u Allaha, Božje meleke, Božje knjige, Božje poslanike i u Sudnji dan i vjerujem da sve što se zbiva biva Božjim određenjem).

‘Îmrân-oğlu, Imranov sin, drugo ime za Musa a. s. Musa, poslanik israilćanskog naroda, bio

je sin 'Imrâna, sina Yasherova, sina Kahesova, sina Lavija, sina Ya'kûba. Zbog toga je Musa bio poznat kao Musa b. 'Imrân što su Turci preveli kao 'Imrân-oğlu (Imranov sin).

Imru'u 'l-Kays, čuveni arapski predislamski pjesnik kojeg pjesnici divanske poezije spominju poredeći se s njim i u tim poređenjima, u skladu s vladajućim manirrom, sebi daju prednost nad Imru'u 'l-Kajsom.

Primjer:

*Imru ul- Kays' a kiyas itme Ziyâ'î
 şî'rûn
 ki budur 'azb ü Furat ol birisi
 milh-i ucâc.*

(Ziyâ'î)

*Ne poredi s Imru'u-l Kajsom
 Zijaijine pjesme
 jer ove su slatke poput Eufratovih
 voda, a njegove su slane i gorke.*

'inâyet, dobrotâ, finoća, trud, napor, rad na dobru, v. *himmet*.

İnnâ fetahnâ, prve riječi kur'anske sure *al-Fath*, Osvojenje u kojima se kaže: "Mi smo uistinu Tebi otvorili put osvojenja i pobjede". Ove prve riječi sure Feth vrlo se često navode u poeziji kad se govori o osvajanjima.

Primjer:

*Safder-i kişver-güşa kim cenge
 çıkdikça olur*

*Cebreîl "İnnâ fetahnâ" hân-i tîğ u
 miğferi.
 (Nef'î)*

*Kad u boj pođe taj čuveni osvajač
 zemalja
 na njegov mač i koplje Džebraîl
 uči "İnnâ fetahnâ".*

İns ü cânn, skupine ljudi i džina. U Kur'anu (*al-Hiğr*, 27 i *ar-Rahmân*, 15), se džini spominju kao opasna bića stvorena od vatre. Po nekima je džann (cânn – ğânn) Iblis, otac svih džina, kao što je Adem a. s. otac svih ljudi. *Cânn* (džini) su bića koja nemaju osjetila i za razliku od ljudi oni su bestjelesni pa se u njih, pored šejtana ubrajaju i anđeli (meleci).

insân-i kâmil, savršen, potpun čovjek. Čovjek očišćen od ovozemaljskih prohtjeva i želja. Knjigu o ovom fenomenu je napisao poznati mutesavvif 'Abdulkerîm al-Lîlî (*al-İnsân al-kâmil*).

inşikâk-i kamer, razdvajanje mjeseca na dvije polovice što se ubraja u mudžize (nadnaravne moći) Muhammeda a. s. Čest je motiv u poeziji.

Irec (Iredž), najmlađi sin Feridunov, vladara iz iranske dinastije Pişdadijana.

Umoren je od braće iz zavisti u vrijeme kad mu je otac htio prepustiti prijestolje. Feridun je namijenio podijeliti zemlju trojici sinova i to Selmu Siriju i

Irak, Turu Turan i Iredžu Iran. Selm i Tur su ubili Iredža, a osvetio ga je sin Menuçeher.

Irem, vrt koji je sagradio Šeddâd, Adov sin, po uzoru na džennet (raj). Spominje se u Kur'anu. U njemu su nalaze ljepotice, ptice, cvijeće, voće i drveće, drago kamenje i razni ukrasi i nakiti. Nekada se spominje i po svojim stubovima (*zâtu l-'imâd*). Simbol je lažnog, ovosvjetskog raja. *Irem* zbog svoje ljepote i savršenstva može biti katkad simbol lica drage.

Primjer:

*Šta je voda života i dražesni vrt
Irema?*

*Ništa do li slasnog vina kraj
obale potoka.*

(Hâfiz Šîrâzî, *Divan*,
prijevod: Ahmed Ananda).

'irfân, znanje, spoznaja, saznavanje onostranog, moć saznavanja tajni svijeta. Potpuno je suprotno od znanja (*'ilm*) koje se stječe u školi. *'Irfân* znači upoznati najprije samog sebe, svoju suštinu i upoznavanjem sebe kao mikrokozmosa, upoznaje se Istina. Isto i *'ilm-i lediün*. Pripadnici tesavvufa smatraju četvrtog halifu, odnosno prvog imama Aliju izvorištem spoznaje, tj. *'irfâna*.

Primjer:

*Yâr-i râbi' şeh-i cüvânmerdân
Kân-i ihsân u ma'den-i 'irfân.*

(Derviš-paša Bajezidagić)

*Četvrti prijatelj, car hrabrih junaka
izvor dobročinstva, rudnik irfana.*

irşâd, pokazati, osvijetliti pravi put.

Onaj ko poznaje pravi put, ko uvodi kandidata (*murîda*) u tesavvuf zove se *murşid*.

'Îsâ, Isus, sin Merjemin (Marijin), jedan je od pet velikih Božjih poslanika, osnivač kršćanstva. Posljednji je poslanik koji potječe iz jevrejskog naroda. Objavljen mu je Indžil (Evangelje). Imao je moć oživljavanja mrtvih i liječenja neizlječivih i upravo je po toj svojoj osobini najčešće spominjan u divanskoj poeziji. Objava mu je počela dolaziti kad je imao 30 godina i tri godine je pozivao narod u vjeru koju mu je Bog objavljivao, ali je imao samo dvanaest sljedbenika koji su mu vjerovali (dvanaest apostola).

Primjer:

*Ey Ziyâ'î hele ben gussadan
öldiüm gıtdim
Ki niçün ol leb-i 'Îsâ beni itmez
ihyâ.
(Ziyâ'î)*

*O, Zijai, eto ja sam od tuge umro,
otišao*

*Tako da me ni Isaove usne oživjele
ne bi.*

Poslanik Isa između ostalog simbolizira ljepotu na taj način što usne voljene osobe i njezin dah oživljavaju mrtve poput Isa-a (Isusa).

İsfahân, grad u Iranu, stara iran-
ska prijestolnica, poznat po
proizvodnji antimona (surme)
kojom žene ukrašavaju oči. U
tom smislu se ovaj grad spomi-
nje i u poeziji.

Primjer:

*Dîde kehl-i İsfahân u tûtiyâ
bilmez nedir
(Mâhir Bosnevî)*

*Oko ne zna šta je isfahanska
surma i ukras za oči.*

İsfendiyâr, sin je Kuštasba iz dina-
stije Kejanida. Po Irancima je
veliki junak, po Grcima veliki
vladar. Poginuo je u ratu s Ru-
stemom 549. godine prije nove
ere. İsfendijarov nadimak je
Rûyîn-ten što znači "bronzanog
tijela".

Primjer:

*Su gibi nâr-ı kahrından erir bir
demde Ruyinten
Dokunsa şu'le şemşiri nerm eyler
Nerimanı.
(Bâkî)*

Ovdje je pjesnik napravio
igru riječi:

*Vatrom njezine tuge u času bi se
istopio "Bronzani". (İsfendiyâr) i
umro bi a kad bi plamen njezina
mača došao do Nerimana,
smekšao bi ga.*

İshâk, Božji poslanik koji se rodio
kad mu je ocu, Ibrahimu a. s.,
bilo 98 ili 120 godina, a i žena
mu je bila starica.

İskender, Aleksandar. Postoje dva
Aleksandra u islamskoj tradiciji:
jedan je arapski vladar iz Jeme-
na, poznat kao Iskender Zulkar-
nejn, spominjan i u Kur'anu (*al-
-Kahf*, 83-99), a drugi je Aleksan-
dar Makedonski ili Aleksandar
Veliki.

Ovaj drugi se češće spomi-
nje u poeziji, mada su se legen-
de o ovoj dvojici Iskendera (Aleks-
andra) isprepletale pa su čude-
sa vezana za jednog pripisivana
i drugom. Jedno od čudesa je i
podizanje brane koja će štiti-
ti narod od mitskog naroda s
Istoka – Jedžudža.

Primjer:

*Halktan kaldırdı Yecûc-i frenkin
zahmetin
Tîg-i cevherlerden sed çekti
İskender gibi.*

(Sâbit)

*S naroda je skinuo muku (tiraniju)
evropskog Jedžudža
Podiže branu od zlatne mreže
poput Aleksandra.*

İskendernâme, Aleksandrida, poe-
me u indijskoj, iranskoj i turskoj
književnosti koje opisuju život i
zgone Iskendera Zulkarneyna.

Legende o Iskenderu Zulkar-
neynu su se kasnije izmiješale
sa legendama o Aleksandru
Velikom pa su neke od njih pri-
pisane ovo posljednjem. U os-
manskoj turskoj književnosti
je prvi autor *İskendernâme* pjes-
nik Ahmedî koji je svoje djelo

dovršio 1390. godine. Ovo djelo u mesnevi stihovima sadrži 8754 distiha.

ism-i a'zam, sinonim za Božje ime, po nekim tumačenjima to je zbir svih 99 lijepih Božjih imena.

İsmâ'îl, Božji poslanik, sin Ibrahima a. s. Karakteristike Ismaila po kojima se spominje su istinitost i iskrenost. Također se spominje i to da je Muhammed a. s. potjecao od Ismailovog potomstva. Biblijska i kur'anska kazivanja koja su kao motiv korištena u poeziji govore o tome kako je Ibrahim a. s. sanjao da mu je naređeno da žrtvuje sina Ismaila. Kad je to saopćio sinu ovaj je to spremno dočekaao kao Božju naredbu koja se mora izvršiti. No, u vrijeme kada se Ibrahim spremao žrtvovati sina Bog mu je u zamjenu poslao ovna. Kao uspomenu na taj događaj muslimani žrtvuju životinje na dan Bajrama žrtava (Kurban bayram) i meso žrtvovanih životinja dijele siromasima, rodbini i prijateljima.

isnâ-‘aşeriyye, sistem vjerovanja u okviru šiizma u kojemu se priznaje legalitet upravljanja islamskom zajednicom od strane dvanaest imama (ar. *isnâ‘aşere* – dvanaest).

İsrâ', noćno putovanje, Muhammedovo a. s. noćno putovanje na susret s Bogom. Ovako se naziva i sura u Kur'anu koja go-

vori o ovom putovanju. Ovo je čest termin u divanskoj poeziji, posebno u pjesmama s tematičkom *mi'râca* (v.).

İsrâfil, jedan od četiri velika meleka (anđela). Zadatak *İsrâfila* je da na Sudnjem danu puhne u trubu kada će sve što je živo umrijeti. Na drugo oglašavanje njegove trube sve što je mrtvo ponovo će oživjeti i skupiti se na trgu skupljanja (*mahşer meydânı*). O ovome se govori u Kur'anu (*az-Zumar*, 68). Ostala tri velika meleka su Džebrail (Gabrijel), Mikail i Azrail.

istignâ, postizanje zadovoljstva (*tesavvuf*).

i'tikâf, osamljivanje na nekom mjestu radi obavljanja molitve. Poznato je desetodnevno osamljivanje u džamiji u vrijeme mjeseca Ramazana, tokom kojeg onaj ko obavlja molitvu može napustiti džamiju samo radi obavljanja fizioloških potreba i ponovnog pranja (abdesta). Kod nekih derviških redova ovo osamljivanje je višestruko duže. U tesavvufu je ovo osamljivanje ujedno apstiniranje od ljubavnih užitaka. Onaj koje se osami radi ovakve apstinencije je *mu'tekif*.

Primjer:

*Bûlbûl gibi biz mu'tekif-i
ma'bed-i aşkız
Şeb tâ-be-sehr âh u nevâ
nâfilemiz.*

(Vâsif)

*Mi smo ušli u itikaf u bogomolji
ljubavi isto kao i slavuj
A to što od jutra do mraka uzdi-
šemo – to je naša dodatna
pobožnost (nafila).*

istikbâliyye, pjesma (najčešće kasi-
da) spjevana nekome kao do-

brodošlica. Veliki je broj pjesa-
ma poznatih kao *istikbâliyye*,
ali je posebno čuvena Sabitova
Istikbâliyye posvećena šejhulis-
lamu Feyzullah efendiji prili-
kom njegova povratka iz Me-
kke gdje je obavljao dužnost
kadije.

Ka'ba (beytu'l-harâm, beytullâh, beytu'l-mukaddes, harîm, harîm) Ćaba. Sveto mjesto u Mekki koje muslimani, koji su u mogućnosti, pohode kao jednu od svojih pet obaveza. U divanskoj poeziji svi nazivi Ćabe služe najčešće da se njima označe mjesta boravka voljene osobe (*kûy-i yâr*). Također se svi dijelovi Ćabe i njene okoline dovode u vezu sa opisom drage osobe. Obavezan dio hadža je kruženje oko Ćabe, a to u poeziji simbolizira obilazak oko drage osobe.

Primjer:

*Harîm-i Ka'be-i kûyun yiter
penâh bana
Harâm ola dahi bir gayri secde-gâh
bana.*
(Ahmed-paşa)

*Meni je dovoljno utočište mjesto harema Ćabe
Neka mi je zabranjeno (harâm)
da se na bilo kojem drugom
mjestu klanjam.*

kabâ-yi nevrûzî, proljetni ogrtač, jedan je od simbola ljepote drage osobe. Kako je *nevrûz* (prvi dan proljeća) početak nove sezone u kojoj se priroda oblači u novo ruho, tako je i čovjek

ogrnut novim ogrtačem simbol ljepote.

Primjer:

*Geyürdi sana güzellik kabâ yı
nevrûzî.
(Nev'î)*

*Ogrnuli su ti proljetni ogrtač
ljepote.*

Kâbe kavseyn, dva luka, razdaljina od dva luka. Ovaj se termin koristi u Kur'anu (*an-Nağm*, 8-9) "Zatim se približio pa nadnio – blizu koliko dva luka ili bliže". Time se opisuje blizina Muhammeda a. s. Bogu u vrijeme *Mi'râca*, Muhammedovog a. s. uspeća na nebo. Ovo je čest motiv u divanskoj poeziji gdje se čitav događaj često simbolizira samo sa ove dvije riječi *kâbe kavseyn*.

Ka'be-i vasl, dolazak u Kabu, u prenesenom značenju (kod Bâkîja) dolazak dragojjer *Ka'ba* simbolizira voljenu osobu.

Primjer:

*Yollarda kalur râh-rev-i Ka'be-i
vaslın
Ömr âhur olur mevt erişür zâd
yetişmez.
(Bâkî)*

*Na putu ostaje onaj koji je krenuo
na Kabu (dragoj)
Život se završava, smrt stiže, nafake
(namirnica) nestaje.*

Ka'beteyn, dvije Ka'be, dva sveta mjesta prema kojima su se muslimani okretali u molitvi. U početku islama to je bio *Mescidu'l-'aksâ* u Kudsu (Jerusalimu), a kasnije je to Ka'ba u Mekki.

kadd, stas, v. *boy*.

kadeh, čaša, v. *câm* (džam) i *câm-i Cem*. Čaša simbolizira pijenje vina, tj. u tesavvufskoj terminologiji i u divanskoj poeziji to je način približavanja Bogu, dozezanje Božanske ljubavi.

Primjer:

*Gel ey sâki bahar irdi getür cam-i
musaffayı
Safâ kesb idecek demdür bu
fırsat-i ganîmetdür.
(Hasan Ziyâî)*

*Dođi, vinotočo, stiglo je proljeće,
donesi čistu čašu
Čas je kad se postiže zadovoljstvo,
ovo je prilika za plijen.*

kader, sudbina, Božja odredba. Vjerovanje u sudbinu je jedno od temeljnih činilaca vjere. U tom smislu se upotrebljava i u poeziji. Dolazi često zajedno sa riječju *kazâ* (ar. *qadâ*) koja označava sudbinu, zapisanu čovjeku još u *levh-i mahfûzu* (v.).

kadd-ı bâlâ, visokog stasa. Opis voljene osobe u divanskoj književnosti obično sadrži i opis stasa. Dragi (draga) je obično visokog stasa (*kadd-ı bâlâ* ili *uzun boylu*), a po visini i vitkosti se često poredi sa čempresom (servi). Također se poredi sa prvim slovom arapskog alfabeta *elifom* (v.).

Primjer:

*Elif gibi boyu var
Gözümün bebeği gâr.
(Mânî)*

*Stasa je poput elifa
Prijatelj(ica) zenice oka moga.*

Kâdir, veoma moćan, svemoćan. Jedno od 99 lijepih Božjih imena.

kâdirîlik, kadirijski derviški red, koji je osnovao 'Abdulkâdir Geylânî (1077.-1166.). U zikru (obred) kadirijskih derviša uči se Kur'an, izriču se dove (molitve) za 'Abdulkâdira Geylânija, svira sena def. Ovaj red pridaje posebnu važnost *halvetu* i *î'tikâfu*, osamljivanju radi molitve pri čemu se vodi isposnički život u toku 40 dana, jedući sve manje, da bi se posljednja tri dana prešlo na potpuno gladovanje.

kadr-ı zî-kadr, vrijednost "noći sudbine". U Kur'anu (*al-Kadr*, 3) govori se da "noć sudbine" (*leyletu'l-kadr*) vrijedi više od hiljadu mjeseci. Po najvećem broju islamskih učenjaka *leyletu'l-kadr* (noć sudbine) je 27. noć

Ramazana. Kod osmanskog pjesnika Sinan-paše *zî-kadr* je isto što i *leyletu'l-kadr*. Moć onoga što ima noć, aludira se na moć, čudotvornost "noći sudbine" (*leyle-i kadr*). *Zî-kadr* je onaj ili ona koji (koja) ima moć, a to je moć sudbine.

Primjer:

*Ve Kadr-ı zî-kadr dahi şebde
mukadder olmiştur kim.*

(Sinan-paşa)

*I predodređeno bi još u "noći
sudbine".*

Kâf, planina na kojoj obitava ptica 'Ankâ (v.). Neki smatraju da je Elburs u Iranu, a drugi misle da je to planina koja okružuje svijet. Po starim legendama iza ove planine se nalaze *Ye'cûc* i *Me'cûc* (v.), džini i šejtani. Ova kozmička planina je naročito opisana u tesavvujskoj poeziji.

Primjer:

*Hem cenahum olali zülf-i
hümayun-i habib
Kanadımla uçuyor Kâf ufukda
'Anka.*

(Vahdetî)

*Otkako pratilac postade carski
soluf dragin
Horizontima planine Kâf na
mojim krilima leti Anka.*

Primjer:

*Görse ger tîg-i gam-ı cânânı
Cebeli olur idi kulle-i Kâf.*

(Hasan Ziyâî)

*Ako vidi mać brige drage
Njeno je brdo bilo poput vrha Kafa.*

kâfir, onaj koji prikriva istinu, nevjernik. *Kâfir* je onaj ko prikriva bilo šta u noć, u tminu, tako je *kâfir* i more za koje zalazi sunce i oblak koji zakriva sunce.

kâf ile harf-i nûn (kâf i nûn), slova arapskog alfabeta koja sastavljena čije riječ *kun* što znači "budi!". U više ajeta u Kur'anu ova riječ označava Božju riječ kojom se označava naređenje da nešto nastane, postane i to se odmah ostvaruje.

kâfiyye, rima, jedan od osnovnih elemenata klasične poezije. Bez metra ('*arûz*) i bez rime pjesma nije mogla biti prihvaćena kao pravo umjetničko književno djelo.

kâfûr, kamfor, mirisno drvo koje raste u zemljama Dalekog istoka, a koristi se u medicini. U stara vremena se koristio i u proizvodnji mirisa, potom kao materija koja se koristila za rasvjetu i u proizvodnji svjetiljki. Također se koristila kao miris kojim se namirišu mrtvaci prije pokopa. Zbog toga je u divanskoj poeziji kamforov miris simbol za umrle i za samu smrt.

Kahramân, ime iranskog junaka iz dinastije Pišdadijana. Sin je Tahmursa, a poznat je kao *Kahramân-i kâtil* (junak ubojica). Po iranskoj mitologiji prenesenoj

u *Šahnami*, pobijedio ga je Rustem sin Zâla. U turskom jeziku *kahramân* znači junak, naprimjer *milli kahramân* – nacionalni junak.

Primjer:

*Geh Kahramân-i çeşmine ebrû
kemân sunar
Geh Rüstem-i nigâhına müjgân
sinan verir.*
(Nef'î)

*Nekad njezine obrve koje sliče Kahramanovim očima zatežu luk
Nekad trepavice koje sliče Rustemovom pogledu odapinju strelice.*

kâ'inât, sve postojeće, čitav svijet,
v. *'âlem*.

kaknûs, mitska ptica koja živi u Indiji, ima ukrašena krila i kljun izbušen sa 360 rupa. Pošto obitava na visokoj planini gdje puše vjetar, zrak koji joj prolazi kroz otvore na kljunu proizvodi razne zvukove koji privlače druge ptice. Kad te ptice dođu do *kaknûsa*, on ih pojede. Živi hiljadu godina, a kad mu se primakne kraj skupi drva, tužno zapjeva i zamaše krilima. Tad se drva ispod njega zapale, on izgori, a iz pepela se pojavi jedno jaje iz kojeg se opet izleže *kaknûs*. U poeziji je *kaknûs* simbol dugovječnosti, ali se također govori o čarobnosti muzike koja izlazi iz njegova kljuna.

Primjer:

*Kad onaj ronilac po moru
Mesnevije
počne prosipati biser mudrosti
mesnevijskih
uši svih prisutnih znanih i
neznanih
kao školjke pune čistog bisera
budu
kad potegne jedan dah svirač naja
poput kaknusa nastane stotinu
hiljada melodija.*
(Mehmed Rešid Sarajlija)

Primjer:

*Kaknûs-ı âşiyân-ı muhabbet değil
midir
Kendi demiyle âşik-ı mustar
kebâb olur.*
(Sâbit)

*S ovakvim stanjem nije li u
ljubavnom gnijezdu poput
kaknusa pijani ašik svojim dahom
zapalio vatru na kojoj se ispekao.*

kâkûl, soluf, v. *zülf*.

kâkûl-i müşgîn, uvojak mošusnog mirisa.

Primjer:

*Ser-geşteliğüm kâkûl-i müşginün
ucundan
Âşufteliğüm zülf-i perişânun
içündür.*
(Fuzûlî)

*Okretanje glave (vrtoglavica) mi
je zbog tvojih uvojaka mošusnog
mirisa a moja zbunjenost zbog
tvog rasutog uvojka je.*

kalem, pero, pisaljka, kičica za pisanje. U poeziji se često poistovjećuje sa prstima drage osobe, a *kil kalem*, kičica od dlaka s krzna kune poistovjećuje se katkad sa strukom drage.

Primjer:

*Oldum engüştini bus itmege
yârun tâlib
Güldi yoğdur didi dîvâne-i
bednama kalem.
(Hasan Ziyâ'î)*

*Tražio sam da poljubim prst
drage
Pero se nasmija – i reče "Ne" lu-
daku na lošem glasu".*

kalender, lutajući derviš, pripadnik kalenderijskog tarikata, koji ima karakter šiitsko-batinijskog tarikata. *Kalenderi* su obavljali samo stroge vjerske naredbe (*farz*) izbjegavali su *sunnete*, dobrovoljne pobožnosti (*nafile*) nisu upražnjavali. Okrenuti su samo Božanskoj svjetlosti. Nosili su vunenu kapu (*ćulah*), brijali kosu, bradu, brkove i obrve, obilazili gradove s bajracima u rukama, svirali uz bubanj i zurnu. Nisu pridavali nikakvog značaja odijevanju. U poeziji simboliziraju čovjeka opisanih osobina.

kalenderilik, derviški red kalenderija, lutajućih derviša, nastao u Srednjoj Aziji iz reda melamija.

Kâlû belâ, riječi potvrde koju su duše izrekle Bogu u vrijeme prapočetka. Na pitanje Gospodara koje je

uputio dušama "*Elestu bi rabbikum*" (Jesam li Ja vaš Gospodar?) duše su rekle "*Belâ*" (Da, svakako!) *Kâlû belâ* je termin kojim se želi naznačiti prapočetak svijeta.

kamer, v. *ay*.

kâmet, stas, v. *boy*.

kanâ'at, umjerenost, skromnost, zadovoljstvo sa onim što se ima. U tesavvufskoj terminologiji označava stanje u kome je čovjek koji voli Boga, Muhammeda a. s. i njegovu porodicu, zadovoljan tim i sve što ima troši na Božjem putu. U jednom stihu Ahmedpaše *kanâ'at* se objašnjava sa "*bir lokma, bir hurka*" (jedan zalogaj, jedan ogrtač), tj. treba biti zadovoljan sa malo hrane i malo odjeće, ne pridavati važnost materijalnim stvarima. *Kanâ'at* je jedan od stubova građevine tarikata (*binâ-i tarîkat*, v.)

kand-i leb, slast usana. Usne su ono za čim ašik najviše žudi, a one su kod voljene osobe slasne. *Kand-i leb* (slast usana) je vrlo učestala sintagma u stihovima divanske poezije. U stihu se spominju slasne usne drage zajedno sa Egiptom i Kandaharom (u Afganistanu), krajevima gdje se gaji šećerna trska i proizvodi šećer.

Primjer:

*Ederse kand-i lebin hâtır-ı mezâka
Diyar-ı Mısra değil Kandeharedek
gideriz.
(Nâîfî)*

*Kad nam na um padne šećer sa
usana tvojih
Ne u Misir, ići ćemo do
Kandehara.*

karabiber, crni biber, v. *fülfül*.

karaca, gazela, v. *âhû*.

Kârûn, Musaov (Mojsijev) rođak.

U Starom zavjetu se spominje kao Korah. Sa 250 svojih pristalica pobuni se protiv Mojsija i svoga brata Haruna i bi uništen. U Kur'anu se govori o njegovu silnom bogatstvu. Navodno, ključeve od njegovih riznica nije moglo držati 10-15 ljudi, pa ipak nije dijelio imetak. Zbog toga je propala u zemlju njegova riznica, a potom i on sam. U poeziji se *Kârûn* spominje vrlo često uz *Hâmâna* (v.), Faraonovog vezira koji također simbolizira moć i bogatstvo. v. *Hâmân*.

kasîde, pjesnička vrsta, jedna od najzastupljenijih u divanskoj poeziji, koja potječe još iz stare arapske predislamske poezije. Ime je dobila po tome što se pjevala s nekim ciljem (ar. *kasd* – cilj, namjera), obično da se pohvali neki vladar, vojskovođa ili neki drugi uglednik. Kaside su duže pjesme koje se sastoje obično od trideset do devedeset distiha (*beyt*), rimovanih po principu aa ba ca da itd., od kojih se u uvodnim stihovima (*nesîb* ili *teşbîb*) govori

o atmosferi u jednom gradu, proljeću, jeseni, zimi, Ramazanu, Bajramu itd. Zatim slijedi distih ili dva koji se zovu *girîzgâh*, a koji predstavljaju prijelaz na glavnu temu kaside koja se zove *medhiyye* (pohvala), u kojoj se hvali onaj kome je kasida posvećena. Iza toga dolazi dio koji se zove *tegazzül* u kome pjesnik iznosi neke svoje osjećaje. Ovaj dio nije obavezni dio kaside. Potom slijedi dio koji se naziva *fahriyye*, u kojem pjesnik hvali sam sebe i najzad dio koji se zove *du'â* (molitva) u kojem se pjesnik moli za zdravlje i uspjeh osobe kojoj je posvetio kasidu.

kasriyye, pjesma divanske poezije posvećena izgradnji nekog dvora (ar. *kasr*). Najčešće se u uvodnom dijelu kaside (*nesîb*) opisuje sam dvorac, da bi se u dijelu koji slijedi hvalio sam vlasnik toga dvorca.

kassâm-ı erzâk-ı Samedânî, onaj koji dijeli Božju opskrbu, atribut za Ibrahima a. s. (Abraham).

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

kaş, obrva, isto i *ebrû*. U poeziji je po boji uvijek crna, a po obliku simbolizira bistru vodu tekućicu, mladi mjesec, mlađak uoči Bajrama, olovku (pero), lam-elif (kompozicijiod dva arapska slova "lam" i "elif"), mihrab, mač, luk, mjesto obavljanja namaza u mesdžidu, slavoluk. Napri-

mjer, u poređenju s mihrabom dolazi do toga da imam kada uđe u mihrab, podsjećajući se mihraba (obrva) voljene osobe, zbog zbunjenosti pogrešno uči Kur'an. U kontekstu sa drugim dijelovima lica gdje oko (*göz*) označava ubojicu (*kâtil*), trepavice (*kirpik*) strelice, *kaş* označava luk iz kojeg se odapinje strelica. Najčešća su poređenja obrvi sa bodežom, mačem i mladim mjesecom.

Primjer:

*Zâhide mihrâb-i mescid ârife
ebrû-yı yâr
Cilve-gerdür pertev-i nûr-ı Hudâ
her gûşeden.
(Nevî)*

*Pobožnjeku mihrab mesdzida, arifu
(gnostiku) obrve drage
Iz svakog ugla omamljuje sjajno
Božansko svjetlo.*

kâşif-i esrâr-ı celâlet, otkrivač tajni veličanstva, atribut za Ibrahima a. s. (Abraham).

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

kat'-ı 'alâyıık, presijecanje veza, napuštanje svega što nije Istina, Bog. v. *tecrîd*.

kâv-i bahrî (*gâv-i bahrî*) morski vo, legendarna životinja koja noću ispliva iz vode i svjetiljkom koju nosi uza se osvjetljava sebi prostor gdje pase. Ova svjetiljka se zove *şebçerâğ*.

kavm-ı Lût, Lutov narod, narod koji se odao sodomiji i homoseksualizmu. v. *Lût*.

kavs-i kûzah, nebeski svod. U jednom stihu mostarski pjesnik Hasan Zijajia poistovjećuje mostarski most sa nebeskim svodom. To je čuveni tarih podizanja Starog mosta u Mostaru.

Primjer:

*Kavs-ı kuzahun 'aynû bir köpri
binâ itdi
Var mu bu cihân içre mânendi hey
Allahum
'İbretle bakup didi târihini bir 'ârif
Il geçdügi köpriden biz de
geçerüz şâhum.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Sagradi most poput nebeskog
svoda
Ima li mu na svijetu ravnog, moj
Allahu!
Jedan arif (znalac, derviš) zadivljen,
vidje ga i izreče mu tarih
Gospodaru moj i mi ćemo prijeći
most preko kojeg je prešla cijela
pokrajina.*

kavvâl, pričalica, osoba koja mnogo govori. Kavval je osoba koja se obavezno nalazi u društvu (*bezmu*) pri ritualnim skupovima sa Venerom (*Zühre*).

Kâvus, Kavus ili (Kejkavus) je ime perzijskog kralja u čije ime je ratovao čuveni junak Rustem.

Kaydefa, kraljica zemlje Marmara. Kad je Aleksandar uz pomoć Hizra prelijevao Crno u Sredozemno more, potopio je Kaydefinu državu (Mramorno more). Po nekim tumačenjima

Kaydefa je kraljica zemlje Berda u Azerbejdžanu.

Primjer:

*Akırtđı bahr-ı eşki Sikender sıfat
o şâh*

*Gark eyledi vüücûdumu çün
mülk-i Kaydefâ.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Taj vladar Aleksandrovih osobina
proli more suza
potopi moje tijelo poput Kaydefine
zemlje.*

kayser, grčki (rimski) car, naziv za vladara Bizantije, kao što je naziv za iranskog vladara *šâh*, a za turskog *hakân*.

Kayyûm, Onaj koji vječno postoji, jedno od 99 lijepih Allahovih imena.

kazâ, (ar. *qadâ'*) odredba koju je Bog namijenio čovjeku od ranije, nalazi se zapisana u *levh-i mahfûzu*, sudbina.

Primjer:

*Kazâ elinde kemân oldu çarh-ı
ham-kâmet
Ecel okuyle bizi etmek için ehl-i
kubûr.*

(Hayalî)

*U rukama sudbine nebeski svod
se iskrivo i posta luk
da bi sa strijelom edžela nas učinio
stanovnicima grobova (mrtvim).*

kazâ-yı kun fe-kân, odredba "Budi i ono biva". Radi se o kur'anskim

navodima "*Kun fe yekân*" (*al-Maryam*, 35 i *al-Mu'min*, 68) gdje spomenute riječi znače izvršenje Božje volje koji nečemu kaže "Budi!" i ono biva. Ovaj izraz se najčešće u poeziji spominje u onom obliku u kojem dolazi u Kur'anu (*Kun fe yekân*), a također i u obliku *kun fe kân* (v.).

Kebikeç, ime meleka (anđela) koji upravlja pokretima i postupcima insekata. Ovo se ime ispisuje na knjigu da bi se time potaklo toga meleka da sačuva knjigu od insekata.

Kelîle ve Dimne, *Kelila* i *Dimna*, klasično indijsko djelo koje je u trećem stoljeću prije nove ere napisao indijski filozof *Beydeba*. Radi se o basnama koje služe kao didaktičko štivo, sredstvo odgoja i obrazovanja. Djelo je odigralo vrlo važnu ulogu i u islamskim književnostima. Sa sanskrita je najprije prevedeno na perzijski, a sa perzijskog na arapski, turski i druge jezike. U turskoj književnosti postoje varijante ovoga djela u prozi i stihovima, a prevodi se još od XIV stoljeća.

kelime-i tevhîd, izgovaranje riječi *Lâ ilâhe illellâh* (Nema boga osim Allaha).

kelîmullâh, onaj koji razgovara sa Allahom i tumači njegove riječi, *Musa* a. s. (Mojsije) (*an-Nisâ'*,

164). Ponekad se u istom značenju upotrijebi samo *kelîm*.

Primjer:

*Hikmet öğren hakim-i sadık ol
Var kelimullaha muvaffak ol.*

(Sinan-paşa)

*Uči mudrost, budi iskreni mudrac
Dođi Kelimullahu, budi uspješan.*

Primjer:

*Sensin Kelîm-i Tur-ı suhen arza
kil yine
Fir'avn-ı hasmuna yed-i beyzâ-yı
san'atı.*

(Sâbit)

*Ti si Božji sugovornik na Sinajskoj
gori, izloži
faraonskom neprijatelju umijeće
bije le ruke.*

(naime, Musa je mogao, nakon što bi stavio ruku u njedra izvaditi je kao potpuno bijelu).

kelîmu 'r-Rahmân, sugovornik Sve-milosnog (Boga); Musa a. s. (Mojsije).

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

kemâl-i mutlak, Opće savršenstvo, Opći Bitak, Bog i sav stvoreni svijet. v. *vücûd-i mutlak*.

Ken'ân, pokrajina na Sredozemnom moru koja je obuhvatala dio današnje Palestine, Sirije i Libana, nazivana nekad i Fenikija. Božji poslanik Jakub naselio se sa svojim sinovima među kojima je bio i Jusuf u *Ken'ânu*, ali

mu je potomstvo kasnije ostalo u Egiptu odakle se Musa (Mojsije), nakon što je četrdeset godina sa svojim pristicama lutao pustinjom doselio u onaj dio *Ken'âna*, kasnije poznat kao Palestina.

kerâmet, nadnaravna moć, snaga, znanje koje Bog daje posvećenim ljudima. Po sufijskom vjerovanju postoje dvije vrste *kerâmeta*: moć hodanja po vodi, letenja i dr. i duhovni *kerâmet*, to jest znanje metafizičkog, nevidljivog.

Primjer:

*Ne keramet kodu Hak zât-ı
keriminde K'olur
Ayağın bastığı yer çeşme-i
hayrân-i kerem.*

(Ahmed-paşa)

*Kakav je keramet Bog dao tog
plemenitog osobi da mjesto gdje
kroči nogom postaje izvor života
plemenitosti.*

Kerbelâ, mjesto u Iraku u kojem je vođena borba između Muhammedovog a. s. unuka Husejina, trećeg šiitskog imama i omajdskog vladara Jezida, gdje je Husejin poginuo na deseti dan mjeseca muharrema (*yevm-i aşû-ra*). Šiiti oplakuju Husejinovu smrt, obilježavaju taj tragični dan, a *Kerbelu* smatraju simbolom svog mučeništva. Fuzûlî, veliki turski pjesnik azerijskog porijekla, kao šiit u mnogim pjesmama spominje Kerbelu kao

paradigmu mučeničke smrti
Husejinove.

Primjer:

*Sahrâ-yı Kerbelâda olan teşne-
-leblere
Rîk-i revânı seyl-i belâ kildun ey
felek.*

(Fuzûlî)

*Od žeđi osušenim usnama u
polju Kerbele donijeli ste kovitlac
pijeska koji se stvorio u bujicu
propasti, o nebesa!*

kerîm, veoma plemenit, veoma
blag, darežljiv, velikodušan. Jed-
no od 99 lijepih Božjih imena.

kerrûbiyyûn, visoki melec (anđe-
li). Po nekim mišljenjima su to
Cebrâîl (Džebraîl – Gabriel),
Isrâfîl, Mikâîl i Azrâîl, to jest
melec koji su najbliži Bogu. Po
nekim su to melec koji na sebi
drže 'arş (v.) pa ih nazivaju *ha-
mele-i 'arş*.

kesret, mnoštvo, obilje. Ovaj svijet
tj. *dünyâ* (v.) je svijet mnoštva
(*'âlem-i kesret*). Kesret je suprot-
nost od *Vahdet* (Jednost, Jedin-
stvo, Božje postojanje). To je
pojavní svijet, svijet koji se spo-
znaje čulima. U biti postoji samo
svijet jednosti (*'âlem-i vahdet*), a
svijet mnoštva je samo odraz
svijeta jednosti.

Primjer:

*Kesret içinden bakar ol vahdete
Kalmaz anun i' tîbari kesrete.*

(Sinan-paşa)

*Iz mnoštva, on gleda ka Jedinstvu
Mnoštvu ne pridaje nikakva
značaja.*

keşti-bân-ı deryâ-yı tefrîd, more-
plovac na moru Božje Jednosti,
sinonim za Nuh a. s. (Noje).

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

Keşşâf, tefsir (tumač) Kur'ana koji
je sačinio čuveni učenjak Zamah-
šeri, jedan od najvećih učenjaka
svoga vremena u poznavanju
tefsira, hadisa, jezika, gramati-
ke i naročito stilistike. Do Za-
mahšerija većina tefsira je osta-
jala daleko od stilističkog tu-
mačenja Kur'ana, a Zamahšeri
je posebno ukazao na savršen-
stvo kur'anskog izraza tuma-
čeci čistoću i savršenostvo jezi-
ka Kur'ana. Po tome se *Keşşâf*
odlikuje od drugih tefsira Ku-
r'ana. Međutim, pošto je sam
Zamahšeri bio mutezilija, ospo-
ravana je i vrijednost njegovog
tefsira.

kethudâ (ked-hüdâ, kâhyâ), upra-
vitelj kuće, upravitelj dvora,
zamjenik sultanov, vezirov ili
nekog drugog velikodostojni-
ka. U poeziji je to osoba koja se
brine da se sultanova naređe-
nja (ili naređenja drage osobe)
izvrše. U našem jeziku ova ri-
ječ se izgovara kao *čehaja*, otu-
da prezime *Čehajić*.

kevn, bivanje, postojanje, bitak.

kevser, izvor vode u raj, rajska ri-
jeka. Obilje, bogatstvo, dobro-
ta, blagostanje v. *havz-i kevser*.

keyfiyyet-i hamr, osobina, karakteristika vina, osjećaj koji čovjeka čini raspoloženim i veselom. U mistici i divanskoj književnosti: sredstvo kojim se povećava ljubav prema Bogu.

Keyhusrev, iranski vladar iz dinastije Keyanida, sin Sijavuša, a unuk Kejkâvusa.

Keykâvus, legendarni vladar iz iranske dinastije Keyânida. Sin je Keykubâda, a po nekim legendama mu je unuk. Priča se da je bio ratnik i avanturist. Otišao je u pohod na Mazenderan gdje su nastanjeni divovi i tamo pao u ropstvo. Nakon što ga je oslobodio Rustem, sin Zâla, krenuo je na Jemen i poražen od Zu'l-A'zara, zarobljen i stavljen u jednu jamu. I ovaj put ga je oslobodio Rustem.

Po jednoj legendi džini su mu, po naređenju Sulejmana a. s., bili pokorni. Iskoristivši njihovu pokornost sagradio je sebi dvorove i usprkos njihovoj težini prenosio ih je s jednog mjesta na drugo. Po nagovoru jednog džina, uz pomoć orlova odletio je na nebo. Umorni orlovi su se nakon dugog leta spustili usred jedne šume, ali su ga spasili njegovi dvorjanici koji su ga uporno tražili. *Keykâvus* je po legendi vladao sto pedeset godina.

Keykubâd, prvi vladar druge iranske dinastije *Keyânida*. Po preda-

ji bio je oženjen kćerkom Tudur-sija, jednog od turskih velikaša.

Keyvân, Saturn v. *Zühal*, planeta (zvijezda) na sedmom nebu. Pošto je nebo na kojem se nalazi iznad ostalih nebesa, simbolizira veličinu i visinu, ali i nesreću.

kible, bejtullâh, Božja kuća u Mekki, mjesto kamo se muslimani okreću u molitvi. U divanskoj poeziji *kible* je gotovo redovno simbol raznih elemenata ljepote drage.

Primjer:

*Göster cemâlün Kabesin kim
görsün Ahmed Kiblesin
Hem kiblesin 'uşşaka hem kible-
-nüma ol ey sanem.*
(Ahmed-paşa)

*Pokaži ljepotu Çabe da Ahmed
vidi svoju kibli
Jer si kibra ašicima, pa budi, lje-
potice, i pokazatelj Kible.*

kible-gâh, pročelje u džamiji, v. *mihrâb*.

kıdem, starina, starost; prvi, praiskonski. Jedna od Božjih osobina. Sve što vidimo ima svoj početak, sve je bilo u stanju nepostojanja, pa je onda nastalo. Jedno je Bog, čije je postojanje nužnost, sa stanovišta postojanja *kadîm* (Vječni), za Njega se ne može reći da nekad nije postojao. Mjesto i vrijeme je nastalo tek kasnije Božanskim

stvaranjem. On se ne može ograničiti jednom takvom granicom. Zbog toga je *kidem*, to jest *kadîm olmak* je jedno od svojstava Božjeg bića.

Kırk hadîs, zbirka od 40 izreka Muhammeda a. s. I u osmanskoj književnosti, kao i ranije u arapskoj i perzijskoj, pravljene su brojni izbori od 40 hadisa koji su prevedeni, komentirani, pa i stihovani da bi se lakše mogli pamtit. Zbog toga, ova-ko priređeni hadisi smatrani su ne samo teološkom literaturom nego i lijepom književnošću. Veliki broj klasičnih osmanskih pjesnika je prevodio hadise u stihovima na turskom jeziku.

kırklar, četrdeset, četrdesetorica, u tesavvufskoj terminologiji posebnu ulogu su imali *kutbovi*, osnivači derviškog reda, a pored njih su postojali najodabraniji iz redova evlija kojih je po nekima vjerovanjima tri (*üçler*), po nekima sedam (*yediler*), a po nekima četrdeset (*kırklar*).

kıssa (mn. *kısas*), priča, kazivanje, pripovijest. Ova arapska riječ se koristila i u Kur'anu da bi se ukazalo na priče o minulim događajima koje služe kao pouka. Kur'an ima i svoju "najljepšu priču", a to je priča o Jusufu, koja se kao najljepša priča spominje i u divanskoj poeziji. Veliki broj autora je sastavio zbirke o Božjim poslani-

cima *Kıyasu'l-enbiyâ*, a također su popularne i priče o evlijama i tesavvufskim velikanima.

kıssahân, kazivač pripovijesti, pripovijedač.

kıt'a, strofa ili samostalna pjesma od najmanje dva distiha (beyit).

Kıtmîr, ime psa koji se nalazio uz *Pećinske spavače*. v. *Ashâb-ı kehf*.

kızılbaş, ime koje je dato pristalicama Şaha Ismaila zbog toga što su nosili crvene kape. Kako su bili šiiti, smatrani su od osmanskih Turaka krivovjericima. Tako su isto nazivani i pripadnici nekih derviških redova koji su bili privrženi šiizmu, ali i gotovo svi buntovnici u Anadoliji u XVI i XVII stoljeću.

Kızıl elma, zlatna jabuka, ime koje su osmanski Turci dali Rimu. Smatra se da je to zbog toga što se u Rimu (Vatikanu) nalazi crkva Svetog Petra, čija je bakrena kupola izgledala onima koji su je gledali iz daljine kao zlatna jabuka. Motiv *Kızıl elma* u značenju nekog dalekog, nedostižnog kraja koristi se sve do moderne turske književnosti XX stoljeća, pa je jedna priča turskog pisca XX stoljeća Omera Sejjeddina naslovljena upravo tim terminom. U pjesmama divanskih pjesnika (a i djelima nekih prozai pisaca, poput Pečevije) uvijek se govori o namjeri da se osvoji *Kızıl elma*. U

svojim gazelima spominje je i pjesnik Sâbit.

kilîsa, crkva, kao sveto mjesto simbol je ljepote drage osobe slično kao i *çelîpâ* – krst, *zünânâr* – opasač koji su nosili monasi i drugi simboli kršćanske vjere.

Primjer:

*Keşseri anmaz ol içdügi mey-i
nâbi içen
Mescide varmaz o vardugi
kilisâyı gören.*

Avnî (Sultan Mehmed Fatih)

*Ko popije njeno čisto vino više i
ne spominje Keşser
Onaj ko ti vidi crkvu u koju je ona
ušla više u mesdžid ne ulazi.*
(prijevod: Alena Čatović)

Kimyâ-yı Sa'âdet, odvajanje duše od materijalnog svijeta i prelazak u duhovni. Naslov poznatog djela Imama Gazalija (umro 1111.).

kirâmen kâtibin, dvojica meleka (anđela) koja stalno prate čovjeka, jedan se nalazi na desnoj strani i bilježi dobra djela čovjekova, a drugi na lijevoj strani bilježi loša djela. Desni melek je glavni i on naređuje lijevom. Uporište za ovo je kur'anski ajet (*Wa innâ 'alaykum lahâfzîn kirâman katibîna ya'lamûna ma taf'alûn*).

kirpik, trepavice, v. *miygân*. Kao element ljepote drage osobe trepa-

vice upotpunjuju ljepotu očiju. Zato se u poeziji najčešće i spominju zajedno. Trepavice su u poeziji: strijela, strijelac, mač, bo-dež, koplje.

Kisrâ, vladar iz dinastije iranskih Sasanida, sa nadimkom Nuširevan (Enuširvan). Kisra je arapski izgovor perzijske riječi Husrev. Svim iranskim vladarima poslije njega dodavana je titula *kisrâ* (Husrev). U vrijeme vladavine ovog cara na svijet je došao Muhammed a. s. Poznat je i kao Nuširevan-i 'Âdil (Nuširevan Pravedni) jer je bio čuven po svojoj pravdnosti.

Na dvoru Nuširevana bilo je jedno zlatno zvono s kojeg se konopac spuštao izvan dvora. Kad bi neko dolazio da se požali na nepravdu povukao bi konopac i zazvonilo bi zvono. Ovaj konopac se zvao "zencîr-i 'adl" ili "zencîr-i 'adâlet" (konopac pravde) i veoma se često koristio kao simbol u divanskoj poeziji.

Primjer.

*Olsa kisralar zamanında ya
Firdevsi anı
Eylemez miydi şeref Şehnamenin
unvanına.*
(Nedîm)

*Da je bilo u vrijeme iranskih kisra
Ne bi li Firdevsi time proslavio
ime Şahname.* -

Primjer:

Olsa kisrâ gibi 'âlî nice taht u câhî.

(Mâhir Bosnevî)

*Da je njegov prijesto i položaj bio
kao u kisre.*

kitâb, knjiga. Često je simbol za ljepotu voljene osobe. Tako su dva obraza – stranice knjige, obrve, usne, dlačice na licu – pismena na knjizi. Koliko se zna, ovaj je motiv prvi koristio Sa'dî u perzijskoj literaturi.

kitâbî, pripadnik neke od nebeskih vjera.

kitâb-i mubîn, knjiga koja obznajuje šta je pravo a šta krivo, šta je dobro, a šta loše. Dolazi i u značenju "levh-i mahfûz" (čuvana ploča, ploča na kojoj je od praiskona zapisana Božja odredba). Sinonim za *Kur'an Časni*. Spominje se u više kur'an-skih sura.

koşma, vrsta narodne pjesme na koju se komponirala muzika. Ima stope 6 + 5 ili 4 + 4 + 3. Sa-stoji iz strofa od po četiri stiha.

koyun, njedra, grudi, prsa. U divanskoj književnosti češće se opisuju grudi 'âşika (v.) nego voljene osobe (*sevgili*).

köprü, most. U poeziji je riječ *ebrû* ili *kaş* (obrva) ponekad most preko kojeg se ide do mora (očiju), drage osobe.

kûfî, jedna vrsta starog arapskog pisma, koje karakteriziraju uglasti oblici slova.

kubâbu 'l-aktâb (قباب الاقطاب), zajednički naziv za sedam *kutbova* (v.) koji su sahranjeni pod svodom *me'levihâne* (v.) u Konji. Isto i *kutublar kubbesi*.

Kuh-ı Kâf, planina *Kâf*, po starim vjerovanjima to je planina koja opasuje svijet. Tu se nalazi ptica 'Ankâ (Feniks). Visina planine je petsto fersaha (1.500 milja). U islamskim književnostima planina *Kâf* simbolizira visinu i veličanstvenost i vrlo se često spominje u divanskoj poeziji. U Kur'anu i hadisu se ne spominje.

kul, rob, sluga. Obično se koristi da se ukaže na drugu stranu nasuprot sultanu ili padišahu koji je oličenje ogromne moći. Isto i *bende*, *çaker*, 'abîd, *gulâm* i *esîr*.

kulak, uho, kao simbol ljepote voljene osobe jedino se koristi ušna jagodica.

kun fe kân, v. *kazâ-yı kun fe kân*.

kun fe yekûn, v. *kazâ-yı kun fe kân*.

kusûdiyye (قصودیه), tesavvufski termin koji označava: utapanje svoje volje u Božjoj volji.

kuş, ptica, v. *murg*.

kutb, osovina, stožer, osoba koja u jednom vremenu predvodi

tarikata. Istovremeno ne mogu postojati dva kutba.

kutbu 'l-aktâb (*kutb-i aktâb*), stožer stožera, onaj čije se mišljenje uvažava u osamnaest hiljada svjetova, onaj koji odražava svjetlost Muhammeda a. s. To je velija (evlija) kojeg je Allah obdario naročitom moći. Iznad ovog stupnja ne postoji viši stupanj. Isto i *kutbiyyet-i kubrâ*.

kutbu'd-dîn Haydar, sufija, jedan od učenika Ahmeda Yesevija. Po legendi, sin je turkestanškog padišaha. U ranoj mladosti posvetio se Božanskoj ekstazi. Koliko god su ga roditelji pokušavali odvratiti od toga puta nisu uspjeli. Njegov učitelj Ahmed Yesevi ga je poslao u Horasan da širi sufijsku nauku gdje su se njegove pristalice prozvale *haydariyye*.

kûy, mjesto, ulica, selo. U divanskoj poeziji ovim se terminom najčešće označava obitavalište voljene osobe.

kûy-i yâr, selo drage, mjesto gdje stanuje draga osoba.

kûfr, nevjerstvo. Osnovno značenje ove riječi u arapskom jeziku je: pokriti, zakloniti, prikriti. Zato često simbolizira mrak, crnu boju, crni oblak. U poeziji često simbolizira tamnu boju, a time i kosu. Kosa je uvijek zavodljiva i nevjerna. *Kûfr* u značenju kose dolazi i da označi su-

protno značenje od riječi *îmân* (vjera) koja simbolizira lice.

Primjer:

*Kûfr-i zûlfün salah rahneler
imanımızda*

*Kâfir ağlar bizüm ahval-i
perişanumuzda.*

(Fuzûlî)

*Crnina tvojih solufa prodrmlala je
našu vjeru*

*I nevjernik plače zbog našeg
rasijanog stanja.*

kûlâh-i mevlevî, mevlevijska kapa napravljena od kozije dlake, boje devine dlake, dužine 30-35 centimetara, simbol pripadnosti mevlevijskom tarikatu.

kûlbe-i ahzân, koliba tuge, termin kojim se označava obitavalište Jakuba a. s. koji je od tuge za svojim sinom i silnog plača oslijepio. Ovaj perzijski izraz ima ekvivalent u arapskom koji se također koristi u divanskoj poeziji – *beytü'l-hazen* ili *beytü'l-ahzân*.

Kûlhânî lâyhâr, nadimak čovjeka koji je uputio u tesavvuf čuvenog iranskog mističkog pjesnika Hakima Senâ'ija. Hakim Senai je bio poznati iranski pjesnik koji je živio u XII stoljeću u vrijeme Seldžuka. U mladosti je bio poznat po razuzdanosti, pijančevanju i ljubavnim avanturama. Jednog dana je prolazio pored nekog hamama odakle je čuo glasove. Ušao je u hamam i

vidio čovjeka zaraslog u kosu i bradu. Bio je to ložač hamama (*külhanci*) koji je savjetima utjecao da se Senâ'î potpuno promijeni, tako da je on koji je bio pijanica (*lâyhâr*) postao poznati sufija i pjesnik, a ložač hamama se smatra njegovim muršidom. Ovaj motiv su iskoristili i neki osmanski divanski pjesnici.

kürsî, mjesto na kojem se sjedi poput stolice, mjesto odakle propovjednici (*vâiz*) drže svoje propovijedi. U Kur'anu se *kürsî* spominje kao nešto veličanstveno što simbolizira Allahovu moć. Po starim filozofima *kurs* je sedmo nebo, nebo gdje su smještene stalne zvijezde.

Lâ – edrî, (لا أدري) (ar. “Ne znam”).
Ovako su se potpisivali pjesnici koji su željeli ostati anonimni, ili su tako potpisivane pjesme za koje prepisivač medžmue nije znao kome pripadaju. Najčešće se ispod anonimnih stihova nalazi samo *Lâ* (لا).

Lâ fetâ illâ ‘Alî lâ seyfe illâ zü ‘l-fikâr,
“Nema junaka kao što je Ali, nema sablje kao što je zulfikar”.
Ova izreka na arapskom jeziku koja se uklapa u metar *fâ‘ilâtun fâ‘ilâtun fâ‘ilâtun fâ‘ilun* često je korištena u stihovima na arapskom, turskom i perzijskom jeziku, a izrekao ju je prema vjerovanju melek Džebrail nakon bitke na Uhudu. Obzirom da se uklapa u često korišteni metar u divanskoj poeziji ova se izreka nalazi kao *misrâ‘* u *murabba‘*-ma i *muhammes*-ima. Prema ovoj se izreci Hazreti Ali naziva *Şâh-ı lâ fetâ* (vladar izreke *Lâ fetâ*).

lâf ü güzâf, prazne i besmislene riječi, besposlice, gluposti.

Lâhût, Allah, Stvoritelj, Duh, Uzvišeni svijet. Riječ koja je iz ibranijskog jezika došla u arapski. Po sufijama, *Lâhût* je *Svijet*

Jednosti, što je prvi stupanj odsjaja postojanja (Bitka).

Primjer:

Nice envâr-i lâhûtî...
(Sinan-paşa)

Kakve Božanske svjetlosti...

Lâhut ‘âlemi, svijet za koji zna samo Bog. v. *‘âlem-i gayb-ı mutlak* i *Lâmekân ‘âlemi* (v.)

la‘l, crveni dragulj, rubin, crvena boja koja se koristila za ukrašavanje rukopisa; pošto je poznat rubin iz *Bedahşâna* (v.) često se spominje kao *la‘l-i Bedahşânî*; u poeziji: usne drage.

la‘l-i nâb, čisti dragulj, crvene usne.

Primjer:

*Cam-ı Cem efsanedür kim rindler
söyler yürür
La‘l-i nâbun camdan sensin
begüm Cemden garaz.*
(Hasan Ziyâî)

*Džemova čaša je prazna priča
koju rindovi trajno govore
Umjesto čaše – tvoje rubin usne,
umjesto Džema ti si moj cilj,
moja gospodarica.*

la‘l-i şîrîn, slatke usne, v. *la‘l*.

lâle, tulipan, lala; cvijet veoma omiljen i opjevan kod Turaka; smatra se nacionalnim turskim cvijetom. Ima višestruku simboliku. Jedan period u povijesti Osmanskog carstva, u početku XVIII stoljeća nazvan je *Lâle devri* (period lala). Obzirom da se u arapskoj grafiji ove riječi nalazi dva puta *lâm* (ل), jedanput *elif* (ل) i jedanput *ha* (ه) isto kao u riječi Allah to neki pjesnici koriste kao simbol kojim žele izraziti Božje ime.

lâle-dâğ, tulipanova rana, tj. krvava rana boje crvenog tulipana.

Primjer:

*Bu nevbahârda ancak açıldı lâle dâğ
Küşad-i gonce-i dil kaldı bir
bahara dahi.*

(Riyâzî)

*Ovog proljeća samo su se krvave
rane otvorile
Otvaranje pupoljka srca ostalo je
za neko drugo proljeće.*

lâle-i Nu'mân, Nu'manov cvijet, Numanov tulipan, šekakik, v. Nu'mân.

Primjer:

*Hûblar kim dolanır dâmen-i
sahrâlarda
Jaleler kim dökülür lâle-i Nu'man
üzre.*

(Bâkî)

*Ljepotice kruže po krajevima
pustinja*

*Inje pada po Numanovim
tulipanima.*

lâle-ruh, (لاله رخ) crvenih obraza, obraza crvenih poput lale; čest simbol obraza voljene osobe.

lâm (ل), arapsko slovo l. Zbog svoga oblika simbolizira uvojak voljene osobe.

Primjer:

*Sim-i sîma ve yâsemin-i endâm
İki kallab-ı zülfi san iki lâm.*

(Derviš-paša Bajezidagić)

*Lica srebrena, jasminova stasa
Dva varljiva solufa, da pomisliš
dva lâma.*

Lâmekân, bez mjesta, onaj koji nema mjesta, kome mjesto nije potrebno – Bog.

lâmekan 'âlemi, bezmjesni svijet, svijet koji nema mjesta, onostranost, v. 'âlem-i gayb-i mutlak.

lâmekânî, onaj kome nije potrebno mjesto na ovom svijetu, ko pripada samo Bogu.

Primjer:

*Iz Indije nisam, nisam iz Kine, niti
sam iz Bulgara niti Saksina
nisam iz kraljevstva iračkog, a
dom mi nije ni Horasan*

*Ni s ovoga ni s onoga nisam svijeta,
nisam iz Vrta nisam iz Ognja,
Nisam od Adema, nisam od Have,
moj nije Firdevs niti Ridvan*

*Bezmjesnost je moje mjesto,
neoznačenost moj je znak,
Šta će mi tijelo, šta li duša, Duši
svih duša sam pokoran.*

(Mevlana Dželaluddin Rumi,
Divan-i Šems, preveo: M. Kodrić)

Lâzemân, onaj koji je bez vremena, na kojeg vrijeme ne utječe, Bog.

Lât ü Hübel, imena dvojice kumira, idola, koji su bili poznati u vrijeme predislamskih Arapa. Lat se nalazio u Taifu i obožavao ga je pleme Sakif. Hubel je zajedno sa Latom bio vođa drugih kumira Uzza, Menat-a, Veda-a, Suva'a i dr. U počecima su bili postavljeni u Ka'bi i od njih su u vrijeme ratova pomoć tražili i molili im se pripadnici plemena Kurejš.

leb, usne, v. *dudak*.

lebbeyk, "odazivam Ti se". Sintagma koja se izgovara prilikom obreda hadža, što znači "Odazivam Ti se Bože". Ovo odazivanje Bogu se zove *telbiye*.

ledün, Božja strana, transcendentnost. Posebno u konstrukciji: 'ilm-i ledün (poznavanje onostranog, transcendentnog).

letâif-nâme, zbirka šala, satira, doskočica, anegdota.

levh-i mahfûz, ploča na koju su zapisane Božje odredbe. Spominje se i u Kur'anu. Bog je najprije stvorio ploču i pisaljku. Po tesavvufskom vjerovanju ploča je Božje znanje, a pisaljka (pero, kalem) je Božja volja. Ljudska sudbina je zapisana u *levh-i mahfûzu*, a ta ploča se nalazi na sedmom katu nebesa.

Primjer:

*Levh-i mahfuz-ı sühandır dil-i
pâk-i Nefi
Tab'-ı yârân gibi dükkânçe-i
sahhaf değil.
(Nef'i)*

*Čisto Nefijevo srce su riječi sa
Levh-i mahfuza
To nije sahafov dućančić kao što
je čud prijateljja.*

levh-i mu'allâ, uzvišena, visoka ploča. Ploča na kojoj je ispisana ispravna stvar, istina. U 22. ajetu sure *al-Burûğ* objašnjava se da je Kur'an zapisan na takvoj ploči. Značenje joj je da je ta ploča van domašaja svih nedostataka, višaka i svih promjena. Druga imena za *levh* ili *levh-i mahfûz* koja se spominju u Kur'anu su *kitâb*, *kitâb-i ma'lûm*, *kitâb-i hafiz*, *kitâb-i meknûn*, *kitâb-i mü'eccel*, *ümmü'l-kitâb*.

levh ü kalem, isto kao *levh-i mu'allâ*.

Levlâke levlâk (لولاك لولاك) izraz iz hadisa koji u cijelosti glasi "Levlâke, levlâke lemâ halaktu'l-aflâk" – Da nije tebe (Muhammede) ne bih stvorio ovaj svijet.

Primjer:

*Sezâvâr-ı teşrîf-i levlâk odur
Belî bâ'is-i halk-i eflak odur.
(Vusletî)*

*Dostojan čašćenja izrekom Levlâk
On je zbilja povod stvaranja
univerzuma.*

levvâme, onaj koji pretjerano kudi, grdi, ruži. To je jedna od osobina duše (*nefs-i levvâme*), jedan od uzroka i izvora zla i ružnih stvari.

Leylâ, junakinja tragične priče o dvoje mladih (Lejla i Medžnun) koji su postali žrtve svoje nesretne ljubavi (v. *Mecnûn*). Veliki je broj pjesnika opjevao ovu ljubavnu priču koja potječe još iz stare arapske književnosti gdje se Kays, mladić iz plemena Benû 'Âmir još u djetinjstvu zaljubljuje u Leylu. Zbog ljubavi prema Leyli, Kays poludi i otuda njegovo ime po kojem je poznat u književnosti *Mecnûn* što znači lud. Ljubav dvoje mladih se nikad ne ostvaruje, Lejla umire u pustinji tražeći Medžnuna, a on onda umire na njenom grobu. Ova ljubavna tema je prešla iz arapske u perzijsku, a iz perzijske književnosti u tursku gdje ju je opjevalo mnogo pjesnika. Jedan od najvećih turskih pjesnika Fuzuli upravo na ovu temu je spjevao svoje remek djelo.

leyle-i berât, petnaesta noć lunarnog mjeseca šabana, noć kada se propisuje sudbina, v. *berât gecesi*.

leyle-i kadir, dvadesetsedma noć lunarnog mjeseca Ramazana, u kojoj je otpočeta objava Kur'ana. Isto i *kadir gecesi*.

leyle-i mi'râc, noć Muhammedovog uspeća na nebo. Isto i *mi'râc gecesi*.

lihye-i şerîfe, časna brada, naziv za dlake za koje se vjerovalo da potječu iz brade Muhammeda a. s. koje su se čuvale u posebnim bočicama koje je narod ljubio u svetim noćima.

likâ, susret, lice, fizionomija. v. *yüz, dîdâr*.

livâü'l-hamd, zastava zahvalnosti, ime zastave Muhammeda a. s. pod kojom će se na sudnjem danu okupiti vjernici. Kad se upotrijebi u tom značenju onda znači isto što i *Makâm-i Ahmedî*.

Lokmân, mudrac, dobrî čovjek, neki su ga smatrali Božjim poslanikom. Spominje se u Kur'anu (sura *Luqmân*, ajet 12): "A mi smo Lukmânu mudrost darovali: – Budi zahvalan Allahu! Ko je zahvalan, čini to u svoju korist, a ko je nezahvalan – pa, Allah je, zaista, neovisan i hvale dostojan."

Simbol je mudrosti i po tome se spominje i u poeziji.

Lokmân-ı Serahsî, poznati sufija iz mjesta Serahs (u Iranu). Ispočetka je bio isposnik, a onda je doživio otkrovenje i posvetio se tesavvufu. Poznat je i kao *Lokmân-i Mecnûn* (Ludi Lokman). Često se spominje u sufijskoj literaturi.

lugaz, zagonetka u stihovima. Obično se nalaze na kraju *divana* nekog pjesnika među kraćim pjesmama, ali su lugazi češće zastupljeni u narodnoj poeziji.

Lût, jedan od Božjih poslanika koji se spominju u Kur'anu. Smatra se da je bio sestrić Božjeg poslanika Ibrahima, s kojim je zajedno krenuo iz Babilona u Iraku prema Damasku, došao do Mu'tefike i tu mu je naređeno od Boga da narod upućuje na pravi put. Najveći grad toga naroda bio je Sodoma gdje se narod odao najgorim porocima kojih se nije htio odreći ni nakon Lutovih upozorenja. Nakon toga su Božjom voljom izloženi velikom nevremenu u kojem su nestali, a iz toga nevremena i zemljotresa spasili su se samo Lut i njegova porodica.

U poeziji se Lut spominje u kontekstu odavanja njegovih sljedbenika sodomiji i homoseksualizmu.

Lut'un peygamberliđi. Lutovo poslanstvo. Lut, kao Božji poslanik, nije imao uspjeha u upući-

vanju svoga naroda na pravi put. Čak ni njegova žena nije slijedila svoga muža. Zbog toga je Bog poslao upozorenje Lutu i njegovim mnogobrojnim sljedbenicima da napuste taj kraj i da se spasu. Sa nevjernicima je ostala Lutova žena koja je zajedno s njima stradala u oluji koju je Bog poslao kao kaznu Lutovom narodu.

Primjer:

*Lut'un peygamberliđi avratına
ne sa'adet virdi
Firavun'un kâfirliđi Âsiye'ye ne
şekavet getürdi.*

(Sinan-paşa)

*Niti je Lutovo poslanstvo dalo
sreću njegovoj ženi
Niti je faraonovo nevjerstvo Asiji
donijelo nesreću. (odvelo je na
put pobune).*

lü'lü'-i şhvâr, krupan biser, veliki biser koji pristaje vladarima. Kad se u školjci nađe samo jedan biser onda je on obično krupan i okrugao i naziva se *lü'lü-i şâhvâr* ili *dürr-i şâhvâr* ili *lü'lü-i yekdâne* ili *dürr-i yekdâne*.

M

ma'arif-i yakîniyye, znanja koja iz sebe isključuju bilo kakvu sumnju, činjenice čija je ispravnost utvrđena.

Mâçîn, južni dio Kinë. U poeziji se često spominje zajedno sa Çîn (Kina), a pošto su poznate kineske ljepotice to su i ljepotice Mačina simbol ljepote.

Primjer:

*Hat-ı yâr ol zülf ucida müşğ ile
yazmış ki bu
Çîn ü Maçîn'de düzûlmüş düzd-i
dil çengâlidir.
(Ahmed-paşa)*

*Na vrhu solufa je ruka drage
mošusom napisala
Da je kuka kradljivca srca pripremljena u Kini i Mačinu.*

ma'den-i 'acâyib-i mu'cizât, rudnik (izvorište) čudesnih natprirodnih čudesa; atribut za Musa a. s. (Mojsije).

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

mâh, mjesec v. *ay*.

mâh-i cânfirûz, mjesec sretne duše, draga, voljena.

mâh-i dilsitân, mjesec koji uzima (osvaja) srce, metaforički: draga.

mâh-i likâ, mjesečeva lica (*mâh*-mjesec, *likâ*-lice) jedan od simbola ljepote voljene osobe.

mâhî (ماهى), riba; simbolizira savršenog čovjeka (*insân-i kâmil*) koji je uronuo u ocean spoznaje.

mahlas, pseudonim, pjesničko ime. U pjesmama divanskih pjesnika mahlas se najčešće nalazi u pretposljednem stihu. Na osnovu njega razjašnjeno je autorstvo neke pjesme jer pjesme u rukopisnim zbirkama (međuama, ar. *mağmû'a*) obično nemaju naslova. Mahlase su katkada pjesnicima davali i njihovi učitelji, ili su oni bili jednostavno odraz karaktera nekog pjesnika (npr. Sâbit – postojan, pouzdan).

mahlas beyti, stih u kojem se nalazi *mahlas*, pseudonim pjesnikov.

mahlasnâme, pjesma u kojoj neki stariji i iskusniji pjesnik daje pjesničko ime (mahlas) nekom do tada nepoznatom pjesniku. Na tu pjesmu se obično pjesnik koji je dobio mahlas zahvaljuje također u stihovima u kojima upotrijebi novi *mahlas*.

Mahmûd u Ayâz, Mahmud Gaznevi je poznati vladar Gaznevijske

carevine, Nizâmuddîn Ebu'l-Kâsim Gâzi Mahmûd (970.-1031.), a *Ayâz* je njegov omiljeni sluga. U literaturi se spominju kao primjer ljubavi i međusobnog uvažavanja usprkos statusu u kojem su se nalazili.

mahmûrî (مخمورى), pijanstvo, opijenost; u tesavvufu: stanje u kome se čovjek odriče sama sebe.

mahrem, zabranjen, stvar koja se ne smatra ispravnom sa šerijatskog stajališta, osobe s kojim je sa šerijatskog aspekta zabranjeno vjenčati se i koje zbog toga ne treba izbjegavati niti se uklanjati (sakrivati) od njih. Skriven, tajni, osoba od koje se ne kriju tajne.

mâhrûy, mjesecolika, v. *mehrûy*.

mahv (محو), zbrisati, učiniti da nestane, izbrisati trag nečemu; u tesavvufu: nestajanje djelovanja roba i stapanje u Božanskom djelovanju.

makâm, mjesto i stanje do kojeg čovjek dolazi vlastitim trudom i koje sam podnosi. Čovjek može preći u drugo stanje samo ako učini ono što je nužno da se to stanje promjeni.

makâm-i a'âlâ, najuzvišenije mjesto, najuzvišenije stanje.

makâm-i 'aşk, stanište evlija, boravište savršenih ljudi koji su se zaljubili gledajući u časnu dušu Božjeg poslanika.

makâm-i ceberût, mjesto uzvišenosti, mjesto gdje se nalaze idealni modeli Božanskog znanja i stvaralaštva.

makâm-i lâhût, mjesto lahuta, mjesto Jednosti, mjesto gdje se očituju Božanska svojstva.

makâm-i mahmûd (مقام محمود), željeno (pohvaljeno) mjesto, misli se na ono mjesto na Sudnjem danu na kome će se susreti Muhammed a. s. sa svojim sljedbenicima gdje će se Poslanik zauzimati za opraštanje grijeha onim svojim sljedbenicima koji su to zaslužili. Uporište za ovakvo shvatanje *makâm-i mahmûda* nalazi se u Kur'anu (*al-Isrâ'*, ajet 79).

makâm-i nâsût, mjesto gdje borave Božja stvorenja, mjesto boravka ljudi.

makta', posljednji bejt gazela.

maktel, mjesto ili vrijeme pogibije u ime vjere, mjesto gdje osoba postaje *şehîd* (mučenik). U ime pogibije posebno posvećenih osoba priređuju se žalosne ceremonije i izgovaraju se žalopojke (*mersiyye*). Maktel je poseban pjesnički žanr koji obuhvata pjesme s ovom tematikom.

Maktel-i Hüseyin, mjesto pogibije trećeg imama, Husejina. *Maktel-i Hüseyin* je naslov više djela u divanskoj poeziji koja govore o pogibiji Husejina na Kerbêli.

Djela na ove temu su lirski intonirana sa tragičnim završetkom i oplakivanjem nedužno ubijenog Husejina i njegove porodice. Posebno je mnogo korištena od strane pjesnika šiitske orijentacije ili od pjesnika, pripadnika tesavvufa, koji su gotovo u pravilu skloni šiizmu. Najpoznatije djelo s tematikom pogibije Husejina od nekog turskog pjesnika je Fuzulijeva mešnevija *Hadikatü's-sü'adâ* (Vrt sretnikâ).

Mâlik-i Dînâr je Ebû Yahyâ Mâlik b. Dînâr, čuveni učenjak, asketa i prijatelj Imâm-i A'zama Abû Hanîfe. Živio je u Basri i umro 131. godine po hidžri (748.-749.). Nije jeo meso. Hrana mu je bila so i hljeb. Izdržavao se prepisivanjem Mushafa i radeći kao nadničar. U poeziji je simbol pobožnosti i skromnosti.

Mânî, kineski (po nekima iranski) slikar koji se spominje u kontekstu zajedno sa Bihzadom, došao je za vrijeme Behrama Šaha Šapura u Perziju. Propovijedao sektu u kojoj su bile pomiješane tekovine zoroastrizma i kršćanstva i stoga pogubljen. Poznata su mu djela *Erteng* i *Erženg* (*Erjeng*). U poeziji se spominje u kontekstu gdje se spominju lijepi prizori koje bi trebalo naslikati.

Primjer:

*Görse bu resm-i latifi Mânî vü
Bihzad eđer*

*Hayretinden lâl olup ezler idi
terk siva.*

(Fadil-paša Šerifović)

*Kad bi ovu prekrasnu sliku
vidjeli Mânî i Bihzad
Pocrvenjeli bi od čuda i ostavili
sve drugo.*

*Sakf u dîvâre nakşını Mânî
Görse olurdu deng u hayrân.*

(Derviš-paša Bajezidagić)

*Kad bi Mani vidio oslikan plafon
i zid
zbunjen bi i začuđen ostao.*

mânî (مانی), vrsta turske narodne pjesme sa četiri stiha (misrâ') od po sedam slogova.

Mansûr, poznati mutesavvif s nadimkom Haladž (Hallağ). Ime mu je Abû 'l-Mugîs al-Husayn b. Mansûr al-Baydâvî (244.-309. h./857.-922 g.). U historiji tesavvufa je poznat po izreci Ana'l-Haqq (Ja sam suštinska istina, tj. Bog). Time je htio reći da se odrekao svoga "ja" i nestao u Bogu, ali pogubljen je zbog toga što je krivo shvaćen.

mâr, zmija. U divanskoj poeziji često se poredi sa kosom voljene osobe zbog toga što je kosa kao i zmija duga i valovita, a pored toga u zavodjenju 'âşikâ opasna. Također i zmija se poput ašika često nalazi u ruševinama koje u slučaju 'âšika imaju simboliku tekije (*harâbât*).

Primjer:

*Zülfün mü ya gezende siyeh
mâr-i hambehâm خمبم*

*Kim pâsbân-ı genc-i nihân-ı
miyan olur.*

(Nef'î)

*Je li to tvoj soluf ili je crna zmija
koja se prikrada
Ili su to uvojci koji kao stražar
čuvaju blago za pojasom?*

ma'rifet, spoznaja, znanje, umijeće, znanje kojim se spoznaje suština stvari, sposobnost da se uradi nešto što drugi ne znaju uraditi. *Ma'rifet* se ne uči iz knjiga, on se doživljava iznutra. Onaj ko znanje stječe iz knjiga zove se *'âlim*, a onaj ko spoznaje suštinu stvari udubljujući se u njen smisao zove se *'arif*. *'Arif* je sinonim za sufije. Po tesavvufskom tumačenju marifet je mogućnost da se spozna Božja svemoć i ujedno da se uvidi da čovjek ne zna ništa. Spoznaja Boga naziva se i *ma'rifetullâh* (v.).

Primjer:

*Mekteb-i devlette almuş Rûh-ı
Kudsiden sebak
Ma'rifet dersinde söz kor kutb-ı
aktab üstine.*

(Ahmed-paşa)

*U školi sreće dobio je lekciju od
Duha Svetog
Riječ na satu spoznaje-žerava za
vrhovnog kutba.*

ma'rifet-i nefis, spoznaja sebe, vlastitog ega. To je prvi korak ka krajnjem cilju: spoznati Boga (*ma'rifetullâh*).

ma'rifet şems-i nişân, znanje o suncu i zrcu, čestici, atomu (*zerre*). Sunce (*şems*) i sitna čestica (*zerre*) se spominju u poeziji u kontekstu da se čestica (*zerra*) ne može vidjeti dok ne obasja sunce.

ma'rifetullâh, spoznaja Boga, znanje da postoji samo Bog i spoznaja da je čovjekovo neznanje beskrajno.

Ma'rûf Kerhî (um. 200./815.-16.) jedan od velikih mistika iz drugog stoljeća po hidžri. Poznat je i kao *Kerhi* jer potječe iz jednog bagdaskog predgrađa koje se zove *Kerh*. Nema mnogo pouzdanih podataka iz njegove biografije. Po pričanju, roditelji su mu bili kršćani. Protivio se da prizna "trojstvo" i nakon žestokog kažnjavanja pobjegao je od kuće. Kad se upoznao sa imamom 'Alî b. ar-Ridâ-om, prešao je na islam, a za njim su to učinili i njegovi roditelji. Poznat kao sveta osoba, prisutna u poeziji kao simbol svetosti i pobožnosti.

Mârût, jedan od dvojice meleka (anđela) (drugi je *Hârût*), poznatih po vradžbinama, koji su zbog nagovaranja ljudi na griješenje kažnjeni već na ovom svijetu.

mâ-sivâ, ono što je osim, što je mimo nečega. U tesavvuškoj i divanskoj terminologiji *mâ-sivâ* znači "sve ono što nije Bog", "sve osim Boga" pa se često koristi u konstrukciji *mâsivallâh* i *mâsivâ 'l-Hakk*. Sinonim je *mevcûdât* (sve ono što je stvoreno), tj. sve ono što je izvan Stvoritelja. U tesavvufu je cilj osloboditi se svega izvan Boga, tj. ne razmišljati o onome što je *mâsivâ*.

Primjer:

*Usadi božanski korijen drveta
"Mâ-sivâ" u bašči srca
Dok ti je u ruci testera, sve drugo
sasijeci, o Živi!*

(Mejlî, prijevod: S. Trako i
L. Hadžiosmanović)

masnû', umjetnički, majstorski. *Gazel-i masnû'*, majstorski spjevan gazel.

mâşâ' Allâh, uzvik oduševljenja koji znači "Ono što Bog hoće!"

ma'şûk, voljeni, onaj kome teži ašik; Bog; u tesavvufu sinonim za Božjeg poslanika Muhammeda a. s.; v. *kutbu'l-aktâb*, *makâm-ı ma'şûk* je stupanj časne duše Božjeg poslanika Muhammeda.

Primjer:

*Maşuk kraj tebe prođe bez nikaba
No tvojoj pogled strancima ode, te
On osta iza zastora.*

(Hâfiz Şîrâzî, *Divan*,
prijevod: Ahmed Ananda)

matbah cânî, derviš u mevlevijskoj tekiji koji služi u kuhinji i koji nema još svoga vođe (*dede*).

matla', prvi polustih neke pjesme.

matla' -i garrâ, svijetli matla. Gazel čiji se svi polustihovi rimuju.

Mazenderân, pokrajina na perzijskoj strani Kaspijskog mora, nekadašnja Hirkanija. U perzijskoj mitologiji je to zemlja čuda, divova i raznih opasnosti, nepristupačna je i brdovita. U njenim brdima stradao je Kavus jer je pao divovima u ruke, no izbavio ga je Rustem, ubivši Bijelog Diva.

mazmûn, značenje, pojam; kao termin označava one riječi, vlastita imena i pojmove koje su preuzete pretežno iz perzijske literature i tako okamenjene se upotrebljavaju u klasičnoj turskoj divanskoj poeziji. Gotovo svi divanski pjesnici od XIII do XIX stoljeća koristili su gotovo iste pojmove (*mazmune*) i to se smatra jednom od slabosti ove inače bogate literature. Pjesnik koji je pokušavao biti originalan i koristiti neke nove originalne, dotad nekorištene riječi, smatran je osobom koja kvari pravila i njegova poezija nije bila uvažavana.

me'ânî, značenje, smisao, stil, stilistika; jedan je od ogranaka retorike (*balâga*). Bavi se oblikom rečenice, njenim značenjem i

stilom. Važna je komponenta
pravilnog izražavanja u okviru
divanske poetike.

mebâdiü' n-nihâyât (مبادى النهايات), po-
čela krajnjeg cilja, naređeni iba-
deti (*farz*) kao što su namaz, post,
zekat i hadž koji u krajnosti (*ni-
hâyet*) vode postizanju cilja.

mecâz, metafora, figurativni izraz,
preneseno značenje. Mnoge ri-
ječi su jedino u svome metafo-
ričnom značenju korištene kao
okamenjeni izrazi u divanskoj
poeziji.

meclis-ârâ, onaj ko ukrašava skup,
ko daje radost skupu.

Primjer:

*Gece pervânelele bezmi germagerm
idi şem'in
Seher baktım ne şem'-i meclis-ârâ
var ne pervâne.*

(Şeyhulislam Yahya)

*Društvo svijeeće je sa noćnim lepti-
ricama bilo u raspoloženju,
dobro zagrijano
Pogledah ujutro, niti ima svijeeće
koja raspoloženje daje niti leptira.*

meclis-i hüsn, društvo ljepote, v.
bezm-i hüsn.

mecmû'a, rukopisni zbornik oda-
brane književne ili druge građe,
često i privatnih zabilješki, koje
je autor, sastavljač medžmue
najčešće prepisivao za vlastite
potrebe. Kako su u medžmua-
ma vrlo često pravljene izbori
pjesama iz *divana* raznih pjes-

nika čija djela do danas nisu
u cijelosti sačuvana tako su
medžmue često jedini izvori
saznanja o pjesničkom stvara-
laštvu nekih pjesnika. Kasnije
je medžmua označavala zbor-
nik općenito, a po pojavi štampe
medžmuom je nazivan časopis.

Mecnûn-Leyla (Medžnun-Lejla),
priča o dvoje mladih, nesretno
zaljubljenih, potječe iz arapske
književnosti, odakle je prenese-
na u perzijsku, a odatle u tur-
sku divansku poeziju i narod-
nu književnost. Mladić Kajs iz
plemena Benu Amir zaljubio se u
djevojku Lejlu, koja je iz drugog
plemena, postaje lud (medžnun)
za Lejlom i odlazi u pustinju.
Doživljava brojne peripetije i
nikad ne ostvaruje svoju lju-
bav, a Lejla se od ljubavi pre-
ma Medžnunu razboli i umire.
Medžnun dolazi na grob Lejlin
i moli Boga da tu umre. Želja
mu je ispunjena. Među pjesni-
cima koji su s uspjehom obra-
dili ovu legendu najistaknutiji
su perzijski pjesnik Nizami i
turski pjesnik Fuzuli, ali ovu
temu, barem kao simbol, ko-
risti veliki broj pjesnika, među
njima i nekolicina Bošnjaka.

Primjer:

*Niçün bir zerre mihriün görmez
ey meh bu dil-i şeyda
Niçün ahvâl-i Mecnûna terahum
eylemez Leyla.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Zašto ovo ludo zaljubljeno srce, o
mjesече, ne vidi ni trunke sunca
Zašto se Lejla ne smiluje stanju
Medžnuna.*

Primjer:

*Halımı görse idi ki Mecnûn
ağlayub akıdırdı dîdesi hûn.*

(Derviš-paša Bajezidagić)

*Da je Medžnun vidio moje stanje
Zaplakao bi, oči bi mu krv lijevale.*

Mecûc, ime jednog plemena koje je zajedno sa plemenom *Yecûc* (v.) spomenuto u Kur'anu. Simboliziraju narod na stranputici, narod smutljivaca i predznak su Sudnjeg dana.

meczûb, privučen u Božju blizinu, osoba koja je doživjela *cezbe* (v.), koja se oslobodila svojih ljudskih osobina i predala se Bogu i koja je zaronila u more kojim se dopijeva do Istine. *Meczûb* može dospjeti do stupnja *fenâ* i bez *muršida*, a također ne može sam postati *murşid* (v.)

medhiye, kasida ili dio kaside u kojoj se hvali osoba kojoj je kasida posvećena. Ta pohvala najčešće nije realna nego se osoba kojoj je posvećena *medhiya* pretjerano, neumjereno hvali ističući njenu dobrotu, velikodušnost, pravdu, snagu i druge vrline u mnogo većoj mjeri.

meh, mjesec, isto i *mâh*. Simbol lica ljepotice.

Mehdî, obećani imam koji se obično spominje pod imenom *Imâmu'l-'asr* i *Sâhibu z-zemân*, rođen je u Samarri 256. (868.) godine kao sin jedanaestog imama. Nakon pogibije oca otišao je u zakrivanje (*gaybet*). Nakon toga, samo u izuzetnim okolnostima, pojavljivao se svojim zamjenicima. Kao prvog zamjenika imam je izabrao Osman ibn Sa'îd Uma-rija. Nakon četiri zamjenika imam Mehdi je otišao u potpuno zakrivanje i neće se pojaviti do sudnjeg dana. Mehdi je vrlo prisutna ličnost u divanskoj poeziji i posebno u poeziji *tesavvufa*. Po nekim je vjerovanjima Mehdi ustvari 'Îsâ koji boravi na četvrtom nebu i treba da se pojavi pred Sudnji dan. Po drugim vjerovanjima svako vrijeme ima svoga Mehdija i svoga *Deccâla* (v.)

Primjer:

*Mehdi-i Devr-i zamân vâkif-i
esrâr-ı kadîm
Hazret-i Fadl-ı Hûdâ kâşif-i
Kur'an-ı 'azîm.*

(Vahdetî)

*Mehdi prolaznog vremena, čuvar
starih tajni
Uzvišena Božja blagodat (Fazlulah),
tumač Kur'ana veličanstvenog.*

mehrûy, mjesecolika, ona koja ima lice poput mjeseca, što je ideal ženske ljepote.

Primjer:

*Müştâkız o mehrûya felekle o
kadar kim*

*Her rûz-ı fırâkı sene-i
kâmilemizdir.*

(Enderunlu Vâsîf)

*Toliku čežnju osjećam za onom
mjesecolikom u ovoj vasioni
Da mi je jedan dan odvojenosti
od nje poput pune godine.*

Mekke, Meka, grad u Arabiji u kojem je rođen Muhammed a. s. i u kojem se najprije počeo širiti islam. Meka je i u predislamskoj Arabiji bila važno središte jer se u njoj nalazila *Ka'ba* (v.). Kako je Meka zabranjena za nemuslimane (*harâm*), to u poeziji najčešće simbolizira mjesto drage osobe koje je također zabranjeno za sve suparnike (*râkib*).

mekteb, škola, početna škola. U poeziji mekteb je često mjesto gdje ašik uči osnovna znanja. Prvo slovo alfabeta *elif* podsjećá ga na stas drage.

Primjer:

*Mekteb-i gamda elif ögredicek
üstâdum*

*Yâduma geldi beladur o boyı
şimşadum.*

(Hasan Ziyâ'î)

*U mektebu brige moj će me
učitelj učiti "elif".*

*Pade mi na pamet, to je nesreća,
taj stas je moj šimšir.*

mektup, (ferman) pismo. U divanskoj poeziji lice drage osobe se često identificira s pismom.

Primjer:

*Ey Ziyâ'î geldi mektub-ı nigâr
itdi bizi*

*Kam-yab u kam-bahş u kâm-rân
u kâm-bin.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Ej Ziyâ'î, stiglo je pismo drage i
učinilo nas
sretnim, veselim, ushićenim i
zadovoljnim.*

melâike-i kirâm, veliki melec (anđeli). To su: Džebra'îl (Gabriel), Mikâ'îl, Isrâ'îl i Azrâ'îl.

melâmet, odvratnost, gnusoba, prokletstvo, posebno stanje i raspoloženje kod pripadnika nekih derviških redova. To stanje se očituje u vanjskoj zapuštenosti i zanemarivanju svih pojava na ovom svijetu. Melamilik se posebno veže za bajramijski tarikat, i njegov ogranak hamzevije, ali ne samo za njih. Bajramijski derviši vladali su se u skladu sa melametom, ali i pripadnici nekih drugih redova također se ponašaju u skladu sa melametom. Melamije su krili i svoju privrženost Allahu.

Primjer:

*Melâmet tekyesniün ihtiyar
abdalyam ben de
Mahabbet cür'adanî sinedür
eksilmez esrârı.*

(Hasan Ziyâ'î)

Stari sam abdal melamijske tekije
gâje usred taloga čaše ljubavi ne
manjka tajni.

Primjer:

Zâhid melâmet sengi ile uşatma
gönlûm şîşesin
Ta'u itme âgâh olmadun hâl-ı dil-i
âgâhuma.

(Ahmed-paşa)

melâmi, derviš koji se ponaša nemarno, odijeva se neuredno, uopće djeluje vrlo zapušteno i nezainteresirano.

melâmilik, način derviškog ponašanja koje se ogleda u nemarnosti i vanjskoj zapuštenosti njegovih pripadnika kako bi time dali do znanja da ne pridaju nikakve važnosti izgledu. Ne postoji ni jedna tekija, zavija ili dergah koje su podigli melamije. Također ne postoji ni jedan šejh koji je dobio *icâzet* – za rukovođenje redom melamija. Melamilik, dakle, nije red nego način ponašanja derviša određenih redova, najčešće bajramija i drugih ogranaka proisteklih iz toga reda.

melek, anđeo. Često simbolizira voljenu osobu, naročito njeno lice zbog toga što je anđeo, isto kao i voljena osoba nedostupan, nevidljiv.

Primjer:

Ser-fürû idüib ana izzet ile viridi
selâm

O melek belki rakîb-i harî âdem
sandi.
(Nevî)

Pokorno i veličanstveno mu
nazva selam
A taj anđeo je mislio da je taj
čovjek žestok suparnik.

melekül-mevt, melek (anđeo) smrti, Azrâîl, jedan od četiri velika meleka (Džebrâîl, Mikâîl, Isrâfîl i Azrâîl). Spominje se u 11. ajetu, sure *as-Sağda*.

mellâh-ı bahr-ı tevhîd, mornar na moru Božjeg jedinstva, atribut za Nuha a. s. (Noje).

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

menâkibnâme, djelo koje opisuje događaje iz života nekog evlije (dobrî) ili vjersko-tesavvufsko djelo koje govori o nadnaravnim moćima evlija. Djela ove vrste su često pomiješana sa legendama nastalim u narodu, a prisutna su u islamskim književnostima od X stoljeća.

men 'aleyha fân, "sve što je na njoj prolazno je", tj. sve je na zemlji prolazno. Ovo je 26. ajet sure *ar-Rahmân* u kojem se kaže da je sve na zemlji prolazno, a vječan je samo Svemilostivi Bog. Ova se konstrukcija često susreće u tesavvufskoj poeziji.

Menât, jedan od idola predislamskih Arapa, čiji se kip nalazio u Ka'bi. U Kur'anu se spominje sa drugim idolima po imenu Lât i

‘Uzzâ. Stanovnici grada Taifa su obožavali Lâta, ‘Uzzâ je bio božanstvo plemena Gatafan, a *Menât* plemena Huzejl i Huza. I u poeziji se *Menât* najčešće spominje zajedno sa druga dva idola. Simbolizira i dolopoklonstvo.

menba‘-1 envâr-1 Muhammedî, izvor svjetlosti Muhammedove, atribut za Ibrahima a. s.

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

menba‘-i garâib-i kerâmet, izvor čudesnih nadnaravnih moći; atribut za Musa a. s. (Mojsije).

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

Mennân, veoma dobar, koji mnogo i stalno čini dobročinstva, jedno od 99 lijepih Božjih imena.

menzil, stan, stanište, postaja; po tesavvufskim tumačenjima čovjek mora proći 360 staništa (menzila) od rođenja do prispijevanja do Boga što je krajnji cilj svakog stvorenja.

Primjer:

*Gezerdim üç yüz altmış menzili
gün gibi şeb tâ- rûz
Bu eflâk zümürriid-fâm bünyâd
olmadan evvel.*

(Arşî)

*Obilazio sam tristo šezdeset staništa
kao sunce noću-danju
Prije nego što je stvoren ovaj
svemir smaragdne boje.*

mercân, koralj, koraljni nakit, u divanskoj poeziji simbolizira

usta ili usne voljene osobe (*ağız, dudak*).

Merrîh, Mars, planeta (po starom vjerovanju zvijezda) koja se nalazi na petom nebu. Kod Grka je nazivan Ares, kod Rimljana Mars, a Iranci su ga zvali Behram. Pošto je boje crvene kao krv simbol je vrućine, a sa astrološkog aspekta predskazuje nesreću. Naziva se *Merrîh-i ahmer*. Gospodari trećim iklîmom (klimatom, oblašću). Na slicama je predstavljen kao mladić koji u jednoj ruci drži mač ili koplje, a u drugoj odsječenu glavu. U književnosti je simbol rata, mača, noža, krvi ili smrti. U islamskoj mitologiji Mars ima zlu moć i ljudima donosi nesreću. Posebno je loš znak kada Mars uđe u znak škorpiona. Po iranskoj mitologiji ovo dolazi otuda što je planete stvorio Ahriman, bog tmine i one mu služe u borbi protiv boga svjetla Ormuzda. Mars je sin Jupitera (*Müşterî*).

Primjer:

*Olup Merrîh geliüb ‘akrebde rakkas
O sa’at kurmuş anda meclis-i hass.*

(Varvari Ali-paşa)

*Kad se Mars zaklatio u znaku
škorpiiona
U tom času zasjedao je carski divan.*

Primjer:

*U zlobnoj jarosti tražio je Mars
oči neprijateljda da ih oslijepi đök*

je Jupiter u svom rukavu nosio
sreću ovog svijeta.

(Nizami, *Lejla i Medžnun*,
preveo: M. Karahodžić)

mersiyye, pjesma sažalnica koja se pjeva da bi se obilježila nečija smrt. U divanskoj poziji za ovu vrstu pjesme se najčešće koristila forma *terkîb-i benda*. Gotovo da nema nekog značajnijeg pjesnika koji nije opjevao nečiju smrt, a mnogi su pjesnici za teme svojih *mersiyya* uzimali i tragične događaje iz islamske povijesti kao što je pogibija imama Husejina na Kerbeli i drugi. Međutim u ovoj vrsti poezije najpoznatija je Bakijeva *mersiyya* u povodu smrti sultana Sulejmana Zakonodavca.

mersiyehân (مرثیه خوان) recitator ili pjevač *mersiyye* (tužbalice). Najčešće su izvođene *mersiyye* o smrti imama Husejina i to na sami dan njegove pogibije na Kerbeli, 10. muharrema.

Merve, v. *Safâ vü Merve*.

Menüçîhr, jedan od iranskih vladara iz dinastije Pišdadijana. Sin je Iredža, a unuk Feriduna. Poznat po pravednosti, dobroćinstvima i dobrohotnosti, vladao je, po legendi, 120 godina. Također, po legendi, vladao je u vrijeme Musa a. s. (Mojsija).

Meryem, Merjema, Marija, majka Isa a. s. (Isusa). Kći je Imrana koji potječe iz potomstva Davud a. s.

(Davida). Spominje se u više sura u Kur'anu (*Âl-i 'Imrân*, *an-Nisâ*, *Maryam*, *al-Enbiyâ*, *Yâ-sîn*, *at-Tahrîm*). U divanskoj poeziji se najčešće spominje kao majka Isa a. s., kao i po začecu uz pomoć meleka Džebraila (anđela Gabrijela).

Merzûbânnâme, moralističko-didaktičko djelo u prozi čiji je autor Merzûbân b. Rustem (X st.). Turski prijevod se sastoji od 51 priče u deset poglavlja. Djelo je protkano bajkama i basnama koje služe kao ilustracije i primjeri ljudima za moralno i pametno vladanje. Slično je Kelili i Dimni, pričama indijskog porijekla koje su u islamske književnosti (arapsku i tursku) došle posredstvom perzijskog prijevoda.

mescid, muslimanska bogomolja, džamija. U poeziji je mesdžid najčešće simbol vjernikovog srca, ili ljepote drage a pojedini dijelovi mesdžida, kao npr. *mihrâb* (v.) simboliziraju obrve drage.

Primjer:

*Mescid-i hüsnünde 'aşkı cün
imam itsem gerek
Tâk-ı ebrûnâ sücûd-ı ber-devam
itsem gerek.*
(Ahmed-paşa)

*Kad bih bio imam za njenu ljubav
u mesdžidu ljepote
Trebao bih stalno biti na sedždi
pred lukom njenih obrova.*

Mescid-i 'Aksâ, Najudaljenija džamija. Džamija u Kudsu (Jerusalimu) koja je tako prozvana što je u vrijeme pojave islama bila najudaljenija džamija od Mekke, treće po važnosti svetište muslimana u svijetu. Ima posebnu simboliku u divanskoj poeziji i stoga što se u noći Muhammedovog a. s. uspeća na nebo (miradž), on našao u Kudsu kod te džamije. Mjesto srca (kuća srca) ašikovog, mjesto gdje to srce počiva je Mesdžid-i aksa.

Primjer:

*Kim ki gark-i yem-i aşk olmuş o
vahdet bulmuş
Lâcerem gönliü evi Mescid-i Aksa
oldu.
(Ibrahim Hakkî)*

*Srce koje uroni u more ljubavi i
dospije do svijeta Jednosti
To srce nema bilo kakvu kuću,
njegova kuća je Mescid-i Aksa.*

Mesîh, drugo ime za Isa a. s. (Isusa) kojim je prozvan zbog toga što je dodirom (*mesh*) donosio ozdravljenje teško bolesnim osobama.

Mesîhâ-dem, nadahnut Mesihom, tj. Isaom (Isusom). Pošto je po tradiciji Isa (Isus) liječio bolesne pa čak i oživljavao mrtve, ovaj izraz znači "ono što daje život, što oživljava". Također je ovo atribut za sunce koje ima moć oživljavanja. Pošto se po tradiciji Isa (Isus) nalazi na četvrtom nebu

kao i sunce, *Mesîhâ-dem*, označava kod nekih pjesnika i Isa-a i sunce.

mesîhî, onaj koji pripada Mesihovoj (Isusovoj) vjeri, kršćanin.

mesnevî, vrsta pjesme u divanskoj poeziji, ali i u epskoj, didaktičkoj i vjerskoj literaturi, čiji se stihovi rimuju po principu aa bb cc dd itd. Pjevana je u aruz metru, a zbog jednostavnog rimovanja mesneviya je bila podesna za duže pjesme obično didaktičkog, vjerskog, epskog, a ponekad i ljubavnog sadržaja.

Mesnevî, popularni naziv za poznatu *Mesnevi-i ma'nevî*, najpoznatije djelo Mevlana Dželaluddina Rumija (um. 1273.), poznatog filozofa i sufije na osnovu čijih su učenja njegovi sljedbenici utemeljili red *mevlevilik*.

Primjer:

*Merhabâ ey Hazret-i sâhib-kırân-i
ma'nevî
Nâzım-i manzûme-i silk-i leâl-i
Mesnevî.
(Nef'î)*

*Dobro došao uzvišeni care
duhovnih znanja
Pjesniče Mesneviye, spjeva nani-
zanog na nit bisera.*

mesnevîhân, onaj ko čita i tumači *Mesneviju* Mevlana Dželaluddina Rumija.

mest-i biriyâ, nedvojbeni, nesumnjivi pijanac, notorni pijanica i

u tesavvufu: čovjek okrenut Božanskoj ljubavi, 'âşik.

Primjer:

Çü devr-i lâledür ihlâs ile kadeh
dotalum
Nite ki nerkis olur mest-i bîriya
olalum.
(Şeyhî)

*Jer vrijeme tulipana je, iskreno
prihvatimo čašu
I poput narcisa iskreno se
napijmo!*

meşiiyyet, meşîet, volja, namjera;
najčešće Božja volja: meşiiyyet-i
ilâhiyye.

meşreb, ćud, narav, karakter, moral,
opredjeljenje, v. *tarîk*.

mevâlid-i siflî, ruda, bilje i životinje
koje nastaju sjedinjavanjem četiri
elementa pod utjecajem nebesa. Naziva se još i "üç mah-sûl" i "mevâlid-i selâse".

Mevlânâ, naš gospodar, najčešće se koristi umjesto cjelovitog imena Muhammed Dželaludin Rûmî – Mevlânâ. Mevlana (umro 1273.) je poznati sufija, pjesnik i pisac na osnovu čijeg učenja su njegovi sljedbenici osnovali mevlavijski derviški red.

mevlevî, pripadnik derviškog reda mevlevilika, mevlevija.

Primjer:

*Kâmetün vâsfin sabâ zikr itse
serv eyler semâ*

*Raks urur lâbüd Hudâvend-gâr
anulsa mevlevi.
(Ahmed-paşa)*

*Opis njenog stasa je kao kad na
jutarnjem povjetarcu čempres
čini sema
Mevleviju stalno pleše da se
pomisli da je vladar.*

mevlevilik, tarîkat (derviški red) nastao na osnovu učenja Mevlana Dželaluddina Rumija (1213.-1273.). Smatra se jednim od ortodoksnih derviških redova, mada je ponekad proganjan od strane konzervativne uleme (kâdizâdeler) zbog toga što je u sklopu obreda mevlavija korištena muzika uz koju su derviši plesali. Međutim, muzika je korištena s ciljem povećavanja vjerskog zanosa.

Primjer:

*Dönerken etekler yelpâzelenir
Dönerken gönülde aşk tazelenir.
(Lâ-edrî)*

*Okrećući se suknje se lepezasto šire
Okrećući se u srcu se ljubav
osvježava.*

mevlevîhâne, mevlavijska tekija.

mevlid, mjesto rođenja; vrsta pjesme u slavu Muhammeda a. s. koja govori o njegovoj biografiji od rođenja do smrti sa naročitim naglaskom na mudžize (čudesu) kojima je bio obdaren, na Mi'râc, na njegov moral, njegove bitke, izgled i ponajviše na

Objavu koja mu je poslana od Boga. Pjesme u slavu Muhammeda a. s. počele su se pjevati još u njegovo vrijeme, a sam rođendan njegov počeo se slaviti mnogo kasnije, tek od doba Fatimida u Egiptu. Osmanski Turci od najranijih vremena proslavljaju Poslanikov rođendan, a već od XIV stoljeća nastaju i poznate pjesme u slavu Muhammeda a. s. Najpoznatija među njima je *Vesîletü'n-necât* Sulejmana Čelebija (um. 1420.), popularno nazvana *Mevlid*. Ovaj spjev je preveden i prepjevavan i na bosanski od strane Hafiza Saliha Gaševića, Muharemage Dizdarevića poznatog kao Muhamed Rušdi i dr. U tradiciji Bošnjaka ove se pjesme, kao i sama proslava Muhammedovog a. s. rođenja, zovu *mevlûd*.

mey, vino. U divanskoj poeziji vino je sredstvo kojim se rasplamsava ljubav prema Bogu. Zbog boje i ukusa vino se često u poeziji poistovjećuje sa okusom usana drage, a slovo m (م) poistovjećuje se oblikom usana drage. U istom značenju se koriste i riječi *sahbâ*, *bâde*, *şarap*, *rez*, *cur'a*, *duhter-i rez*, *bintu'l-'ineb*, *hamr*.

Primjer:

*Mey meclisinde ol sanem-i mey-
-perestümün
Gûya dehan-ı bî- bedeli meyde
mimdüz.
(Hasan Ziyâî)*

*Taj idol moje vinske molitve na
vinskom skupu
su usne (slovo "m") na vinu
govorećih usta bez premca.*

mey-i hamrâ, crveno vino.

meydân, trg, središnji prostor u nekom gradu; u tesavvufu: svijet, sve stvoreno, kod beктаšija i mevlévija: središnji prostor u tekiji gdje se obavlja ceremonija.

meydânci, osoba koja u mevlévij-skoj ili beктаšijskoj tekiji održava red, pazi na čistoću, stere kožice, održava svjetiljke i dr.

meyhâne (**meygede**, **hûmhâne**, **harâbât**), mjesto gdje se pije piće (**mey-vino** **hâne-kuća**). U tesavvufskoj terminologiji **meyhâne** (krčma) je tekija, tj. mjesto gdje se pije piće ljubavi.

Primjer:

*Mescidde riya-pişeler itsün ko
riyayı
Meyhaneye gel kim ne riya var
ne müriâyı.
(Şeyhulislam Yahya)*

*Neka dvoličnjaka u bogomolji,
ostavi licemjerje
Dođi u krčmu, tu nema ni
licemjerja ni dvoličnjaka.*

meykede (**meygede**), krčma, mjesto gdje se toči vino. U prenesenom značenju tekija, sastajalište derviša, v. **meyhâne**.

meykede (**meygede**)-i '**âlem-i cân**, **mejhana** (krčma) duhovnog (du-

ševnog) svijeta, mjesto gdje se svijet duša napaja.

mezheb, put, pravac kretanja. Poslije smrti Muhammeda a. s. među njegovim sljedbenicima su se pojavile razlike u tumačenju puta kojim treba ići u prakticiranju vjere. Najprije su se izdvojili muteziliti koji su poricali postojanje sudbine, a poslije njih otvoren je put otvaranju i drugih načina tumačenja islama. Četiri velika mezheba u sunijskom islamu su hanefijski, šafijski, malikijski i hanbelijski, dok šiiti imaju samo jedan mezheb.

meze, slast, ukus, jelo uz piće, zabava.

Mısır, Egipat. U poeziji je to zemlja u koju se, nakon odlaska iz Ken'ana, nastanio Jusuf. Zato se Jusuf naziva *Yûsuf-i Ken'ân*, ali i *Yûsuf-i Mısır*. Egipat je, u poeziji, zemlja blagostanja.

Primjer:

*Sen güzellik ülkesinin sultanısın
Yusuf u birak Mısır' da sultan
olsun.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Ti si vladarica zemlje ljepote
Ostavi Jusufa da bi bila vladarica
Egipta.*

mısrâ', polustih, najmanja pjesnička mjera u islamskim književnostima koja ima svoj metar; dva *mısrâ'a* čine *beyit* što je os-

nova svake pjesme divanske poezije.

mıhr, sunce, v. *şems*, *aftâb*, *güneş*. Simbol je voljene osobe koja sija i grije kao sunce, osvjetljava i razveseljava svoju okolinu.

Primjer:

*Geyüb zerrîn libas ol mıhr-i âlem
Münevver kıldı dünyâyı ser-â ser.*

(Nev'î)

To sunce svijeta, obukavši zlatnu odjeću

S kraja na kraj osvijetlilo je svijet.

mıhrâb, pročelje u mesdžidu (džamiji) u kojem stoji imam (predvodnik u molitvi). Obično je mihrab polukružnog oblika i stoga se u poeziji gotovo redovno poistovjećuje sa lukom obrva drage (*kaş*). I kao što se moli u mihrabu tako se moli i pred obrvama drage.

mıhr ü mâh, sunce i mjesec. Obje ove riječi zajedno i pojedinačno najčešće se porede sa licem voljene osobe.

Mıhr ü Mâh, stara iranska ljubavna priča, prevedena i prerađena i na osmanskome turskom jeziku u mesnevi stihovima.

Mıhr ü Müşterî, klasična perzijska ljubavna priča opjevana od više pjesnika u formi mesnevi stihova. Najpoznatiji pjesnik koji je opjevao ovu ljubavnu avanturu dvoje mladih je Tebrîzli Şemseddîn Muhammed

‘Assâr (um. 1382.-1383.), a djelo je prevedeno i prerađeno od sedam osmanskih turskih pjesnika. Prvi je ovu mesneviyu prepjevao Hassan po naredbi Murada II (1431.).

Mihr ü Vefâ, klasična perzijska ljubavna priča u mesnevi stihovima, koja ima svoj pandan i u turskoj književnosti već od XI stoljeća (Ummî İsâ).

mihter-i ‘asker-i İsrâ’iliyyân, predvodnik israilićanske vojske; sinonim za Musa a. s. (Mojsije).

(Sinan-paşa, *Tezarrûnâme*)

Mikâ’îl, jedan od četiri velika meleka koji je zadužen za prirodne pojave kao što su sunce, kiša, vjetar, nicanje i rast bilja, a osim toga dužnost mu je da dijeli opskrbu koju je Bog odredio. Jedan je od onih koji nose ‘arş.

Minüçehr, v. *Menüçehr*.

mi‘râc (miradž), stepenice, uspon Muhammeda a. s. na nebo koji se dogodio u noći 27. redžeba. O tome se govori u kuranskoj suri *al-İsrâ’*. Naime, te noći je Muhammed a. s. došao iz Mekke u Mescid-i ‘aksâ (Mesdžidu ‘l-aksa) u Kudsu (Jerusalimu), a odatle se uspeo na nebo do *Sidretu’l-muntehâ* (v.). Na nebu se susreo sa melecima i Božjim poslanicima, a zatim se uspeo do Božjeg arša gdje je primio Božja naređenja.

Miradž je gotovo nezaobilazna tema većine divanskih pjesnika, a neki su tom događaju posvetili čitave poeme miradžije.

mi‘râciyye, pjesma koja govori o Muhammedovom a. s. uspeću na nebo.

mir‘âtu’l-‘âlem, ogledalo svijeta; Istina, Bog. Svako stvorenje vidi sebe onako kako se odražava u Istini. Isto i ‘âlemin ‘aynastı.

Mirrîh, Mars, v. *Merrîh*.

misk, mošus, miris. Obično se koristi kako bi se izrazilo koliko miriše kosa voljene osobe.

miskîn, siromah, bijednik; u tesavvufskoj terminologiji *miskîn* označava osobu koja nema nikakvog imetka i koja ne želi nikome pripadati osim Bogu.

mîzân, vaga. U poeziji se ova riječ koristi kada se govori o Sudnjem danu pa se spominje vaga na kojoj će se mjeriti čovjekova dobra i loša djela. Kod koga prevagnu dobra djela ići će na desnu stranu, a kod koga prevagnu loša djela ići će na lijevu stranu. Drugo značenje ove riječi korištene u poeziji je astrološki znak sazviježda vage.

Primjer:

*Bu suçlarla beni tartarsa Rahman
Kırılır arsa-i mahşerde mîzân.*

(Mesîhî)

*Kad bi me s ovim grijesima vagao
Milostivi
Na Trgu suđenja slomila bi se vaga.*

mîzânu'l-âlem, mjera (vaga) svijeta, čovjek. U tes. (vahdet-i vucûd) svijet je veliki čovjek, a čovjek je mali svijet (mikrokozmos).

molla, učenjak, teolog, kadija, čovjek visokog porijekla.

Molla Câmî, 'Abdurrahmân Câmî (um. 1492.), veliki perzijski učenjak i pjesnik, uzor mnogim osmanskim divanskim pjesnicima. Smatra se posljednjim velikim perzijskim klasikom.

Molla-yi Rûm, učenjak Ruma (Anadolije), popularni naziv za Mevlana Dželaluddina Rumija.

Primjer:

*Ya'nî sirru'llâh-i a'zam Hazret-i
Mollâ-yi Rûm
Kim odur ma'nîde sâhib-mesned-i
Keyhusrevî.*

(Nef'î)

*To jest najoeća Božja tajna
Mevlana Rumi
Koji nosi carsku titulu duhovnog
znanja.*

Monla Hunkâr, v. *Hazret-i Monla i Molla-yi Rûm*.

mû (mûy), dlaka. Simbolizira jednoću, jednost (Božju). Često se koristi u stihovima u značenju tankog (vitkog) stasa voljene osobe (*sevgili*), a nekad označava trepavice (*kirpik*).

Primjer:

*Yaş düker Ahmed yânagunla
miyânun yadına
Dîde-i ter-dâmeninde çüinki
mûdur çarene.*

mu'allakâtü's-seb'a, sedam muallaka. Muallake su pjesme koje su proglašane pobjedničkim na sajmovima koji su se održavali kod Arapa u preislamsko doba. Kao pobjedničke, ove su se pjesme vješale na vrata Ka'be. Svi pjesnici ovih sedam pobjedničkih kasida (muallaka) živjeli su u stoljeću prije pojave islama, a samo je jedan (Lebîb) doživio objavu islama i postao musliman. Ove se pjesme smatraju klasikom arapske poezije, prije pojave štampe su mnogo prepisivane, komentirane i prevedene, a u posljednjem stoljeću ima veliki broj njihovih izdanja na svim velikim svjetskim jezicima.

mu'âmelât, tesavvufski postupci vezani za rad, pobožnost i poslušnost. Ovim se postupcima približava savršenstvu odnosno omogućava čovjeku da postane *insân-i kâmil* (savršen, potpun čovjek).

mu'ammâ, zagonetka. U divanskoj poeziji se često susreću zagonetke u stihovima.

mucarradât, svijet duhovne suštine.

mücerredât makâmı, mjesto gdje borave samo bestjelesna bića, me-

leci (anđeli) i duše. Isto i *hazîre-i kuds* (v.)

mu'cize, čudo, natprirodna stanja i moći kojima su bili obdareni Božji poslanici da bi lakše uvjerali ljude u svoju božansku misiju.

mûğ, vatropoklonik, svećenik vatropokloničke, zoroastrovske vjere. Po prihvatanju islama, *mugovima* su nazivani krčmari, a pošto je krčma sinonim za tekiju, to su krčmari pročelnici tekije.

mugân, množina od *mûg*. Mug označava vatropokloničkog svećenika. U tesavvufu je *pîr-i mugân* pročelnik jednog derviškog reda.

muhakkak, vrsta arapskog pisma koje je nastalo od kufskog pisma. Odlikuje se krupnoćom i razgovjetnošću.

Muhammad b. 'Alî Bâkir, peti je imam u hijerarhiji dvanaest šiitskih imama. Živio je u Medini gdje se okupljalo oko njega mnogo vjernika. Imao je mogućnost da razglasi istine o islamu i o Poslanikovo obitelji koje se prije nisu mogle širiti. Umro je (otrovan) 114. g. h (732.).

Primjer:

*Hazret-i 'Abid ü Bakir şeh-i hayl-i fuķarâ
'Izzet-i Ca'fer-i Sadiķ siper-i tîr-i kazâ.*

(Vahdetî)

Uzvišeni Abid i Bakir, šah sirotinje Slavni Džafer Sadik, štit od strijele nesreće.

Muhammad b. 'Alî Tekiyy, Cevâd, deveti imam kod šiita, rođen 195./809. u Medini, a umro (otrovan) 220./835. godine. Pokopan je u Kazimejnu kod Bagdada, kod svoga djeda Mûse ibni Ca'fer Kâzima.

Muhammediyye, vjersko tesavvufsko djelo u stihovima koje je napisao Yazıcıođlu Mehmed (um. 1451.). Isti autor je napisao djelo na arapskom jeziku pod naslovom *Megâribu'z-zamân li-gurûbi'l-eşyâ fi'l-'ayn ve'l-'iyân*, a onda je to djelo preveo na turski jezik u prozi njegov brat Ahmed Bîcân Yazıcıođlu. Na kraju je opet Yazıcıođlu Mehmed napravio izbor iz prijevoda svoga brata i taj izbor prepjevao na turskom jeziku. Djelo sadrži tri dijela: u prvom u 1.413 distiha govori o stvaranju svijeta, o Muhammedovom a. s. svjetlu, o džennetu, džehennemu, o zemljama, nebesima, u drugom dijelu (stihovi 1414-4756) govori o svim Božjim poslanicima od Adema do Muhammeda, a onda opširno iznosi Muhammedovu biografiju od rođenja do smrti i posebno u 285 bejtova govori o *mi'râcu* (miradž – Muhammedovo a. s. uznesenje na nebo), o Muhammedovoj porodici, o pravovjernim halifama, o smrti Hasana i Husejina, Poslanikovih unuka.

U trećem dijelu (stihovi od 4757-8765) govori o znacima sudnjeg dana, o pojavi *Deccâla* (v.), o Isaovom poslanstvu, o *Yecûcu* i *Mecûcu* (v.), zatim govori o tome kako je usnio Muhammeda a. s. i svoga *murşida*, Haci Bayrama Velija koji su ga ponukali da spjeva ovo djelo, a usput daje podatke i o svojim učiteljima. Djelo je veoma rašireno među svim turkijskim narodima, prevedeno je još od samog nastanka na druge jezike, a neki njegovi dijelovi su uglazbljeni i oni koji su ga melodiozno izvodili (*muhamediyyehân*), kao i oni koji su ovo djelo znali napamet, smatrani su posebno privilegiranim osobama. Djelo je ostavilo vidljivog traga u divanskoj poeziji i često se citira od strane divanskih pjesnika.

muhammes, pjesma sastavljena od strofa sa po pet stihova (*misrâ*). U prvoj strofi se rimuju svi stihovi, a u kasnijim se rimuje samo posljednji stih sa posljednjim stihom prve strofe. Postoji mišljenje da su neke najljepše pjesme divanske poezije spjevane u formi *murabba'-a*, *muhammesa* i *museddesa*.

muharremiyye, pjesma, najčešće kasida, spjevana povodom nove godine tj. prvog dana mjeseca muharrema, ili povodom obilježavanja godišnjice bitke na Kerbeli u kojoj je poginuo treći imam, Husejin sin Alije. Obično

su ovakve pjesme posvećivane velikanima od kojih se očekivala nagrada, ili s ciljem da se prokune kerbelanska tragedija.

muhibb, onaj koji voli. U tasavvufu je *muhibb* osoba koja je tek pristupila u derviško bratstvo, a to se posebno odnosi na pripadnike mevlevijskog i bektashijskog tarikata. Kod mevlevija su imali posebno mjesto u tekiji, ali nisu učestvovali u zikru.

Mu'în, pomagač, pomoćnik; jedno od 99 Božjih imena.

mukâbele, nalaziti se jedan preko puta drugog, susretati se; zajedničko okupljanje u tekiji radi izvođenja zikra kada se derviši poredaju ukrug i nalaze se jedni preko puta drugih. Dan kada se derviši okupljaju na zajedničku molitvu se zove *mukâbele gûnü*.

mukâbele-i şerîf, skup mevlevija na zajedničku molitvu (zikr). Isto i *mukâbele gûnü*.

mum, svijeća, predmet ljubavi leptira (*aşika*), koji na njenom plamenu sagori.

murabba', pjesma sastavljena od strofa sa po četiri stiha (*misra*). U prvoj strofi se rimuju svi stihovi, a u kasnijim strofama se rimuje samo četvrti (posljednji) stih sa završetkom prethodne strofe. Ako se posljednji stih svake strofe ponavlja, onda se

takav *murabba'* zove *mütekerrir murabba'*. Ova vrsta pjesama sadrži obično od 4 do 8 strofa. U osmanskoj divanskoj književnosti zastupljena je naročito u XVI stoljeću, kada je ta književnost bila na svome vrhuncu.

murassa', podudaranje dvije rečenice ili dva stiha po broju riječi, po metru i rimi.

murîd, onaj koji nešto želi, u tesavvufskoj terminologiji znači onaj koji želi biti pokoran šejhu, derviš koji slijedi upute šejha, v. *sâlik*.

murtezâ, odabran, onaj koji se sviđa, atribut hz. Alije, četvrtog halife i prvog šiitskog imama.

Mûsâ (Mojsije), Božji poslanik, poslan Israilićanima, koji je poveo svoj narod u oslobođenje od faraonske tiranije u Egiptu. Najprije je pobjegao iz Egipta iz straha od faraonskog bijesa, a nakon deset godina i Božje objave koju je dobio na Sinajskoj gori, vraća se u Egipat, poziva faraona u vjeru u jednoga Boga, a kada ovaj to odbija, okuplja Israilićane i s njima, suočavajući se s mnogim preprekama, bježi u zemlju Ken'ân. Ostavio je iza sebe nasljednika Yûşâ i umro je kad je imao 120 godina. Bio je obdaren mnogim čudesima kojima je uvjeravao faraona, ali i svoje sunarodnjake u misiju koja mu je povjerena od Boga. U Kur'anu se spomi-

nje u više sura i u 461 ajetu. U divanskoj poeziji se spominju neka od tih čudesa (pretvaranje štapa u zmiju, rastavljanje Crvenog mora da bi njegov narod mogao proći i pobjeći od faraonove vojske itd).

Mûsâ ibni Ca'fer Kâzım, sedmi imam u sistemu od dvanaest imama. Rođen je 128. (744.), a otrovan u zatvoru 183. (799.). Bio je suvremenik abasidskih halifa Mensûra, Hâdija, Mehdija i Hârûna. Živio je u vrlo teškim vremenima dok ga Harun nije uhapsio u Medini, odatle odveden u Basru pa u Bagdad gdje je robijao četiri godine i najzad otrovan. U nizu imama koje kao svoje uzore spominje pjesnik Vahdetî je i Mûsa Kâzım.

Primjer:

*Musa-i Kâzım ile ol şeh-i teslim
ü Rida
Şeh Tâki ile Nâki tac-i ru'ûs-i
fusaha.
(Vahdetî)*

*I Musa Kâzım taj şah pokornosti
i Riza
Şah Tâki i Nâki, kruna poglavara
rječitosti.*

musammat, zajedničko ime koje se daje pjesmama u divanskoj poeziji koje se sastoje iz strofa od četiri do deset misra-a. Strofe od četiri misra-a zovu se *murebba'*, od pet *muhammes*, od šest *museddes*, od sedam *musebbâ'*,

od osam *musemmen*, od devet su rijetko korišteni a zvali su se *mutesse* i od deset misra-a *mu'aşşer*. Musammat može biti i gazel koji ima rimu na sredini i na kraju svakog polustiha, misra-a.

Mushaf, ispisani tekst Kur'ana. U poeziji je simbol za ljepotu, a također i ajeti ili sure pojedinačno simboliziraju ljepotu.

Primjer:

*Âyet-i hûsnüile sen vaslun harame
itdün bana
Ben haramî çeşmüine kanum halâl
itmek neden.*

(Ahmed-paşa)

*Sa ajetima (znacima) svoje ljepote
ti si mi zabranila svoj dolazak
Zato ću halaliti (oprostiti) svoju
krv za tvoje hajdučke oči.*

musarra' (*gazel-i musarrâ*), vrsta gazela u kojem se rimuju svi polustihovi (*misrâ'*).

mutarraf tahmîs, sačinjavanje strofa od po pet stihova na taj način da se prvi i posljednji stih (*misra*) uzme od nekog pjesnika između kojih pjesnik *tahmîsa* ubacuje svoja tri stiha.

mutavvel, produženi *gazel* koji ima više od dvanaest distiha (*bejtova*).

mu'tekif, onaj koji se osami u džamiji ili tekiji radi molitve; tj. onaj koji uđe u *i'tikâf* (v.).

mu'tezile, frakcija (*mezheb*) koja se odvojila od sunitskog učenja po tome što ne priznaju sudbinu. Osim toga oni se smatraju racionalistima jer je po njihovom učenju dopušteno analizirati i kritizirati svaku temu vezanu za osnove islama. Pripadnici ova- ga pravca nisu davali prednost u pravu naslijeđivanja hilafeta ni Ebu Bekiru ni Aliji i ostali su neutralni u međusobnim borbama ove dvije suprotstavljene strane. Mu'tezila je smatrana službenom ideologijom dinastije Abasida.

mutme'inne, opis duše u četvrtom stupnju pri kojem je ona sigurna, bez straha i brige, v. *nefs-i mutme'inne*.

mutrib, svirač, pjevač, osoba zadužena da zabavi društvo.

mutribhâne, mjesto u mevlevijskoj tekiji gdje se nalaze svirač naja (*neyzen*), bubnjar (*kudumzen*) i ceremonijal majstor (*âyînhân*).

Mûtû kabla an tamûtû, (ar.) "Umri- te prije nego što umrete!". Poznata tesavvufska izreka koja govori o tome da se na ovom svijetu treba proći svih užitaka i živjeti samo za onaj svijet. Smatra se da je ovakav stav prema životu na ovom svijetu preuzet iz *nirvane* u indijskoj filozofiji.

mübeşşir-i Ahmed ü musaddık-ı Mûsâ, navjestitelj Ahmeda (Mu-

hammeda a. s.) i potvrditelj Musa a. s.; sinonim za Isa a. s. (Isus).

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

mücâvir-i harem-i Rahmânî, Onaj koji obilazi sveti harem Svemilostivog, ko boravi i moli se u tome haremu; sinonim za Ibrahim a. s. (Abraham).

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

mürg (kuš, taylor), ptica. Simbol je poleta duše, često je metafora za derviša čija duša leti u visine u susret Sveopćem Bitku. Jedno od najvažnijih djela u kojemu su tesavvufski i divanski pjesnici crpili inspiraciju o lijetu ptica ka svome velikom cilju je djelo perzijskog klasičnog pjesnika i šejha Feriduddina Attara *Mantiku 't-tayr* (Govor ptica). Neke od ptica imaju posebnu ulogu u mističkoj poeziji, a to su prije svih slavuj (bülbül, 'anđelb), pupavac (hudhud), papagaj (tûtî), soko (şâhin, bâz, şâhbâz), golub (güvercin), paun (tâvûs) i posebno mitska ptica feniks ('ankâ, şîmurg). Patka (erdek), koja život provodi u vodi perući se, simbolizira samo izvanjsko pridržavanje vjerskih obreda bez udublivanja u njihovo značenje.

mürg-i bâl şikeste, ptica slomljenih krila; u poeziji je česta slika srca slomljenog ljubavlju.

Primjer:

*Dil bu hevâ ile kafes-i teng sînede
Mânend-i mürg-bâl -şikeste
tapân olur.*

(Nef'î)

*U tijesnom kafezu te strasti i
mojih grudi, srce
podrhtava poput ptice slomljenih
krila.*

mürg-i cân, ptica duše.

Primjer:

*Irişür bir dem ki mürg-i canunu
sayd eyleyüp
Nagehan şehbâz-ı ömr-i bî-karâr
elden gider.*

(Taşlıcalı Yahya-bey)

*Dođe tako vrijeme da loveći pticu
duše
Soko nestalnog života iznenada
iščezne.*

mürg-i Îsâ, Isaova (Isusova) ptica, šišmiš; postoji legenda da je Isa a. s. napravio ovu pticu od blata i da ju je Bog oživio, međutim, kad je poletjela, pošto je imala slab vid, pala je i uginula. Bog je poslije toga stvorio istu pticu (šišmiša) koji je zbog toga što je Isaov izum prozvana Isaova ptica. Također i *huffâş*.

mübtedî, početnik u hijerarhiji mevlvijskih derviša, koji se još naziva i *cân*.

mühmel, stih kojim se zbrajanjem vrijednosti slova izražava datum i to na takav način da se

u zbir uzimaju samo slova bez tačaka.

müje, vjeđa, trepavica. v. *müjgân*.

U divanskoj poeziji: strelica kojom voljena osoba (*sevgili*) gađa zaljubljenika (*'âşik*).

müjgân, vjeđe, trepavice. Kako oko ima posebnu simboliku u divanskoj poeziji, i trepavice označavaju oružje kojim se osvaja draga osoba; strijela, mač, vrh koplja oštrica od koje strada *'âşik* (v.).

Primjer:

*Koga laso njenih trepavica
privuče,
vrhovi njenih trepavica ga
ponovo udalje.*

(Nizami: *Lejla i Medžnun*)
(prijevod: M. Karahodžić)

mülemma', vrsta pjesme u islamskim književnostima u kojoj se smjenjuju stihovi na raznim jezicima, npr. na arapskom, perzijskom i turskom, a u Bosni susrećemo, istina vrlo rijetko, i pjesme u kojima je u kombinaciji i bosanski jezik. Pjevanje ovakvih pjesama je vrlo složeno jer je teško bilo stvarati stihove sa istim metrom na jezicima različitih struktura.

mülheme, dobre i istinite stvari koje su čovjeku došle Božanskim nadahnućem.

mülhime, karakteristika duše u njenom trećem stupnju (stadiju). U

ovom stadiju duša pomoću nadahnuća spoznaje istinu.

mümkinât, stvorenja kojima je potrebno još nešto (neko) da bi postojala. Sve što postoji u svemiru vezano je (ovisno je) za nešto drugo. To što treba tim stvorenjima (ili materijalnom svijetu općenito) je Bog.

münâcât, obraćanje Bogu, vrsta pjesama u kojima se pjesnik obraća Bogu. Najčešće su se munadžati pjevali u formi kaside, ali ih ima i u formi *gazela* ili *kit'e*. Ova pjesnička vrsta potječe iz perzijske literature, a kod Turaka se počela koristiti još u predosmansko doba, u XII stoljeću.

müneccim, astronom, čovjek koji na osnovu položaja zvijezda na nebu proriče događaje. Na osnovu njegovih pretskazivanja kretalo se u rat, davala se novo-rođenoj djeci imena.

Münkir ve Nekîr, dvojica meleka (anđela) koja će ispitivati umrlog u grobu i kažnjavati ga ako je to potrebno.

münşe'ât, zbirka pisama ili kraćih proznih sastava. Imaju tri vrste *munşeata*: zbirke zvaničnih pisama i akata državnika, uzoraka pisama koji su sastavljani kao uputstva običnim ljudima za pisanje pisama i zbirke pisama sa književnom vrijednošću koja su sastavljali obično pjesnici divanske poezije. Među

ovim posljednjima su najpoznatije zbirke pisama Nerkesije Sarajlije, Veysîja, Şerîfa, Sabrija i drugih.

münşî, pisac umjetničke proze.

mürebî, zamjenik murşida u tekiji, osoba koju je šejh ovlastio da u njegovoj odsutnosti rješava probleme.

müretteb dîvân, sređena zbirka pjesama (*dîvan*), u kojoj su pjesme poredane po određenim strogo propisanim principima (najprije: *tevîd*, *münâcât*, *na't*, *kasîde*, *gazeli* (poredani po alfabetu), *rubâ'ije*, *kit'e* i dr.).

mürg-i hevâ, ptica koja može dugo ostati u zraku; želja, strast.

mürîd, onaj koji želi, koji namjераva, koji odlučuje. Osoba koja je svoju volju potpuno prepustila Bogu i priklonila se u potpunosti Božjoj volji. U tarikatu to označava čovjeka koji pripada tarikatu, ali još nije dospio do stupnja *sulûka*. Murid je predan šejhu i na svom putu napredovanja mora u potpunosti slijediti njegove upute.

mürşid, onaj koji vodi pravim putem, u tesavvufskoj terminologiji označava šejha, pročelnika nekog derviškog reda čije upute slušaju dervişi (*sâlik*, *murîd*).

mürşid-i kâmil, savršen vođa. Da bi se čovjek okrenuo samo Bogu i prošao se svega drugog, pored

njegova vlastitog truda i ispoušništva potrebno se priključiti savršenom vođi – *mürşid-i kâmilu*.

müseccâ, rimovana proza. Ovaj način književnog izražavanja naročito je korišten pri pisanju komentara.

müseddes, pjesma sastavljena od strofa po šest stihova koje imaju istu rimu. U prvoj strofi se rimuju svi stihovi, u drugoj se rimuje pet stihova, a šesti ima rimu prve strofe itd. Ovakve pjesme se obično sastoje od pet do osam strofa. Zastupljene su u većoj mjeri kod pjesnika klasičnog perioda, u XVI stoljeću, a naročito impozantan broj (21) ih susrećemo u *Divanu* Mahira Bošnjaka (1649.-1710.) u XVII st.

müsel, povezivanje u lanac; vrsta pjesme, najčešće gazela, čiji se svi stihovi rimuju.

müstezâd, vrsta pjesme u klasičnoj osmanskoj književnosti u kojoj se poslije dva duža stiha pojavljuje jedan kraći (dodatak – *ziyâde*), zbog toga se pjesma i zove *müstezâd* što znači *produžen, s dodatkom*.

müşâhede, nešto očima vidjeti, osvjeđočiti se licem u lice. U tesavvufu znači "srcem vidjeti Boga" kao da si Ga očima vidio. Onaj ko je napustio mnoštvo i došao do "Jednoga" vidi svijet samo kao dio Općeg bitka, kao odraz Boğa.

Nâbî, (1642.-1712.), poznati divanski pjesnik koji je lansirao poseban stil u poeziji. *nâbîyâne* (v.).

nâbîyâne, gazeli pisani na način *Nâbi-ja* (v.), divanskog pjesnika s kraja XVII i početka XVIII stoljeća, što je predstavljalo poseban stil u okviru divanske poezije.

Nabukodonosor, v. *Buhtu'n-Nasr*.

nâdân, neznalica, ignorant, neodgojen, grub. Sufije koriste ovaj termin kako bi ukazali na osobu koja ne pripada tesavvufu, a divanski pjesnici njome imenuju suparnika 'âşikü u ljubavi prema voljenoj osobi.

Nâhîd, Venera, v. *Zühre*.

Nahnu kasamnâ, (ar. "Mi smo podijelili"). Riječi iz Kur'ana (*az-Zuhruf*, 32) u kojima se govori kako je Bog odredio sudbinu svakog stvorenja još u fazi prije stvaranja svijeta. U poeziji se često koristi ovaj izraz kao *ikti-bâs* (utkivanje kur'anskog teksta u stih, doslovno citiranje).

nakîbü'l-eşrâf, predstavnik *şerîfa* (potomaka Muhammeda a. s.) u jednom gradu ili regiji. U

Osmanskom carstvu je spadao u hijerarhiju uleme.

nakkâş, slikar, osoba koja slika *nakş* (v.). Često se riječ *nakkâş* upotrebljava kad se govori o Mâniju kao najpoznatijem slikaru, ali katkad se u stihovima ovim terminom želi ukazati na Boga kao "vrhovnog slikara" koji je stvorio sliku prirode.

Primjer:

*Kirpügüm haddüm hâyâlin şoyle
rangîn yazdı kim
Kıl kalemle resm idemezler anı
nakkaşlar.*

(Ahmed-paşa)

nakş, crtež, slika. U stihovima ponekad znači pismo. Općenito u divanskoj poeziji označava izgled lica drage osobe sa kosom, sitnim dlačicama i madežom, izgled obraza i usana što, zajedno sa izgledom neba, predstavlja prizor raja. Vrlo često *nakş* u poeziji simbolizira crteže *Mânija* (v.) i to one sadržane u njegovu djelu *Nigâristân* (v.).

Primjer:

*Resm etmişem gözümde hayalumi
gûşiyâ*

*Nakş-i nigârî sâgar-ı mercana
yazmışam.
(Ahmed-paşa)*

nakşibendilik (*nakşibendiyye*), der-
viški red koji je oblikovao Mu-
hammed Behâ'uddîn Nakşi-
bend u XIV stoljeću na osnovu
učenja Abû Ya'kûb Yûsufa He-
medâniya (um. 1140.) i 'Abdul-
hâlika Gucduvâniya (um. 1220.).
Postoji javni i tajni *zîkr* nakşi-
bendija, a njih inače karakteri-
zira ortodoksni pristup islamu,
čistoća, krotkost i uljudnost.

nâle-i Eyyubî, jecaj (naricanje) Bo-
žjeg poslanika Ejjuba (Job). Ejub
je jedan od Božjih poslanika iz
jevrejskog naroda čija se priča
ukratko prenosi u Kur'anu. Ejub
je stavljen od Boga na razne kuš-
nje što je on strpljivo podnosio.
Na kraju, iskušenje je dobio i u
vrijeme molitve, pa je Ejub mo-
lio Boga da ga oslobodi takvih
iskušenja na što ga je Bog oslo-
bodio kao nagradu za pokaza-
no strpljenje. U poeziji *Eyyub* je
simbol strpljivosti.

nâme, pismo, knjiga, zbirka. Naj-
češće se koristi kao dio složeni-
ce naprimjer *şâhnâme* (knjiga o
carevima), *sâkînâme* (knjiga o
vinotoči – murşidu), *sûrnâme*
(knjiga o ceremoniji obreziva-
nja) i dr.

nâme-i hicrân, pismo rastanka,
pismo kojim se saopćava bol
rastanka.

Primjer:

*Eczâmuzı ber rîk-i beyâbân-i gam
etsek*

*Cânâna giden nâme-i hicrana
dökûlsen.*

(Nâilî)

*Ako u pustinjski pijesak pretvo-
rimo djeliće našeg tijela
To je kao da bismo na pismo ras-
tanka drage posipali prah za
sušenje tinte.*

nâr-i semûmî, otrovna vatra, jedan
od džehennema (paklova).

Primjer:

*Andan sonra nâr-i semûmî
yaratdı.*

(Ahmed Bîcân Yazıcıoğlu)

*Poslije toga (Bog) stvori otrovnu
vatru.*

nasihatnâme, djelo u prozi ili stihu
u kojem se iznose savjeti. Ukoli-
ko su duže pjesme, najčešće su
nasihatname pisane u formi me-
snevi stihova, a ponekad i u for-
mi *kaside* ili *musammata*.

nâsût, ljudi, ljudstvo, ljudski rod,
svijet mnoštva. Upotrebljava se
nasuprot '*âlem-i lâhût*, Božanski
svijet, svijet jedinstva, jednoće,
jednosti.

nâşî, suparnik, isto što i *rakîb*. Su-
parnik (naši i rakib) ima ulogu
da onemogućava ašika da dođe
do voljene osobe (*sevğili*, *ma'şûk*).

na't, pjesma spjevana u slavu Mu-
hammeda a. s. Prvi natovi spe-

vani su u arapskoj književnosti, a u tursku književnost prešli su iz iranske književnosti. Kod divanskih pjesnika, u sklopu *divana* natovi su spjevani najčešće u formi kaside, ali ponekad i u formi gazela.

nâ-tamâm gazel, nepotpun gazel, tj. gazel koji ima manje od pet bejtova.

nây, v. *ney*.

nâz, afektiranje, koketiranje, kapric. U divanskoj poeziji obično ruža (voljena osoba) koketira sa slavujem (ašik).

nazar, pogled. U tesavvufu, posebno kod mevlevija i melamija, pogled *murşida* prema *sâliku* ima sugestivan i nadahnjujući karakter.

nazim, književno djelo u stihu, poezija (od ar. riječi *nazm* – nizati biser na konac). Da bi se djelo moglo smatrati poezijom, mora imati pravilan metar i rimu. Osnova pjesme u islamskim književnostima je *beyit* koji se sastoji iz dva *misrâ'a* i sve pjesme moraju imati određeni broj *bejtova* ili *misrâ'a*.

nâzim, pjesnik, stihotvorac.

nazîre, (ar. slična), pjesma kojom je dan autor oponaša drugoga na način da drugim riječima, ali istom rimom, ritmom, pa čak i sadržajem, kaže ono što je izrekao i autor kojega želi oponaša-

ti. Nazira je bila vrlo raširena u divanskoj poeziji stoga što se neki novi pjesnik najprije morao dokazivati kao vješt oponašatelj, a tek onda bi mogao stvarati vlastitu poeziju po vlastitoj želji i ukusu, ali uvijek u strogim pravilima divanske poezije.

nedîm, prijatelj, subesjednik. Pjesnik Sinan-paša upotrebljava ovu riječ u značenju "Božji prijatelj", a odnosi se na Muhammeda a. s.

nefes, pjesma s tesavvufskom tematikom, spjevana od strane bektašijskih pjesnika. Ono što je ilahija kod pjesnika drugih tesavvufskih stvaralaca, to je kod bektašija *nefes*.

nefir, truba načinjena od roga. Sastavni je dio opreme nekih derviških bratstava. Također se tako naziva i truba kojom će na sudnjem danu melek *Isrâfil* pozivati umrle da se okupe na *mahşeru* radi suđenja za sve ono što su uradili na ovom svijetu (*dünyâ*).

nefs, duh, duša, bit, ono što je vezano za unutrašnje stanje čovjekovo. Ima slično značenje kao *rûh*, samo dok *rûh* označava samo pozitivne strane čovjekovog unutrašnjeg života, dotle *nefs* označava i one negativne strane unutrašnjeg čovjekovog života. Sufije ovim terminom označavaju loše osobine, ćud i lijêpe

postupke čovjekove. *Nefs* po njima ima sedam stupnjeva:

1. *nefs-i emmâre* – čovjekova duša koja teži lošim postupcima, prizemni bitak, prizemno jastvo;
2. *nefs-i levvâme* – duša koja se kaje zbog svojih loših postupaka i okreće se dobru;
3. *nefs-i mülhime* – duša nadahnutu od Boga i očišćena od loših postupaka;
4. *nefs-i mutme'inne* – smirena duša, duša koja se udaljila od loših postupaka u tolikoj mjeri da neće praviti greške prema vjerskim propisima;
5. *nefs-i râdiyye* (*râziyye*) – duša zadovoljna s Bogom;
6. *nefs-i merdiyye* (*merziyye*) – duša s kojom je Bog zadovoljan;
7. *nefs-i sâfiyye* ili *nefs-i zekiyye*, duša potpuno očišćena od loših misli i djelovanja.

nefs-i cüz, djelomični, parcijalni bitak koji je odraz božanskog, sveukupnog bitka (*nefs-i kull*). Čitav materijalni svijet je pojava (očitanje, odraz) apsolutnog duha i ako se gleda na materijalno postojanje nečega to je samo parcijalno postojanje (*nefs-i cüz*).

nefs-i kullî, apsolutni duh, pojava (očitanje) Stvoriteljeve moći. Ova kategorija je u islamu prihvaćena iz grčke filozofije. Po sufijama koji ovu filozofiju obje-

dinjuju s tesavvufom *nefs-i kull* je u stvari *levh-i mahfûz*.

nefs ü shevât, strast i nagon.

nefs-i şeytân, loše strasti, loše želje.

nefy ü isbât, negirati i potvrditi; *nefy* – negiranje znači poricanje nečega što je postojalo, a potvrditi (*isbât*), naprotiv, znači utvrditi da nešto postoji iako se to poricalo. Tako u sintagmi "Lâ ilâha illallâh", riječ "lâ" koja govori da nema drugog boga je negacija, a riječ "illâ" koja znači "osim" iza čega slijedi "Allah" znači afirmaciju.

Nekîr, jedan od dvojice meleka (anđela) koji će umrlog ispitivati u grobu odmah po njegovoj smrti. Drugi je *Müñkir*.

Nemrûd, vladar Babilona u vrijeme Ibrahima a. s. (Abraham). Usprkos bogatstvu i moći koju mu je Bog dao on se toliko osilio da nije htio prihvatiti vjeru Ibrahimovu nego je odlučio baciti Ibrahima u vatru. Kao kaznu njegovom narodu i njemu Bog im je poslao komarce koji su ih napali. Jedan komarac je kroz nos ušao u Nemrudov mozak, tamo narastao do neslućenih razmjera i izazvao nepodnošljivu bol za Nemruda. Živio je četiristo godina u mukama i bolovima i najzad umro na taj način što mu je mozak prsnuo. v. *ser-i Nemrûd* (Nemrudova glava).

U književnosti se spominje u kontekstu događaja sa Ibrahimom a. s.

Primjer:

*Bu bîdâdî bana hecrîün kılıpdır
Cihanda kulmadı Nemrûd u
Şeddâd.*

(Nesîmî)

*Ova nepravda rastanka meni je
učinjena*

*kakvu na svijetu nisu počinili
Nemrud i Šeddad. (Ili: Nemrud i
Šeddad nisu opstali).*

nergis, nerkis, cvijet narcis. Simbol samozaljubljenosti, veoma je prisutan u divanskoj poeziji. Simbol je vezan za legendu po kojoj se jedna vila zaljubila u mladića izuzetne ljepote. Također su sve djevojke bile zaljubljene u *Nergisa* (Narcisa), ali na njihovu ljubav on se nije obazirao. U mladića su bile zaljubljene i sve vile, ali bez rezultata. Jedna vila (Eho), iz svoje nesreće za neuzvraćenom ljubavi se okamenila, a potom nestala. Ostao je samo njen glas (Eho – odjek). Samozaljubljenost se Narcisu jednom osvetila. Dok je pio vodu na jednom izvoru, zaljubljen u svoj lik pao je u vodu, utopio se, a iz njegova lika je izrastao cvijet – narcis. U divanskoj poeziji narcis često simbolizira *‘âşika* – zaljubljenika nasuprot ruži koja predstavlja voljenu osobu – *ma‘şûk*.

Osim toga narcis simbolizira i oko, vid.

Primjer:

*Nigâh it nâz ile ol nergis-i bîmarî
görsunler
Dehanun dûrcin aç silk-i dûr-i
şehvârî görsünler.*

(Sukkerî)

nergis-i fettân, zavodljivo oko, smutljivo oko.

nergis-i mest, pijani narcis, tj. mahmurno oko. Naime narcis, je u staroj poeziji simbolizirao oko.

Primjer:

*Bîmâr tenüm nerkis-i mestün
eleminden
Hûnin cigerüm la’l-i dûr
eşşanum içündür.*

(Fuzûlî)

*Moje tijelo je zbog tvojih mahmur-
nih očiju nemoćno od bola
a moja jetra krvari zbog tvojih
crvenih usana između kojih
se vide biser-zubi.*

nergis (nerkis)-i şehlâ, svijetlo smeđi narcis (oko), lijep narcis blagog pogleda. Naime kako narcis (nerkis, nergis) simbolizira vid, oko, ovaj izraz znači i zaljubljeno oko.

Primjer:

*Zaman gelür yine zerrin kadeh
olur eline
Çemende nerkis-i şehla heman
bahâra bakar.*

(Şeyhulislam Yahya)

*Vrijeme dolazi, opet u ruke zlatnu
čaušu uzima
U vrtu zaljubljeni narcis (zalju
bljeno oko) čeka dolazak proljeća.*

Nerimân, čuveni vojskovođa koji je vladao u Sistanu. Potječe iz starije iranske historije pa je njegova ličnost povezana mnogim legendama. Simbol je atlete. Sin mu je Sâm, unuk Zâl, a praunuk Rustem.

nesîb, uvodni dio kaside koji obično sadrži 15-20 bejtova. U njemu se iznosi cilj pjevanja kaside, ali pošto pjesnik obično ne počinje pjevanje kaside s pohvalom (medhijom), to njen uvodni dio (*nesîb* ili *teşbîb*) obično sadrži opis proljeća (*bahâriyye* ili *rebî'iyye*), zime (*şitâ'iyye*), ljetnih vrućina (*temmûziyye*), Ramazana (*ramazânîyye*), Bajrama (*'îdiyye*), perzijske nove godine – prvog dana proljeća (*nevurûziyye*), konja (*rahşîyye*), kupatila ili ljepotice – ljepotana u kupatilu (*hamâmiyye*), ruže (*ver-diyye*), sunbula (*sünbüliyye*), sunca (*şemsiyye*).

nesih, nesh (neshi) vrsta arapskog pisma, slična *sülûsu* (v.), samo je znatno sitnije. Po prestanku upotrebe *muhakkaka* (v.) i *reyhanija* (v.) najčešće korišćeno arapsko pismo.

nesîm, blagi vjetar, povjetarac. U divanskoj poeziji jutarnji povjetarac redovno donosi miris voljene osobe.

Nesîmî, Seyyid 'Imâdeddîn (um. 821./1418.), najveći turski hurufijski pjesnik koji je zbog svog pripadništva ovom heterodoksnom tarikatu pogubljen. I pjesnici divanske poezije ga spominju kao otpadnika od vjere. U slijedećem Sabitovom stihu riječ *post* (koža) može se doslovno shvatiti i protumačiti da je Nesimijeva koža zderana i bačena u vatru (što je istina), a *post* se može shvatiti i kao položaj derviškog šejha što bi značilo da je izgubio mjesto šejha u tekiji.

Primjer:

*Çün Nesîmî edeb-i şer'e muhalif
esdi
Lâ cerem postunı aldurdı idüip
nâra fedâ.
(Sâbit)*

*Pošto se Nesimi okrenuo protiv
zakona
Uzeli su mu kožu i vatri je
žrtvovali.*

nesîm-i subh, jutarnji povjetarac.

nesr-i tâyir, ptica kliktavac, simbol veoma brze i snažne ptice koja može uhvatiti sokola ili jastreba.

Primjer:

*Nesr-i tâyır-i hatır-i insani
ki her vakit mevcûdât-ı ulvi vü
süflî...*

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*, wood)

*Um čovjekov poput ptice kliktavca
koji se uvijek nalazi visoko i nisko...*

nesta'lık, vrsta arapskog pisma kombiniranog od *nesha* i *ta'lika*, veoma često u upotrebi u rukopisnim djelima.

netâyic-i 'unsurî, posljedice koje imaju veze sa elementima, stvari koje nastaju (formiraju se) iz elemenata. Po drevnim vjerovanjima četiri osnovna elementa su: zemlja, voda, zrak i vatra. Kada se ova četiri elementa spoje, pod utjecajem neba nastaje sve živo i neživo na zemlji.

nev gazel, **gazel-i nev**, originalan, nov, svjež gazel. Gazel kojim se ne oponaša neki poznati pjesnik.

Primjer:

*İran-zemîne tuhfemiz olsun bu
nev gazel
İrgürsün İsfahan'a Stanbul
diyârım.*

(Neđim)

*Neka naš poklon zemlji Iranu
bude ovaj novi gazel
Neka u İsfahanu proslavi grad
İstanbul.*

nevg-i müjgân, vrh trepavice, vrh strijele, oštrica mača. Vrh trepavice razbija srce, a ono se nekada zadržava na tom vrhu.

nevha-i Ya'kûbî, Jakubov plač. Jakub je otac Jusufa koga su braća iz zavisti bacili u bunar. Ocu su rekli da ga je pojeo vuk i kao dokaz donijeli mu krvavu Jusufovu košulju. Od silnog plača Jakub je oslijepio. Ova se pri-

ča spominje i u Kur'anu u suri *Yûsuf*. Motiv Jakubovog žalovanja za sinom veoma je prisutan u literaturi, posebno u divanskoj poeziji.

nevrûz, novi dan (per. *nev* – nov i *rûz* – dan), Nova godina. Po starom računanju vremena, naročito kod Perzijanaca, *nevrûz*, prvi dan proljeća, smatrao se početkom Nove godine. U poeziji su u povodu Nove godine pisane poeme koje su posvećivane vladarima ili drugim uglednim ličnostima. Ove su pjesme nazivane *nevrûziyye*.

nevrûziyye, kasida ili njen dio koja se pjeva u povodu prvog dana proljeća, odnosno Nove godine, koja je po perzijskom kalendaru otpočinjala s proljećem.

nevvâh, onaj koji silno plače. To je atribut Nuha (Noje) koji je plakao stoga što nije mogao pridobiti svoj narod za vjeru u jednoga Boga, čiji je bio poslanik.

Nevzer, sin Minûčihra, vladara iz iranske dinastije Pišdadijana. Umoren od strane Efrasijaba i na taj je način okončana vladavina te dinastije.

ney, naj, puhački instrument, napravljen od trske, sa devet prstenova i sedam rupa. Prstenovi se učvršćuju srebrenom žicom, a rupe se buše usijanim željezom. Naj je ašikov najbliži

prijatelj, drug u bolu i tuzi, zajedno tuguju u istoj mucii. Pjevač s najem ne govori o ljubavi nego samo o tuzi. Postoji legenda da je Uzvišeni gospodar u noći Miradža (Muhammedovog a. s. uspeća na nebo), dao neka tajna uputstva sadržana u devedeset hiljada riječi. Muhammed a. s. je tu strogu tajnu povjerio Ali b. Ebu Talibu s naređenjem da je nikome ne kazuje. Alija je ovu tajnu saopćio jednom praznom i napuštenom bunaru. Iz bunara je iznikla trska koju je posjekao neki pastir i od nje napravio frulu (*ney*). Kad je zasvirao na frulu tajna je objelodanjena. Kad je Poslanik upitao Aliju zašto je odao tajnu ovaj mu je rekao da tajnu nije saopćio nijednoj osobi nego je, ne mogavši izdržati toliki teret, tajnu izrekao jednom praznom bunaru. Na to je Muhammed a. s. rekao. "Eto, ovaj ney će tajnu izgovarati do sudnjeg dana. Zbog toga kada se svira ney ova Božja tajna izlazi na vidjelo. Na ovu legendu aludira Fuzulijev stih.

*Içerim boş görümür bağrı delik
bir nây'im
Mazhar-ı sur-i Ali bende-i
Mevlanâyım.
(Fuzûlî)*

*Nutrina mi prazna se čini, naj
sam izbušenih prsa
Izložen Alijinoj tajni, rob sam
Mevlani.*

Ova legenda i ovaj Fuzulijev stih imali su odjeka i kod pjesnika mevlevijske orijentacije i kod onih koji to nisu bili, ali su cijenili Mevlana Dželaluddina Rumija, kao što je to slučaj sa Fuzulijem.

Naj (nej) se poistovjećuje s Mevlana Dželaluddinom Rumi-
jem jer je on predstavio svoju
ličnost nejom. Nej također sim-
bolizira savršenog čovjeka (in-
san-i kamil), dok u poeziji sim-
bolizira ašika, jer doziva Boga
kao i ašik. Također se ponekad
poistovjećuje s perom (*kalem*)
jer oba ova instrumenta (za svi-
ranje i pisanje) potječu od iste
biljke (trske).

neyzen, svirač neja (naja).

neyyir-i a'zam, onaj koji je najsvjetliji; atribut za sunce.

nigâr, slika, kip, voljena osoba lije-
pa kao slika. U poeziji se često
upotrebljava zajedno sa riječima
nakış (slika) i *nigâristân* (skup
slika).

Primjer:

*Görüp bu nakş u nigârî inleme ey
Nev'i
Ki kubh-ı sîreti hüsn u bahasına
değmez.
(Nev'î)*

*Ne jadikuj, Nev'i, kad vidiš ovu
sliku i ovu ljepotu,
jer ružno ponašanje se ne dotiče
ljepote i elegancije.*

Nigâristân, zbirka slika kojima je Mânî (osnivač maniheizma) oslikao svoje poznato djelo. To djelo je poznato i pod imenom *Erjeng* (Erženg). Kao primjer lijepog slikarstva *Nigâristân* često u poeziji simbolizira obraze voljene osobe.

Primjer:

*Zülfî nakkâşî suya bir resm eder
kim reşk eder
Mâni-i Çin yazdığı nakş-ı
Nigâristân ana.*

(Ahmed-paşa)

*Njen soluf slika u vodi sliku da
joj zavidi
Kinez Mani koji je oslikao
Nigaristan.*

nihâl, mlada grana, izdanak koja u poeziji simbolizira vitak i uspravan stas voljene osobe.

nikâb, pokrivač za lice (kod žena). U divanskoj poeziji je kosa voljene osobe koja pokriva lice prirodni *nikâb* koji ašik želi razmaknuti i vidjeti voljeno lice.

Nil, rijeka u Egiptu koja simbolizira plodnost i obilje, koja donosi blagodati Egiptu. Ponekad se Nil, kao i druge poznate rijeke Eufkrat (*Fırat*), Tigris (*Dicle*), Dunav (*Tuna*) i druge upotrebljavaju kao sredstvo poređenja sa suzama *aşika*.

Primjer:

*'Adl ü dâdı nitekim Nil ü Furât
Kâinata gün gibi verir hayât.*

(Taşlıcalı Yahyâ)

*Pravda i pravičnost su mu poput
Nila i Eufrata
Cijelom svijetu je dao život kao
sunce.*

nîsân, mjesec april, ime mjeseca koje je u turski jezik došlo iz surjanijskog jezika. U divanskoj poeziji nisan je simbol oblaka, darežljivosti, kiše, blagodati i proljeća. To je vrijeme ljubavnih susreta, kada se ruže otvaraju i kad sve cvate i priređuje ugođaj za uživanje.

Nişâbûr, najvažnija od četiri prijestolnice starog Horasana. Jedan od najvažnijih gradova srednjovjekovnog Irana. Zbog obilja tirkiza (*fırûze*) koji se tamo nalazio, u divanskoj poeziji se često spominje zajedno sa riječju *fırûze* (tirkiz).

niyâz, skrušena molitva, molba, preklinjanje. Naročita molba *aşika* na koketiranje (*nâz*) drage.

Primjer:

*Dutdı bülbül niyaz ile çemeni
Naz ile toldıralı gülşeni gül.*

(Ahmed-paşa)

*Preklinjanjem, slavuj je osvojio
livadu
Da bi ruža koketiranjem ispunila
ružičnjak.*

nokta, tačka. U divanskoj poeziji simbolizira usta, usne ili mladež voljene osobe. Usta i usne simbolizira zato što je poželjno da usta budu što manja, a mla-

dež je tačka zbog toga što je kanula kap tinte u vrijeme dok se pisala knjiga ljepote. Po nekim heterodoksnim derviškim redovima tajna stvaranja svijeta je u Kur'anu, tajna Kur'ana je u besmeli, tajna besmele je u tački.

nûfûs-1 nâtika. *Nufûs* je množina od *nefs* što je po starim filozofima duša, tj. ljudska duša. *Nâtika* – ona koja govori. Duša (*nefs*) se opisuje na dva načina. Jedan je taj da je duša ono što imaju sva živa bića i naziva se i *cân* (džan), drugi je da *nefs* imaju samo ljudska stvorenja i da ona omogućava čovjeku da spozna šta je ispravno, a šta ne i ona se tada naziva *mücerret rûh*, što znači ljudska duša, ljudski razum. Tu dušu je Bog udahnuo čovjeku iz svoga duha i zato je ona (ljudska duša) *rûhullâh* – Božji duh. Zahvaljujući tome duhu čovjek je u stanju da se vine u visoke duhovne sfere.

Nûh (Noje), jedan je od unuka Adema, prvog čovjeka i prvog Božjeg poslanika. Spominje se u Kur'anu (*al-Ahzâb*, 7), zajedno sa poslanicima Muhammedom, Ibrahimom, Musaom i Isaom. U suri *Hûd* (ajeti 26-49) govori se o teškoćama na koje je nailazio Nûh zbog nepokornosti svoga naroda kada je Bog kaznio taj narod poplavom iz koje su spaseni samo oni koji su bili privrženi Nuhu. Dobio je ime Nûh zbog zapomaganja

kojim je molio narod da se spasi, a ranije se zvao Šâkir (Zahvalni). U poplavi koja je trajala 2.200 godina stradao je i Nuhov sin Ken'ân, a tri sina Sam, Ham i Jafet su se spasili jer su se ukrkali na lađu. Ham je na lađi spolno općio sa svojom ženom pa ga je Nuh a. s. prokleo, a Bog je učinio njegovo potomstvo crnim i od njega potječu crnci. Nuh se nakon šest mjeseci iskrcao iz lađe i ugledao kopno koje se bijelilo. Pitao je Boga šta je to, a Bog mu je rekao da su to kosti njegovog naroda.

Nuh je saznao da je njegov narod propao zbog pet razloga od kojih su dva ključna: zavist i pohlepa. Simbolizira dugovječnost, a spominje se i po potopu koji se dogodio u njegovo vrijeme.

Nûhun nevhası, Nuhov plač. Božji poslanik Nuh je prema pripovijedanju živio među svojim narodom 950 godina. Za to vrijeme ih je pozivao u pravu vjeru, ali nije imao pristalica. To ga je toliko rastužilo da je silno plakao i bio je poznat kao *nevvâh* (onaj koji silno plače). Nakon toga je, upozoren od Boga, sagradio lađu u koju je ukrcao svoje malobrojne pristalice i po jedan par svih životinja koje su tu živjele. Nastupilo je strašno nevrijeme i od stalnih kiša nastao je potop iz kojeg su se spasili samo oni koji su bili na Nuhovoj lađi.

Nu'mân (نعمان), Nu'mân b. Mun-zîr je vladar koji je živio prije islama. Jednog dana je šetajući vidio u polju mnogo rascvalih bulki. Prizor mu se neobično svidio pa je zabranio da se cvijeće bere. U poeziji se spominje ovo cvijeće pod imenom lâle-i Nu'mân ili şakâyık-ı Nu'mân. Numan se također u poeziji spominje kao vladar koji je u Kufi na Eufratu dao da mu se sagradi dvorac po imenu *Ha-vernâk* (v.). Graditelj dvorca je bio *Sinimmâr* (v.), također legendarna ličnost korištena kao simbol u divanskoj poeziji.

nûn, arapsko slovo *n* (ن), simbolizira, zbog svoga uvijenog izgleda, povijen, usukan stas *aşika*.

Primjer:

*Beni nefis-i denû zebûn itdi
Büktü 'isyân-ı belumi nûn itdi.*

(Derviš-paşa Bajezidagić)

*Niska me strast nemoćnim učini
Usuka se moj buntovni struk i
nûn postade.*

nûr, svjetlost, jedno od Božjih imena (Allah je svjetlost nebesa i zemlje, Kur'an, *an-Nûr*, 35). Po moću svjetlosti bezumnik progleda i pronađe pravi put iz zablude u kojoj se nalazio.

nûr-ı hidâyet, svjetlost upute. U divanskoj poeziji ova svjetlost se poistovjećuje s licem voljene osobe, koje sija zbog toga što se

na njemu manifestira pojava Božanske svjetlosti.

nûr-i Muhammed, Muhammedova a. s. svjetlost. U tesavvufu je korijen svega Muhammedova a. s. svjetlost. Specijalno se o ovoj svjetlosti govori u spjevovima posvećenim Muhammedovom a. s. rođenju (*mevlud*).

Primjer:

*Noć Njegova rođenja ukras krune
sreće, ta noć je*

*Noć Njegova rođenja radost
meleku upute, ta noć je*

*Svemir uze samo jednu žišku od
čestice Njegova nura*

*Noć Njegova rođenja, sjajni mjesec
sreće, ta noć je.*

(Arif Hikmet-beg)
(Prijevod: Salih Trako i
L. Hadžiosmanović)

primjer gdje se pokazuje da se Muhammed a. s. spaja sa nurom (svjetlošću).

*I rodi se car od dina onaj čas
I u nuru utopi se vas.*

(S. Gašević)

nûr-i Yezdân, božansko svjetlo, v. *Yezdân*.

Nûşîrevân, perzijski vladar, v. *Anû-şirevân*.

nûh âsumân, devet nebesa. Po drevnom vjerovanju kosmos se sastoji od devet nebesa. Od prvog do sedmog neba su nebeska tijela (Mjesec, Merkur, Venera, Sunce, Mars, Jupiter i Saturn), ņa

osmom nebu su stajaće zvijezde i sazviježđa, a na devetom nebu je 'arṣ (Božje prijestolje).

nūh felek, devet katova nebesa, v. *nūh âsumân*.

nūh der, devet vrata, devet kapija.

Misli se na devet otvora kod čovjeka: dva oka, dva uha, dva otvora nosa, usta i otvori za obavljanje nužde.

ocak, mjesto u beктаšijskoj tekiji koje se nalazi u pravcu *kible* u centralnoj prostoriji za molitvu (*meýdan odası*).

Omer (Omer b. Hattâb), drugi hali-fa, jedan od najodanijih ljudi Mu-hammedu a. s. Poznat je i pod na-dimkom *Fârûk* što znači "onaj koji razdvaja", a misli se "onaj koji razlučuje istinu od neistine".

on iki burç dvanaest sazviježđa, osmi kat nebesa gdje se po sta-rim vjerovanjima nalaze sazvi-ježđa stabilnih (postojanih) zvi-jezda. To su: *hamel* ili *koç* (ovan), *sevr* ili *boğa* (bik), *cevza* ili *ikizler* (blizanci), *seretan* ili *yengeç* (rak), *esed* ili *arслан* (lav), *sünbüle* ili *başak* (djeвица), *mîzân* ili *terâzî* (vaga), *akreb* (šorpion), *havs* ili *yay* (strijelac), *cedy* ili *oğlak* (jarac), *delv* (kova) i *hûl* ili *balık* (riba).

on iki imâm (*isnâ aşeriyye*), dvanaest imama, šiitsko učenje o dvanaest zakonitih nasljednika poslanika Muhammeda, počevši od nje-govog zeta Alije do dvanaestog (nestalog) imama Mehdija.

on sekiz bin alem, osamnaest hilja-da svjetova. Kako se u Kur'anu govori, Allah je Gospodar svje-tova. Po različitim tumačenji-ma svjetova ima između 1.000 i

80.000. Sufije su prihvatili mišlje-nje da ima 18.000 svjetova pa se u poeziji spominja ta brojka kada se govori o mnoštvu svjetova.

Primjer:

*On sekiz bin âlemi seyr eylemek
lâzım değil
Her nefeste feyz-i Hak bir özne
âlemdir bana.*
(Nef'î)

*Nije potrebno gledati 18.000
svjetova*

*Božansko obilje u svakom dahu za
mene je jedan poseban svijet.*

Onûşirevan, v. *Anûşirevan*.

Osman, ar. 'Utmân, treći halifa, poznat po nježnosti i blagosti. Bio je oženjen dvjema Muham-medovim a. s. kćerima (ne u isto vrijeme) pa je zato bio po-znat kao *zû'n-nûreyn* (gospodar dva svjetla).

otuz iki harf, trideset dva slova. Kod derviškog reda hurufija dvade-set osam slova, koliko ima arap-ski alfabet ili trideset dva slo-va, koliko ima perzijski i turski (osmanski) alfabet, sadrže sim-bole kojima se tumači cjelokup-na Božja objava. U 28 (odnosno 32) slova, od kojih svako ima osobenu simboliku, sadržane su i sve poruke koje je svojim sljéd-

benicima ostavio osnivač reda
hurufija Fazlullah Hurufî.

Primjer:

Hakk Te'âlâ âdemoğlu öziüdüür
Otuz iki Hakk kelâmı söziüdüür.
(Nesîmî)

Uzvišena Istina suština je
čovječanstva

Božanski govor su trideset dvije
riječi (slova). (Božji govor je
sadržan u trideset
dva slova).

pâkîze, čist, originalan, bez greške.

Zajedno sa gazel (*gazel-i pâkîze*) označava savršeno spjevan originalan gazel.

palas-i gam geyen, derviš, od *palas* – stari ćilim i *gam geyen* ili *gam-gîn* – brižan, zabrinut, tj. onaj ko zabrinuto sjedi na istrošenom ćilimu, a to je derviš.

pây-ı mâcân, pokora, pokajanje za grijeha kod kandidata za derviški red mevlevija (*mürîd*), koje se obavlja na taj način što murid koji okajava grijeha stoji na jednoj nozi, desnom rukom drži lijevo uho, a lijevom desno.

pehlivân (pehlevân), junak, vitez, atleta. Ova je riječ najprije označavala pograničnog zapovjednika, poslije toga je označavala vojnog zapovjednika općenito, da bi najzad dobila značenje junak, vitez, a potom i atleta. U poeziji se često upotrebljava umjesto imena pojedinih junaka, posebno Rustema.

penç-i âl-i 'abâ (pençe-i âl-i 'abâ), v. *Âl-i 'abâ*.

perçem, perčin, čuperak, uvojak, pramen kose. Metaforički, u poeziji znači gotovo sve ono

što se odnosi na kosu općenito, ali naročito se upotrebljava s ciljem da se iskaže osjećaj želje, žudnje, čežnje. Za sebe veže i zarobljava duše i srca. Mirisan je poput ambre (v. *'anber*) i mošusa (v. *müşg, misk*). Boje je crne ili, kako pjesnik kaže, boje noći (*şeb-reng*). Jedan je od najvažnijih ukrasa lica. Poredi se sa miskom dragulja, lopovskim stepenicama, aždahom (*zmajem*), obručem, krugom oko Kabe itd.

perdedâr-i harem, onaj koji zaklanja harem, koji čuva harem od stranaca, koji čuva žene i djecu.

Primjer:

Dûd-i dil-i pürateş-i ehl-i nezareden

Etmişdi perdedâr-i harem Şah-i Kerbelâ.

(Fuzûlî)

S parom iz plamtećih srca onih koji su bili prisutni ovom događaju Spasio je žene i djecu, taj šah Kerbele.

perhazân, onaj koji je stigao do jeseni, izbljedio i požutio.

perî, vila, duhovno biće koje se čovjeku ne ukazuje, ne komunicira s njim. Po vjerovanju vila je vrlo lijepa. Osobe koje dodirne veže za sebe čineći ih zaljubljenim do ludila. Simbol je lica voljene osobe jer je i vila nevidljiva poput drage.

Primjer:

*Bir görünmez bî nişân sevdâya
düşmişdür gönül
Gerçi işki ol perinün halk içinde
ad ider.
(Nev'î)*

*To je srce zapalo u nevidljivu i
neoznačenu čežnju
Jer ljubavi u narodu daju ime vile.*

perî-rû, vilinskog lica, lijepo poput vile.

perî-şekl, vilinskog oblika, vilinske odjeće, koja liči na vilu.

perîveş, poput vile, ona koja liči na vilu.

pervâne, leptir, sitni leptir koji izlazi noću i kruži oko svjetiljke. U divanskoj poeziji simbolizira 'âşika koji kruži oko voljene osobe koju simbolizira svijeca (şem').

Pervâne, ime junaka stare perzijske legende Şem' ü Pervâne koja je kao motiv često korišćena od strane perzijskih i osmanskih turskih pjesnika. v. Şem' ü Pervâne.

Pervîn, najsajnija zvijezda iz sazviježđa Bika: Süreyya-Plejade.

Turski: Ülker. Simbol je sjaja. Kad se mjesec nalazi u krugu Plejada, on liči na ben (mladež) voljene osobe. Također se Plejade porede sa suzama voljene osobe.

Pervîz, nadimak Hürmüзовog sina čije je ime Husrev. Perviz znači riba pa je Husrev koji je mnogo volio ribu dobio ovaj nadimak. Sretan i moćan. U poeziji je najčešće simbol pobjednika.

pesendîde, odabran, izabran, dopadljiv; *gazel-i pesendîde*, odabran i dopadljiv *gazel*.

Peşeng, otac Efrasijaba, a po nekim to je ime Efrasijabovog sina. Pravo mu je ime Şide što znači svijetao, sunce.

Primjer:

*Merhabâ ey yâdgâr-i meclis-i
devrân-ı Cem
Ab-ı rûy-ı devlet-i Cemşid ü
âyîn-i Peşeng.
(Nef'î)*

Prijevod:

*Dobro došla uspomeno na skup
sudbine džemovske
Čast sreće džemšidovske i gozbe
Peşengove.*

peymâne, čaša, vinska čaša.

peymane-keş, oñaj ko podiže čašu.

peymâne şikest, razbijač čaša.

pîr, starac, vođa, šejh, osnivač jednog tarikata ili njegov najzna-

čajniji pročelnik. Često sa nekim vlastitim imenom tvori sintagmu kao: *Pîr-i Herat* (v.) ili *Pîr-i Hucend* (v.), ali isto tako se nalazi sa nekim drugim simbolima, kao *pîr-i mey*, *pîr-i mugân* (v.), *pîr* označava i utočište siromaha.

pir evi, tekija osnivača (pira) tarikata, dergâh.

Pîr-i Herat, Hâce Abdullah el-Ensârî Herevi (um. 481./1089.), mutesavvif, pjesnik i učenjak, osnivač tarikata, poznat i kao *pîr-i tarîkat*, *şeyhulislâm*, *şeyhü-l Horasân*. Potomak je prvih arapskih osvajača Horasana.

Pîr-i Hacend (Hucend), mutesavvif i pjesnik (um. 803./1401.).

pîr-i mugân, stari krčmar. Simbolizira grčkog Baha ili iranskog vođu krčmara. U tesavvufskoj poeziji simbolizira vođu koji inspirira i kontrolira društvo zanesenih derviša.

pîr-i sâni, drugi pir, obnovitelj tarikata.

pîrûze, dragi kamen plave boje koji se proizvodi u Nişaburu. v. *fîrûze*.

pîşkadem, zamjenik šejha u tekiji, osoba koja je ovlašćena da umjesto šejha vodi *zîkr* (v.).

piyâle, pehar pun vina koji u divanskoj poeziji simbolizira usne voljene osobe. Vino u tom peharu

je gorko, ali ono jedino može osloboditi briga zaljubljenog ašika.

Primjer:

Câm-ı la'line olma pek meyyâl
Ağzın açık kahr piyâle-misâl.

(Sâbit)

Nemoj previše težiti čaši crvenoj
poput rubina (usnama drage)
Tvoja usta će ostati otvorena
poput vinskog pehara.

post, životinjska koža sa dlakom, kožica, postećija, pripremljena kao prostirka. *Post*, kao tesavvufski termin (kod mevlevija i beктаšija) označava mjesto gdje sjedi šejh u vrijeme *zikra*. Kod mevlevija postoje dvije boje kožica: crvena (*kırmızı post*) koja se još naziva *Sultân Veled mekâmı*, po Sultan Veledu, sinu i prvom nasljedniku Mevlana Dželaled-dina Rumija i bijela (*beyaz post*) koja se još zove *Âteş bâz-ı Velî makâmı* (Mjesto vatrenog Sokola). *Âteş-bâz Velî* ili *Evlîja Vatretni Soko* je Yûsuf İzzeddîn (um. 684./1285.) koji je bio jedan od prvih mevlevijskih pristalica i koji je po tome imao svoje posebno mjesto u mevlevijskoj tekiji. Kod beктаšija postoji dvanaest stupnjeva koji se označavaju terminom *post*, a svaki stupanj (*post*) nosi ime nekog od beктаšijskih prvaka (npr. Seyyid Alî postu, Balım Sultân postu, Kaygusuz Sultân postu, Kanber Alî postu itd.).

posta çıkmak, zauzeti mjesto šejha u tekiji. Isto i *posta oturmak*.

post nakîbi, osoba zadužena u tekiji da se brine o održavanju i postavljanju kožica na odgo-varajuće mjesto.

pûst-pûş, onaj koji nosi derviški ogrtač, hrku, tj. derviš. v. *hırka-pûş*. *Pûst* je perzijski koža, a *pûşiden* znači nositi, otuda **pûst-pûş**, znači onaj koji nosi kožni ogrtač, a to je derviš.

Râbi'a 'Adeviyye, Râbi'a al-'Adaviyya, Rabija Adevija (713.-801.), znamenita žena sufija i evlija. Iz siromašne je porodice pa je najprije radila kao sluškinja, a potom se, zahvaljujući tome što je bila evlija, oslobodila. Provodila vrijeme u pustinji, a kasnije došla u Basru gdje je držala predavanja brojnim kasnijim čuvenim sufijama. Bila je i poznata sufijska pjesnikinja. I u perzijskoj i turskoj književnosti simbol je pobožnosti i svetosti.

Primjer:

*Rabija je bila kruna evlija,
na putu za Meku sedam godina
je bila.*

*Cijelom dužinom puta na sedždu
je padala;*

*Dužinu puta je svojim tijelom
mjerila.*

*Sedam godina je s prašinom
drugovala;*

*Sedam godina za Voljenim
tugovala.*

*Na poslijetku Sveti hram se njoj
ukaza!*

*"Urodio je moj trud plodom",
ushićeno kaza.*

(Attar, *Govor ptica*)
(prijevod: A. Ananda).

râbita, veza, povezanost, pristupanje u tarikat predajući se poslušno i bez pogovora šejhu. Šejh predstavlja vezu (kariku) između *murîda* (kandidata) i *tarîkata*.

râfizî, pripadnik reda onih koji su se držali tradicije vezanosti za Hazreti Aliju i njegove potomke, a po mišljenju sunijskih učenjaka njihovo prakticiranje vjere je suprotno šerijatu. U historijskoj literaturi obično se naziva *kızılbaş* (v).

râhib-i pîr, stari monah, kaluđer. Sinonim je za planetu (zvijezdu) *Zuhal* (Saturn) koju Iranci nazivaju *Keyvân*, što znači "vladar visoke moći". Spominje se kao čuvar, stražar, pazitelj. Narav mu je hladna i suha i zato simbolizira veliku nesreću. Boja mu je tamno zelena. Gospodari prvim od sedam klimata (*iklîm*). Na minijaturama je većinom predstavljen kao starac koji u desnoj ruci drži ljudsku glavu, a u lijevoj ruci mu je ljudski dlan.

Rahîm, samilostan, veoma milostiv, onaj koji čuva, onaj koji će se smilovati ljudima na Sudnjem

danu. Jedno od 99 lijepih Božjih imena.

rahmâniyyûn, najviši sloj *evlija* kojih u jednom vremenu može biti samo trojica, a po nekima sedmorica. Nazivaju se još i *abdâl* (v.).

rahşiyye, pjesma u kojoj se opisuje konj. Tri poznate Nef'îjeve kaside su *rahşiyye* posvećene opisu konja sultana Murata IV i vezira Mustafa-paše. Pjesnik Nâbî je spjevao rahşiju inspiriran opisom Burâka, životinje na kojoj je Muhammed a. s. izašao na nebo.

rakîp (*rakîb*), suparnik, konkurent, takmac. U divanskoj poeziji *rakîb* je takmac ašiku u njegovom pokušaju da pridobije srce voljene osobe (*sevgili*) i zato se on od strane pjesnika opisuje kao negativna osoba.

rakkâs, plesač, zabavljač u društvu (*bezm*).

raks, kretanje, njihanje, ples. U poeziji često označava kretanje prouzrokovano radošću, kretanje akrobate po žici, okretanje mevlevijskih derviša u ceremoniji *zikra* (v.).

ramazân, deveti mjesec lunarne godine, mjesec u kojem je otpočelo objavljivanje Kur'ana, sveti mjesec u kojem muslimani poste od zore do zalaska sunca. Ovaj mjesec je poslužio kao inspira-

cija mnogim divanskim pjesnicima koji su opjevali specifičnu atmosferu u velikim gradovima tokom mjeseca Ramazana.

ramazaniyye, kasida ili njen uvodni dio (*nesîb*) koja govori o mjesecu Ramazanu, obično spjevana u formi kaside ili mesnevije. U klasičnoj divanskoj književnosti poznato je više pjesama na temu Ramazana čiji su pjesnici Eşref-oğlu Rûmî (XV st.), Ūftâde (XVI st.), Azîz Mahmûd Hudâî i Niyâzi Misrî (XVII st.), Erzurumlu Ibrahim Hahkî (XVII st.) i naročito Sâbit Bosnevî (Užičanin) (umro 1712. g.) čija je *Ramazaniyya* posvećena Baltaci Mehmed-paši remek-djelo u ovoj vrsti pjesama divanske poezije.

Također su poznate *ramazanije* spjevali Zâtî, Fûzulî, Rûhî, Nedîm, Râgib-paşa, Şeyh Gâlib i Şeref Hanım.

ra'nâ, lijep, ugodan. U konstrukciji sa gazel (*gazel-i ra'nâ*) predstavlja atribut za gazel.

Ravza-i mutahhare, mjesto gdje je ukopan Muhammed a. s. (dolslovno: *Očišćeni ort*). Isto i *Ravza-i nebî*.

rây, titula koja se daje vladaru Indije, radža. U poeziji simbol bogatstva i raskoši.

Primjer:

*Çekerse re'yi rây-ı Hinde râyet
Hatâ itmez ider Çin'e sirâyet.*

(Varvari Ali-paşa)

*Kad bi odlučio podići zastavu na
indijskog radžu
Do Kine bi dospjela vijest o tome.*

râyet-i devlet-i Muhammed, zastava velike sreće koju je posjedovao Muhammed a. s. Simbol koji ukazuje na Muhammedov a. s. odlazak na *mi'râc* (*miradž* – uspeće na nebo i susret s Bogom).

râygân, siromašan, bez novca, uzaludan (u odnosu na ljubav drage osobe).

râz, tajna, skrivena stvar, v. *sırr*. Tajna (*râz*, *sırr*) najčešće simbolizira usta ili usne (*ağız*, *dudak*) voljene osobe (*ma'sûk*, *sevgili*) v. *esrâr*.

râz-ı nihân, skrivena tajna, tajna onostranog, transcendentnog.

rebâb, vrsta muzičkog instrumenta.

Rebâb-nâme, mističko filozofsko djelo u mesnevi stihovima Sultâna Veleda, sina Mevlana Dželaluddina Rumija, jedno od djela koja su inspirirala na tesavuf i propagirala mevlevijsku ideologiju.

recez, jedan od 16 pjesničkih metra u islamskim književnostima. Sastoji se od četiri ponovljene stope *müstef'ilün*. U turskoj poeziji postoji petnaest različitih varijanti ovoga metra.

recül-i hâssa, posvećen čovjek, onaj koji je obdaren posebnim zna-

njem koje je dato Adem a. s. (*'ulûm-i ilâhiyye*), a po nekim vjerovanjima ih nema više od 300.

recül-i kâmil, savršen čovjek, čovjek koji je izbrisao svoj bitak i utopio se u Božanskom Bitku. Isto i *insân-i kâmil*.

redd-i matla', ponovljeni *matla'*, tj. prvi ili drugi polustih gazela. Slučaj kada se jedan od dva prva polustiha gazela ponovi u posljednjem bejtu (*distihu*) istog gazela.

redd-i misrâ', ponavljanje polustiha. Slučaj kada se neki polustih (*misrâ'*) ponavlja u nekom drugom bejtu istog gazela.

Refref, zeleno platno od kojeg se pravi zavjesa i prostirka. U noći uspeća na nebo (*miradž*) Muhammed a. s. je do *Sidretü'l-muntehâ* (v.) išao sa Džibrilom, a onda je dalje morao sam jer tamo nije smio ići ni Džibril. Dalji put do susreta sa Bogom, Poslanik je prešao na *Refrefu*.

Primjer:

*Söyleşirken Cebrâîl ile kelâm
Geldi Refref öniüne verdi selâm.*

(Süleyman Çelebi)

*Razgovarajući sa Džebrailom
Pred njega dođe Refref i nazva
mu selam.*

rehber, vodič; u tesavufskoj terminologiji (kod bektašija) ozrta-

čava derviša koji daje osnovna uputstva kandidatu za pristup u derviški red.

remel, jedan od 16 pjesničkih metra u kojem se četiri puta ponavlja stopa *fâ'ilâtün*. U turskoj poeziji postoji 15 varijanti ovog poetskog metra.

remil, (ar. raml), pijesak, jedna vrsta gatanja pomoću pijeska u kojoj gatar "saznaju" neke stvari s onu stranu realnosti, dokučuju ono što je nedostupno običnim ljudima. U islamskoj tradiciji se vjeruje da je posebno nadahnuće za tumačenje znakova skrivenih u pijesku imao Danijal koji je to znanje naslijedio direktno od prvog čovjeka i Božjeg poslanika Adema, posredstvom Idrisa. Povlačenjem crta u pijesku se nalaze znaci kojima se predskazuje sretna ili nesretna budućnost. Ovome tumačenju budućnosti iz pijeska pridavali su veliki značaj pjesnici divanske poezije spominjući često *remmâle* (v.), gatare u pijesku.

remmâl, (remilci), gatar, prorica-telj sudbine koji tumači znakove u pijesku. Jedan od poznatih klasičnih divanskih pjesnika, Zâtî (um. 1546.-47.), bio je poznat i kao gatar u pijesku, a u njegovom dućanu uz Bajezidovu džamiju okupljali su se mladi pjesnici i recitirali svoje stihove.

resûl-i kevneyn, poslanik oba bitka, poslanik za oba svijeta; sinonim za Muhammeda a. s.

(Sinan-paša, *Tazarrûnâme*)

resûl-i müctebâ, odabrani poslanik; sinonim za Muhammeda a. s.

(Sinan-paša, *Tazarrûnâme*)

revâk-i heft manzar, krov (kupola) sa kojeg se pruža pogled na sedam strana. *Heft manzar* (sedam pogleda) također je ime za dvorac koji je podigao *Behrâmu Gûr* (v.). Kod Sinan-paše (*Tazarrûnâme*) *revâk-i heft manzar* znači pogled na sedam nebesa.

revza-i kûy, mauzolej lijep poput mezara Muhammeda a. s.

Primjer:

*Revza-i kûyına her dem durmayub
eyler gûzar
Aşık olmuş gâlibâ ol serv-i hoş
reftare su.*

(Fuzûlî)

*Voda neprestano teče prema
mauzoleju (bašči, rajskom
vrtu) drage
Čini se da se i ona zaljubila u
nježnu ljepoticu čempresova
stasa.*

revî, posljednji slovo stiha prema kojemu se rimuju ostali stihovi.

reyhân, bosiljak. Kada se govori o mirisu kose voljene osobe (sevgili), onda se on uspoređuje sa mirisom bosiljka ili zumbula (*sünbüül*). Katkad je *reyhân* ili *sünbüül* metafora za samu kosu.

Primjer:

*Canda tasvîr itdüm ol zülf-i
perîşânî düriüst
Bagladum bir târ ile bir deste
reyhânî düriüst.*

(Nev'î)

*U duši sam zamislio taj pravi
nestašni soluf
Svezao sam jednom niti pravi
buket bosiljka (kose drage).*

reyhâncî, mirisan poput bosiljka, onaj koji proizvodi i prodaje miris. Poistovjećuje se sa kosom drage; v. 'attâr.

reyhânî, arapsko pismo, slično kao *muhakkak*, samo malo sitnije.

rez, loza, *duhter-i rez*, kći loze, vino, v. *mey*.

Rezzâk, onaj koji opskrbljuje sva živa stvorenja, jedno od 99 lije-pih Božjih imena.

Rıdvân, ime meleka (anđela) čuvara raja.

rik'a, vrsta arapskog pisma, nastalog iz drugog arapskog pisma *tevkî*. Obzirom da je dosta uprošćeno u odnosu na starije vrste pisma, mnogo je korišteno u kasnijem periodu u Osman-skom carstvu.

rızâ (رضا), zadovoljstvo; u tesavvufu to je samo Božje zadovoljstvo svojim robovima (*rızâ-ı Bârî*).

rızâcûyî, traženje Božjeg zadovoljstva.

rı, ime arapskog slova "r". Zbog njegove zaobljenosti, pjesnici ga uspoređuju sa obrvom voljene osobe (*ebrû*).

Primjer:

*Dehen mîm ü kaşın râ ey elif-kad
dâl dir zülfün.*

(Aşkî)

*Usta su ti "mim", obrve "ra",
stas-elif, a tvoj soluf je "dal".*

ricâl, ljudi (ar. mn. od *recul*). Upotrebljava se kad se govori o velikim ljudima.

ricâl-i gayb (*ricâlü'l-gayb*), oni koji dosegnu stupanj *gayba* (skrivenosti, nevidljivosti, zaklonjenosti). U svakom vremenu postoje Božanskom mudročcu određene osobe koje ne mogu biti svima dostupne. Ima ih po tri, sedam, četrdeset ili tristo i od njih se može tražiti pomoć.

Primjer:

*Mezarumda açılmış lâle anman
'aks-i dağumdur
Ricalü'l-gayb kabriimde komış
yahud çerağumdur.*

(Hasan Ziya'î)

*Ne misli da su lale procvale na
mom grobu odraz moje rane.
To je sojetiljka koju su na moj
grob postavili ricâl-i gayb.*

ricâlü 'l-feth, ljudi kojima se ukazuje Božje otkrovenje *feth*, kojih po nekim sufijskim vjerovanjima ima u svako vrijeme 24.

ricâlullah, posebno obdareni ljudi,
Bogu bliski ljudi, evlije.

Ricâlü 'l-Mennân, odabrane evlije,
Bogu bliski ljudi, kojih po
vjerovanju sufija ima u jednom
vremenu 15.

rifâ'ilik, rifâ'iyye, derviški red koji
je osnovao Ahmed er-Rifâ'î (ili
Rufâ'î) (um. 512./1118.-19.), v.
rufâ'ilik.

rik'a, arapsko pismo nastalo iz
tevkî-a (v.), sitnije i više korišće-
no kao kurzivno pismo.

rind, čovjek koji je digao ruke od
ovoga svijeta, bohem, nemaran
čovjek, lutalica, pijanica. U te-
savvufu sinonim mu je *kalender*
(v.), čovjek koji slijedi upute svo-
ga srca koje su samo okrenute
Bogu. To je tip zrelog, "savrše-
nog čovjeka", (*insân-i kâmil*, v.).

rind-i şeydâ, poludjeli rind, rind
koji je zbog ljubavi (prema Bogu)
skrenuo s uma.

Primjer:

*Fuzûlî, rind-i şeydâdur hemiše
halka rusvâdur*

*Sarun kim bu ne serdâdur bu
serdâdan usanmaz mi.*

(Fuzûlî)

*Fuzûlî je rind koji zbog ljubavi
skrenu s uma*

*Pitajte ga kakva je to ljubav, hoće
li mu ta ljubav dosaditi.*

Risto, skraćeno od *Aristo* što je is-
točnjački naziv za grčkog filo-
zofa Aristotela.

riyâzet, obuzdavanje strasti, uda-
ljavanje od ovosvjetskih užita-
ka na taj način što se malo jede,
malo pije, malo spava i stalno
se moli. Pošto se ovaj način is-
posništva obično obavlja četr-
deset dana naziva se i *çile* ili
arba'in.

rubâ'î, vrsta pjesme u klasičnoj
perzijskoj i turskoj književnosti
koja sadrži četiri stiha (misrâ)
ili dva distiha (beyt). Stihovi
se rimuju po sistemu *a a b a*, a
ako se rimuje i treći stih onda
se zove *rubâ'î musarra'*. Rubaije
su pjevali gotovo svi veliki os-
manski pjesnici od XVI do XIX
stoljeća. Njima su se izražavale
velike misli, dosjetke, pouke,
a poenta je na trećem ili četvr-
tom stihu, kojim se iskazuje os-
novna pjesnikova poruka.

rufâ'ilik, tarikat koji je u dvanaes-
tom stoljeću osnovao Şeyh Ah-
med Rufâ'î (ili Rifâ'î) (um. 512./
1118.-19.). Karakteristika ovoga
reda je što njegovi pripadnici u
toku obreda (zikra), padajući u
trans ulaze u vrelu peć, stavlja-
ju vatru u usta, probadaju se
željeznim šipkama i noževima
i sl. Samodisciplina i snažno obu-
zdavanje strasti, kao i visok mor-
al su glavne karakteristike ovog
reda, a postižu se vježbom zva-
nom *riyâzet* (v.). Ovaj tarikat traži
od svojih pripadnika da obave
devet puta riyazet, s tim da ti
rijazeti (periodi isposništva) ne
traju više od po deset dana.

Ruh (رُح), obraz, lice.

Primjer:

*Zülf ü ruhunda baĝli gönüller
dizin dizin
Rûm illerinde nite ki zencîr ile esîr.
(Necâti-bey)*

*Srca vezana za solufe i lice tvoje,
u redu stoje
kao roblje u lancima u rumskim
krajevima.*

ruh-i âl (رُحِ آل), crveni obraz.

Primjer:

*Gonce kilmaz şad gül açmaz
tutulmuş gönümi
Arzumend-i ruh-i âl ü leb-i
handanunam.
(Fuzûlî)*

*Moje tužno srce pupoljak ne može
obradovati ruža njegovu
tugu ne može raspršiti
jer ja ne želim njih nego tvoje crve-
ne obraze i nasmijana usta.*

rûhâniyyûn (روحانيون), bića koja nemaju tijelo, koja se sastoje samo od duha (duše), meleci (anđeli).

ruhsâr, obraz, v. *ruh*, âriz, *yanak*, *hadd*.

Rûhullâh, Duh Božji, termin koji se koristi kao sinonim za Isa a. s. (Isusa) zbog toga što je rođen bez oca.

rûhü'l-emîn, duh pouzdani, melek Džebrail, (anđeo Gabrijel), v. *rûhu'l-kuds*.

rûhü'l-kuds (rûh, rûh-i kuds), duh sveti, sinonim za meleka (anđela) Džebraila (Gabrijela). U 87. ajetu sure *al-Bakara* i desetom ajetu sure *al-Mâ'ida* obavještava se da će Isa a. s. (Isus) biti ojačan (pomognut) duhom svetim. U 102. ajetu sure *an-Nahl* vjernicima se saopćava radosna vijest da će se pojaviti *rûhu'l-kuds*. U suri *aš-Šu'arâ'* (193. ajet) spominje se kao *rûhu'l-emîn* (duh pouzdani).

Rûm, termin koji označava i Rimsku i Bizantijsku imperiju. U kasnijoj upotrebi oznaka Rûm odnosi se na Anadoliju (otuda Rûmi znači anadolski, npr. Mevlana Celaleddin Rûmî). Također kaže se Rum Selçuklari u značenju Anadolu Selçuklari (Anadolski Seldžuci). Kako su stanovnici Ruma – Anadolije bili bijeli, Rum se koristio i kao antipod za Habeş, Zenci, Zengilar što je značilo crnac. Rûm je i u poeziji imao sva ova značenja.

U poeziji Rûm označava zemlju, tj. Anadoliju, ali i ljude koji tamo žive. Ti ljudi simboliziraju bijelu boju, za razliku od Abe-sinaca (Habeş), Zenci (Crnci) ili Hindu (Hindus) koji simboliziraju crnu boju. Za ljude iz Bosne Rum simbolizira veliku zemlju.

Primjer:

*Itdün kamu Rûm illerini gerçi
temaşa*

*Vallahi sana bulmadum ey
mugbetçe hemta.*

(Hasan Ziyâ'î) ~

*Svu Anadoliju (ili sve rimske krajeve) sam prošao
Bogami, tebi zoroastrovče ravna
ne nađoh.*

Rustem, sin Zâlov, unuk Sâmov a praunuk Nerimanov. Sve od vremena Keykubada do kraja vladavine Keyhusrevove bio je svjetski junak (*cihân pehlivân*) i *emîru'l-umerâ*. Pod njegovom vlašću su bili Zablistân i Seyistân. Legenda pripovijeda da je živio osamsto godina. Rustem je lik koji je vrlo često prisutan u *Šahnami*.

Simbol je snage, hrabrosti i vrline. Tako u jednoj kasidi Sabit Užičanin poredi krimskog hana Selima Giraja sa Rustemom:

*Bu Isfendiyar ol gaza-i hefthân
Bu Rustem o peykâ-i Mazenderan
(Sâbit)*

*Ovaj Isfendijar, taj ratnik sedam
epizoda (Rustem)
To je Rustem u ratu za
Mazenderan.*

rûy, lice v. *yüz, dâdâr, likâ*.

Rûz-i Hızır, Hızrov dan, Jurjevdan, Đurđevdan, isto i *Hidirellez*.

rûzigâr, vjetar, povjetarac, također i *yel, rîh, sabâ* (posebno ako se radi o jutarnjem povjetarcu), *nesîm*. U poeziji ima ulogu da uvijek donosi miris voljene osobe, u povjetarcu se uvijek nalazi miris kose drage. Kad u jutarnjim satima puše vjetar, *aşîku* uvijek donosi spoznaju o uzaludno provedenom životu.

rûznâme, dnevnik, knjiga u koju se zapisuju dnevni događaji.

sabâ, lagani jutarnji povjetarac koji puše sa istoka. U divanskoj poeziji jutarnji povjetarac obično donosi miris voljene osobe.

Primjer:

*Bâd-ı sabâya zülfü peyâmın getir
dedim
geldi getirdi başıma sevâ
haberlerin.*

(Lâ-edrî)

*Rekoh jutarnjem povjetarcu donesi mi glas o njenom solufu
Dođe i donese mi glase o čežnji.*

Sabâ', Zemlja između Hidžaza i Jemena u kojoj je u drevna vremena vladala kraljica Belkisa (kraljica od Sabe). U stara vremena narod ove zemlje je obožavao kumire, a onda je prihvatio Sulejmanovu (Solomon) vjeru. Pokrajina je bogata vodama, zelenilom, vrtovima i vinogradima i po tim osobinama je poznata i u poeziji.

sabâh meydanı, derviško okupljanje (kod mevlevija) između obavljanja jutarnje molitve (*sabâh*) i izlaska sunca. To vrijeme se provodi u kontemplaciji i spominjanju Božjeg imena u blagovaonici gdje osobe zadužene

za to poslužuju prepržen hljeb. Nakon toga se obavi zajednička molitva (dova) i svako ide u svoju sobu.

sabr, strpljenje. To je jedan *makâm* (v.), postaja, etapa u tesavvufu. Preduvjet da se pristupi višim duhovnim kontemplacijama.

sabûh, piće koje se pije ujutro da bi se razbio mahmurluk, boca za vino.

sabûhî, onaj ko u zoru pije, u tesavvufskom značenju: onaj ko se ujutro moli (zikr čini).

saç, kosa, u poeziji je simbol zamke u koju se lovi zaljubljeni, simbolizira oblak ispod kojeg se krije mjesec (lice voljene osobe), zunbul, jutarnji vjetar. Posebno se govori o tri elementa kose: oblik, boja i miris. Po boji i obliku također simbolizira dim ili maglu i kontrast je predstavljanja drage osobe kao svjetiljke (*sem'*).

Primjer:

*Bir güneş yüzlü melek gördüm ki
âlem mahidir
Ol kara sünbülleri aşıkların âhudır.
(Avnî, Fatih Sultan Mehmed)*

*Vidio sam anđela, lica poput
sunca, a to je mjesec ovog svijeta
Njene crne kose (zunbuli) uzdah
su zaljubljenika.*

Sa'd-i ekber, najveća sreća, a simbolizira je planeta (zvijezda) Müşterî – Jupiter, koja se nalazi na šestom nebu.

Sa'dî, Abû 'Abdullâh Muşarrafud-dîn b. Muslihuddîn (1213?-1292.), veliki iranski pjesnik i pisac. Autor je nekoliko djela koja spadaju u iransku klasiku, ali predstavljaju i vrijedna djela svjetske književne baštine. Glavna su mu djela *Gülistân*, *Bûstân*, *Kasâid-i fârisî*, *Kasâid-i 'arabî* i dr. Kao veliki iranski pisac često je predmet poređenja sa osman-skim divanskim pjesnicima.

Primjer:

*Bustânın Sözümün lutfi suyudur
suvaran
Ki hemîşe hoş olur Sa'dî Gülistân
gibi.*
(Ahmed-paşa)

*Ljepota mojih riječi napaja se
vodom Bustana*

*I uvijek dobro dođe kao Sa'dijev
Gulistan.*

Safâ vü Merve, imena dva brežuljka u Mekki na kojima su u preislamsko doba bila dva kumira. Nakon osvojenja Mekke ova dva kumira su srušena, a u sklopu obreda hadža obilaze se ova dva brežuljka. Obilazak Safe i Merve se preporučuje u

Kur'anu (sura *al-Baqara*, 158). Između ova dva mjesta se na nekim dijelovima puta trči tako da se obilazak Safe i Merve zove *sa'y* (v.).

safâ-yi-bâtın, unutrašnja čistoća, čistoća duše i srca, čistoća koja je karakteristična za sufije.

safeviyye, derviški red koji je osnovao Safiyyuddin Erdebîlî, a koji je po njegovom imenu nazivan i *erdebîliyye*.

safiyyullâh, čisti, bezgrješni Božji rob, Božji poslanik Adem (v.).

sahbâ, vino, v. *mey*.

sâhib-derûn, v. *ehl-i dil*, ljudi srca, derviši.

sâhib-kırân (صاحب قران), osoba koja se rodi u znaku kada se dvije sretne zvijezde Jupiter (*Müşterî*) i Venera (*Zühre*) nađu u istom sazviježđu. U divanskoj poeziji su naročito opjevani sultani koji su ustoličeni u ovom astrološkom znaku, zato *sâhib-kırân* znači sretan vladar. Također, ovo je ime za jednu vrstu tulipana.

sahn-i lâlezar, vrt tulipana, trg (plato) na kojem su zasađeni tulipani. U divanskoj poeziji poredi se sa obrazom drage osobe.

Primjer:

*Hemîşe merdüm-i çeşmin izâra-i
yâra bakar*

*Gözüm o pencereden sahn-i
lâlezâra bakar.*

(Şeyhulislam Yahya)

Zjenica mog oka uvijek u obraz
drage gleda
tako da moje oko kroz prozor uvijek
gleda vrt tulipana.

sâkî, peharnik, vinotoča, osoba koja potiče na ljubav točeći vino, *šejh* (v.), *muršid* (v.), jedna od najvažnijih osoba na skupu, osoba koja točeći vino daje društvu život. Obično zauzima mjesto voljenog (voljene) (*sevgili*) kao što je uloga voljene (voljenog) (*sevgili*) da dijeli piće i razveseljava društvo. Jedna od glavnih osobina *sâkîja* je ljepota pa tako ašik često ne biva opijen pićem nego ljepotom *sâkîja*.

Primjer:

Işkun esrükleriyûz câm-i labûn
sun sâkî
Cândan it meclis-i cânânede
peymânemüzi.

(Ahmed-paşa)

Primjer:

Sakıyâ mey sun ki eyyam-ı bahar
elden gider
Hâtem-i câm-ı şarab-ı hoş-güvar
eldengider.

(Taşlıcalı Yahya-bey)

Ej vinotočo, ponudi vino jer dani
proljeća izmiču
Pečat vinske čaše pitkog vina
izmiče.

sâkî-i devrân, vinotoča vasione, muršid.

Primjer:

Bir nice doyunca kanalım câm-i
murâda

Bir lahza komaz sâkî-i devrân
elimizde.
(Nef'î)

Kako da se zadovoljimo čašom za
kojom žudimo

Kad vinotoča vasione ni trenutak
je ne ostavlja u našim rukama.

sâkînâme, pjesma o sakiju – vinotoči, metaforički: pjesma o vođi derviške skupine, šejhu. Većina *sâkînâmâ* na turskom jeziku spjevana je u formi mesneviye, mada ima nekoliko pjesama ovakvog sadržaja i u formi *tercî-i benda*, *terkîb-i benda* i *kasîde*. Najpoznatiji pjesnici sakiname su Fuzuli (um. 1556.), Taşlıdžali Jahja (um. 1582.), Sabuhi Dede (um. 1647.), kao i Bošnjak Sukkeri Zekeriyya.

Salamân u Absâl, alegorijska tema u iranskoj i turskoj književnosti. Ova imena prvi spominje Ibn Sina (um. 1037.), ali porijeklo ove priče je svakako mnogo starije, ona potječe najvjerojatnije iz grčke mitologije. Po ovoj priči postojao je kralj Hermanos sin Herkulov. Hermanos nije želio imati kontakta sa ženama pa mu je filozof Iklukoulas dao "čovječiju travu". Nakon devet mjeseci rodio mu se sin kome je dao ime Salaman. Tragična ljubavna priča Salamana i djevojke Absal, koja je bila dodijeljena Salamanu kao dadilja, ispisana je na devet zlatnih ploča koje su stavljene

u piramidu Salamanovih predaka. Nakon oluja i vatrene stihije, ove ploče je htio vidjeti božanski filozof Platon, ali mu kraljevi to nisu htjeli dozvoliti. On je našao svoga učenika Aristotela i oporučio mu da pročita ove ploče. To je bilo moguće tek nakon Aleksandrovih osvajanja i tada se saznalo za ovu priču. U mesnevijama na turskom i perzijskom jeziku, umjesto filozofske, u prvi plan izbi-ja tesavvufska nota koja ovu u suštini tragičnu ljubavnu priču o prisilnom razdvajanju dvoje zaljubljenih svodi na tesavvufsku razinu platonске ljubavi.

Sâlih, Božji poslanik koji je poslan narodu *Semûd*, nastanjenom između Medine i Damaska, nakon što je narod 'Âd čiji je poslanik bio Hûd propao. Po legendi, narod *Semûd* je živio u plodnim i bogatim krajevima. Podijeljen je bio na deset plemena sa po 75.000 osoba, a živjeli si između Hidžaza i Sirije. Gradili su kuće i dvorce u planinama i brdima, ali zaboravili su Boga. Bog im je poslao svoga poslanika Sâliha da ih odvрати od obožavanja kumira, no oni su mu iskazali neposluh. Kažnjeni su strašnim zvukom. Spasio ih se samo manji broj koji su vjerovali u Salihovo poslanstvo i s njim su napustili grad.

sâlik, sljedbenik, onaj koji ide određenim putem, koji slijedi *muršida* (v.) u *tarîkatu*. Isto i *murîd*.

Primjer:

*Cân-ı 'aşık düşdi la'lün fikrine
Buldı sâlik sırr-ı gayba 'ittıla'.*

(Ahmed-paşa)

*Aşikova duša pomisli na crvene
usne drage
Salik dođe do saznanja o tajni
nevidljivoj.*

sâlikân-ı tarîkat-ı 'ulyâ, oni koji su se uputili visokom duhovnom putu.

Saltuk, v. *Sarı Saltuk Baba*.

Sâm, sin Nerimanov, otac Zâlov, a djed Rustemov; sva četvorica su bili poznati iranski junaci.

Primjer u kojem se poredi sultan Murad IV sa ovim junacima:

*Mehâbet' de salabet' de olup
ecdâdine gâlib
Budur sâhibkirani alemün Sâm-i
Nerimanî.*

(Mehmed Halifa Bosnevi-Ulfeti)

*U snazi i izdržljivosti bješe iznad
svojih predaka
Velike sreće padišah svijeta, poput
Sama Nerimanova bješe.*

*La cerem olmadı bu mülk nasib
Cem ü Cemşid ü Sâm u Suhraba.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Nesumnjivo ova zemlja nije bila
suđena
Ni Džemu ni Džemşidu ni Sâmu
ni Suhrabu.*

Sâm, jedan od trojice Nuhovih sinova, a zajedno sa Jafesom bio

je očev miljenik. Sâmovim se potomcima smatraju Arapi, vrlo često i Iranci, Grci, a ponekad se govori da su mu potomci i Jevreji. Nuh je podijelio zemlju svojim sinovima, a Sâmu je zapala zemlja između Nila, Eufrata i Tigrisa i Sir Darje i Amu Darje, a on sam se nastanio u Mekki. Neki ga smatraju ocem semitskih naroda.

Samed, veoma visok, vječan, Onaj koji ni o kome nije ovisan, Bog. Jedno od 99 lijepih Božjih imena (Allahu 's-Samed).

sandûka, drveni poklopac nad mezarom u turbetu u obliku sanduka iznad kojeg se stavlja pokrivač od zelene čohe.

sanem, idol, kumir. Simbolizira voljenu osobu (sevgili).

sânî-yi isneyn (ثانى اثنين), drugi od dvojice, tj. Ebu Bekir, prvi halifa. Naime, aludira se na slučaj kad su se Muhammed a. s. i Ebu Bekir, pri odlasku iz Mekke u Medinu skrivali u pećini, Ebu Bekir je bio taj drugi od dvojice.

Primjer:

*Yâr- ı evvel refik-i sidk-ı şî'âr
sânî-yi isneyn iz huma fi 'l-gâr.*

(Derviš-paša Bajezidagić)

*Prvi prijatelj, drug iskrenih osjećaja
drugi od dvojice kad su bili u
pećini.*

Sarı Saltuk Baba, jedan od najpoznatijih sufija XIII stoljeća. Bio

je učenik Mahmuda Hayranija i jedan od vodećih evlija. O njegovom životu i vođenju borbe na putu islama postoje brojne legende, kao i o tome na kom je mjestu pokopan. Česta je inspiracija pjesnicima divanske poezije.

sarıklı sikke, mevlevijska kapa oko koje je omotan saruk. Ona kapa (mevlevijska) oko koje nije obavijen saruk zove se *dal sikke*. Kapa se mogla obavijati sarukom tek nakon "učenja" *tekbîra*, što je obavljao pročelnik nazvan *çelebî efendi*.

satranç, ferzane, beydak, šah. Igra šaha u divanskoj poeziji ima svoju određenu simboliku. Naime, da bi spriječio takmaca da priđe kralju koji simbolizira dragu, ašik preporučuje da se pred takmaca postave prepreke.

Primjer:

*Görmek dilerse beydak-ı hal-ı
ruhun rakîb*

*Açmaz ko şahum arada ferzanelik
budur.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Ako suparnik želi vidjeti stanje
duše pješaka (u šahu)*

*Postavi tamo prepreku, moja
carice, ovdje je vezir.*

Objašnjenje: u istočnjačkom poimanju šaha vezir (ferzane) je najpokretljivija figura, ona koja brani cara (šah), to je ona figura koja se u nas zove kraljica.

sa'y, trčanje između dva lokaliteta, Safe i Merve u Mekki u blizini Ka'be. Ovo trčanje je sastavni dio obreda hadža, a taj obred ima svoje porijeklo još iz predislamskih vremena. Po starim vjerovanjima je žena Ibrahima a. s. Sara, nakon što je rodila sina trčala između ova dva mekanska brežuljka tražeći vodu i nakon sedmog obilaska i udaranja nogom u zemlju, izbila je voda *Zemzem*.

seb'a'l-mesânî, drugi naziv za prvu suru u Kur'ânu, *Fâtihu*, zbog toga što ima sedam ajeta. Za ovaj naziv postoji uporište i u samom Kur'ânu (*al-Hiğr*, 87). U tesavvufu ovih sedam ajeta simbolizira sedam crta lica: dvije obrve, četvere trepavice i kosa.

seb'a-i seyyâre, sedam nebeskih tijela kojima je pridavana posebna važnost u određivanju ljudske sudbine. To su: Kamer (Mjesec), Utârid (Merkur), Merrîh (Mars), Şems (Sunce), Zühre (Venera), Müşterî (Jupiter) i Zühal (Saturn). Svako od ovih sedam nebeskih tijela simbolizira sreću ili nesreću.

sebk-i hindi, gazel spjevan na "indijski" način, s puno mašte i dubine osjećaja. Ovaj stil je izumljen na dvoru Babura u Indiji, a u osmanskoj književnosti ušao je u modu u XVII stoljeću.

seccâde nişîn, onaj koji sjedi na sedždžadi, šejh. Isto i *postnişîn*.

secde-gâh, mjesto obavljanja molitve, mesdžid ili džamija.

secde-i eşcâr, ağacların secdesi, klanjanje drveća. U noći sudbine (Leyle-i kadr) i uoči Hidirelleza (Jurjeva) staju vode, a drveće se klanja. U vezi s ovim postoji legenda o poznatom narodnom pjesniku Aşiku Omeru koji je radio u seoskom mlinu. Jedne "noći sudbine" ili uoči Jurjevdana iznenada je stao mlin, a iznenađeni Aşik Omer je izašao da vidi razlog. Iznenadio se kad je vidio da je voda stala, a drveće se poklonilo (palo na sedždu).

Primjer:

*Eylemez secde-i eşcar-ı şeb-i
Kadr'e nigâh
Cilve-i kamet ü kaddinden olan
Car âgâh.*
(Nailî-i Kadim)

*Ne gleda prema drveću koje se
klanja u "Noći sudbine"
(Leyle-i Kadr)*

*Oni koji znaju o pojavi njenog
vitkog stasa.*

sec' (سجع), rimovana proza. Najpoznatije djelo iz klasičnog perioda osmanske književnosti napisano rimovanom prozom je Sinan-pašina *Tazarrurname*.

Sedd-i Iskender, Aleksandrova brana. Zid koji je Iskender – Zulkarneyn podigao kako bi odbranio svoj narod od naroda Yecuc i Mecuc.

sefâretnâme, vrsta književnog djela u prozi, rjeđe u stihu, u kojem se govori o zemlji ili gradu u koju je autor djela išao kao izaslanik (*sefir*). Tu su opisane samo izgled grada ili zemlje gdje je izaslanik boravio nego se često donose i dojmovi o samoj diplomatskoj misiji koju je obavljao autor *sefâretnâme*. Ovaj žanr je naročito zastupljen u osmanskoj književnosti od XVII stoljeća, a jedan od poznatih autora *sefâretnâme* je Osman Šehdi Bjelopoljak.

sefer, put, putovanje; u tesavvu-fu: putovanje srca prema Istini (Bogu). Postoji više etapa u ovom putu čovjekovog srca prema Bogu, a krajnji je cilj nestajanje u Bogu (*fenâ fillah*, v.).

sefinetü 'ş-şü'arâ, medžmua (v. *mecmû'a*), zbornik pjesama više divanskih pjesnika. Susreće se i kao *sefine*.

sehâb, oblak, v. *ebr*.

selâsil-i tasarrufât, uzde (lanci) koje kontroliraju korištenje čovjekove slobodne volje, Božja sveopća volja koja čovjeka čini sputanim i vezanim.

selîs, vrsta pjesme u okviru narodne poezije, koja po formi podsjeća na gazel.

Selmân, ime dvije osobe koje se spominju u divanskoj poeziji. Jedan je Selman Farisi, koji je najprije

bio vatropoklonik, a onda je u Damasku prešao na kršćanstvo. Kad je došao u Medinu i upoznao Muhammeda a. s. prešao je na islam. Dugo se družio s Hazreti Alijom. Drugi je Selmân Sâvecî (um. 1309.-1376.) poznati iranski pjesnik, majstor kasida koji je u tom žanru bio uzor i mnogim osmanskim divanskim pjesnicima.

Selmânî, beктаšijski derviš koji prihvaća ponuđeni dar. U principu, mevlevijski i beктаšijski derviši nisu smjeli prositi. Jedino oni koji su nešto zgriješili išli su kao *selmânî* i primali darove. Ime su dobili po Selmân Fârisîju.

Selsebîl, ime jedne od rajskih rijeka koja ima sladak ukus. U poeziji se često poistovjećuje sa usnama voljene osobe.

Primjer:

*Kevser-i la'line etmişti Celîl
Selsebîl'i ser-i kûyına sebîl.*

(Hâkânî)

*Uzvišeni je tvojim Kevser usnama
učinio put do izvora Selsebila.*

semâ' (سماع), slušanje pjevane ili recitirane poezije, uz muziku; ceremonija pripadnika određenih derviških redova koji se smatraju Božjim prijateljima. Ples ukруг uz muziku na instrumentima naj i bubanj je sastavni dio ceremonije nekih derviških redova, u prvom redu mevlevîja.

Slušanje pobožne poezije, muzike i ples poništavaju osjećaj prolaska vremena, bude dušu iz obamrlosti. *Semâ'u* ne može pristupiti svako, za njega treba obaviti posebne pripreme koje se sastoje od četrdesetdnevnog iskušnja (*çile*), pri čemu se odriče od hrane i sna što pomaže kontemplaciji kojom se približava Bogu. Sema započinje invocacijom i pohvalama Bogu, iza čega slijedi ples. Nakon određenog odmora nastavlja se sa plesom do zore. Džunejd Bagdadi je ovaj zanos i ples objasnio time što je Bog u prapočetku stvaranja svijeta pitao duše: "Nisam li ja vaš gospodar?" Ova rečenica je tako milozvučno djelovala da su duše opijene njom padale u zanos. Otada muzika izaziva zanos koji vodi ushićenju i težnji približavanja Bogu. *Semâ'* je također nazivana *mukâbele*.

semâ dedesi, predvodnik koji podučava derviša početnika (*cân*, v.) *semâ'u*.

semâhâne, prostor u tekijama u kojem se obavlja *semâ*.

semâ'î, vrsta narodne pjesme s posebnom melodijom koja je imala četiri ili dvije stope *mefâ'ilun*, ili je imala dvije stope sa po četiri sloga (4 + 4) u narodnom metru (*hece vezin*).

semender, mitska životinja koja živi u vatri. Štiti je voda koja se nalazi u njezinom oklopu.

Primjer:

*Ateş-i suzan a'daya bizimle
girmeğe*

*Dehr içinde imtihan olmuş
semender yok mudur.*

(Mehmed Halifa Bosnevi-Ulfeti)

*Nema li semendera okuşanag u
svome vremenu*

*Koji će se s nama baciti na nepri-
jatelja koji vatru bljuje.*

Semerikand, grad u Uzbekistanu, stari trgovački i kulturni centar. Slično kao i *Buhârâ* (v.) u divanskoj poeziji simbolizira bogastvo i sjaj i u tom smislu koristi se kao sredstvo poređenja sa nečim vrijednim i bogatim.

Semûd, narod Arabijskog poluotoka u predislamsko doba kome je bio poslan Božji poslanik *Nûh*. Spominje se u Kur'anu.

Senâ'î, (um. 1150.) poznati perzijski klasični mistički pjesnik iz Gazne. Bio je inspiracija i često citirani pjesnik od strane osmanskih divanskih pjesnika.

seng, (سنگ) kamen, u divanskoj poeziji je najčešće simbol tvrdoće srca voljene osobe (*sevgili*).

seng-i musallâ, (سنگ مصلا) mjesto na koje se spusti umrli (*meyit*) prilikom obavljanja *dženazet-namaza* (obreda na mrtvom osobom).

ser-i kûy, vrh sela, početak sela, početak puta, u poeziji (kod

Fuzulija): mjesto gdje se nalazi draga.

ser-i Nemrud, Nemrudova glava.
v. *Nemrûd*.

ser-i zûlf, vrh solufa, simbol zavodničke moći drage osobe.

Serî, poznati mistik po imenu Abû'l-Hasan Serî b. al-Mugallas as-Sakâtî. Učenik je Ma'rûf Kerhîja (v.), a dajdža (ujak) Džunejda Bagdâdija (v.). Spada u one vodeće sufije koji su često spominjani u pjesmama divanskih pjesnika.

ser kudûmî, osoba koja je upravljala ceremonijom u mevlevijskoj tekiji, vođa orkestra; neki od mevlevijskih vođa se nisu mogli ženiti, a *ser kudûmî* su mogli imati porodicu.

ser-levha, ukrašeni početak knjige, prva strana rukopisne knjige koja je često ukrašavana višebojnim ornamentima.

serv, servî, čempres, cipresa; voljena osoba visokog i vitkog stasa.

Primjer:

*Naz eyle çünki vardûr eyâ serv-i
gûl-izâr
Gûlzâr-ı gamda bencileyin
bûlbûlün hezâr.*

(Figânî)

O čempresu obraza poput ruže,
budi koketna
Jer u ružičnjaku brigâ poput mene
hiljadu je slavuja.

serv-i âzâd, tanka i visoka cipresa, čempres. Dobila je ime *âzâd* (slobodna) zbog toga što joj sve grane idu gore i što se ne mijenja ni ljeti ni zimi. Najčešće se voljena osoba (*sevgili*) poredi sa ovim gordim i slobodnim stablom.

serv-i hirâmân, vrlo tanak čempres koji se povija na dvije strane (od *serv* – čempres i *hirâmân* – koji se naginje (savija) u pokretu.

Primjer:

*Âheyledigüm serv-i hirâmânun
içündür*

*Kan ağladığum gonce-i
handânun içündür.*

(Fuzûlî)

*Uzdahnuo sam zbog tvog čempresovog stasa koji se njiše
i da krvave suze ronim to je zbog
tvojih nasmiješenih usana
poput pupoljka.*

serv-i hoş-reftâr, čempres lijepog kretanja. Kad se radi o osobi koja se poistovjećuje s čempresom to znači "osoba lijepog hoda".

Primjer:

*Revza-ı kûzına her dem durmayub
eyler güzar
Aşık olmuş gâlibâ ol serv-i hoş
reftare su.*

(Fuzûlî)

Voda neprestano teče prema
rajskom vrtu drage
Čini se da se i ona zaljubila u
ljepoticu čempresovih kretnji.

serv-i sehî, potpuno prav čempres,
koji simbolizira stas drage.

sevdâ ili süveydâ, crna mrlja koja
se nalazi u sredini srca, čežnja.
Smatra se ključnim elementom
u ljudskom organizmu pomo-
ću kojeg se spoznaje božanska
ljubav.

Primjer:

*Ben şimdi belasın mı çekerdüm
ezel anun
Ger olmasa sevdası süveyda da
hüveyda.*

(Hasan Ziyâî)

*Ja sam sada povukao njenu
nesreću od ezela
Ako ništa čežnja za njim je i
čežnja i svjetlost.*

sevgili, voljeni, voljena. *Sevgili* je
na poseban način opisan(a) u
divanskoj poeziji. *Sevgili* nikad
ne prijateljuje sa ašikom (zaljub-
ljenikom), njegovo srce je tvrdo
kao kamen, za njega nema ko-
risti da se žali, da plače, on(a)
je nemilosrdan. *Sevgili* (voljeni,
voljena) se često poredi sa Yû-
sufom zbog njegove ljepote. U
nekim stihovima se poredi sa
svijećom (şem‘) jer zaljubljeni
(ašik) kružeći oko voljene oso-
bi sagori u njenom plamenu.

seyr fillah (سير فى الله), najviši duhov-
ni stupanj u tarikatu koji ozna-
čava stanje u kojem sufija napu-
šta svoju egzistenciju i upućuje
se (*seyr*) prema Bogu. Taj stadij
se okončava stupnjem *fenâ fil-
lâh* (v.) – nestajanje u Bogu.

seyr ilallâh (سير إلى الله), prvi od če-
tiri stupnja putovanja čovjeka
prema Bogu; zove se još i *sefer-i
evvel*.

seyr ma‘allâh (سير مع الله), treći stu-
panj na čovjekovom putovanju
ka Bogu (*sefer-i sâlis*). Ovaj se
stupanj još naziva i *mekâm-i kâbe
kavseyn ev ednâ*.

Seyyid Battal, junak istoimenog
turskog epa koji govori o osvaja-
njima Anadolije od strane is-
lamske vojske. U divanskoj poe-
ziji je njegovo ime simbol nad-
naravnog junaštva.

Primjer:

*Bir bir eylerdüm beyân agyara
işler kildungum
Korkarın kim kışsa-ı Seyyid gibi
Battal olur.*

(Hasan Ziyâî)

*Sve što sam uradio, jedno po jedno
sam drugima objelodanio
Od onoga ko se boji postaće junak
(battal) kao u priči o Seyyidu.*

Seyyidü ‘ş-şuhedâ (سيد الشهداء), pred-
vodnik šehida, titula data po-
smrtno Husejnu, sinu Alije, tre-
ćem imamu u hijerarhiji šiita.
Isto i *şah-i şuhedâ*.

Primjer:

*Birisi şah-i şuheda birisi şah-i
‘ulema
Birisi kurs-i kamer birisi de şems-i
duhâ.*

(Vahdetî)

*Jedan kralj mučenika, drugi kralj
učenjaka
Jedan disk mjeseca, drugi sunce
jutarnje.*

sırr, tajna. Božanska tajna, znanje dostupno samo posvećenim ljudima.

sırr-ı rubûbiyyet, Božanska tajna.

sîb, jabuka. Simbolizira vilicu voljene osobe.

sidre, leksičko značenje: arapska trešnja. Riječ se spominje u Kur'anu na dva mjesta u suri *Nedžm* (*an-Nağm*). Po tefsirima to je Božansko drvo koje se nalazi na desnoj strani od *arşa*, a po hadisu je to šesti kat nebesa. Neki smatraju da je sidre rajsko drvo koje se naziva i *Tûbâ*.

sidre-i kürsî, mjesto na nebesima do kojeg je u noći miradža (v.) zajedno sa Muhammed a. s. došao melek Džebrail. Džebrail nije imao dopuštenje da ide dalje i tu je sačekao Muhammeda a. s. da se s njim vrati na zemlju. Ovo mjesto se nalazi ispod Najvišeg Prijestolja, i prostor dalje od Sidre je poznat samo Bogu. Zato se naziva i *'âlem-i gayb* (v.).

sidretü'l-muntehâ, lotos na sedmom nebu, fig. vrhunac, najudaljenije mjesto u kozmosu.

Sidretu 'l-muntehâ, ili *Sidre ve Munteha* drvo koje se nalazi na sedmom katu nebesa, desno od arša.

Pored njega je džennet, a ispod njega protječu džennetske rijeke. Ovo drvo se katkad naziva i *Tûbâ*, a mjesto je gdje se nalazi stanište duša vjernika i evlija. Ujedno, to je krajnja tačka na nebesima de koje može doći bilo ko pa i melek Džebrail (Gabriel). Jedini koji je prošao tu granicu i približio se Bogu je prema islamskom vjerovanju Muhammed a. s. koji je u noći miradža (uspona na nebo) imao susret sa Allahom dž. š.

Primjer:

*Sidre kaddinde uçarsın dil-berüin
ey murg-i dil
Munteha pervâz idersin âferin
pervâzuna.
(Ahmed-paşa)*

*Ej ptico srca voljene, letiš u visini
Sidre
Letiš po Munteha, bravo za tvoj
lijet!*

Sihâm-ı kazâ, Strelice sudbine, naslov zbirke satiričkih pjesama divanskog pjesnika Nef'i-ja (um. 1635.). Ova zbirka koju spominju mnogi pjesnici s divljenjem, bila je povod pogubljenja Nefija.

Primjer:

*Eylemiş sırkât ile sehm-i kazâ-yı
taklîd
Kimseye hicvini 'azv etmedi
(Nef'i) mâhir.
(Fadil-paşa Šerifović)*

*S ovom krađom učinio je ono što
bi učinila "Strijela sudbine".*

*Nenađmašni (Nef'i) nije nikome
podmetnuo svoju rugalicu.*

sihâm-i kavs-i kazâ, strijela luka
sudbine.

sihir (sihr), magija, čarolija, gata-
nje. U divanskoj poeziji voljena
osoba (*sevgili*) se bavi magijom
kako bi opčinila zaljubljenika
(*ašik*).

sihirbâz, gatar, mađioničar. U kon-
tekstu u kojem se *ašik* spominje
kao zavedena osoba, privučena
u mrežu voljene (voljenog),
voljena (voljeni) se spominje kao
sihirbâz ili *câdû* (vještica).

Sikender, v. Iskender.

sikke, kovani novac, žig; kapa koju
stavljaju mevlevijski derviši pri-
likom svoga poznatoga obreda.

sikke tekbîri, veličanje Božjeg ime-
na prilikom prvog stavljanja me-
vlevijske kape (*sikke*) na glavu.

Silsiletü 'z-zeheb, potvrđivanje dva-
naest imama kao svojih vođa,
doslovno: *zlatni lanac*.

sîm-beden, tijelo bije srebra, osoba
bijeje puti. Uzima se kao kon-
trast za crvene usne (boje vina).
Isto i *sîm-ten*.

sîm-ten, srebrenog tijela, čovjek čija
je koža srebrenaste boje

sîmurg, mitska ptica, Feniks, isto
što i 'Ankâ. Kako je imala oso-
bine trideset drugih ptica, veća
je od trideset običnih ptica i sa-

drži boje trideset različitih ptica
to joj je i perzijsko ime *simurg*,
tj. *sî* – trideset i *murg* – ptica.

Jedna Vahdetijina kasida
upravo počinje stihovima u ko-
jima *simurg* – ptica simbolizira
uzlet u više sfere poput duše
pjesnika koji želi ostaviti sve
ovozemaljsko i nestati u Jednom.
U *tesavvufu* se kaže *simurg* i
za savršenog čovjeka (*insân-i
kâmil*), tj. za osnivača reda (*kutb*).
U narodu je poznata i kao *zû-
mrûdankâ*.

Primjer:

*Bal-ü per açtı yine işbu hüma-yı
dil ü cân
Murg-i sîmurg misali meğer ister
tayaran
Mülk-i süflâyı koyun 'alem-i ulvı
şehrin
Sülf-i dilber gibi kulmak diler anı
seyaran.
(Vahdetî)*

Prijevod:

*Raširila je opet krila ta sveta
ptica srca i duše
Želi li to poletjeti Simurg-ptica?
Ostaviti niži svijet, a grad višeg
svijeta
Poput uvojka drage želi učiniti,
gledajući ga.*

sîn, arapski konsonant "s", koji
ima brojčanu vrijednost 60. Po
nekim *tesavvufskim* tumačenji-
ma (A. Çelebioğlu, *Eski Türk
Edebiyatı araştırmaları*, s. 533)
sîn je ime poslanika Muham-
meda, tako da početak sure *Yâ*

sîn znači "O, Muhammede!". (Ovdje se Çelebioğlu poziva na Mehmeda Ilmija (um. 1020./1611.), *Şerh-i cezâire-yi Mesnevî*, Süleymaniye Ktp. Husrev Paşa, No. 156).

sîne, njedra, prsa, grudi v. *koyun*.

sîne-i pûrdâg, ranjene, žigosane grudi. U divanskoj poeziji to je metafora za rascvalo crveno cvijeće.

Primjer:

*Biz hazân ü hâr kaydinden beri
bûlbülleriz
Sîne-i pûrdâğımız bağımız
gûlzarımız.*

(Nef'î)

*Mi smo slavuji koji ne uzmićemo
od jeseni niti od bodlje
Naše ranjene grudi su naši vrtovi,
naši ružičnjaci.*

Sinimmâr, graditelj prelijepog dvorca Havernâk, sagrađenog za vladara Nu'mân b. Munzîra. Da ne bi sagrađio još neki sličan dvorac usmrćen je na taj način što je bačen s krova dvorca. Tako je "nagrađen" za svoje neponovljivo djelo. U poeziji se koristi izraz "cezâ-yı Sinimmâr" (Sinimmarova nagrada).

sîreng (per. *sî* – 30, *reng* – boja), ptica koja ima perje u trideset različitih boja. To je drugo ime za mitsku pticu *sîmurg* (v.) koja se također još spominje i pod imenom 'ankâ (feniks).

siyâişnâme, pjesma napisana s ciljem da se nekoga hvali. Ukoliko je pjesma pohvalnica napisana u formi kaside onda se naziva *medhiyye*.

siyâkat, vrsta arapskog pisma koje je u Osmanskom carstvu korišteno za pisanje financijskih izvještaja, pisanje tapija i obračuna vakufa. To je jedna vrsta kombinacije *kûfî* i *nesh* pisma. Teško ga je čitati jer se pretežno piše (tj. bez dijakritičkih znakova). Nekada se smatralo znakom visoke obrazovanosti ako je neko znao koristiti ovo pismo.

Primjer:

*Kişi kim siyâkatta kâdir değil
Ulular huzurunda hâzır değil.*
(Lâ- edrî)

*Osoba koja nije sposobna u
sijakatu*

*Nije spremna prisustvovati u
visokom društvu.*

siyâsetnâme, opće ime za moralno-didaktičko djelo u islamskoj književnosti kojim se daju uputstva za mudro upravljanje državom. Najstarija djela ove vrste napisana su u staroj iranskoj sasanidskoj državi, a također ih je veliki broj napisan u vrijeme Osmanskog carstva. Kao primjeri su navođene misli velikih grčkih filozofa Platona i Aristotela, ali i starih orijentalnih mudraca.

siyer (mn. od *siret*), djela koja opisuju život i vojevanja Muhammeda a. s. U osmanskoj turskoj književnosti ova su djela pisana u prozi ili u mesnevi stihovima. Jedno od najpoznatijih djela ove vrste je *Siyer-i Veysi*, a ovome su djeluju pisani mnogi dodaci (*zeyl*) i komentari.

sôfi, pripadnik tesavvufa, isto i: *sûfi* (v.).

sohbet, susret i razgovor; kao tesavvufski termin predstavlja jedan od dva osnovna elementa tesavvufa. Drugi je *hizmet* (v.) – služenje. Jedan od najvažnijih ciljeva druženja- *bezm* (v.) je razgovarati (*sohbet etmek*), jesti, piti, svirati i plesati.

Primjer:

*Câm-ı mey la'lüne öykünmüş eyâ
mestâne-çeşm
Sâğ olursam dünyede çokdur
anunla sohbetüm.*

(Hayâlî)

*O pijano oko koje podražavaš rubin
vinske čaše (usne voljene)
Ako budem živ, imam puno razgovarati s njom (njim).*

Subhân, jedno od Božjih imena koje znači a je Allah lišen svih mana i nedostataka. U isto vrijeme je molitva *Subhanallâh*, priznanje da priznajemo da su svi nedostaci daleko od Allaha.

sûfi, pripadnik tesavvufa, islamskog misticizma. Riječ je izve-

dena od arapske riječi "suf" – vuna jer su se sufije ogrtale vunanim ogrtačem. Postoji i mišljenje da je ovaj termin nastao od grčke riječi "sofos" – mudrost. Prva osoba koja je osnovala tekiju i koja je poznata po nazivu Sûfi je Ebû Hâšim iz Sirije (umro 150./767.-8.). Sufije su vremenom razvile teoriju o *vahdet-i vucûdu* – Jedinstvu egzistencije. Stoljećima su se sukobljavali sufije i alimi (učenjaci ortodoksnog islama) oko toga čemu dati prednost – razumu ili srcu. Sufije su tvrdili da se samo srcem može spoznati Boga.

Suhrâb, sin Rustema i Turkinje, kćerke jednog pograničnog namjesnika. Na jednom od odlazaka u lov Rustem upoznaje lijepu kćer semenganskog namjesnika, po imenu Tehminu i s njom provodi jednu noć. Poslije toga se vraća u Iran, a Tehmina iz te veze sa Rustemom dobija sina kome daje ime Suhrâb. Želeći za sebe sačuvati sina ona ne obavještava Rustema da mu se rodio sin. Suhrâb je već sa dvanaest godina veliki junak. On kreće na put da traži oca, ali kad nailazi na njega, pošto se nisu poznavali, oni se sukobe. U posljednjem njihovom dvoboju kada je Suhrâb trebao savladati Rustema, ovaj je stariji i iskusniji upotrijebio lukavstvo i usmrtio sina. Upravo u vrijeme kada je Suhrâb umirao, Ru-

stem je saznao da je junak koga je ubio njegov sin.

sulhiyye, pjesma (najčešće kasida) posvećena sklapanju mira. Najčuvenija je kasida s tematikom sklapanja mira (*sulhiyye*) koju je spjevao Sabit Užičanin u povodu sklapanja Karlovačkog mira 1699. godine i posvetio je Amca-zade Huseyin-paši koji je bio veliki vezir u vrijeme sklapanja toga mira.

Suleymân, jedan od Božjih poslanika koji se spominju u Kur'anu. Po Tevratu (Tori) on je vladar koji je poslije Davuda (Davida) došao na njegovo mjesto. Vladao je svim živim i neživim stvorenjima i stvarima zahvaljujući moći koja mu je data. U divanskoj poeziji se najčešće spominje njegova sposobnost razumijevanja govora životinja, kao i njegov odnos sa Belkisom, kraljicom od Sabe.

Sultân Veled devri, obred u mevlevijskoj tekiji koji se sastoji od obavljanja tri kruga u semahani prije nego što otpočne *semâ'* (v.). Na čelu kolone je šejh, a za njim idu svi derviši. Ovaj obred je dobio ime po Sultân Veledu, sinu Dželaluddina Rumija.

Sultân Veled mekâmi, crvena kožica u mevlevijskoj tekiji na kojoj sjedi u toku obreda *Şeyh efendi*.

Sûr, rog, truba kojom će na Sudnjem danu zatrubiti Isrâfil, je-

dan od četvorice velikih meleka (anđela). Vjeruje se da će Israfil zatrubiti tri puta. Kad zatrubi prvi put poumiraće svi oni koji su još u životu. Na drugi znak svi će oživjeti i povratitiće im se prvobitni oblik. Na treće znak Israfilove trube svi će se iskupiti na *Mahşeru*, mjestu gdje će Bog svima suditi za djela koja su počinili na ovom svijetu.

surâhi, boca za vino, redovan rekvizit na skupovima aşıka.

sûriyye, pjesničko ili prozno djelo koje ima za temu ceremoniju obrezivanja prinčeva ili rođenja ili vjenčanje princeza. Mnogi dvorski pjesnici su pisali stihove o ovim svečanostima očeukujući materijalnu nagradu ili unapređenje u službi. U nekim od ovih književnih djela detaljno su opisane svečanosti koje su ponekad trajale i po četrdeset dana.

sûrnâme, isto kao *sûriyye* (v.).

Sûzen-i 'Îsâ, Isaova (Isusova) igla. Po starim kazivanjima, u vrijeme kad je Bog uzdigao Isaa na nebo, dok se ovaj još nalazio na četvrtom katu nebesa meleci (anđeli) su tražili dopuštenje od Boga da ga povedu u više nebeske sfere. Bog je naredio melecima da pretraže Isaa i ako kod njega nađu bilo šta materijalno što ne pripada najvišim nebeskim sferama da mu ne dopuste dalje uzdizanje. Pošto

su melec u skutima ogrtača
Isaovog našli iglu i polomljenu
čašu nije mu dopušteno da ide
dalje od četvrtog kata nebesa.

Primjer:

*İsî'yi bilmez misin bir sûzeni
Çarh-i çârümden geşürmedi anı.*

(Sinan-paşa)

*Zar ne znaš za Isaa i jednu njegovu
iglu
Nije ga mogla provesti od četvrtog
kruga (neba).*

Süheyl, Sirius, zvijezda južnog
podneblja. Süheyl je i ime ju-
naka mesnevije sa ljubavnim
sadržajem *Süheyl ü Nevbahâr*
koju su koncem XIV stoljeća
sa perzijskog preveli na turski
Hoca Mes'ûd i njegov nećak
Izzeddin.

Süleymannâme, djela u stihu ili
prozi koja govore o vladavini
Sulejmana Zakonodavca (Veli-
čanstvenog). Postoji veliki broj
djela koja govore samo o osvaja-
njima sultana Sulejmana, a
mnoga su od njih anonimna i
nalaze se sačuvana u brojnim
knjižnicama u evropskim zem-
ljama i u Turskoj.

sülûk, icipredređenim putem, prav-
cem, osloboditi se loših navika,
kloniti se grijeha; u tesavvufu:
slijediti jednog šejha, pripadati
jednom tarikatu.

sülüs, krupno arapsko pismo, na-
stalo od pisma *muhakkak* (v.), a

razlikuje se od njega prije sve-
ga po zaobljenosti slova.

sündüs, anđeoska odjeća; prostir-
ka, dušek; postelja koju su me-
lec (anđeli) prostrli za Muham-
meda onu večer kad se on rodio.

Primjer:

Adı sündüs döşeyen anı melek.

(Süleyman Çelebi)

Melec su mu prostrli sundus.

sünnet, slijedenje riječi i postupa-
ka Muhammeda a. s. Poslani-
kove riječi se zovu *sünnet-i kavli-
yye*, a postupci *sünnet-i fi'liyye*.
Kako su Muhammedove a. s.
riječi na drugom mjestu kao
izvori islama, odmah poslije
Kur'ana, to su česta tema kod
pjesnika divanske poezije.

sünnetullâh, Božje riječi, Božji zakon,
Božje zapovijedi, nepromjenji-
vi poredak kojim On upravlja.

Süreyyâ, sazviježđe Plejada. Pošto
su Plejade poredane u obliku
ogrlice često su u poeziji upra-
vo simbol ogrlice na vratu volje-
ne osobe (*sevgili*), pa se ponekad
spominju kao *'ikd-i Süreyyâ* (ogr-
lica Plejada).

süveydâ, mala crna tačka, crna
tačkica u srcu. Po starim vjero-
vanjima to je centar pomoću
kojeg srce "spoznaje", ili to je
"oko srca". Jedan je od sedam
slojeva srca. Termin često eks-
ploatiran u osmanskoj divan-
skoj poeziji.

şâhbâz (isto i *şehbâz*), soko, carska ptica, ptica s kojom se lovi. Pošto uvijek traga za plijenom simbolizira ašika koji traži voljenu osobu (*sevgili*).

Primjer:

*Yahut hümâ şikâr edici şahbâzdır
Dâim hevâ-yı sayd ile bî-âşıyân
olur.
(Nef'î)*

*Ili je soko koji lovi huma-pticu
(feniksa)
pa zbog toga što stalno lovi po
zraku ostaje bez gnijezda.*

Ovdje je mitska ptica huma simbol voljene osobe koja je za ašika (soko-şâhbâz) neuhvatljiva.

şâh beyit, najljepši stih kaside, također i *beytü'l-kasîd*.

şâh-ı hitta-i levlâk, gospodar zemlje *levlâk*, tj. Muhammed a. s. v. *levlâke levlâk*.

şâh-i Kerbelâ, car Kerbele, Husejin, unuk Muhammeda a. s., sin Alije, treći šiitski imam koji je poginuo u polju Kerbele.

Primjer:

*Bastukda Kerbelâyâ kadem Şah-i
Kerbelâ*

*Oldı nişan-i tîr-i sitem Şah-i
Kerbelâ.
(Fuzûlî)*

*Kad nogom stupi na tlo Kerbele,
şah Kerbele
Postade cilj strijele zla, şah
Kerbele.*

Şâh-ı kevneyn, car oba bitka, Muhammed a. s.

şâh-ı mârân, car zmija. Po legendi je u vrijeme Danijal pejgamberra živjela jedna zmija sa čovječijom glavom. Jednog dana, Danijalov sin Cemşasb bio je sa društvom na nekom brdu gdje ih je zateklo nevrijeme. Sklonili su se u jednu pećinu, koja je u stvari bila obitavalište carske zmije *Yemliya*. U pećini su našli jednu ogromnu šupljinu ispunjenu medom koji su skupljali za prodaju. Kad su došli do dna šupljine u koju se spustio Cemşasb, drugovi su ga ostavili i on je tu ostao sedam godina. Tu mu je car zmija – *Yemliya* ispunjavao svaku želju. Kad je Cemşasb poželio izaći na zemlju *Yemliya* ga je iznio pod uvjetom da nikom ne govori za njega. Cemşasb je godinama čuvao tu tajnu, ali kad se

jednog dana razbolio tadašnji car, gatar mu je rekao da može ozdraviti samo ako pojede meso cara zmija. Gatar je pomoću tajnih vještina saznao da Cemşasb zna gdje se nalazi Yemliya i nekako su ga dobavili. Na to je car zmija rekao da njegovo meso skuhaju i da prvu vodu popije vezir, drugu neka popije Cemşasb, a meso neka pojede car. Kad su tako postupili vezir je odmah umro, car je ozdravio, a Cemşasb je postao vezir.

Primjer:

*Gûyiyâ zevk ü safâ dahmesine
kıldî tılısm
Şâh-ı mârân mı aceb ol hacer-i
nûrânî.*

(Neđim)

*Kao da su užitak i radost dali
čaroliju njegovom grobu
Nije li taj svjetlosni kamen sami
car zmija.*

şâh-ı velâyet, vladar *velâyeta* (v.), imam Alija.

şâh-ı zülfikâr, vladar sablje sa dvije oštrice, imam Alija.

Şâhnâme ili *Şehnâme*, poznati iranski epos koji je spjevao Firdûsî (934.-1020?) opisujući u njemu hiljadugodišnju prošlost Irana prije pojave islama u toj zemlji. Mnoge teme i motivi iz ovog eposa posuđivane su u literaturama svih islamskih naroda, naročito Turaka, a također je bilo pokušaja da se sastave

şahname koje su opisivale prošlost Osmanskog carstva. Neke od ovih şahnama pisane su u stihu, a neke u prozi.

şâhin, soko, isto i *doğan* i *şâhbâz*, carska ptica, simbolizira one koji traže blizinu svjetovnih vladara i ovozemaljsku moć i slavu. Također u divanskoj poeziji kosa voljene osobe se upoređuje sa sokolom zbog toga što i kosa voljene osobe lovi zaljubljenika kao što soko lovi druge ptice.

Şakîk-i Belhî, Sâdik b. Ibrahim, jedan iz reda prvih sufija, spada u vodeće šejhove Belha. Učitelj je Hâtim-i Assama, a sugovornik Ibrahimu Edhema. Poznat po pobožnosti, askezi i darežljivosti.

Şakkul-kamer, onaj koji presijeca Mjesec na pola. Smatra se da je tu mudžizu (čudo), tj. presijecanje Mjeseca na pola, na traženje bezbožnika iz plemena Kurejš učinio Muhammed a. s. da bi potvrdio svoju božansku misiju u koju oni do tada nisu vjerovali. Ovaj motiv je korišten i od strane divanskih pjesnika.

Şâm, Damask, grad u Siriji koji u povijesti islama ima veliku ulogu pa se po važnosti smatra četvrtim gradom u islamskom svijetu poslije Mekke, Medine i Kudsa (Jerusalema). U poeziji se prisposobljuje džennetu (raju) zbog toga što ima izobilje voda koje natapaju plodne

vrtove i voćnjake, ima ugodnu klimu i po svemu predstavlja grad za uživanje. Pošto je simbol noći i crne boje, katkad se crna kosa drage poredi sa Šamom (Damaskom).

Primjer:

*Cennetü 'd-dünya misali oldu Şam
Olmaz öyle belde vü cennet-i meşam.
(Sünbulzâde Vehbî)*

*Damask je postao poput dženneta
na ovom svijetu
Ne može biti takav grad rajskog
mirisa.*

Şâpûr, izvorni oblik je *şâhpûr* a značenje mu je princ prijestolonasljednik. Bilo je nekoliko vladara pod ovim imenom:

1. Darijev sin Šapur koji je povratio blago koje je zadobio Iskender (Aleksandar);
2. sin Erdešira Babeka;
3. sin Zul-ektafa. Bio je neprijatelj beduinskih Arapa. Ubio je njihovog vođu, a gdje god bi vidio Arapa odsjekao bi mu ruke.

Sabit Užičanin je svakako mislio na ovog posljednjeg Šapura u slijedećem stihu:

*Alâyıktan elin kesmekle uşşâk-i
siyeh-kârin
Gamin Şapur-i Zul-ektafa
benzettim Araplarla.
(Sâbit)*

şarap, vino, sredstvo postizanja zanosa (ekstaze) u ljubavi prema Bogu.

şârib-i zemzem-i ihlâs, onaj koji pije Zemzem iskrenosti, ko se napaja na izvoru iskrenosti; atribut za Ibrahima a. s. (Abrahama).

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

şâzeliyye, derviški red koji je osnovao Ebû'l-Hasan Takiyyuddîn 'Alî b. 'Abdullâh eş-Şâzilî (593./1197.-659./1260.), naročito raširen u Sjevernoj Africi.

şebçerâg, svjetionik sa dvanaest uglova, dragulj koji u noći (*şeb*) svijetli kao svjetiljka (*çerâg*). Şebçerag je simbol legende koja govori o tome kako životinja po imenu *gâv-i bahrî* (ili *kâv-i bahrî*) (morski bik), u vrijeme kad izađe na kopno da pase, doneše sa sobom u ustima şebçerag i postavi ga na mjesto gdje će pasti da joj osvijetljava okolinu.

Primjer:

*Hususâ ol dürr-i yektâ gibi
fânus-i billûrî
Ki bîrevgan ider etrâfi ruşen
şebçerag âsâ.
(Sâbit)*

*I posebno, taj briljantni svjetionik
kao jedinstveni biser
Bez ulja osvjetljava okolinu poput
şebçeraga.*

Şeb-i 'arûs, dan smrti Mevlana Dželaluddina Rumija; doslovno – dan mlade, prva bračna noć. Naima Mevlana je rekao pred smrt da ga njegovi sljedbenici ne žale kad umre jer on ide u susret Onome koga najviše voli. O'vaj

dan svake godine mevlevijski derviši obilježavaju posebnim obredima.

şebistân, spavaća soba, soba koja služi za noćnu molitvu, haremska odaja.

Şebistân-i hayâl, haremska odaja iz mašte. Djelo pod ovim imenom spjevao je pjesnik Fettâhî. U tom djelu pjesnik odlazi u grad pod imenom *Şebistân-ı Hayâl* i tamo, na prijedlog jednog starca, na početne stihove gazele poznatih perzijskih pjesnika dopisuje svoje stihove. Ovo djelo se često spominje u stihovima divanske poezije kao primjer visokog stila i poučnog djela.

Primjer:

*Dil görüp ruhsaruñ eyler arzu-yı
hatt u hâl
Şan Gülistan okuyup başlar
Şebistan-ı hayâl.*
(Hasan Ziyâî)

*Kad srce vidje njeno lice poželi
ben i dlačice s lica
Pročita slavni Gülistan i otpoče
Şebistani Hajal.*

şebnem, rosa. U divanskoj poeziji rosa na tulipanu je biser, na pupoljku ruže liči na zube voljene osobe.

Şeddâd, vladar naroda 'Âd. Spominje se po tome što je dao da se naprave "Iremski vrtovi" po uzoru na džennet. Svi namje-

snici su skupljali zlato, srebro, biser, dragulje, mirođije i sve se to slijevalo u državnu blagajnu. Također je poznat i po nepravdi koju je provodio svoje narodu.

Primjer:

*Ölince komayam seni kuyun
unutmayam
Şeddad bagına irem ey sero-kadd
eger.*
(Hasan Ziyâî)

*Do smrti te neću ostaviti, tvoje
selo zaboraviti
I kada bi bio visok kao Irem prema
Şeddadovim vrtovima.*

şefâ'at-nâme, vrsta pjesme, najčešće sastavljena u formi kaside čiji je sadržaj obraćanje poslaniku Muhammedu s molbom da se zauzme za griješnog pjesnika na Sudnjem danu. Jedna od najstarijih i najpoznatijih *şefâ'atnâma* je ona koju je spjevao Omer-oğlu, pjesnik XIV stoljeća, u 125 bejtova.

şehbâz (*şâhbâz*), carski soko. Kao suparnik voljene osobe (*sevğili*, *ma'şûk*), uvijek biva ponižen i osramoćen od zaljubljenog (*'âşika*).

şehbâz-i zülf, soko solufa, soluf koji liči na sokola, soluf koji lovi poput sokola.

Primjer:

*Cihân şikârına şehbâz-i zülfünü
salagör*

*Kebuter-i dil ü cân hep seniün
şikârundur.*

(Ahmed-paşa)

*Pusti soluf poput sokola u svijet
da lovi*

*Kako god, tebi pripada da loviš
goluba srca i duše.*

şehbeyt, najljepši stih u jednom gazelu, v. şâh beyit.

şehkâr, najljepše autorovo djelo, remek-djelo; isto i şâheser.

Şehnâme, Knjiga o carevima, v. Şâhnâme.

şehrengîz, poetska vrsta u divanskoj poeziji u kojoj se opisuje jedan grad i zaljubljene mladiće ili djevojke u njemu. Ova je pjesnička vrsta osobena za osmansku tursku književnost. Obično se pjeva u formi mesnevije i to na taj način da se najprije da atmosfera u jednom gradu (opis proljeća, prirode), a onda se opisuju zaljubljeni, obično u dva-tri bejta. Pjesme često imaju i humorističan karakter i lišene su svakog utjecaja tesavvufa. Prvi poznati pjesnik şehrengiza je Mesîhî iz Prištine (um. 1518.), potom Zâtî (um. 1545.), Hayretî (um. 1543.), Hadži Derviš Mostarac (XVI st.) itd.

Şehîdü'ş-şühedâ, mučenik nad mučenicima. Ovaj se nadimak daje Hamzi, amidži Muhammed a. s.

şem', svijeća, simbol je osvjetljenog lica voljene osobe oko koje

obilazi zaljubljenik ('âşik), ponekad u kontekstu pjesme nazvan leptir (pervâne).

Primjer:

*Ehl-i diller sohbet-i cânânda cânın
yakdılar*

*Şem' için pervaneler iki cihanın
yakdılar.*

(Ahmed-paşa)

*Zaljubljenici (ljudi srca – derviši)
u razgovoru o dragoj (Bogu)
svoju dušu sagorjevaju
I leptiri zbog svijeće spaljuju oba
svijeta*

Primjer:

*Zülf-i miskîn ki ruh-ı yâr ile
tâbende durur*

*Şem'-i pür nûr ile san buldu
şebistân revnâk.*

(Nef'î)

*Mošusni solufi s obrazima drage
dobili su sjaj*

*Kao što blještava svijeća daje
svjetlost u noćnoj tmini.*

şem'-i külbe-i ahzân, svjetiljka kolibe tuge. Koliba tuge (külbe-i ahzân) je najčešće izba u kojoj je boravio Jakub a. s. plačući za svojim sinom Jusufom.

şem'-i meclis, društvo derviša, isto što i şem'in bezmi.

şem'in bezmi, društvo koje se okuplja uz svijeću, društvo leptirica koje oblijeću oko svijeće, društvo derviša, ašika. v. şem'-i meclis:

šem'-i meclis-ârâ, svijeća koja daje radost skupu.

Primjer:

*Gece pervânelerle bezmi
germagerm idi şem'in
Seher baktım ne şem'-i meclis-ârâ
var ne pervâne.*

(Şeyhulislam Yahya)

*Društvo leptirice je sa noćnim
leptircama bilo u raspoloženju,
dobro zagrijano
Pogledah ujutro, niti ima svijeće
koja raspoloženje daje, niti leptira.*

şems (güneş), sunce. U poeziji je simbol ljepote i zajedno sa mjesecom (mah, ay) često personificira određene osobe. Metafora je za čašu koja poput sunca kruži družinom. v. âftâb, güneş. Također u poeziji: *altın kanatlı tavus* – paun zlatnih krila.

šem' ü pervâne, svijeća i leptir. U tesavvufu svijeća predstavlja Božansko svjetlo, a leptir ašikovo srce. Kod nekih pjesnika leptir (pervâne) predstavlja pticu ašikovog srca. Nezaobilazan je motiv kod mnogih perzijskih i osmanskih turskih pjesnika. Postoji i legenda koja govori o tome kako ostarjeli vladar Rumске zemlje (Diyâr-i Rum), *Jâle* (Žale) nije imao djece. Dugo se molio i jedne noći u "Noći sudbine" (*kadır gecesi, leyle-i kadr*), nakon što se oženio robinjom po imenu Šukufe, dobio je s njom sina kome su dali ime

Pervâne (Leptir). Astrolozi su predvidjeli da će se Pervâne nekada zaljubiti u djevojku po imenu *Şem'* (Svjetiljka). Princ Pervane je odrastao i živio u prekrasnom dvorcu koji je za njega sagradio otac. U dvorcu je slikar Kâmil naslikao sliku prelijepa djevojke. Bila je to slika djevojke *Şem'*, kćerke kineskog cara. Princ je provodio dane gledajući u sliku prelijepa *Şem'*. Car je sve pokušavao da Pervâneove misli odvrati od ove djevojke, ali nije uspio. Pervâne je poludio od ljubavi. Uz pomoć jednog čarobnjaka, na leđima velike ptice odlijeće u Kinu i nalazi *Şem'*. Nakon što su se zaljubljeni našli u vrtu kineskog cara, Pervane je uhapšen. Nakon mnogih peripetija on se uspijeva vratiti u svoju zemlju, a potom uspijeva dobiti i *Şem'* s kojom se vjenčava. Kad je umro kineski car, Pervâne postaje car Kine. Ovu temu su opjevali brojni iranski pjesnici, a na osmanskom turskom jeziku prvi ju je spjevao pjesnik XVI stoljeća, Zâtî.

Şemsi Tebrizi, Şemsi iz Tebriza, murşid, duhovni vođa Mevlana Dželaluddina Rumija, inspiracija svim mevlevijskim pjesnicima.

Primjer:

*O ti Şemse iz Tabriza, s tobom
niko trijezan nije*

*vjernik i nevjernik pijani su, po-
božnjak i raspusnik su pijani.*

(Mevlana Dželaluddin Rumi,
Divan-i Šems, preveo M. Kodrić)

Primjer:

*Dil zinde-i feyz-i Šemsi Tebriz
Neypare-i hâme-i şeker-rîz.*

(Şeyh Galib)

*Pero što oživljava zanosom Šemsa
Tebriškog
komadić je trske što šećer daje.*

şeş cihet, šest strana; dole, gore, desno, lijevo, naprijed i nazad. Ništa što materijalno postoji ne može se nalaziti izvan ovih šest strana, to jest sve materijalno je smješteno u okviru ovih šest strana.

şeyh, pročelnik tarikata, vođa der-
viša.

Şeyh-i a'zam ili *Şeyh-i ekber*, najveći šejh, naziv je za Muhyiddîn ibnu'l-'Arabija. Rođen je 1165. godine u Mursiji u Španjolskoj. Do tridesete godine ostao je u rodnom kraju i učio od tristo šejhova. Potom je otišao u Egipat, a sa 38 godina prvi put je otišao u Mekku i Medinu. Najplodniji dio života mu je bio između 1205.-1219., vrijeme provedeno u Anadoliji. Tu je odškolovalao i Sadreddîna Konjevija. Umro je u Siriji (Damasku) 1240. godine. Napisao je oko 200 djela, iako ima neosnovanih tvrdnji da je sastavio oko 500 djela. Najveća

mu je knjiga *Futûhât-i Mekkiyye*, ali je veliku slavu stekao i knjigom *al-Fusûs* koju je napisao 1119., kako je izjavio po naređenju Muhammedovom a. s. koga je usnio. Muhyiddîn ibnu'l-'Arabî je imao velikog udjela u uobličavanju tesavvufske doktrine i kao takav ostavio je traga i u tesavvufskoj literaturi. Njegova učenost je čest predmet divljenja pjesnika.

Şeyh-i ekber, v. *Şeyh-i a'zam*.

şeyh postu, ovčija kožica na kojoj sjedi pročelnik derviškog reda, šejh, simbolizira samog vođu derviškog reda.

Şeyh San'ân, junak prozne priče i pjesama na perzijskom jeziku. Smatra se da je historijska ličnost, porijeklom iz Sane u Jemenu i da je živio između 126. i 211. hidžretske godine. Po prvi put se spominje u Gazalijevom djelu *Tuhfetu'l-mulûk*. Prvi poznati spjev o Šejhu San'anu je jedno pjevanje u okviru djela Feriduddîna 'Attâra *Mantiku't-tayr* (*Govor ptica*). Ova Attarova priča se smatra vrhuncem sufijske literature. U ovom djelu, kao i u kasnijim u kojima se govori o Šeyhu San'anu, ovaj Şeyh je predstavljen kao svetitelj koji predvodi veliki broj (oko 400) sljedbenika. Iako u poodmakloj dobi, on se u snu zaljubljuje u grčku princezu i odlazi u Grčku.

*Mada svjestan svoje čvrste vjere i
duhovnog viđenja, svaku noć on
sanak sniva, čudna snoviđenja.
Mekku napušta on svake noći te
u Grčku ide
u hram ulazi k'o u svoju kuću, u
njem' se idoli vide...
Mnogo su potom lutali dok jednog
dana ne nabasaše
na kuću na čijem balkonu mlada
djeva sjediše
Ta lijepa kršćanka bijaše koja
poznavашe neke tajne,
za nju ni neke stvari Božanske ne
bijahu strane...*

(Feriduddin Muhammed Attar,
Govor ptica – Mantik al-tayr,
prijevod Ahmed Ananda)

Ona ga ucjenjuje postavljajući pred njega sve teže zadatke među kojima da napusti svoju vjeru, da prihvati njenu i, najzad, od njega traži da u znak svoje ljubavi prema njoj postane čuvar svinja. Šeyh San'ân, uprkos upozorenju svojih sljedbenika – murida pristaje na sve princezine uvjete. Najzad, šejh biva spasen zahvaljujući molitvama murida koje je on kao duhovni vođa (muršid) vodio. On se ponovo okreće Ka'bi, traži oprost od Allaha i spasava se. Poslije toga i djevojka prihvata islam, ali ubrzo umire.

Istu temu je koristio u turskoj književnosti pjesnik Gül-šehri u XIV stoljeću, te Hasan Ziyâ'î Mostarac (um. 1584. godine) koji je Šejha San'âna nazvao 'Abdurrazâk, po stvar-

nom imenu ovog jemenskog šejha čije puno ime glasi Ebû Bekr 'Abdurrezzâk b. Humâm b. Nâfi.

Pored ovih pjesnika koji su bilo na perzijskom ili turskom ispričali čitavu zgodu o Šejhu San'anu (Abdurrezzaku), mnogi su osmanski divanski pjesnici slučaj ovoga šejha obradili samo kao simbol, ilustrirajući osobu koja iz strasti i neznanja napušta vjeru. Među poznatim osmanskim pjesnicima koji su u svojim stihovima spominjali Šejha San'âna su Yûnus Emre, Fuzûlî, Suleymân Fehîm, Sâmî, Rûhî Bagdâdî.

Primjer:

*Şeyh-i San'âna bir dem oldu yâr
Terk-i din etti bağladı zunnar.*

(Fuzûlî)

*Postade jednom prijatelj Šejhu
San'anu,
Ostavi vjeru, priveza popovski
pojas.*

Primjer:

*Cübbe vü hurka vü tâc versen
gerekdir aşka bâc
Dörtüyüz müridile elli hac terketti
Abdurrazzâk
Onun gibi din ulusu haç öptü
çaldı nâkûsu
Sen dahi bırak namusu gel beri
yolun oda yak.*

(Yunus Emre)

*Ako dadneš džubbe, hrku i tadž
to i treba, kao perez na ljubav*

I Abdurrazzak je ostavio četiri stotine murida i pedeset hadžova. Vjernici poput njega krst su ljubili, zvonom zvonili Dođi i ti, ostavi ponos, svoj put zapali na vatri.

Şeyhayn, dva šejha. U pravu se ovaj naziv odnosi na Imam Azama i Imam Yusufu, a u biografskim knjigama (siyer) odnosi se na halife Ebu Bekira i Omera.

şeyhü'l-harem, starješina koji se brine o održavanju Kabe

Primjer:

*Bezm-i safâ vü reşh-i câm bu
Zemzem olmuş ol makam
Meyhaneler Beytül-harâm pîr-i
mugan şeyhül-harem.*

(Bâkî)

*Veselo društvo i rosna čaša
– Zemzem bijaše to mjesto
Krčme (tekije) bijahu Caba, a stari
krčmar (pročelnik derviša)
starješina Caba.*

şeyhzâde, sin šejha tarikata; ponekad u prenesenom značenju: nasljednik šejha.

Şiblî, Şeyh Ebû Bekir, poznati sufija, čije se ime često nalazi u stihovima divanske i tesavvufske poezije kao simbol osobina koje su krasile Šiblija. Zbog nesporazuma sa halifom priklonio se Džuneydu Bagdadiju i na njegovu preporuku, da bi sebe što više ponizio bavio se i prosjačenjem. Tako je usavršio

svoje vjerovanje i zauzeo visoko mjesto među sufijama. Čitaog života je želio da što prije preseli na drugi, vječni svijet – ahiret. Umro je 334. (945.) godine u Bagdadu.

Şîr-i cihân, lav svijeta, naziv za Hamzu, amidžu Muhammeda a. s.

Şîrâz, grad u Iranu. Spominje se zajedno sa Horasanom kao postojbina velikih pjesnika. Iz Şiraza je jedan od najvećih perzijskih pjesnika Hâfiz.

Primjer:

*Bu tarzda bir şîr-i dilaviz Ziyâî
Hakka bu ki Şiraz ü Horasanda
bulinmaz.
(Hasan Ziyâî)*

*Jedna Zijajina privlačna pjesma
u ovom stilu
zbilja se ne može naći u Şirazu ni
u Horasanu.*

Şîrîn, junakinja Nizamijevog epa u pet pjevanja koja zbog neostvarenih ljubavi prema Ferhadu, oduzima sebi život nad Ferhadovim lešom. v. *Ferhâd*.

Şît (Şîş), treći sin Adema i Have, rođen kad mu je bilo ocu 130 godina. Božji poslanik. U vrijeme kad je Kabil ubio Habila, Adem i Havva su plakali četrdeset dana, nisu jeli ni pili, bili su veoma potišteni i tugovali su. Uzvišeni Gospodar je poručio Ademu da će mu podariti sina koji će likom biti istovjetan kao

Habil i pet godina nakon Habilove smrti se rodio sin kome je dato ime *Šît* (Dar) ili ibranijski (hebrejski) Šiš. Iz lica mu je sijalo svjetlo Muhammeda a. s. Poslije toga je Bog učinio Šîta poslanikom i objavio mu pedeset poslanica (suhuf). *Šît* je pozivao narod u Božju vjeru pa ga je mnogo svijeta slijedilo. Sagrađio je hiljadu gradova i u svakom gradu po jednu munaru. Ispeo bi se na munaru i vikao: Nema boga osim Allaha, Muhammed je Allahov poslanik. Šit je živio 720 godina, a naslijedio ga je Idris a. s. Pošto Habil nije imao potomstva, a Kabilovo potomstvo je stradalo u potopu, sav ljudski rod potječe od Šita.

Prema kazivanju bio je poslanik nakon svoga oca Adema i također prema legendi prvi graditelj Ka'be.

(Ahmed Bîcan Yazıcıoğlu, *Envâru'l-âşikîn*, štampano u štampariji Bošnjaka Hadži Muharrem-efendije u Isatanbulu, 1283./1866.-67. prepisao Hadži Mustafa Rakim.)

šîtâ'iyye, kasida ili njen uvodni dio u kojoj se opisuje zima.

Şu'ayb, Božji poslanik, brat Ejjubov, koji je poslan narodu *Medyena*, kad je ovaj skrenuo s Božjeg puta. I pored poziva Šuajba, narod nije odustajao od svoje stranputice pa je kažnjen vjetrom, vatrom, vodom, dok najzad nije uništen. Živio je 300 godina, otišao u Ćabu i tamo umro.

şükûfe-i bâg-ı fütüvvet, cvijet u vrtu čovječnosti; atribut za Isa a. s.

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

şükûfe-i bahâr-ı cân, cvijet duše proljeća; atribut za Muhammeda a. s.

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

tâç giydirilmek, postupak davanja derviške kape pripadnicima tarikata od strane šejha. To se čini na posebnim svečanostima, kada se priređuje poseban *zîkr* (v.).

tahallus, stavljanje, utkivanje *mahlasa* (v.), pjesnikovog pseudonima u stih. Taj se stih tada zove *tahallus beyti* ili *mahlas beyti*.

tahmîs, pjesnička vrsta u kojoj pjesnik uzima stihove drugog pjesnika, kombinira ih sa svojim i tako tvori drugu pjesmu. Postupak sačinjavanja tahmisa je slijedeći. Pjesnik koji tvori tahmis dodaje stih (*beyt*) drugog pjesnika i na svoja tri polustiha *misrâ'a*, i tako tvori strofu od pet polustihova (*misrâ'a*) istog metra.

tâk, slavoluk, luk. U divanskoj poeziji je često simbol za čelo (*altn*).

takvâ, pridržavanje Božjih odredbi, bogobožnost, v. *binâ-i tarîkat*.

taleb, traženje Istine u tesavvufu.

tâlib, kandidat za ulazak u derviški red. To je prvi od četiri stupnja, a poslije njega slijede: *mürîd*, *sâlik* i *vâsil*.

ta'lik, vrsta arapskog pisma koja ne spada u šest osnovnih vrsta

pisma (aklâm-i sitte), ali se često koristi u pisanim osmanskim i perzijskim divanima. Slično kao kod *tevkî-a* (v.) slova koja se ne vežu s lijeve strane (elif, dal, zal, râ i dr.) u taliku se često mogu povezati. Slova talika su pomalo izdužena i spuštена ispod zamišljene crte po kojoj se piše tekst.

tanzîr, postupak pjevanja *nazîra*, pjesama koje formom, metrom i temom podsjećaju na pjesmu nekog drugog pjesnika.

tarâ'ik (mn. od *tarîkat*, v.)

tardiye, vrsta pjesme u divanskoj poeziji koja se sastoji od strofa po pet *misra-a* s tim da se peti *misra* ne rimuje sa prethodna četiri, ali se rimuje sa petim stihom iz slijedeće strofe. Tardiye obično nisu pjevane samostalno nego su ubacivane u dugačke mesneviye da bi na izvjestan način razbile njihovu monotoniju.

târîh, vrsta izražavanja datuma putem riječi, najčešće u stihovima, i to na taj način da zbir vrijednosti slova označava željeni datum (godinu) nekog događaja. Naime, svako arapsko slovo ima

svoju brojčanu vrijednost, a zbir tih vrijednosti u stihu koji mora imati odgovarajuće značenje ujedno označava datum zbi- vanja događaja koji se želi tim stihom ovjekovječiti. Postoji šest načina pravljenja tariha pomoću brojčane vrijednosti slova: pot- pun tarih (*târîh-i tâmm*) kada se vrijednosti svih slova zbra- jaju i dobije se željeni datum, ukrasni tarih (*cevher* ili *gûher târîh*) kada se zbrajaju vrijed- nosti samo slova sa tačkama, "zanemareni" tarih (*mühmel tâ- rîh*) kada se zbrajaju brojčane vrijednosti slova bez tačaka, nepotpuni tarih (*tamiyeli târîh*), tj. takav tarih kojem je potrebo nešto dodati ili oduzeti kako bi se dobio željeni datum, tarih slovima i značenjem (*lafzen ve ma'nen târîhi*) tarih koji se isto- vremeno izražava riječima i zbi- rom brojčane vrijednosti slova i dvostruki tarih (*târîh-i düta*) kada zbirom vrijednosti slova dobijemo dvostruku vrijednost od željene pa je moramo po- dijeliti sa dva kako bi dobili že- ljeni datum.

tarik, put, pravac, način života koji čovjeka vodi Istini. Put koji vodi u tesavvuf (misticizam).

Primjer:

*Şem'-i ruhudur 'işk tarikında
delîlüm
Gönlüm şeb-i zülfinde bulursa
nola râhi.
(Ahmed-paşa)*

*Svjetiljka duha je moj vodič na
putu ljubavi
Pa šta ako moje srce nađe put u
noćnom (crnom) solufu?*

tarîk-i Ahmed-i Muhtâmr, put po- slanika Muhammeda, islam.

târîk-i dünyâ (تاریک دنیا), onaj ko pre- sijeca veze sa ovim svijetom i povlači se u samoću (*halvet*) radi pobožnosti.

tarîkat, put koji vodi od šerijata do hakîkata (suštinske istine); tesavvuf. Put, pravac, put koji vodi Bogu, skupina (red) koja pripada određenoj vjeri, ali se od drugih skupina iste vjere razlikuje po ceremonijama koje prakticira.

taşlık şâiri, narodni pjevač koji sa tanburom ili sazom pjeva po ka- fanama *destâne* (v.) i *mânije* (v.).

taştîr, pjesnička vrsta u kojoj pje- snik uzima stihove drugog pjes- nika, kombinira ih sa svojim i tako tvori drugu pjesmu. Postu- pak sačinjavanja *taştira* je sli- jedeći: Pjesnik koji tvori taştir uzima stih drugog pjesnika, razdvaja njegove polustihove (misra) i između njih ubacuje svoja tri polustiha.

Tatar, Tatarin, pripadnik tatarskog naroda, glasonoša, glasnik. Zbog svoje brzine i okretljivosti, Ta- tar (ili kao opća imenica: tatar) simbolizira kosu drage osobe. Ponekad se pod pojmom Tatar

podrazumijeva sam tatarski vladar (hân) ili vladar općenito. Nekada se uz ovaj simbol veže ime mirisa ili ime gazele (*misk-i tatar* i *âhû-yi tatar*).

Primjer:

Tatar-i zülfine o şehün baglanır
gönül
Ya'nî gEDA eSîrî degül hân eSîridür.
(Nev'î)

Srce se veže za tatarski soluf toga
cara
Znači ono nije rob siromaha nego
rob vladara.

tâvûs, paun, ptica koja u poeziji simbolizira sklad i ljepotu drage osobe, lijep i ponosan hod, gordo držanje. *Tâvûs âteş-per*, paun vatrenih krila, sunce; *tâvûs-i sîdre*, Džebail (anđeo Gabrijel).

tayr, ptica, v. *murg*.

tazarrûname, obraćanje Bogu, vrsta proznog djela u kome se pisac ponizno i uz mnogo tugovanja i preklinjanja obraća Bogu. Najpoznatija je *Tazarrûname Sinan-paše*, osmanskog pisca XIV stoljeća, pisana djelomično u rimovanoj prozi protkanoj stihovima. Smatra se jednim od temelja divanske poezije.

tazmîn, sačinjavanje pjesme na taj način da se uzme prvi distih pjesme nekog pjesnika i dodaju se vlastiti stihovi koji sa prvim, preuzetim stihovima čine cjelinu pjesme. (Postupak

u poeziji u kojima pjesnik dodaje svoje stihove stihovima drugih pjesnika.)

te'âla ve tekaddes, neka je uzvišen i svet Allah, često korištena fraza u divanskoj i tesavvuškoj poeziji.

te'ayyün-i evvel, prva pojava, prvo objavljivanje, v. *'âlem-i ceberût*.

teberrâ, zaziranje od nečega, okretanje leđa nečemu; u tesavvuфу označava mržnju koju su sljedbenici redova sklonih alevizmu (posebno bektašije) iskazivali prema omajadskom vladaru Jezidu i njegovim potomcima koji su pobili trećeg imama Husejina i njegovu porodicu.

Tebrîz, grad u Južnom Azerbejdžanu, danas u sastavu Irana. U zlatnom periodu islamske civilizacije bio je veoma uređen i gusto naseljen grad. U brojnim osmansko-safevidskim ratovima je opustošen, a stanovništvo mu se raselilo. Iz ovog grada potječe veliki broj učenjaka, pjesnika i pisaca.

tecellî, pojava, pojavljivanje, objelodanjivanje, pojavljivanje (dobijanje) Božje blagodati, izlazak na vidjelo. To je pojava koja se ukazuje Bogu bliskim ljudima (*veli, evlija*) iz nepoznatog svijeta. *Tecellî* znači ukazivanje Boga putem Njegove moći.

Najčešće se koristi da se iskaže kako se Bog pojavio Mu-

sau (Mojsiju) na Sinajskoj gori. U divanskoj poeziji želi se iskazati i pojava ljepote drage pa se *tecellî* (pojavljivanje) često dovođi u vezu sa *nûrom*, tj. svjetlošću.

Primjer:

*Pertev-i nûr-ı tecellîden ko yansun
cân u dil*

*Var Ahmed ben bugün müştâk-ı
dîdar olmişam.*

(Ahmed-paşa)

*Ostavi neka izgori duša i srce od
pojave bljeska svjetlosti*

*Dođi Ahmede, danas čeznem da
budem viđen.*

tecellî-i âsâr, materijalno dokazivanje (ukazivanje, osvjedočenje) Božje moći.

tecellî -i efâl, osvjedočenje Božje moći i volje koje se manifestira u srcu vjernika.

tecellî-i esmâ, objelodanjivanje jednog od Božjih lijepih imena nekom ljudskom stvorenju (robu) koje se događa Božjom milošću. Ovo osvječenje se događa u srcu vjernika.

tecellî-i evvel, Božje pokazivanje Sebe kroz sve što je stvorio.

tecellî-i rahmânî, rasprostiranje Božje milosti na Njegova stvorenja.

tecrîd, odvajanje, apstrahiranje, povlačenje. Kao termin u divanskoj poeziji označava odbacivanje svega onoga što nije Bog, presi-

jecanje veza sa vanjskim, pojavnim svijetom i traženje Apsolutne Istine. Isto znači i *kat'-i 'alâyık* (doslovno: presjecanje veza).

Primjer:

*Gayrden tecrîd ol ey dil gam
beyâbanında kim*

*Perde-dâr-ı sırr-ı Mecnûn
dâmen-i sahrâ yiter.*

(Ahmed-paşa)

*O srce, koje si u pustinji briga,
odbaci sve osim Njega*

*Medžnunova skrivena tajna ne-
staje pod skutima pustinje.*

tecerrüd, povlačenje u sebe i odbacivanje svega onoga što nije Bog.

tedvîr, kruženje, izmjena mjesta; kao književni termin označava pojavu izmjene mjesta riječi u stihu koje se vrši zbog toga da se ne naruši metar. Isto tako u divanskoj poeziji izmjena mjesta riječi (igra riječi) predstavlja poseban oblik cijenjenog umjetničkog izražavanja.

tegazzül, dio kaside koji podsjeća na gazel, a koji općenito slijedi nakon *medhiyye* (v.). Ovaj dio pjesme ima svoju rimu i metar.

tehallüs, uzimanje *mahlasa* (v.), pjesničkog pseudonima koji nije rođeno ime pjesnika nego obično pokazuje neku njegovu osobinu. Svaki mahlas ima neko određeno značenje, a kada se u jednom stihu pojavi mahlas koji

istovremeno označava i ime pjesnika i koji nosi i semantičko značenje koje ta riječ ima ta se pojava zove *hüsn-i tehallüs*.

Tehmeten (**Tehmeten**), junak, neustrašiv borac, (od perz. *tehem* – neustrašiv i *ten* – tijelo); u *Šahnami* je nadimak za Rustema. U osmanskoj divanskoj poeziji simbol je velikih junaka.

Primjer:

*Ol safder-i yegâne ki tâb-ı
mehâbeti
Cevşen-güddâz-ı Tehmeten ü
Kahramân olur.*

(Nef'î)

*Taj jedinstveni junak koji probija
(neprijateljske) redove
Topi koplja Tehmetena i
Kahramana.*

tehlîl, izgovaranje riječi *Lâ ilâhe illallâh* (Nema boga osim Allaha). U divanskoj poeziji *tehlîl* označava onaj dio pjesme (najčešće kaside) u kojem se govori o Božjem jedinstvu.

tehzîl, pjesma rugalica. U divanskoj poeziji ova vrsta pjesama se koristila da bi se na stihove nekog poznatog pjesnika, istim metrom i rimom izrekla pjesme satiričkog sadržaja. Tehzil je vrsta *nazîre* koja ima za cilj porugu.

tekbîr, veličanje Boga riječima *Allahu ekber*. Kao tesavvufski termin, kod mevlevija, označava ceremoniju stavljanja kape no-

vim dervišima koje je popraćeno veličanjem Boga.

tekke, bogomolja, mjesto okupljanja derviša, mjesto gdje su pripadnici tesavvufa obavljali svoje ceremonije.

tekke edebiyatı, tekijaska književnost; književnost stvarana pod snažnim utjecajem tesavvufske islamske misli; u poeziji ta se književnost držala formi pjesničkih vrsta njegovanih u narodnoj turskoj poeziji, mada su neki pjesnici pjevali pjesme i u formi i duhu divanske poezije, ali uvijek s uklonom na tesavvufski pogled na svijet.

tekkeli, pripadnik tekije, pripadnik tesavvufa (kod nakšibendija).

tekkenişîn, stanovnik tekije; derviš koji živi u tekiji i kojemu je to jedino obitavalište.

telbiye, izgovaranje riječi "*Lebbeyke allahume lebbeyk*". Odazivam Ti se, Bože, odazivam. Ovo se izgovara prilikom obavljanja hadža.

temmet, znak za završetak knjige (doslovno ar. "završeno je").

temmûziyye, (od ar. *Temmuz* – mjesec juli), dio kaside u kojoj se opisuje ljetne vrućine. Poznata je temmuzija pjesnika (Nef'î)ja u uvodnom dijelu kaside koju je posvetio Nasûh-paşi.

tenâsüb, harmonija riječi, upotreba sličnih riječi u stihu.

terbí', tvorenje četvorostihova na taj način da se koristi jedan *be-yit* (distih) nekog pjesnika na koji se onda dodaju vlastita dva *misrâ'a*.

tercî'-i bend, pjesnička vrsta u divanskoj poeziji koja se sastoji od više strofa u obliku gazela koje se nazivaju *hâne* i veze između tih strofa koja se naziva *vâsita*. Taj distih koji se ponavlja poslije svake strofe je uvijek isti. Strofa koja se naziva *hâne* ili *tercî'hâne* i veza koja se naziva *vâsita* zajedno čine *bend*. Autorov mahlas se nalazi u posljednjoj strofi. Ukoliko se svaki polustih jedne strofe (*tercî'hâne*) rimuje zove se *musemmen*, *mu'aşşer*, odnosno, ime mu zavisi od toga koliko ima tih rimovanih polustihova. Općenito se sve strofe sa svim rimovanim polustihovima nazivaju *musammat*. Pošto se *vâsita* – stih koji povezuje strofe ponavlja uvijek isti, to se i značenje strofa povezuje tim stihom. Tematika terdži-i bendova je sudbina, kosmos, Božja moć, beskraj kosmosa, životne teškoće, žal za ovim svijetom. Često su teme terdži-i bendova *mersiyye* (žalopojke), *medhiyye* (pohvalnice), *tevhîd* (pjesme o Božjem jedinstvu). Najplodniji pjesnik terdži-i bendova je Enderunlu Fazil (um. 1810.) koji je spjevao devet terdži-i bendova i to sve kao *medhiyye* (pohvalnica), ali najslavniji pjesnik terdži-i benda je Ziya-paşa (1825.-1880.).

tercî'-i hâne, strofa koja je sastavni dio *tercî'-i benda*.

terkîb-i bend, pjesma koja je sastavljena od više strofa (5-12). Strofe se nazivaju *hâne* ili *terkîb-hâne*, a između njih je veza (*vâsita*) koju predstavlja jedan bejt. *Hâne* zajedno sa vasitom predstavlja bend. U *terkîb-i bendu* stih koji predstavlja *vâsita* se ne ponavlja.

U osmanskoj divanskoj poeziji je veoma često korištena forma sa različitom tematikom kao što su *munâcât* (obraćanje Bogu), *na't* (hvalospjev Muhammedu a. s.), *medhiyye* (pjesma pohvalnica), *hicviyye* (pjesma rugalica), ali najčešća tematika su *mersiyye* (tužbalica). Najpoznatija tužbalica u formi *terkîb-i benda* je Bakijeva (1526.-1600.) pjesma povodom smrti sultana Sulejmana.

terkîb-hâne, svaka od strofa *terkîb-i bend-a*.

tertil, čitanje s naglašavanjem svakog glasa; jasno i razborito izražavanje.

tesbí', tvorenje strofa od po sedam stihova (*misrâ'a*) u kojima su dva stiha (distih – bejt) od jednog autora i pet stihova (*misrâ'a*) od autora koji je autor *tesbí'a*.

tesdîs, tvorenje strofa od šest stihova (*misrâ'a*) u kojima su dva stiha od jednog autora, a preostala četiri od autora *tesdîsa*.

teslîm, predavanje Bogu, prepuštanje sudbini, izvršenje povjerenice, odnosno preuzete obaveze, v. *binâ-i tarîkat*.

tesbîh ili *tespîh*, izgovaranje riječi *Subhânallâh* što znači "Neka je daleko Allah od svih loših i manjkavih osobina".

teşbîb, uvodni dio kaside, isto što i *nesîb* (v.).

teşbîh, poređenje, upoređivanje na osnovu sličnosti; *teşbih* se smatra veoma važnom figurom u divanskoj poeziji.

teşhîs, personifikacija, oličavanje nečega, davanje predmetima karakteristike živih bića.

teştîr, postupak u tvorenju pjesama u kojem se između dva *misrâ'* jednog pjesnika ubace dva *misrâ'* drugog pjesnika.

tevâzu' (تواضع), poniznost srca, stavljanje čovjekovog srca u stanje potpune pokornosti Bogu.

tevbe, pokajanje, kajanje, vraćanje na pravi put. U tesavvufu: napuštanje navika trajnog grijeha i upućivanje ka Bogu.

teveccüh, okretanje u nekom pravcu, upućivanje na neki put; u tesavvufu znači usmjerenje šejha prema Bogu, a *murîda* prema *murşidu*.

tevekkül, (kao tesavvufski termin): potpuno oslanjanje na Allaha.

Uzdanje, oslanjanje na Boga. On direktno zavisi od nivoa čovjekove spoznaje Boga.

tevellâ, prihvatanje Poslanikove porodice (*al-i 'abâ*) kao svojih vođa u vjeri i tesavvufu.

tevhîd, sjedinjenje, postajanje "jednim". U tesavvufu *tevhîd* znači dospjeti do istine da u svemiru ne postoji ništa osim Allaha. To je prva i posljednja stepenica spoznaje. Znak *tevhîda* je potpuno oslanjanje na Boga (tevekkul). *Tevhîd-i zât* znači nestajanje čovjeka i njegovo utapanje u Bogu, na tom stupnju sve drugo nestaje. Tevhid je i dio kaside ili mesnevice u kojima se govori o Božjem jedinstvu.

tevkî, arapsko pismo slično *nesihu* (v.), a od njega se ponajviše razlikuje u tome što se u njemu ponekad vežu slova koja se inače ne vežu (elif, dal, ra i dr.).

tevriye, alegorija, riječ koja ima drukčije značenje, ali ipak upućuje na neko željeno udaljeno značenje.

tevvâbîn, pokajnici; sljedbenici šizma koji nisu bili u prilici da pomognu imamu Husejinu u tragediji na Kerbeli.

tezâkir-i şu'arâ, biografije pjesnika, v. *tezkire*.

tezkire, spomenar, bilježnica u koju se upisuju uspomene; zbirke biografija pjesnika osmanske

književnosti u kojima su do-
nošeni uz biografije i stihovi
pjesnika čije se biografije
predstavljaju. Obično su ove te-
zkire nazivane *Tezkiretü 'l-eş'âr*
(Spomenica poezije) ili *Tezkire-
tu 'ş-şu'arâ* (Spomenica pjesni-
ka), a sastavljane su od XVI do
XIX stoljeća i u njima su sadržane
biografije oko 3.500 pjesnika.

Tezkiretu 'l-evliyâ, djelo Feridud-
dina Attara u kojem su skuplje-
ne biografije najpoznatijih su-
fija i evlija do njegovoga doba.

tifl (çocuk), dijete. U divanskoj poe-
ziji simbolizira voljenu osobu.
Kako dijete nije svjesno svojih
postupaka, slično je i sa volje-
nom (voljenim). On (ona) je u
svom svijetu, nikoga ne sluša.

tîğ-i bâtin, Božja kazna za neku
nesreću za koju se ne zna zbog
čega i kako je nastala (dosl. unu-
trašnji mač).

Tûbâ, rajska drvo; v. *Sidretü 'l-Mun-
tehâ*.

tuğra, znak koji predstavlja carski
potpis i pečat; u poeziji simbo-
lizira uvojak kose voljene osobe.

Primjer:

*Gâh halka halka durur pîç u tâb ile
Tuğra-yı hükm-i pâdişah-i hüsn
ü ân olur.*

(Nef'î)

*Katkad s naporom stoji u kru-
govima (uvojcima)*

*Bivajući tako tugra na carskom
fermanu ljepote.*

Tûs, Tûs bin Nevzerân je jedan od
najistaknutijih Kejkavusovih ko-
mandanata. Priča se da je zajed-
no sa Rustemom ratovao protiv
Turaka i da je ubio Efrasijabovog
brata Kidera. Ratujući za Kej-
kavusa bio je uzrokom pogibi-
je Kejhusrevovog brata Fîrûza,
zbog čega je pao u vladarovu
nemilost pa je okovan u lance. U
poeziji simbol odvažnog ratnika.

tûtî, papagaj, ptica koju je mo-
guće naučiti da ponavlja riječi
koje čovjek izgovara. U poeziji
simbolizira vještog govornika,
čovjeka čije je riječi ugodno
slušati; v. *bebgâ*.

Primjer:

*Şevk-i kand-i la'l-i dilberle 'aceb
tûtî misin*

*Sükkerî şî'ründe bu şîrîn-
-edâluqlar nedür.*

(Sükkerî Zekeriyâ)

*Gle čuda, nisi li ti papiga sa kra-
dljivcem srca slatkih usana
raspoloženja*

*Šta su ispunjenja slasti u
Sukkerijinim stihovima?*

türbedâr dede, čuvar turbeta (ma-
uzoleja) Mevlana Dželaluddi-
na Rumija.

U

‘**ubûdiyyet**, odanost, ropstvo; kao tesavvufski termin označava bezrezervno predavanje Bogu.

uçmak, raj, v. *cennet*.

ufk-i a‘lâ, najviši stupanj duha.

uftâde, **uftâdegî**, siromah, ubožnik; u tes. osjećati svoju neznatnost i bespomoćnost naspram pojave Božanske svjetlosti.

‘**ukûl-i müfârîka**, duše, duhovi, duhovna stvorenja, duhovne snage koje nemaju materiju, ali su sposobne da stvore materijalno. Prva od ovih duhovnih snaga je ‘*akl-i evvel* – prvi um, to je ono što je stvoreno na samom početku. Ova riječ se smatra predstavom o stvaranju kod samog Boga.

‘**unsur**, v. ‘*anâsır*.

usturlâb, alat pomoću kojeg se određuju položaji zvijezda. Po legendi izum je sina Božjeg poslanika Idriza. Po nekima je opet ovaj instrument posjedovao *Cemşid* (Džemšid) pa je prozvan i *câm-ı cihân-nümâ* (čša u kojoj se ogleda svijet) isto kao i Džemova čša (*câm-ı Cem*).

usûl-ı ‘aşere, deset principa, deset osnovnih elemenata kojih se

pridržava *murîd* (v.), kandidat za pristupanje u tesavvuf. To su: pokajanje (*tövbe*), napuštanje ovosvjetskih uživanja, isposništvo (*ziühd*), pouzdanje u Allaha (*tevekkül*), zadovoljiti se jednim ogrtačem i zalogajem hljeba (*kanâ‘at*), povući se u osamu (‘*uzlet*), izbrisati iz srca sve osim Allaha i njega stalno spominjati (*zîkr*), zanemariti znanje i ovog i budućeg svijeta i misli usmjeriti samo Bogu (*Allaha teveccüh*), osloboditi se brzine i nestrpljivosti (*sabr*), gledati samo Boga i nikad se time ne zasititi, pasti u trans, plakati (*mürâkabe*) i napustiti vlastito zadovoljstvo i postići stupanj Božjeg zadovoljstva (*rizâ*).

‘**Utârid**, Merkur, po starim Gričima: Hermes sin Zeusa, simbol pisarstva i pisma. Također je u iranskoj tradiciji *pîr* (zaštitnik) pisara i pisaca. On ispisuje poeziju pjesnika upućenu nebu. Simbolizira plavu boju. Po astrolozima nalazi se na drugom katu nebesa.

Primjer:

*Afitabın zer devatiyle gelürsin
her seher ‘*

*Ey Utarid dergehinde katib-i
divan mısın.*

(Hayâlî)

*Svakog jutra dolaziš sa zlatnom
bojom (tintom) mjeseca
Jesi li ti pisar divana na prijesto-
lju (u tekiji) o Merkure.*

Uveys Karânî, poznati zâhid (ispo-
sniik, pobožnjak) iz vremena
Muhammeda a. s. koji je živio
u Jemenu. Nije se susreo sa Mu-
hammed a. s., ali je o njemu sve

znao kao što je i Poslanik znao
o Uveysu Karaniju. Po svojoj
skromnosti, pobožnosti i is-
posništvu bio je uzor mnogim
sufijama pa je i u književnost
ušao kao oličenje tih svojih
vrlina.

uyandırmak, (kod sufija): upaliti
svijeću; doslovno: probuditi.

‘uzlet, povučenosť, usamljenosť.
Povlačenje u osamu radi moli-
tve, zikra; v. *halvet*.

üç aylar, tri mjeseca; tri sveta mjeseca: redžeb, šaban i ramazan (na arapskom: *selasetu ešhur*); u staroj bosanskoj tradiciji: *učaj-luci*. U ovim mjesecima se živi više u skladu s vjerskim propisima, čak i oni koji su prilično nemarni prema vjerskim obavezama, u ova tri mjeseca se više posvećuju vjeri.

Ümmü Hâni, Umihana, nadimak Hinde, kćeri Muhammedovog a. s. amidže Ebû Tâliba. U njejoj kući se našao Muhammed a. s. u noći Miradža (uspeća na nebo) u 27. noći mjeseca redžeba 12. g. po hidžri (621. g. n. e.). O tome pjevaju mnogi divanski pjesnici u svojim pjesmama o Miradžu.

Primjer:

*Başlasam Mi' râcını tahkîka âb ü
tâb ile
Gevher-i şehvâr-i gûş-i Ümmü
Hânî' dir sözüm.
(Nef'î)*

*Kad bih počeo pričati lijepo o Miradžu
Moja riječ bi bila poput carskog
bisera u uhu Umihane.*

ümmu 'l-kitâb, Knjiga koja se nalazi na nebesima i u koju je zapisana sudbina i Božje određenje. Naziva se i *Levh-i mahfûz*. **Ümmu 'l-kitâb** je također drugo ime za prvu suru Kur'ana *Fâti-hu* u kojoj se govori samo o milosti; u tes. prvi um (*'akl-i evvel*), Opći Bitak (*mutlak varlık*).

üns, osvjedochenje Božje ljepote u srcu vjernika.

vâcib, onaj koji postoji sam po sebi i koji nije ovisan ni o čijem postojanju. Bog (kadim, ezelî, ebedî i ekmel) nije ovisan ni o vremenu, prostoru, pomagaču. Na taj način je jedini *vacib* Allah.

Vâcib li-zâtihî, Postojeći sam po Sebi (Bog), neovisan o bilo komu ili čemu.

Vâcibü 'l- vüçûd, Nužno postojeći (Bog) i potpuno neovisan o bilo kome ili čemu.

vâdî (ar. wâdî), dolina, korito rijeke; srce Božjih poslanika, evlija i učenjaka. U ovim dolinama teku vode spoznaje (*ma'rifet*) sa brda Sina. Po tesavvufskom učenju postoji sedam dolina koje *sâlik* (v.) treba prijeći da bi dostigao vječni život (*bekâ*, ar. baqâ).

vâdî-i taleb, dolina traganja, jedna od sedam dolina koje salik mora proći do *vâdî-i fenâ*, doline iščeznuća u Bogu.

va'd-ı Hazret-i Mûsâ, Musaov a. s. zavjet. Musa se zavjetovao svome narodu da će mu donijeti knjigu ukoliko Bog uništi Faraona. Da bi mu se to ostvarilo, Bog mu naređuje da posti

30 dana i da se u tom vremenu odvoji od svoga naroda. Kad je to izvršio, ispostio je još deset dana pa mu je Bog objavio Tevrat (Toru) na brdu Tur na Sinaju. Taj period je poznat kao *erba'in-i Mûsâ* (Musaovih četrdeset dana).

vahdâniyyet, biti jednim, jedinstvenim, jednoća, Allahovo bivanje jedinstvenim. Allah je u svojoj osobnosti, svojstvima i postupcima jedinstven, nema druga, nema sličnog sebi niti saradnika. *Vahdaniyyet* je jedno od njegovih svojstava po kojima je On *vâhid* – Jedan.

vahdet, jednost, jedinstvo. Po tesavvufu vjerovanje u *vahdet* znači da ne postoji ništa osim Boga, da je sve ono što vidimo Njegov odraz kao što su valovi na moru.

vahdet-i kusûd (وحدت قصود), jedinstvo namjere; pojava u kojoj Istiniti (Hakk) i čovjek žele istu stvar. U tom slučaju to je jedinstvena želja.

vahdet-i şuhûd (وحدت شهود), jedinstvo viđenja, osvjedočenja; pojava u kojoj *sâlik* ne vidi ništa osim Boga. U stanju *vahdet-i şu-*

hûda salik se odriče svoga postojanja.

vahdet-i vüçûd, jedinstvo Bitka, osnovni postulat sufija: tj. vjerovati da je sve postojeće sadržano u Bogu.

vakâyî'nâme, dnevnik, bilježnica u koju se svakodnevno upisuju događaji; v. *rûznâme*.

vâkıf-i esrâr, oni koji znaju skrivene stvari, koji čuvaju tajne.

vakıt, vrijeme; u tesavvufu: vladajuće stanje.

vaktın sâhibi, stožer, oslonac, stub vremena; zamjenik Muhammedov a. s. u svome vremenu. Isto i: *şahsu'l-vakt*, *seyyidiü'l-vakt*, *imâmü'l-vakt*.

Vâmık u 'Azrâ, dvoje junaka poznate ljubavne priče. Ovu priču je prvi put u stihovima ispričao iranski pjesnik Unsurî, a kasnije je bila temom mnogih pjesnika. Poznati pjesnik XVI stoljeća Lâmi'î Çelebi ovu je pjesmu spjevao na turskom. *Vâmık* simbolizira *aşika* koga krasi strpljenje i ljubavna čežnja. 'Azrâ (ar. djevica) je njegova draga koja simbolizira prefinjenost i čednost.

Primjer:

*Zar nisi nikad čitao stihove o
Vaisi i Raminu?*

*Vamiku i Azri zar ne ču priču
stoput ispričanu?*

(Mevlana Dželaluddin Rumi,
Divan-i Šems, preveo: M. Kodrić)

Primjer:

*Dilberün derd ü gamı Canumuza
minnetdür
Vamıka sorsan olur işve-i 'Azra
ma'zur.*

(Hasan Ziyâ'î)

*Bol i briga dragog zahvala je
našoj duši
Ako pitaš Vamıka, Azrina
koketarija je opravdana.*

Primjer:

*Vakıf olsaydı derdime Vâmık
Diyemiye kendüsüne ol âşik.*

(Derviş-paša Bajezidagić)

*Kad bi Vâmık stao pred moj bol
Ne bi za sebe rekao da je âşik.*

vâsil, onaj koji se odrekao vlastitog bića i utonuo u Božje jedinstvo, tj. koji je unutarnjom spoznajom spoznao Boga, koji se trudi da izvrši sve što je Bog naredio i izbjegne sve što je Bog zabranio.

vasl, prispijeće. Stanje u kojem čovjek, pošto ugleda božansko svjetlo, zaboravi na sebe. U ovom se stanju utapa u Bogu i nestaje kao jedinka. Isto i *vuslat*, *visâl* i *vusûl*.

vaslu'l-vasl, stanje u kojem se čovjek, nakon što je bio prizemljen svojim svakodnevnim životom uspio uputiti Bogu i prispjeti do stanja '*ayn-i cem*', tj. do spajanja u Apsolutnom Bitku.

vatan, domovina; u mističkom smislu domovina (vatan) najčešće

se poistovjećuje sa *bezm-i eles-tom*, vremenom stvaranja duša, prostorom prabitka, sjećanje na trenutak u kojem su duše priznale i posvjedočile svoga Gospodara.

*Strpljenje je daleko od srca, srce od tijela i ja od svoga zavičaja
O smušena glavo, ja ne znam šta su sve ove razdvojenosti.*

(Zekeriyya Sukkerî)
(prijevod: Amina Šilja-Jesenković)

Tesavvuf poznaje tri *vatana*:

1. *vatan-i gaybiyye* – domovina savršenih ljudi, prava, istinska domovina. Vrata ove domovine nisu otvorena svakom dervišu, nego samo onom ko postigne savršenstvo;
2. *vatan-i rûhâniyye* – domovina ljudi srednjeg sloja. Oni koji ostaju u ovoj domovini nisu se sasvim oslobodili tuđine jer su ostali na pola puta;
3. *vatan-i cismâniyye* – domovina svih ljudi koji su fizički prisutni u toj domovini. Tijela su im od zemlje, a zemlja je osnovna domovina tjelasa.

vecd, stanje u kojem se čovjek prolazi vlastitog bića, ekstaza, nadahnuće.

vechü 'l-hakk, suština stvari, suštinska istina.

vâzi'-i kavâ'id-i hey'et ü nücûm, onaj koji je postavio temelje

zvjezdoznanstva; sinonim za poslanika Idrisa.

(Sinan-paşa, *Tazarrûnâme*)

velâyet, stanje bliskosti s Bogom u koje osoba dolazi nakon što se u ime Boga odrekne vlastitog bitka, otkrovenje, Božanska uputa; v. *Şah-ı velâyet*

Primjer:

*Padişah-ı 'aşka kul olalı bu
'alemde biz
Malik-i mülk-i gamuz başka
velâyet beklerüz.
(Hasan Ziyâ'î)*

*Budimo na ovom svijetu sluge
cara ljubavi*

Umjesto da se brinemo (da tugujemo), očekujemo otkrovenje.

velâyetnâme, djelo koje opisuje život, djelovanje, nadnaravne moći i zgrade evlija (Bogu bliskih ljudi).

velî ili *veliyy* (ar. walî), prijatelj, vladar. U bos. jeziku evlija ili dobri. Božji prijatelj, koji se odrekao svoga ja, potpuno okrenut Bogu i stoga mu je omogućeno da čini izvjesna čudesa (keramete). *Velî* (evlija) je prijatelj Allahovim prijateljima, neprijatelj Allahovih neprijatelja, on je zaljubljenik u Allaha, ovisan o Božanskom nadahnuću. Isto i *veliyyullâh*.

vesîle cenneti (*cennetü'l-vesîle*), mjesto Muhammeda a. s. u džennetu. Ovaj džennet je na najvišem stupnju dženneta *'adn* i odvojen je od drugih dženneta.

virđ, obavezni svakodnevni molitveni ritual koji po uputstvu šejha obavlja svaki derviš. Virđ se obično sastoji od učenja ajeta (âyet – rečenica u Kur'anu) i *hadîsa* (izreka Muhammeda a. s.). Kad jedan dan *murîd* (v.) izostavi obavljanje virđa, toga dana Allah mu presijeca svoju pomoć.

virđ-i zebân, molitve (učenje Kur'ana) ili tespih (brojanica) koje derviš obavlja glasno.

Vis ü Râmîn, Vis i Ramin, junaci klasične iranske i turske književnosti. Ljubavna priča koja potječe iz klasičnog pehlevijskog razdoblja, ali je prvi put zabilježena kao narodna priča u vrijeme Sasanida. Prvi ju je u mesnevi-formi spjevao Fahred-din Esad Cürcanî (Džurdžani) u XI stoljeću i ona sadrži 8.000 distiha (bejtova). Radi se o klasičnoj istočnjačkoj ljubavnoj dramu sa puno nevjerovatnih zapleta i sretnim završetkom kada Ramin nakon silnih borbi zadobija prijesto i isprosi ruku ljepotice Vis. U osmanskoj divanskoj poeziji ovu je temu opjevao pjesnik Lâmi'î, ali joj je dao obilježje islamske književnosti sa jakom tesavufskom notom. Njegova poema, posvećena sultanu Sulejmanu

Zakonodavcu sadrži 7.000 bejtova.

vucûd-i mutlak, opći bitak, sveukupnost, u tesavvufu kao i u divanskoj poeziji Apsolutni Bitak, Potpuno Biće, Bog. Sva stvaranja koja sa Bogom čine univerzalnu egzistenciju. Smisao stvaranja svijeta je u tome što je Bog želio pokazati Sebe, pa je stvorio svijet koji je dio Njega.

vukûf-i 'adedî, termin koji koriste nakšibendijski derviši kojim označavaju zastoj u *zikru* (v.) u kome, uzimajući zrak, u sebi broje od jedan do dvadeset jedan spominjući u mislima Božja imena. To je jedan od jedanaest najvažnijih nakšibendijskih postulata.

vukûf-i kalbî, jedan od jedanaest postulata nakšibendijskih derviša koji označava odbacivanje iz srca svega osim Allaha.

vukûf-i zamânî, jedan od jedanaest nakšibendijskih postulata koji znači biti svjestan sebe u svakom trenutku.

vuslat, prispijeće, dolazak, ostvarivanje cilja. U tesavvufu *vuslat* znači "doći do voljene osobe". U ostvarivanju toga cilja ašiku je česta prepreka *rakîb*, suparnik, takmac.

yâd-kerd, spominjanje, sjećanje; kao termin nakšibendijskih derviša označava poseban način spominjanja Boga srcem, a ne riječima, zadržavajući dah, u toku trajanja jednog udisaja tri puta srcem izreći *La ilâhe illallâh*.

Yâfes (Yafet), Nuhov (Noje) sin koji se uz Sama i Hama spominje u Tevratu (Tori). Po Tevratu, Turci su Yafesovi potomci.

Yâ Hû, derviško obraćanje Bogu u *zikru*. Arapski "ya" označava česticu za dozivanje – o, a "Hû" je zamjenica za treće lice i znači "On", a misli se na Boga.

Yahyâ, Božji poslanik, sin Zekerije, a amidžić (stričević) Merjeme (Marije) Isaove (Isusove) majke. Proveo je čitav život u pobožnosti. Progonjen od vladara Palestine na kraju je pogubljen u tridesetoj godini života tako što mu je glava odsječena. Priča se da mu je glava sahranjena u omajadskoj džamiji u Damasku, a jedna ruka u Bejrutu. Također se vjeruje da je *Yahyâ* krstio Isa-a (Isusa) u rijeci Jordanu.

yaka, vrat, okovratnik, kragna; v. *boyun*.

yakaza (يقظه), budnost, razumijevanje koje dolazi od Boga; budnost u srcu inspirirana od Boga.

yakîn, čvrsto, sigurno znanje. Do ovoga znanja se može doći posrednim putem, preko knjiga (*'ilmu 'l-yakîn*), putem vida, očigledom (*'aynu 'l-yakîn*) i putem svih osjetila, ali prije svega unutrašnjom spoznajom (*hakku 'l-yakîn*).

Ya'kûb, Božji poslanik, potomak Ibrahima. Sin je Ishaka, drugog Ibrahimovog sina. Poslan je narodu Ken'ana. Imao je dvanaest sinova, a najmlađi mu je sin *Jusuf* (v.) U Kur'anu, u suri *Yûsuf* se govori kako je Jusuf usnio da mu se klanja jedanaest zvijezda, Sunce i Mjesec. Otac ga je upozorio da nikome ne govori san jer će mu braća biti na tome zavidna. Nakon što su braća ipak prevarila oca, odvela Jusufa i bacila ga u bunar odakle ga je spasio karavan, otac je oslijepio od silnog plača. Na kraju, kad je najzad u Egiptu pronašao Jusufa, Jakubu se vratio vid. Tada mu je Bog naredio da se vrati iz Egipta, došao je do grobova Ibrahima i Ishaka u Kudus (Jerusalimu). Tada je imao 160 godina. Tu je

vidio pored Ishakovog groba pripremljen grob u kome su bili melec. Popio je piće smrti i umro, melec su ga opremili, klanjali mu dženzazu i pokopali ga.

Ya 'kûb' un ağlayışı, Jakubov plač. Božji poslanik Jakub je imao dvanaest sinova, ali od svih je najviše volio najmlađeg Jusufa. Braća su bila ljubomorna na Jusufa, uspjeli su ga odvojiti od oca i baciti u udaljeni bunar u pustinji. Karavan koji je tada naišao spasio je Jusufa, odnio ga u Egipat i prodao tamošnjem vladaru. Od silnog plača za sinom Jusufom, Jakub je oslijepio. Njegov plač postao je simbol tugujućeg oca i često kao simbol korišten u poeziji.

yâkût-i ahmer, crveni rubin; simbolizira apsolutni duh, pojavu (očitovanje) Stvoriteljeve moći (*nefs-i kull*). Pošto njegova svjetlost dolazi iz materije, on u mraku svjetluca u raznim bojama.

yanak, obraz, simbol ljepote voljene osobe. Najčešće je po boji obraz – ruža (gül), potom simbolizira proljeće (behar) jer se u proljeće najviše vraća starim grijesima (užicima), a obraz voljene osobe je najčešće povod tome. Obraz se poredi i sa vodom (*sû, âb-ı revân*) i ogledalom (*ayna*) zbog sjaja i ljepote. Obraz je kao i cijelo lice sunce (*şems, güneş, âftâb, hurşîd*), on je

grad Bagdad, a ašikove suze su rijeka Tigris u Bagdadu. Kad lice simbolizira svijeću (*şem'*) to je zbog toga što pomoću svjetlosti lica drage vidimo noću osvijetljen put.

Lice je i Mushaf, pismo, rukopis jer se iz njega čita istina, a praznik je (*'îd, nevrûz, bayram*) stoga što mu se svi raduju.

yâr, prijatelj, prijateljica, dragi, draga, Voljeni, Bog.

Primjer:

*Yüzünde göz izi var
Sana kim baktı yarım.
(Türkü)*

*Na tvom licu je trag pogleda (očiju)
Ko te gledao, draga?*

Primjer:

*Yârsız bu cihânda neyleriz
Gülü yok bûsitânda neyleriz.
(Emrî)*

*S čime smo na ovom svijetu bez
drage*

S čime smo u vrtu bez ruže?

*(Šta imamo na ovom svijetu ako
drage nemamo,*

Kakav je to vrt bez ruža?)

yârân, prijatelji (mn. od *yâr*), upotrebljava se umjesto jednine.

Primjer:

*Ne dam usnu Jarana, ne ostavljam
vino ljubavi;*

Ta sudba mi je dana, zahîdi, halalite.

(Hâfiz Şîrâzî, prijevod:
Ahmed Anandâ).

yârân-i aşk, prijatelji ljubavi, ašici.

yâr-ı gâr, pećinski prijatelj. Ovako je nazvan Ebu Bekir, prvi nasljednik Muhammeda a. s. na čelu zajednice nakon Muhammedove a. s. smrti. Ovo ime potječe otuda što se Ebu Bekir, zajedno sa Poslanikom, pri Muhammedovom a. s. napuštanju Mekke prije preseljenja u Medinu, jedno vrijeme krio od višebožaca koji su ga progonili u pećini Hira. Dok su se krili u pećini, tu su sletjela dva golubica, golubica je snijela jaja, a na ulazu u pećinu pauk je ispleo mrežu. Kad su došli višebožci (mušrici), pomislili su da tu odavna nije bio niko pa nisu ni ulazili unutra da tu traže Muhammeda a. s. Otada je Ebu Bekir bio poznat kao "prijatelj iz pećine". Ovaj se događaj indirektno spominje u Kur'anu (*at-Tauba*, 40). Također je čest motiv u pjesmama divanskih pjesnika.

yâsemîn ili *yâsemen*, jasmin, cvijet koji se često spominje u divanskoj poeziji posebno kad se govori o njegovoj boji, mirisu i listovima, a najčešće se poredi sa obrazima voljene osobe.

Yâsîn, 36. sura Kur'ana koja sadrži 83 ajeta. Najčešće se uči u spomen na mrtve. Po nekim tumačenjima prva dva slova ove sure "Yâ" i "Sîn" znače "O, Muhammede"! U divanskoj poeziji ova

sura se često spominje, naročito u vrsti pjesama koje se zovu *na't*, a to su pjesme pohvalnice Muhammedu a. s.

Ye'cûc ve Me'cûc, *Jedžudž i Medžudž*, imena dva plemena koja potječu od Yafesa, sina Nuh peygambera (Noja). Iako se spominju u Kur'anu, tumači Kur'ana se znatno razlikuju u njihovom situiranju u ljudsku povijest. Po nekim vjerovanjima oni su pripadnici naroda malog rasta, Kinezi. U poeziji su obično oličenje smutljivaca. Narod koji je živio u njihovoj blizini molio je Aleksandra (Iskender Zulkarneyn) da ih zaštiti od Jedžudža i Medžudža. Da bi to učinio Aleksandar je sagradio veliku branu, poznatu kao Aleksandrov zid.

Primjer:

*Halktan kaldırdı Yecuc-i frenk'in
zahmetin
Tig-i cevherdardan sed çekti
Iskender gibi.*

(Sâbit)

*S naroda je skinuo muku
evropskog Jedžudža
Podiže branu od zlatne mreže
poput Aleksadra.*

yedân, dvije ruke, isto što i *yedullâh* (v.); moć i djelotvornost Božja; nekad se upotrebljava mjesto dva Božja imena, npr. *Cemîl – Celîl, Latîf – Kahhâr* i dr.

yed-i bey'at (bî'at) (يد بيعة) ruka pokornosti; poslušnost koja se is-

kazuje prema šejhu na taj način što se na desnu ruku onoga koji se zavjetuje stavlja šejhova desna ruka. Za ovakvu pokornost primjer se nalazi u Kur'anu (*al-Fath*, 10) kaže: "Oni koji su se s tobom sporazumjeli, sporazumjeli su se s Allahom. Allahova moć (ruka) je iznad njihovih ruku." Primjer za ovakvu vrstu odanosti dali su Muhammedovi a. s. drugovi (ashabi) u Hudejbiji, u vrijeme kad su pošli prvi put da obave hadž.

yed-i beyzâ (od ar. *yed* – ruka i *beydâ* – bijela), bijela ruka. Jedno od čudesa koja su omogućena Musa a. s. (Mojsiju). Da bi dokazao da je Božji poslanik i da može izvesti određena čudesa, Musa a. s. je stavio ruku u nje-dra, a kad ju je izvukao bila je blistavo bijela. Ovaj motiv se koristi u divanskoj literaturi, a u tesavvufu on znači da se osvje-dočila Božja svemoć.

Primjer:

*Sensin Kelîm-i Tur-ı suhen arza
kıl yine
Fir'avn-ı hasmına yed-i beyzâ-yı
san'atı.
(Sâbit)*

*Ti si Božji sugovornik na Sinaj-
skoj gori, izloži
faraonskom neprijatelju umijeće
bije le ruke.*

yedi iklîm, sedam klimata, sedam oblasti na koje je prema starim

vjеровanjima bio podijeljen svijet od Atlanskog do Tihog oceana. To su oblasti Afrike, Azije i Europe u kojima su bili nastanjeni ljudi jedne rase. U jednom klimu su bili crni, u drugom tamno bakrenasti, u trećem žuti, u četvrtom bijeli, u petom pretežno bijeli, u šestom tamno bijeli i u sedmom crveni.

yediler, sedmorica; sedam velikih evlija koji pripadaju onostranom, transcendentnom svijetu (gayb). Nazivaju se još *ricâl-ı 'ûlâ*, *ricâl-ı me'âric-i 'ûlâ*. Sa svakim svojim dahom dospijevaju do *mi'râca*. Yediler se razlikuju od *ricâlu 'l-gayba* koji dolaze iz reda *abdala*. Pošto se yedileri nalaze na srcu Ibrahim a. s., oni nose njegove karakteristike, sa svakim blagopostupaju i ni prema kome ne gaje mržnju. U mnogim krajevima islamskog svijeta turbeta i mahale se nazivaju po njihovom imenu.

yedüllâh, Božja moć (doslovno: Božja ruka).

Yemen, zemlja na jugozapadu Arapskog poluotoka, poznat u poeziji po dragom kamenu crvene boje koji se zove *akik*. U kontekstu sa Yemenom i sa akikom spominje se i zvijezda *Süheyl* koja je crvene boje kao akik koji je boju dobio od ove zvijezde.

Yezdân, Bog, u zoroastrizmu božanstvo dobra. U stihovima divanskih pjesnika često se koristi

u sintagmi *nûr-i Yezdân*, božansko svjetlo, *zill-i Yezdân* – sjena Božja.

Primjer:

*Zülmet-i hicre dûşenler âb-i
hayvan istesun
Ben Ziyâ'îyem benüm ol nûr-ı
Yezdânnum gelir.
(Ziyâ'î)*

Oni koji su zapali na put tmine
(Aleksandar Veliki) neka
vodu života traže
Ja sam Ziyâ'î (Svijetli) ja imam
božansko svjetlo koje dolazi.

Yezîd, sin prvog emevijskog (omajdskog) halife Muavije. Sjedište njegovog carstva bilo je u Damasku. Poznat je po tome što je u njegovo vrijeme i u njegovo ime namjesnik Basre Ibn Ziyâd pobio u Kerbeli imama Huseyina, unuka Muhammeda a. s. i njegovo osamnaestoro djece. Zbog toga je Yezid u poeziji, naročito onoj inspiriranoj tasavvufom i šiizmom simbol izdajice, nasilnika, prokletnika.

Jeziid je proklinjan od šiija, ali i od sufija sklonih šiizmu, posebno onih alevijsko-bektašijske orijentacije.

Primjer:

*Vefâ sende, müriuvoet sende ihsân
u sahâ sende
'Alî bâhum seni her kim ki
sevmezse Yezid olsun.
(Ziyâ'î)*

*Kod tebe je vjernost, kod tebe je
čovječnost, dobročinstvo i
dobrotu imaš
Ali, srce moje, ako tebe neko ne
voli neka bude Jezid (proklet).*

Primjer:

*Çemende sanma ki hâr üzre
gonca oldı beđid
Ser-i Hüseyin-i şehidi sinâna
dikdi Yezîd.
(Sâbit)*

Ne misli da se na livadi povrh
trna pojavio pupoljak
To je Jezid na koplje nataknuo
glavu šehida Husejina.

yılan, zmija, v. *mâr*.

yıldız, zvijezda, v. *necm*. Zvijezda je u poeziji često leptir (pervane) koji oblijeće oko mjeseca (*ay*, *kamer*) kao što ašik obilazi oko *maşuka* (voljene, voljenog). *Yıldız*, također, označava jednu vrstu narodne pjesme.

Yûnus Emre, turski sufijski pjesnik iz druge polovice XIII i početka XIV stoljeća. Ne zna se mnogo o njegovu životu, ali je način kojim je pjevao svoju poeziju bio toliko blizak turskoj narodnoj poeziji da se njegove pjesme i danas smatraju jednim oblikom turske narodne tekijske literature. Jednostavnim jezikom i silabičkim metrom ispevane njegove pjesme govore o onom istom *vahdet-i vücudu* (v.) u koji je Mevlana Dže-

laluddin Rumi pozivao svojim visoko stiliziranim perzijskim jezikom.

Yûnus nebiyyullâh, Junus, Božji vjerovjesnik. U divanskoj poeziji se spominje kao simbol osobe koja je spasena iz utrobe ribe zahvaljujući tome što se Bogu molila. Junus se upravo po tome spominje i u Kur'anu (sura *as-Sâfât*, 139-148 i sura *al-Anbiyâ'*, XXI, 87). U suri *al-Anbiyâ'* Junus se spominje pod imenom Zunnûn, gdje se u ajetu 87. govori kako je Junus napustio svoj narod koji mu se nije odazvao i Allah ga je zbog toga kaznio time što ga je progutala riba. Tek tada se Junus pokajao i uzviknuo: "Nema boga osim Tebe, hvaljen neka si! a ja sam se zaista ogriješio prema sebi!".

Yûsuf (Josif, Josip), sin je poslanika Yakuba (Jakova). Nakon stradanja prouzrokovanog ljubomorom braće dolazi u službu ministra egipatskog vladara. I ovaj, ljubomoran na Jusufa, iz straha da mu ne preotme ženu Zuleyhu, zatvori ga u tamnicu. Nakon sedam godina Jusufova tamnovanja umre vezir, a uskoro i vladar pa Zulejha ostane Jusufu. Slučaj Jusufa, pogotovo njegovo stradanje od braće i patnja koju zbog toga trpi otac predmet je kur'anske sure *Yûsuf*. Priča o Jusufu i Zuleyhi čest je motiv u poeziji Orijenta. Jusuf se spominje i kao Yusuf

Ken'anski jer se sa ocem Yakubom naselio u Ken'ânu (staro Fenikiji). U poeziji je Yusuf simbol voljene osobe. U perzijskim sufijskim stihovima Yusuf a. s. je simbol duše (rûh) sputane u materiji tijela. U stihovima se spominje kao Yûsuf, Yûsuf-i sâni (Drugi Jusuf, onaj koji je poput Jusufa), Yûsuf hüsn (Jusufove ljepote), Yûsuf-iKen'ân (Kenanski Jusuf). Ponekad se u pjesmama voljena osoba radi gradacije opisuje "ljepšom od Jusufa".

Primjer:

*Çemende sarmaşık gordiüm gül-i
bûstâna sarmaşmış
Sanurdum kim Züleyha Yusuf-i
Ken'ana sarmaşmış.
(Hasan Ziyâî)*

*Vidjeh na livadi brşljan kako se
oko ruže omotava
Pomislih kako se Zulejha obavila
oko Jusufa Ken'ana.*

Yûsuf ve Zûlejha, naslov mnogih djela o poslaniku Jusufu i Zulejhi ženi egipatskog vladara koji je na poslijetku postala Jusufova žena.

Yûsuf-ı Mısırî, Jusuf egipatski, v. *Yûsuf*.

Yûsuf ibn Eyyûb Hemedânî (umro 535. g. h.), veliki sufijski autoritet svoga vremena. Porijeklom iz Hemedana u Iranu, jedan dio života proveo u Bagdadu, a umro i pokopan u Mervu.

Yûša', Božji poslanik koji je došao poslije Musa a. s. (Mojsija). Po nekima je Yuša poslanik *Zul-kifl* koji se spominje u Kur'anu jer *Zu'l-kifl* znači "onaj koji je opskrbljen". Ali *Zu'l-kifl* poistovjećuju i sa Zekerijaom i Il'jasom. Žestoko se borio s nevjernicima i od njih osvojio 30 gradova, među kojima i Damask. Osvojio je brojne otoke, zaplijenio veliku količinu blaga. Kad je došao do grada Džebbarina njegova vojska se obradovala jer je vidjela da će u tom gradu moći steći veliki plijen. Ali bila

je noć pred subotu, a u subotu njegova vojska, Jevreji, nisu smjeli ratovati. Juša je molio Boga da zaustavi sunce da ne osvane subota kako bi prije subote zauzeli grad. To mu je Bog omogućio, ali je u zauzimanju grada poginulo njegovih 40.000 vojnika.

yüz, lice. Jedan od glavnih elemenata ljepote u poeziji. Lice je metafora za sunce, mjesec, dan, zoru, mjesto izlaska sunca, svjetlost, sjaj, svijeća, svijećnjak, ogledalo.

Z

zafernâme, prozno ili pjesničko djelo koje govori o pobjedi (*zafer*).

zâhir, vidljiv, jasan, očigledan. Po sufijama to je jedna od osobina pojavnog svijeta. Sve što se vidi u svemiru odraz je Božjeg izgleda, jer osim Njega ništa ne postoji.

zâkir, onaj koji spominje Boga; u tekijskoj terminologiji označava ljude koji u vrijeme zikra uče (pjevaju) ilahije kako bi pojačali žar u veličanju Božjeg imena.

Zâl, sin Sâmov, a otac Rustemov. Kako je bio sasvim bijel od rođenja i pošto ga otac nije htio priznati za sina nekim lukavstvom se domogao planine. Tamo ga je hranila ptica Sîmurg (Feniks) (ar. 'Ankâ, tur. Zûmrûdankâ). Zbog ovog lukavstva nazvan je Destan, a zbog bjeline kose prozvan je Zâl što znači starac.

zât, suština nekog bića, on lično, ono što izražava njegovu suštinsku stranu. Po sufijama sve u svemiru odražava Božje osobine i tako su sve pojave *pojavnjivanje* (očitovanje) *Njegovog bića* (*zât-i tecellî*).

zâviye, tekija, mjesto gdje derviši obavljaju *zikir*; obično se za ma-

nje tekije, koje se sastoje samo od od jedne prostorije kaže *zaviye*.

Zebûr, Božja objava *Davud a. s.* (v.)

zekan (زڪن), vilice, dio lica ispod usta, u poeziji simbolizira jamu (*kuyu*) ili zatvor (zindan), v. *çene*.

Zekeriyyâ (Zaharije), po Kur'anu Božji poslanik (*Maryam*, 3-15). U vrijeme svoje duboke starosti molio je Boga da mu podari dijete, Bog mu je uslišao molitvu i podario mu sina *Yahyâ*, iako mu je žena do tada bila neplodna. Sin mu je bio veoma pobožan i odan roditeljima. Upućivali su Israilićane na pravi put, ali ih ovi nisu slušali nego su ih progonili. Najzad su ih i pogubili. Zeke-riya je pogubljen na taj način što se u bijegu od Israilićana sakrio u šupljinu jednog drveta. Međutim, kako mu je virio ogrtač iz drveta, šejtan je upozorio Israilićane na to, oni su presjekli drvo na pola zajedno sa Zekerijaom.

Primjer:

*Emr-i ma' ruf ve nehy-i münker
hizmetinde kâim olmak gerek ki*

Zekeriyya vü Yahyâ ne gürdügin
göre.
(Sinan-paşa)

Treba ustrajati u službi naredi-
vanja dobra i zabranjivanja
ružnog

Onako kako si to vidio kod
Zekerije i Jahje.

Zekeriyyâ yetimesi, Zekerijina si-
rotica, tj. Merjema (Marija). U
suri *Al-i Imrân*, ajeti 35-37, spo-
minje se da je Merjemina mati
namijenila svoje nerođeno di-
jete predati Bogu pa kad je ro-
dila kćer ostavila ju je u Svetu
kuću (hram Beytu'l-mukad-
des). Bog je udovoljio njenoj
želji i zadužio Zekeriju da se
brine o Merjemi.

Zelîha, Züleyhâ, ženska junakinja
ljubavne priče o Jusufu i Zulej-
hi; v. *Yûsuf ve Züleyhâ*.

zenânnâme, pjesme koje govore o
ženama (od per. *zen* – žena); u di-
vanskoj poeziji se ova vrsta pjesa-
ma također naziva i *hûbânnâme*.

zencîrbend, vrsta pjesme u kojoj se
posljednja riječ iz jednog stiha
ponavlja na početku drugog
stiha. Također se ova pjesma
zove *reddü'l-'acz 'ani-s-sadr* ili
zincîrleme.

zen-i dünyâ, žena ovog svijeta. Ovaj
se termin koristi uglavnom s
namjerom da se izrazi prevrt-
ljivost, nestalnost, zavodljivost
ovog svijeta.

Primjer:

Zen-i dünya niçe erden boşanmış
kahbedür sen de
Er isen kâse-yi pür kîse-i dînari
boş eyle.
(Nev'î)

I ti si kurva razvedena od nekog
muškarca, ženo ovozemaljska
Da si muško ne bi ni pogledao
zdjelu punu kesa dukata.

zenger-i kâmil, majstor zlatar. Maj-
stor koji se bavi zanatom koji
se zbog proizvođenja lijepih
stvari poredi sa pjesnikom koji
cizelira svoje stihove.

Primjer:

Zerger-i kâmil dir san'at-i şî'rin
Bâkî
*Nicolur gel beru seyreyle
kalemkârliğı.*
(Bâkî)

Baki je majstor zlatar u pjesničkoj
umjetnosti
Dođi i gledaj gravuru njegova
pera.

zevk, užitak, slast; kao tesavvufski
termin označava početak uka-
zivanja Božanske svjetlosti.

zill-i evvel, prva inteligencija, isto
što i *'akl-i evvel*.

zîbâ, lijep, ukrašen. Vrlo često atri-
but za gazel.

zikir (zîkr), spominjanje, sjećanje;
u tesavvufskoj terminologiji
– *spominjanje Boga (zîkrullâh)*
je sastavni dio derviškog obre-

da a može biti beščujni (*hafî*), srčani (*kalbî*), jezični (*lisânî*), visokim glasom (*zîkr-i cehrî*) i skupni (*zîkr-i 'aleni*).

zillullah, zill-i Ilâh, zill-i Yezdân, Božja sjena na zemlji, metafora za sultana, odnosno halifu. Često se koristi i izvan književnih tekstova, a u poeziji je ovaj termin često zastupljen.

Primjer:

*Odur zill-i Îlâhî vü kutb-ı dünyâ
du'âsıyle ider bu mülki ihyâ.*

(Varvari Ali-paşa)

*On je Božja sjena i stub svijeta,
Molitvom svojom ovo carstvo
oživljava.*

zincîrleme, vrsta pjesama u divanskoj poeziji gdje se posljednja riječ jednog stiha ponavlja na početku drugog stiha.

zi'n-nûreyn, vlasnik dva svjetla, nadimak koji je imao treći halifa, hazreti Osman zato što je bio oženjen dvjema kćerima Muhammeda a. s.

Primjer:

*Malik-i hüsn-ı hulk zi'n-nûreyn
Ol idi meclis-i sahâbına zeyn.*

(Derviš-paša Bajezidagić)

*Lijepa ponašanja, vlasnik dva
svjetla
Ukras bješe skupa prijatelja.*

zulûmât, tmina. Često simbolizira kosu voljene osobe. Srce zaljubljenika se gubi u tmuni (kosi)

voljene osobe. U nekim stihovima se govori da se Aleksandar Veliki (Iskender) izgubio u tmuni (tj. u kosi drage). Naime, Aleksandar je skrenuo s osnovnog pravca i tri godine, lutajući po tmuni (*zulûmât*) nije uspio pronaći pravi put do vode života.

Ova se riječ u divanskoj poeziji često koristi u simboličkom smislu, naime, njome se želi prikazati sva ona ogromna teritorija koju je morao proći Aleksandar tražeći "vodu života" (*âb-i hayât*). Vjerovjesnik Hızr, koji se nalazio u društvu Aleksandrovom pronašao je put do vode života kroz ovu tminu i tako je postao besmrtn. Ovaj termin ima poseban značaj u tesavvufu. Naime, svaki čovjek je u tmuni (*zulûmât*) dok ne pronađe pravi put.

Zühal, Saturn v. *Keyvân*, simbol velike nesreće. Oni koji se rode pod ovom "zvijezdom" su glupi, neznalice, škrti, lažljivi i loše naravi. Vlada sedmim nebom i po starim geografima gospodari sedmim klimatom (iklîm). U ovom kraju (iklîm) žive ljudi crne boje (Hindusi).

Zühd, ustezanje od tjelesnih zadovoljstava, isposništvo, potpuno predavanje vjeri, v. *binâ-i tarikât*.

Zühre, grč. Afrodita, lat. Venus – Venera, prema astrolozima nalazi se na trećem katu nebesa. U

književnosti se naziva i *Nahid*. Zaštitnica je ljubavi i muzike. Prijatelj je Merkura ('Utârid) i Saturna (Zühal), a neprijatelj Sunca (Güneş), Mjeseca (Ay) i Marsa (Mirrîh). Po istočnim legendama ona je bila žena zavadnica koja je smela s uma Haruta i Maruta (v.) i nakon toga je postala zvijezda. Jedna od zvijezda kako se vjerovalo, tj. planeta Venera. U narodu je poznata kao pastirska zvijezda. Po narodnom vjerovanju koje je našlo odraza i u literaturi Venera je odraz umjerenosti, osjećajnosti i ljubavi.

Primjer:

*Gün yüzlü mahum ile ben sohbət
itdügümde
Zuhre bakup îrakdan güklerde
çeng çaldı.*

(Ziya'î)

*Dok sam sa mojim mjesecom lica
poput sunca razgovarao
Iz daleka je Zuhra (Venera) gledala,
na nebesima je çeng
(instrument) svirao.*

Züleyha (Zeliha), junakinja priče o Jusufu i Zulejhi. v. *Yûsuf*.

U divanskoj poeziji Zulejha simbolizira katkad 'âşika, Jusuf u tom slučaju postaje simbol ma'şûka, v.

zü'l-'akl, tesavvufski termin koji označava onoga koji vidi Istinu u sebi, a ovaj svijet, kao odraz Istine, spolja.

zülkâfiyeteyn, stih koji se rimuje na dva mjesta, tj. ima rimu i u nekim drugim riječima osim obavezne rime na kraju.

Zü'l-kifl, Božji poslanik koji se spominje u Kur'anu (*al-Anbiyâ*, 85 i 86) po strpljivosti zajedno sa Ismailom i Idrisom i zato ih je Bog obasuo milošću. Također se po dobru spominje (*Sâd*, 48) zajedno sa Ismailom i Eljese'om. Pošto Zü'l-kifl znači "Opskrbljeni" postoji mišljenje da se pod ovim imenom misli na Zekeriju, Yušu ili Iljasa. Taberi smatra da Zu'l-kifl nije Božji poslanik nego dobrî (posvećeni).

zü'lâl, voda, bistra izvorska voda, sinonim za *âb* i *sû*.

zü'lâl-ı vasl, voda susreta, slast koja daje život poput pitke vode.

Primjer:

*Cânâ zülâl-i vaslını ağyâr umar
uşşak umar
Âb-i sehâb-i rahmete kâfir
müselman teşnedir.*

(Bâkî)

*O draga, ašici se nadaju slasti
tvoga dolaska, suparnici se
nadaju*

*Za vodom iz oblaka milosti
ožednili su nevjernici,
ali i muslimani.*

zülf, soluf, pramen kose koji se pruža s obje strane lica. Jedan je od elemenata pri opisu ljepo-

te u divanskoj poeziji, sredstvo pomoću kojeg se zavodi voljena osoba.

Primjer:

*Zülfün mü ya gezende siyeh
mâr-ı hambeham
Kim pâsbân-ı genc-i nihân-i
miyan olur.*

(Nef'î)

*Je li to tvoj soluf ili je crna zmija
koja se prikrada
Ili su to uvojci koji kao stražar
čuvaju blago za pojansom?*

Primjer:

*Da ruke nezrelih ne dirnu Tvoje
duge uvojke,
Ja Rabbi, Ja Rabbi, Ja rabbi, srca
u halki zikire!*

(Hâfiz Şîrâzî)

zülfi bîkarâr, nevjerni, nepostoja-
ni soluf.

Primjer:

*Karâr ü sabrum alan zülfi
bîkarârundur
Harab eden beni şöl çeşm-i
pürhumârundur.*

(Ahmed-paşa)

*Moju postojanost i moje strpljenje
uzeo je tvoj nevjerni soluf
Uništite su me i tvoje mahmurne
oči.*

zülfi perîşân, raspršeni soluf, sim-
bol je uzbuđenosti i rastrojeno-
sti srca i stanja.

zümürütüankâ, mitska ptica feniks;
v. *şîmurg*.

zünnâr, opasač, uže kojim se opa-
suju svećenici, monasi. U poe-
ziji simbolizira kosu drage koja
također opasuje *aşika*, odnosno
veže ga za sebe. Simbolizira
također nevjerstvo, nevjernika
(v. *küfr*).

Primjer:

*‘Ukde-i zünnârına her kim dil
baglamaz
Ehl-i îmân olmaz ol ‘âşıklarun
güm râhudur.*

Avnî (Sultan Mehmed Fatih)

*Ko svoje srce ne veže za čvor
njegova zunnara
Ne može biti vjernik, taj je sišao
sa puta aşika.*

(prijevod: Alena Čatović)

Zünnûn, nadimak je tri osobe. Prva
je Božji poslanik Yûnus koji je
proživio četrdeset dana u utro-
bi ribe. Drugi je rob kojeg je
egipatski vladar Mukavis po-
slao Muhammedu a. s., treći je
Zünnûn Misrî, (v.) poznati mi-
stik, porijeklom iz Egipta.

Zünnûn Misrî, Sevbân b. Ibrahîm,
Ebü 'l-Feyz, spada u najranije
sufije, rođen u gradu Ihmîn
gdje se nalazi grob Imama Ša-
fija. Otac mu je bio Abesinac.
Umro je 245./859. godine. Bio
je primjer znanja, pobožnosti i
odgoja. U bogobožnosti i ir-
fanu (gnozi) bio je jedinstven.
Po njemu mutesavvifi smatra-
ju Allaha iznad svega i Allah
njih drži iznad svega.

BIBLIOGRAFIJA

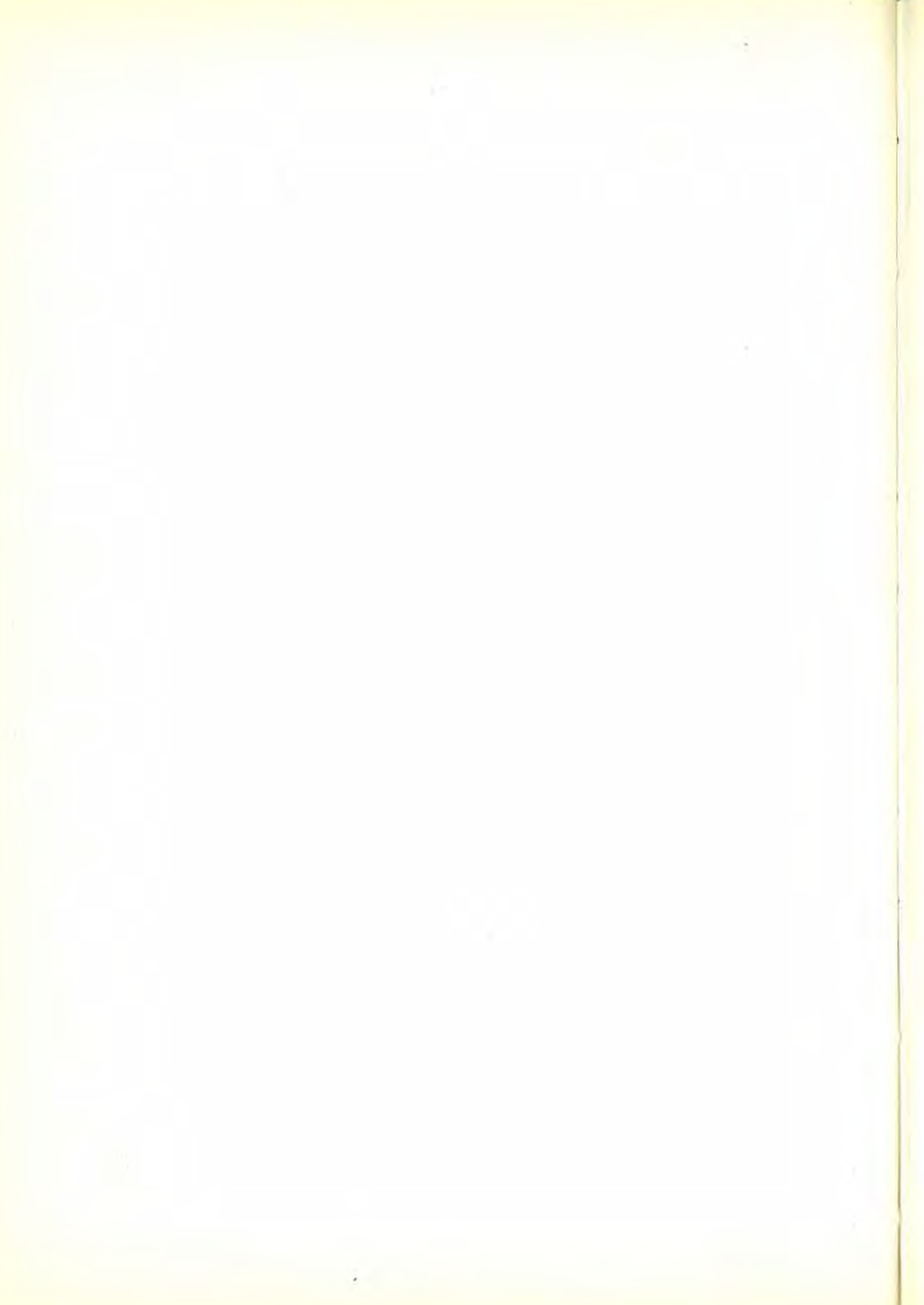
IZVORI

1. Sinan-paşa, *Tazarrunâme*, (priređio) A. Mertol Tulum, Istanbul, 1971., 408 pp.
2. Karahan, Abdülkadir, *(Nef'i) Divanı'ndan seçemeler*, Istanbul, 1986.
3. Onan, Necmettin Halil, *Izahli Divan şiiri antolojisi*, Istanbul, 1997.
4. Erol, Erdoğan, *Sükkerî Hayati, Edebî Kişiliđi ve Divanı*, Ankara, 1994., 300 pp.
5. Yazıcıođlu, Ahmed Bıcan, *Anwâru 'l-'âşikîn*, Istanbul, 1283. (1866.-67.), 409 pp. Isto djelo latinicom, s.a.
6. Šerifović, Fadil-paša, *Divan*. Preveo i priređio F. Nametak, prepjev: H. Hajdarević, Sarajevo, 2005.
7. *Yunus Emre Divanı*, Haz. Faruk Timurtaş, Ankara, 1980.
8. Khourchid, Saïd, *La langue de Yunus Emre – Contribution à l'histoire du Turc pre-ottoman*, Ankara, 1991.
9. Çavuşođlu, Mehmed, *Necâti Bey Dîvanı'nın Tahlili*, Istanbul, 1971.
10. Gölpinarlı, Abdalbâki, *Mesnevi Tercümesi ve Şerhi*, I-II, Istanbul, 1981.
11. Gürgendereli, Müberra, *Hasan Ziyâ'î Hayatı – Eserleri – Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)*. Ankara, 2002.
12. Sabit, Bosnalı Alaeddin, *Divan*, Haz. Turgut Karacan, Sivas, 1991.
13. Mevlana Dželaluddin Rumi, *Divan-i Šems*, preveo: Muamer Kodrić, Sarajevo, 2005.
14. Nizami, Lejla i Medžnun, preveo: Mehmed Karahodžić, Sarajevo, 2002.
15. Attar, Feriduddin Muhamed, *Govor ptica (Mantiq al-tayr)*. Prijevod: Ahmed Ananda, Sarajevo, 2003.
16. Đukanović, Marija, *Rimovana autobiografija Varvari Ali-paše*, Beograd, 1967.

LITERATURA

1. Tolasa, Harun, *Ahmet-paşa'nın şiir dünyası*, Ankara, 1973., 601 pp.
2. Nametak, Fehim, *Fadil-paşa Šerifović – pjesnik i epigrafičar Bosne*, Sarajevo, 1980., 282 pp.
3. Çelebioğlu, Amil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, 1998.
4. Özön, Mustafa Nihat, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1941., 483 pp.
5. Pala, Iskender, *Ansiklopedik Divan şiiri sözlüğü*, Ankara, 1995., 600 pp.
6. Pakalın, Mehmet Zeki, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. I – III, İstanbul, 1946.
7. Gölpınarlı, Abdülbâki, *Tasavvufstan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul, 2004.
8. Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2002.
9. El-Hakim, Suad, *Ibnü'l Arabî Sözlüğü*, Çeviren: Ekrem Demirli, İstanbul, 2005.
10. Safer Baba, *Istilâhât-ı sofıyye fı vatânı asliye – Tasavvuf terimleri*, İstanbul, 1998, 318 pp.
11. Tekin, Arslan, *Edebiyatımızda isimler ve terimler*. İstanbul, 1995., 668 pp.
12. Kurnaz, Cemil, *Hayâlî-bey Divânî'nin tahlîli*, İstanbul, 1996., 800 pp.
13. Onay, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında mazmunlar*, Ankara, 1993., 500 pp.
14. Andrews, Walter G., *Şiirin sesi, Toplumun Şarkısı, Osmanlı Gazelinde Anlam ve Gelenek*, İstanbul, 2001., 245 pp.
15. Inalcık, Halil, *Şair ve Patron – Patrimonyal Devlet ve Sanet Üzerinde Sosyolojik bir İnceleme*, Ankara, 2003., 90 pp.
16. Nametak, Fehim, *Divanska književnost Bošnjaka*, Sarajevo, 1997.
17. *Divani Hafez, sedamdeset sehura s Hafezom*. Prevod i komentari: Ahmed Ananda, Sarajevo, 2004.
18. Šiljak-Jesenković, Amina, "Prilog o razumijevanju tematske skupine okupljene pod pojmom vatan (domovina) u lirici Zekerijaa Sukerije", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 52-53, Sarajevo, 2004., str. 165-174.
19. Gačanin, Sabaheta, "Sakinama kao poetska forma divanske književnosti: Sakinama Zekerijaa Sukkerije", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 52-53, Sarajevo, 2004., str. 149-163.
20. E. J. W. Gibb, *Osmanlı Şiiri Tarihi*, I-II. Ankara s.a., pp. 553; II, pp. 584.
21. Çavuşoğlu, Mehmed, "Divan Şiiri", *Türk Dili*, Cilt LII, Sayı 415, 416, 417, Ankara, 1986., str. 1-16.
22. Çavuşoğlu, Mehmed, "Kasîde", *Türk Dili*, cilt LII, sayı 415, 416, 417, Ankara, 1986, str. 17-77.
23. Çavuşoğlu, Mehmed, *Yahya Bey ve Divanından Örnekler*, Ankara, 1983.
24. İpekten, Hâlûk, *Bâkî Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara, 1993.

25. Dilçin, Cem, "Divan şiirinde Gazel", *Türk Dili*, cilt LII, sayı 415, 416, 417, Ankara, 1986., str. 78-247.
26. Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. 7. Baskı. Ankara, 2004.
27. Timurtaş Faruk K. *Tarih içinde Türk Edebiyatı*, 6. Baskı. İstanbul, 1999.
28. *Osmanlı Uygarlığı 2*, Yayına hazırlayanlar: Halil Inalcık – Günsel Renda.
29. Seyyed Hossein Nasr, *Islamska umjetnost i duhovnost*. Sarajevo, 2005.
30. Seyyed Hossein Nasr, *Živi sufizam. Ogladi o sufizmu*. Sarajevo, 2004.
31. Mevlana Dželaluddin Rumi. *Divan-i Šems*. Preveo Muamer Kodrić. Sarajevo, 2005.
32. Feriduddin Muhamed Attar. *Spomenica dobrih* (Tadhkirat al-Awliya). Preveo Muamer Kodrić. Sarajevo, 2004.
33. Sefercioğlu, M. Nejat, *Nev'î Divânı'nın tahlîli*, Ankara, 1990.
34. Şapolyo, Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul, 1964.
35. Sûleyman Çelebi, *Vesiletü'n-Necât*, Haz. Neclâ Pekolcay, İstanbul, 1980.
36. Güzel, Abdurrahman, *Hacı Bektaş Velî ve Makâlât*, Ankara, 2002.
37. Muhamed Lutfi, *Hulâsatü'l-Hakayık*, İstanbul, 1974.
38. Akar Metin, *Türk Edebiyatında Manzûm Mîrac-nâmeler*, Ankara, 1987.
39. Karahan Abdulkadir, *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, İstanbul, 1964.
40. Karabulut, Ali Rıza-Yıldız, Ramazan, *Gülzâr-ı Ma'nevî ve İbrahim Tennûrî*, Ankara, 1978.
41. *Bektaşî Gülleri*, Haz. Cahit Öztelli, İstanbul, 1973.
42. Gencosman, Kemal Zeki, *Türk Destanları*, İstanbul, 1972.
43. *Mesnevi-yi Şerif Aslı ve Sadeleştirilmesiyle Manzum Nahif Tercümesi, I-II*. Haz. Amil Çelebioğlu, İstanbul, 1967.
44. Gölpınarlı, Abdalbâkî, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul, 1961.
45. Gölpınarlı, Abdalbâkî, *Mevlevî âdâb ve erkânı*, İstanbul, 1963.
46. Gölpınarlı, Abdalbâkî, *Mevlâna'dan sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1983.
47. Meyerovitch, Eva de Vitray, *Rûmî et le soufisme*, Paris, 1977.
48. *Fuzûlî Divânı Şerhi I-III*, Haz. Ali Nihad Tarlan, Ankara, 1985.
49. *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*, Haz. Halil Ersoylu, Ankara, 1989.
50. Pala, Iskender, *Şi'r-Kadîm* (Şiir Şerhleri), İstanbul, 1998.
51. İsen, Mustafa, *Acıyı bal eylemek, Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara, 1994.
52. Kerametli, Can, *Galata Mevlevihanesi Divan Edebiyatı Müzesi*, s.l. 1977.
53. Tabatabai, Sejjid Muhamed Husejn, *Ši'a u islamu*, Zagreb, 1966.
54. Nikolson, Rejnold A., *Sufizam – mistici islama*, Beograd, 2004.
55. Moker, Mubina, "Ezelsko prepoznavanje između Boga i čovjeka", *Znakovi vremena*, vol 8. br. 28. Sarajevo, 2005., str. 74-82.
56. *Divan Imama Homeinija*. S perzijskog prevela dr. Mubina Moker. Sarajevo 2006.

SADRŽAJ

Uvod.....	5
Transkripcija.....	12
Skraćenice.....	13
Terminološki rječnik divanske i tesavvufske poezije.....	15
Bibliografija	267
Literatura.....	268

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

82-1:28] (038)

82:81'46 (038)

NAMETAK, Fehim

Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti / Fehim
Nametak. – Sarajevo : Orijentalni institut, 2007. – 269 str. ;
24 cm

Bibliografija: str. 267-269

ISBN 978-9958-626-07-4

COBISS.BH-ID 15983622

